

T.C
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ BİLİM DALI

1938-1948 DÖNEMİ YAYIMLANMIŞ YAZILARINDA
KAYSERİLİ EMEKLİ GENERAL HÜSEYİN HÜSNÜ
EMİR ERKİLET'İN FİKİR DÜNYASI

Hazırlayan
Ahmet ULU

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ALTUNCUOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Ağustos 2020
KAYSERİ

T.C
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ BİLİM DALI

1938-1948 DÖNEMİ YAYIMLANMIŞ YAZILARINDA
KAYSERİLİ EMEKLİ GENERAL HÜSEYİN HÜSNÜ
EMİR ERKİLET'İN FİKİR DÜNYASI

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Ahmet ULU

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ALTUNCUOĞLU

Ağustos 2020
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı

İmza :

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“1938-1948 DÖNEMİ YAYIMLANMIŞ YAZILARINDA KAYSERİLİ EMEKLİ GENERAL HÜSEYİN HÜSNÜ EMİR ERKİLET’İN FİKİR DÜNYASI” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Ahmet ULU

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ALTUNCUOĞLU

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ABD Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi Erhan YOSKA

KABUL ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ALTUNCUOĞLU danışmanlığında **Ahmet ULU** tarafından hazırlanan “**1938-1948 DÖNEMİ YAYIMLANMIŞ YAZILARINDA KAYSERİLİ EMEKLİ GENERAL HÜSEYİN HÜSNÜ EMİR ERKİLET’İN FİKİR DÜNYASI**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

...../...../2020

JÜRİ:

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ALTUNCUOĞLU

Üye : Doç. Dr.

Üye : Yrd. Doç. Dr.

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun..... tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2020

Prof. Dr.

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Türk milli tarihi içerisinde bu tarihi oluşturan sayısız isim karşımıza çıkar. Bu isimler genelde yerleşim yeri adlarına, mahalle isimlerine ya da ibadethane, okul gibi yapılara verilerek yaşatılmaya çalışılır. Kayseri’de bir mahalleye ve bazı eserlere adı verilen General Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet milli tarihimizde çok büyük hizmetleri olan ancak bu hizmetleri gereği gibi ortaya konulamamış asker, devlet ve siyaset adamıdır.

Osmanlı devletinin son dönem askeri kadrolarında yer alan isimler cepheden cepheye koşarken imparatorluk tarih sahnesinden çekilmiş ancak Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet Ankara’da milli mücadele saflarında askeri hizmetine devam etmiştir. 1932 yılında tümgeneral rütbesinden emekli olana kadar yaşadığı tecrübelerden kaynak niteliğinde çok değerli askeri nitelikli eserler vücuda getirmiştir. Hayatı askeri mücadele içinde geçen ve emeklilik yıllarında da farklı alanlarda ülkesi için hizmet etmeye devam eden Emir Erkilet kaleme aldığı fikir yazılarıyla da kendisini anlamamıza yardımcı olacak belli bir bakış açısı ortaya koymuştur. Bu yazıların yoğunlaştığı bir dönem olması hasebiyle tezin çerçevesi 1938-1948 yılları arası dönem olarak sınırlandırılmıştır. Amacımız Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet’in bu dönem içerisindeki yazılarını bir bütün olarak ele alarak işlediği konulardaki bakış açısını ortaya koymaktır. Böylece onun fikir dünyasının bir fotoğrafı çekilmiş, ortaya konulan bu fotoğraf ile aynı zamanda sınırlamaya çalıştığımız tarihi döneme onun penceresinden bakılmaya çalışılmıştır.

Tarihsel dönemleri tahlil edip buradan çıkarılan sonuçlarla geleceğe yön vermeye çalışmak tarihin en önemli faydalarından biridir. İkinci Dünya Savaşı öncesi, sonrasında Türk ve Dünya tarihini etkileyen önemli bir tarihsel dönemdir. Bu dönemi tahlil ederken dünya savaşının etkilediği ekonomi, siyaset gibi birçok dinamik de incelemeye tabi tutulmalıdır. Savaş olgusu tüm bu alanları yönlendirirken en büyük etkiyi insan ve onun düşüncesi üzerinde gerçekleştirmiştir. Türkiye ve dünyada yaşanan ve doğrudan Türk siyasetini etkileyen önemli konulara birçok aydının değerli fikirleri altında ışık tutulabilir. Tezimizin öznesi ve emekli bir general olan Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet 1938-1948 döneminin güncel konularına nasıl yaklaşmıştır? İkinci Dünya Savaşı onun bakış açısıyla nasıl okunabilir ve savaşın onun fikriyatına etkisi nedir?

Türkçülük, milliyetçilik gibi ideolojilere hangi açılardan yaklaşmıştır? gibi sorular tezimizin çıkış noktasını oluşturmuş ve bizi yönlendirmiştir.

Savaş, Türkiye’de her alanda hissedilen etkileriyle beraber yakından da takip edilmiştir. Bu dönemde savaş haberleri ilgi duyulan bir alan haline gelirken Emir Erkilet, Son Posta ve Cumhuriyet gazeteleri gibi önemli yayın organlarındaki savaş yazılarıyla alanında isim yapmıştır. Bununla birlikte Çınaraltı, Kızıl Elma, Yeni Bozkurt, Büyük Çağ gibi dönemin ünlü mecmualarında neşredilen yazılarında düşünce dünyasının çerçevesini ortaya koymuştur. General Erkilet’in hayatı ve faaliyetleri konuya hazırlık ve konunun anlaşılmasını kolaylaştırıcı mahiyette giriş kısmında genel bilgiler başlığı altında verilmiştir. Tez üç bölümden oluşurken ilk kısımda Erkilet’in Son Posta gazetesindeki savaş öncesi ve savaş sırasında kaleme aldığı yazıları incelenmiştir. Buradaki yazıların sayıca çok olması bizi yalnızca yazılarında savaşın Türkiye’yi ilgilendiren kısımlarını incelemeye yöneltmiştir. İkinci bölümde Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan devam eden savaşı takip ettiği yazıları ele alınmıştır. Burada da yine yazıların sayıca çok olmasından dolayı sınırlandırmaya gidilerek savaşın sonucuna belki de en çok etki eden ve Türk dünyasını da ilgilendiren boyutları olan Alman-Rus mücadelesi konu edilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise Erkilet’in dönemin ismi zikredilen dergilerinde yer alan yazıları belli sınıflandırmalara tabi tutularak verilmiştir. Bu çalışma ile hem dönemin önemli konularına farklı bir pencereden bakılmış hem görüşlerinden istifade edilen Emir Erkilet anlaşılmasına çalışılmış hem de adına müstakil bir araştırma yapılmamış olmasının eksikliği ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. İlgili kısımlarda Emir Erkilet’in bakış açısından savaşın Türkiye ile ilgili tüm boyutları uzman görüşü olarak ortaya konulmaya çalışılmış, Erkilet’in yazılarıyla Alman-Rus mücadelesi tarihsel akışa uygun olarak takip edilmiş, diğer yazılarındaki düşünce boyutuyla birlikte Emir Erkilet Paşa’nın fikir dünyası anlaşılmasına çalışılmış ve tez sonlandırılmıştır.

Yoğun mesaisi içinde sorularımı hiçbir zaman cevapsız bırakmayan, moral desteğini sürekli yanımda hissettiğim, konu belirleme aşamasından son sayfasına kadar tezimde büyük katkıları olan değerli hocam, Dr. Öğr. Üyesi Neslihan Altuncuoğlu’na sonsuz teşekkür ederim.

Bu süreç içerisinde cesaretimi kaybetmeme engel olan ve çalışmamı nihayete erdirmem için bana gayret veren saygıdeğer eşim Melek Ulu ve yanlarında daha az

vakit geçirdiğimden teşekkür etmeyi zaruret addettiğim göz aydınlığım oğullarım Mehmet ve Servet Talha Ulu'ya sonsuz teşekkür ederim.

Ahmet ULU

Kayseri, Ağustos 2020

**1938-1948 DÖNEMİ YAYIMLANMIŞ YAZILARINDA KAYSERİLİ EMEKLİ
GENERAL HÜSEYİN HÜSNÜ EMİR ERKİLET'İN FİKİR DÜNYASI**

Ahmet ULU

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2020

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ALTUNCUOĞLU

ÖZET

Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda kurmay olarak aktif askeri görevde bulunan, ardından milli mücadeleye katılarak yeni Türkiye Devleti'nin kurulmasında rol oynayan, 1932 yılında tümgeneral rütbesinde iken kendi isteğiyle emekli olan Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, askeri deneyimini bu alanda ortaya koyduğu eserlerine yansıtmıştır. Kitap halinde basılan eserleri genel olarak askeri nitelik taşımaktadır. Bu çalışma belirlenen dönem içinde kalan kitaplaştırılmamış askeri ve fikri yazılarını bir araya getirmek suretiyle bütüncül bir bakış açısına ulaşmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın giriş kısmında yazarın hayatı, ailesi ve askeri yaşamı anlatıldıktan sonra birinci bölümde Son Posta gazetesinde yayımlanan İkinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş zamanı ele aldığı konulardan oluşan yazıları ele alınmıştır. İkinci kısımda Cumhuriyet gazetesindeki savaş yazıları doğu cephesiyle sınırlandırılarak verilmiştir. Savaş cephelerini davetli olarak gezen ve Hitler ile karargâhında görüşen Emir Erkilet'in savaş ve savaşın etkilediği dönemin siyaseti hakkındaki görüşleri önem arz etmektedir. Bu görüşlerin analiziyle yazarın konuyla ilgili kaleme aldığı eserleri dışında kalan bakış açısı ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde dönemin en önemli kültür, fikir, sanat dergilerinden olan Çınaraltı Mecmuasında yayımlanan yazıları ağırlıklı olmak üzere diğer dergilerde neşredilen görüşleri kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Çalışmanın genelinde 1938-1948 dönemi Türkiye'sinin iç ve dış güncel, siyasi, kültürel konuları Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'in gözünden anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, İkinci Dünya Savaşı, Hitler, Son Posta, Çınaraltı, Cumhuriyet, Savaşta Türkiye, Alman-Rus savaşı, Kızıllema, Büyük Çağ.

**THE WORLD OF IDEAS OF THE RETIRED GENERAL HÜSEYİN HÜSNÜ
EMİR ERKİLET OF KAYSERİ IN HIS PUBLISHED WRITINGS COVERING
THE PERIOD OF 1938 – 1948**

Ahmet ULU

**Erciyes University, Institute of Social Sciences,
Master's Thesis, August 2020
Supervisor: Asts. Prof. Neslihan ALTUNCUOĞLU**

ABSTRACT

Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, who served actively as a staff member in the Ottoman army during the Balkan Wars and the First World War, who then participated in the National Struggle and played a role in the establishment of the new Turkish state, and who retired voluntarily in 1932 at the rank of Major General, reflected his military experience in his works in this field. His works published in book form are generally of military nature. This study aims to reach a holistic point of view by bringing together the unpublished military and intellectual writings remaining within the specified period. After explaining the life, family and military life of the author in the introduction part of the study, the first chapter covers his writings on pre-World War II and wartime topics published in Son Posta newspaper. In the second part, war articles in Cumhuriyet newspaper are limited to the eastern front. Emir Erkilet's views on the war and the politics of the war-affected period are important, as he visited the war fronts and met with Hitler at his headquarters. With the analysis of these opinions, the perspective of the author other than the works he wrote on the subject was revealed. In the third part, the views published in other magazines, mainly the articles published in Çınaraltı Magazine, one of the most important culture, ideas and art magazines of the period, were evaluated comprehensively. In the study, generally, the internal and external current, political and cultural issues of 1938-1948 period Turkey were tried to be understood through the eyes of Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet.

Keywords: Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, Second World War, Hitler, Son Posta, Çınaraltı, Republic, Turkey in the War, the German-Russian War, Kızıllelma, Great Age

İÇİNDEKİLER

1938-1948 DÖNEMİ YAYIMLANMIŞ YAZILARINDA KAYSERİLİ EMEKLİ GENERAL HÜSEYİN HÜSNÜ EMİR ERKİLET'İN FİKİR DÜNYASI

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
İNTİHAL FORMU	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	ii
KABUL ONAY SAYFASI	iv
ÖNSÖZ	v
KISA ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
3. Araştırmanın Yöntemi.....	3
3.1. Verilerin Toplanması.....	3
3.2. Verilerin İşlenmesi, Çözümü ve Yorumlanması	4
3.3. Dipnot Kullanımı.....	4
4. Genel Bilgiler	4
4.1. Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'in Ailesi ve Askeri Hayatı	4
4.2. Yazarlığı ve Alman Yanlısı Olarak Değerlendirilen Tutumu	27
4.3. Doğu Cephesini Ziyaret ve Hitler İle Görüşme.....	34
4.4. Türkçü Turancı Girişimleri	39
4.5. Darbecilik İddiası, Türkçülük ve Fabrika Davaları	44
4.6. Siyasi Faaliyetleri	47
4.7. Edebiyatta Erkilet	50
4.8. Diğer Faaliyetleri ve Vefatı	53

1.BÖLÜM

SON POSTA GAZETESİNDEKİ YAZILARI

1.1. Hatay Meselesi	55
1.2. Bulgar Siyaseti ve Türkiye-Bulgaristan İlişkileri.....	61
1.2.1. Bulgar Siyaseti.....	61
1.2.2. Türkiye-Bulgaristan İlişkileri	67
1.3. Balkan Antantı ve Balkanlarda Vaziyet	71
1.4. Türkiye'nin Dış Siyaseti.....	82
1.4.1. Türkiye'nin Balkan Siyaseti	82
1.4.2. Türk-İngiliz-Fransız İttifakı ve Müttefiklerle İlişkiler.....	85
1.4.3. Türk-Alman Münasebetleri.....	89
1.4.4. Türk-Sovyet İlişkileri.....	91
1.5. Savaş Karşısında Türkiye'nin Durumu ve Tehdit Algısı	94
1.5.1. Türkiye'nin Müdafaa Siyaseti	104
1.5.2. Türk Ordusunun Durumu.....	105
1.5.3. Türkiye'de Demiryollarının Durumu ve Önemi.....	107
1.5.4. Türkiye'de Hava Taarruzu Tehlikesi	108

2.BÖLÜM

CUMHURİYET GAZETESİNDEKİ YAZILARI

2.1. 1941 Yılında Alman-Rus Savaşı	115
2.2. 1942 Yılında Alman-Rus Savaşı	120
2.3. 1943 Yılında Alman-Rus Savaşı	131
2.4. 1944 Yılında Alman-Rus Savaşı	151
2.5. 1945 Yılında Alman-Rus Savaşı	176

3.BÖLÜM

DÖNEMİN DERGİLERİNDEKİ YAZILARI

3.1. Çınaraltı Yazıları	180
3.1.1. Türklük, Türkçülük ve Türk Birliği Konulu Yazıları.....	180
3.1.2. Millet ve Milliyetçilik Konulu Yazıları	191
3.1.3. Savaş Konulu Yazıları	199
3.1.4. Tarih Konulu Yazıları.....	202

3.1.5. Türk Dili Konulu Yazıları.....	204
3.1.6. Çınaraltındaki Diğer Yazıları.....	205
3.2. Diğer Yazıları	206
3.2.1. Kızılelma Dergisindeki Yazıları	206
3.2.2. Yeni Bozkurt Dergisindeki Yazıları	208
3.2.3. Büyük Çağ Dergisindeki Yazıları.....	209
SONUÇ.....	213
KAYNAKÇA	215
EKLER.....	224
DİZİN	249
ÖZGEÇMİŞ.....	253

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Osmanlı Devleti fiilen ve hukuken yıkıldıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kuran kadro genel itibariyle II. Abdülhamit'in saltanat döneminde doğmuş, bu dönemin eğitim sistemi içinde yetişmiş, II. Meşrutiyet dönemini yaşamış ve bu süreçlerde aktif rol almış isimlerden oluşur. Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet de bu isimler arasında sayılabilir. Sözü edilen nesil imparatorluğun yıkılışını önleyememiş ancak Türk'ü de devletsiz bırakmamıştır. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda mücadele ettiği devletlerin mali, askeri ve teknolojik yönden oldukça gerisinde olmasına rağmen birçok cephede başarılar kazanmış ancak müttefiki olan Almanya'nın yenilmesiyle birlikte o da yenik devlet sıfatını almıştır. Her türlü imkânsızlığa rağmen başta Atatürk olmak üzere onunla aynı ideali paylaşan silah arkadaşlarının -ki içerisinde Emir Erkilet Paşa'yı da zikretmek gerekir- gösterdiği mücadele, azim ve kararlılık her türlü takdire şayandır. Milli mücadele hareketinin lideri Mustafa Kemal, birlikte yürüdüğü arkadaşlarını aynı eğitim seviyesinde olmalarına rağmen entelektüel kişiliği ile birçok konuda yönlendirerek süreci devam ettirmiştir. Erkilet Paşa da çalışmaları ve ortaya koyduğu eserleri ile sözü edilen nesil içerisinde fark yaratmayı başarmıştır. 1932 yılına kadar aktif askeri görevde bulunması nedeniyle siyasi süreçlere müdahil olamamışsa bile özellikle araştırmamızın dönemini oluşturan süreç içerisinde bilhassa II. Dünya Savaşı yıllarında adından sıkça söz ettirmiş ve görüşlerine değer verilen bir kişi halini almıştır.

Erkilet, savunduğu görüşleri itibariyle Türkçü-Turancı çizgide yer almış, daha çok Sovyet topraklarında ezilen Türk soydaşları için verdiği mücadelede Alman hayranı olarak nitelenmiştir. Alman hükümetinin daveti üzerine doğu cephesine yapılan ziyarete iştirak ederek burada Hitler tarafından kabul edilmesi görüşlerine olan ilgiyi daha da artırmıştır. Savaşın Sovyetler lehine durum almasıyla 3 Mayıs 1944 Türkçülük davası kapsamında tutuklanan Emir Erkilet, 1946 seçimlerinde milletvekili aday olarak siyasi

hayata atılma denemesinde bulunmuşsa da seçilme başarısı gösterememiştir. Konumuz dâhilinde onun arşivlerde dağınık vaziyette olan yazıları bir araya getirilmiş ayrıca akrabalarıyla yapılan mülakatlar ile dönemin siyasi ve askeri şartları altında Emir Erkilet Paşa'nın fikir dünyası değerlendirilmiştir.

1938-1948 arası Emir Erkilet'in fikirlerinin çeşitli mecralarda yoğun olarak neşredildiği yılları kapsamasının yanında Türk demokrasisi adına iç siyasette savaş sonrası çok partili dönemi, dış siyasette ise ABD merkezli Batı eksenindeki yönelimi ifade eden önemli bir dönemdir. Tezimizin ana teması sınırlandırılan dönem içindeki yazılarında Emir Erkilet'in bakış açısından onun düşünce yapısını tanımak ve ortaya koymaktır. Olaylara yaklaşım tarzı, öncelik verdiği konular, yazılarının ağırlık noktası, ön plana çıkardığı hususlar hassas bir incelemeye tabi tutulmuştur. Kısacası General Emir Erkilet'in fikir dünyası yayımlanmış yazıları ekseninde gündemimiz olmuştur.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu tezin amacı Emir Erkilet'in sayısız tecrübeleri ile oluşan derin ve çok yönlü bakış açısını objektif olarak bir bütün halinde literatüre kazandırmaktır. Bu amaçla önce hayatı ve faaliyetleri giriş kısmında verilerek düşünsel boyutuna ulaşmaya çalıştığımız Emir Erkilet'in şahsı tanıtılmaya çalışılmıştır. Zira hayatı ve yaptıkları bilinmeden tarihi bir şahsiyetin fikri yönünü değerlendirmek eksik bir çaba olacaktır. Yaşamında izlediği yol öğrenilmeden fikirlerinin belli bir temele oturtulması mümkün olmayacaktır. Onun fikirlerini anlama çabasıyla biyografi olma niteliğinden kurtulan bu çalışma Erkilet Paşa'nın görüşlerinin doğru değerlendirilmesine katkı vermek ve kendisiyle ilgili yapılacak araştırmalarda bir başvuru noktası oluşturmak hedefindedir.

Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet ismiyle ilgili akademik anlamda bir çalışmanın yapılmamış olması dolayısıyla bu tez sayesinde önemli bir boşluğa dikkat çekmek ve konuyla ilgili daha detaylı araştırmaları teşvik etmek amaçlanmıştır.

Bu çalışma aynı zamanda askeri başarıları, siyasi faaliyetleri ve iş hayatı ile ülkesine sayısız hizmetleri dokunmuş önemli bir şahsiyete ayrı bir parantez açma amacındadır. Bu yapılırken maksadımız taraf tutmak, haklıyı ya da haksızı belirlemek değil, olanı olduğu gibi ortaya koymaktır.

Alan ile ilgili yapılan çalışmalarda eserleri kaynak olarak gösterilen Emir Erkilet ismi ülkemizde olduğu gibi Kayseri kamuoyunda da yeterince tanınmamaktadır. Hem

tanınırlığına hem de ismini çeşitli eserlerde yaşatma çabalarına akademik alanda hazırlanacak bu tez ile katkı vermek istenmiştir.

3. Araştırmanın Yöntemi

3.1. Verilerin Toplanması

Araştırma konumuz hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin çözümlenmesi için Nitel Araştırma yöntemlerinden İçerik Analizi/Doküman inceleme metodu kullanılmıştır. Burada bir olayın farklı kişiler tarafından farklı ele alınmış olabileceğinden hareketle varsa çelişkilerin araştırılarak doğru bilgilerin ortaya çıkarılmasına dikkat edilmiştir.¹ Bu kapsamda tezimizin ana konusunu oluşturan kitap, gazete ve dergilerin incelenmesinin yanında, Emir Erkilet'in tanıtıldığı bölümde onunla ilgili belgelere, çeşitli mecralarda yayımlanan kendi anılarına ve diğer şahısların anılarına, raporlara, kayıtlara, yayımlanmasında emeğinin geçtiği bazı kitaplar için bizzat kendisinin yazmış olduğu önsözlere yer verilmiştir. Bunlar fikir dünyasına ulaşmaya çalıştığımız Emir Erkilet'i tanımaya ve anlamaya yardımcı olacaktır.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi taranarak birinci elden kaynaklara ulaşılmıştır. Gazete arşivleri için İstanbul'da bulunan Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Ankara'da bulunan Milli Kütüphane'nin arşivlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca Kayseri İl Halk Kütüphanesi ve Erciyes Üniversitesi Kadir Has Kütüphanesi taranmıştır.

Emir Erkilet'in özellikle hayatı ve faaliyetlerinin ele alındığı bölümde onunla ilgili detaylı veriler toplanmıştır. Yazıların toplandığı yayınlar ve işlenen konular kronolojik sıraya uygun olarak ele alınmış, nitel analiz yapılırken dönemin şartları göz önünde bulundurulmuştur.

Verilerin çeşitlendirilmesini sağlamak ve araştırmanın geçerliğini artırmak amacıyla konumuz olan Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'in ulaşılabilen akrabaları ile görüşülmüştür. Bu yapılırken görüşmelerin rahat ve esnek bir yapıda sürdürülmesine, gizli kalmış kısımları ortaya çıkarmaya ve derinlemesine bilgi edinmeye özen gösterilmiştir.²

¹ A. Hamdi **İslamoğlu**, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Beta Yayınları, İstanbul 2011, s.194.

² İslamoğlu, s.192.

3.2. Verilerin İşlenmesi, Çözümü ve Yorumlanması

Erişilen kaynaklardan faydalanılması düşünülenler belirlenerek fişleme tekniğiyle dosyalar şeklinde ayırma işlemine tabi tutulmuştur. Buradaki bilgilerden alt ve ana başlıklar belirlenmiş, ayırma tabi tutulan dosyalardaki bilgiler bu başlıklara uygun olacak şekilde işlenmiştir. Ele alınan problemi aydınlatarak şekilde çıkarımlar yapılmaya çalışılmış, sonuç kısmında bu çıkarımlar değerlendirilmiştir.

Sonuç kısmında görüş ve düşünceler derlenip toparlanarak belli yargılar şeklinde ifade edilmiştir. Amaç ve hedefe vurgu yapılarak beklentilerin ne ölçüde gerçekleştiğine ilişkin yorumda bulunulmuştur.³

Elde edilen bulgular değerlendirilmiş, sınıflandırılmış ve içeriğe uygun olarak yazıya geçirilmiştir. Dizin ve ekler kısımları da eklenerek çalışmamız 12 (on iki) aylık bir sürede bitirilmiştir.

3.3. Dipnot Kullanımı

Çalışmada yararlanılan kaynaklar bilgilerin teyit edilebilmesini sağlamak için dipnotlarda gösterilmiştir. Yazılı kaynakların belirtilmesi sırasında yazarın adı, soyadı, bir kitabın kayıtlara esas olacak iç kapakta yazılı olan adı, basım yeri ve yılı ile sayfasını ortaya koyacak şekilde verilmiştir. Süreli yayınlardan yararlanıldığında yazar ve yayın adından başka süreli yayının cilt, sayı ve sayfa sayıları ile yayın tarihinin de belirtilmesine özen gösterilmiştir.⁴

Numaralarla gösterilen dipnotlarda Erciyes Üniversitesi Tez Yazma Yönergesindeki kurallara riayet edilmiştir.

4. Genel Bilgiler

4.1. Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'in Ailesi ve Askeri Hayatı

General Erkilet kendisiyle yapılan ve “Ne Olmak İstiyorlardı Ne Oldular?” başlığıyla yayımlanan bir mülakatta: “*Babam Kayseri'nin Erkilet köyündendir. Ailemizin asıl soyadı Hacı Emiroğullarıdır. Bunu şimdi Erkilet'e çevirdik. Babam Kırım'a asker gitmiş, tezkeresini bırakarak asker ocağında zabıt olmuş ve binbaşılığa*

³ Hüner Şencan, *Sosyal ve Davranışsal Bilimlerde Bilimsel Araştırma*, Seçkin Yayınları, Ankara 2007, s.139.

⁴ Cavit Orhan Tütengil, *Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978, s.103-104.

kadar çıkmıştı. O muvazzaif bir asker olarak üniforması içinde ölmek bahtiyarlığında bulundu."⁵ demiştir.

Emir Erkilet, Kayseri Erkilet nahiyesinden Gazze Redif Taburu kumandanı Binbaşı Emiroğlu Halil Emir Bey ile Kafkasyalı Şefika hanımın oğlu olarak 12 Mart 1883'te babasının görev yaptığı Gazze'de dünyaya gelmiş ancak doğum yeri nüfus kaydına İstanbul Kadırga olarak geçmiştir.⁶

Eşi Emine Nergis Hanım'dır. Ünlü ressam Osman Hamdi Bey'in Gebze Eskihisar'daki köşkü 1910 yılındaki vefatından sonra mütareke döneminde İngiliz subaylarına, bir Alman aileye ve milli mücadele döneminde ve sonrasında yüksek rütbeli Türk subaylarına ev sahipliği yapmıştır. Yörede askeri görevini yapan Hüseyin Hüsnü Bey ve eşi Emine Nergis Hanım İstanbul'dan gelerek bu köşke yerleşmişlerdir. Aynı zamanda mıntika komutanı Emin Bey'in kız kardeşi olan Emine Nergis Hanım ülkede Cumhuriyet'in coşkusunun yaşandığı günlerde burada kuşkuyla bir kaza kurşunuyla hayatını kaybetmiştir. Ressamın köşkünden başlayan patika bir yol ile ulaşılan denize hâkim bir tepe üzerinde Osman Hamdi Bey ile Emine Nergis hanıma ait olan iki gömüt yan yana bulunmaktadır. Mezar taşına kaza ve kader kurşunuyla hayatını kaybettiği ve 27 yaşında olduğu yazılmıştır.⁷ (Bknz: Ek 1) Emine Nergis Hanım'ın kaza kurşunuyla hayatını kaybettiği bilgisi Kayseri'de yaşayan ve Hüseyin Hüsnü Erkilet ile iki defa yüz yüze görüştüğünü beyan eden akrabası tarafından da teyit edilmiştir.⁸ İki çocuk babası olan⁹ Hüseyin Erkilet'in oğlunun ismi Süreyya'dır. Kızı ise 15 yaşlarında vefat etmiştir. Ailenin hayatta olan bireyleri Süreyya ve Semahat Erkilet'in Amerika'da yaşayan kızları İdil ve Ayla Erkilet'tir.¹⁰ Süreyya Erkilet telsiz verici istasyonlarının kurulması işiyle uğraşmış, bu kapsamda devlet hizmetlerinde kullanılmak üzere Erkilet tepesine de bir istasyon kurmuştur. Ardından dönemin hükümetiyle yaşadığı ihale anlaşmazlığı sonucu Türkiye'den Kanada'ya göç etmiştir.¹¹ Emir Erkilet'in annesi Şefika Hanım 26 Aralık 1931 tarihinde vefat etmiştir. Cenazesi 27 Aralık 1931 günü

⁵ Son Posta, 4 Kasım 1938, s.5.

⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, *Alman Ordular Grubu Karargâhında Hidematın Suret-i Cereyanı*, Yay. Haz: Sezen Kılıç, Bahattin Demirtaş, Kerim Açık, Patriot Yayınları, İstanbul 2018, s.V.

⁷ Şakir **Balkı**, Kan İzleri ve Büyük Giz, Cumhuriyet Dergi, 17 Haziran 2001, Sayı:795, s.8-9.

⁸ 11.01.2020 tarihinde Halil Erkilet (1930-...) ile yapılan Röportaj. (Halil Erkilet'in dedesinin hanımı, Emir Erkilet'in halasıdır.)

⁹ Hülya **Toker**, "Erkilet, Hüseyin Hüsnü Emir", Kayseri Ansiklopedisi, Cilt 2, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s.224.

¹⁰ 13.06.2020 tarihinde Süleyman Erkilet (1940-...) ile yapılan röportaj. (Süleyman Erkilet'in baba tarafından dedesinin annesi Hüseyin Emir Erkilet'in halasıdır.)

¹¹ 11.01.2020 tarihinde Halil Erkilet (1930-...) ile yapılan röportaj.

saat 11:30'da Hüseyin Hüsnü Paşa'nın Göztepe'deki (İzmir) hanelerinden alınmış ve Karantina Cami'sinden kaldırılarak Asri Kabristana defnedilmiştir. Cenaze merasiminde Vali Kazım Paşa başta olmak üzere tüm vilayet erkânı hazır bulunmuştur.¹²

Erkilet, 1904 yılında harp okulundan, 1907 yılında harp akademisinden mezun olmuştur.¹³ Asker olmak istemesinde evvela babasının zabıt olması etkili olmuştur. Bunu kendisi: *“Çocukluğumda gördüğüm, işittiğim her şey askerlik üzerineydi. Babamın atı, kılıç ve silahları, askeri kitaplardaki resim ve krokiler beni çok meşgul eden ve heyecanla eğlendiren nesnelerdi. Asker olmak istememdeki diğer neden de henüz dokuz yaşlarımdayken babamın kumandanı olduğu redif tabur dairesine iki genç Erkan-ı Harp müfettişinin gelmeleri ve evimizde misafir olarak kalmalarıdır. Benim rüştiye bilgilerimle Fransızcamı yoklayarak babama ‘Bunu asker yaparsan Erkan-ı Harp olur’ demişlerdi. O iki müfettiş Erkan-ı Harbin halleri, elbiseleri, tavır ve hareketlerinden etkilenmiştim. Babamın beni hekim yapmak istemesine karşın yaşadığım bu cazibenin tesiri ile askeri rüştiyeden Kuleli askeri lisesine oradan da Harbiye’ye ve Erkan-ı Harbiye mektebine gittim.”*¹⁴ şeklinde anlatmıştır.

Meşrutiyetten sonraki ilk harp olan Trablusgarp savaşı başladığında staj dolayısıyla bulunduğu Almanya'dan İstanbul'a gelerek Trablus'a gitmek için gönüllü olmuş ancak bu talebi dönemin Erkan-ı Harbiye-i Umumiye ikinci reisi olan Ziya Paşa tarafından uygun görülmemiştir. Emir Erkilet o dönemi: *“Trablus harbi meşrutiyetten sonraki ilk harbimiz olduğu için milli gayretimize ve vatanperverlik hissiyatımıza o kadar dokunmuştu ki memleketin hemen her tarafından Trablus'a gönüllü gitmek için pek fazla müracaatlar olmağa başlamıştı. Bunun başlıca bir sebebinin de o vakit Paris'te ataşemiliter bulunan Binbaşı Fethi ile Berlin ataşemiliteri (Kahraman-ı Hürriyet) Enver'in parlak vazifelerini bırakarak birincisinin Tunus üzerinden Trablus'a ve ikincisinin de Mısır üzerinden Derne'ye koşmuş olmalarının memleketin her tarafında duyulup söylenerek birer kahramanlık ve vatanseverlik misali teşkil etmesi olduğu söylenebilir. O zaman ben de 25-26 yaşlarında genç bir Erkan-ı Harp subayı (kolağası) olarak Almanya'da Silezya'nın merkezi Breslav şehrinde 11. Grenadye (piyade) alayında stajda idim. Sonbahar manevralarından sonra bir ay izin alarak Viyana'ya gittim. Breslav'ın yakınındaki Lignitz garnizonunda diğer bir Granadye*

¹² Hüsnü Tekeşin, Kaf Sin Kaf'ın Hâmî Reisi Emir Paşa!,

<http://www.kordelyahaber.com/haber/kaf-sin-kafin-hami-reisi-emir-pasa-h3329.html> 06.06.2020

¹³ Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s.28.

¹⁴ Son Posta, 4 Kasım 1938, s.5.

alayında aynı suretle stajda bulunan sınıf arkadaşım H. E. Kolağası Yusuf da oraya gelerek Avusturya ve Macaristan'da birlikte seyahat edecek ve belki Paris'e kadar gidecektik. Fakat biz Viyana'ya geldiğimizde gazetelerde İtalyanların Trablus'la Preveze'yi bombardıman ettiklerini ve aynı zamanda Türkiye'ye ultimatom verdiklerini okuduk. Bunun üzerine orada duramayarak İstanbul'a hareket ettik. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye ikinci reisi (mütarekede harbiye nazırlığı ederek bir müddet evvel vefat eden) Ziya Paşa idi. Ona Trablus'a gönüllü gitmek için geldiğimizi söyledik. Fakat bir türlü razı edemedik. Onun istinad ettiği ret sebebi bizim Almanya'da tahsilde bulunuşumuz olup Trablus'a gitmemiz halinde yerimize oraya iki zabıt gönderilemeyeceğinden bunun Osmanlı ordusu için bir ziyan teşkil edeceği idi. Trablus'ta dahi harp tecrübeleri edineceğimizi ona beyhude yere izah ettik durduk." diyerek anlatmıştır.¹⁵

Mesleki eğitim öğretim için 1910-1912 yılları arasında bulunduğu Almanya'dan döndükten sonra¹⁶ Balkan savaşlarında önce Şark ordusunda kıdemli yüzbaşı olarak Harekât şubesinde bulunmuştur.¹⁷ Bu ordu Çatalca hattına çekildikten sonra lağvedilmiş, yerine Çatalca ordusu teşkil edilmiştir.¹⁸ Teşkilatlanmada Ordu Menzil Müfettişlikleri içinde yer alan her bir menzil noktasında komutan olarak bir binbaşı veya kıdemli yüzbaşı rütbesinde subay bulundurulması esasına bağlı olarak¹⁹ Çatalca Ordusu Menzil müfettişliği kurmayı görevinde bulunmuştur.²⁰

Erkilet, birinci büyük harbin Çanakkale cephesinde Güney Grubu Komutanlığı altında komutanı Tuğgeneral Fevzi Paşa (Çakmak) olan 5. Kolordu'da binbaşı rütbesiyle kurmay subay olarak yer almıştır.²¹ Ardından aynı grup komutanlığı bünyesinde bulunan 14. Kolordunun kurmay başkanlığı görevini üstlenmiştir.²² Hatıralarından öğrendiğimize göre Mustafa Kemal Atatürk ile ilk karşılaşması ve tanışması bu görevde iken Conkbayırı'nda gerçekleşmiştir. Bunu kendisi: "*Geçen büyük harpte Çanakkale'nin Seddülbahir bölgesindeki güney grubunun sağ cenah muntakasını işgal ve müdafaa etmekte bulunan 14. Kolordunun birinci erkân-ı harbi bulunuyordum.*

¹⁵ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "Trablus'u Takviyeye Koşan Gönüllü Subaylar", Son Posta, 5 Mart 1941, s.5.

¹⁶ *Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s.228.

¹⁷ İsmet **Görgülü**, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s.18.

¹⁸ Görgülü, s.28.

¹⁹ Bülent **Durgun**, "Sefer Planlarında ve Balkan Harbi'nde Osmanlı Ordusunda Menzil Teşkilatı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/29, Güz 2014, s.60.

²⁰ *Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.229.

²¹ Görgülü, s.80.

²² *Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.229.

7 Ağustos 1915 sabahı kolordu kumandanı Trommer Paşa ile erkence karargâhın bulunduğu dereden yaya olarak sırta çıkmıştık. Bir gün evvel düşmanın yaptığı bir taarruzu defeden onuncu fırkanın mevzii ve siperlerine yürüyerek girecektik.

Çıktığımız sırtın nezareti genişti. Buradan İmroz adası ile aradaki deniz sahasını, Arıburnu ve Kabatepe'yi de görebiliyorduk. Sırta vardığımızda, her defa yaptığım gibi, Arıburnu cihetine döndüm. Fakat bu defa Kabatepe'nin nazarımızdan sakladığı koydan o kadar çok gemi direği yükseliyordu ki gördüğümüz manzara bu gece burada behemehâl çokça yeni düşman kuvvetlerinin karaya çıkarılmış olduğunda şüphe bırakmıyordu. Bundan başka Conkbayırı istikametinden şiddetli top sesleri geliyordu. General Trommer bana, 'Ne dersin?' dedi. 'İhraç!' diye cevap verdim. Bir gün evvel İngilizler bizim muntıkaya bir gösteriş taarruzu yaptıkları gibi Arıburnu bölgesinde Kanlısirt'a da hücum etmişler ve bu mevzii zapt etmişlerdi. Bunlardan maksadın Conkbayırı ile Kocaçimen tepesine yapacakları taarruzlardan evvel Türk ihtiyatlarını sarf ve tespit ettirmek olduğu artık anlaşıyordu.

Düşmanın Conkbayırı'nda yerleşerek Kocaçimen tepesini zapt edebilmesi takdirinde, kolordumuz dâhil olduğu halde Seddülbahir bölgesindeki bütün güney grubunun memleket ile muvasalasını kesileceği gibi İngilizler Kocaçimen tepesinden topla Boğaza hâkim olacaklar ve Aydos koyuna kolayca inebileceklerdi. Görülüyor ki vaziyet Gelibolu yarımadası ile Çanakkale boğazının müdafaası bakımından tehlikeli bir safhaya girmişti. Birinci (Miralay Cafer Tayyar) ve onuncu (kaymakam Selahaddin) piyade fırkaları, cephede bulunan kolordumuzun sekizinci (miralay Ali Rıza Bey) fırkası ihtiyatta bulunuyordu. Krizin artması ihtimalini dikkate alan kolordu kumandanı Trommer, kolordusunun yegâne ihtiyat tümeninin hemen Conkbayırı'na tahrikini güney grubuna teklif etti. Fakat muvafık cevap alamadığından o gece beni umum kumandan Müşir Liman Von Sanders'in ordugâhına yolladı. Buraya geç vakit vardığımda ordu kurmay başkanı Kazım Bey (Diyarbakır mebusluğunda vefat eden Kazım Paşa) Arıburnu bölgesinde 19. Fırka kumandanı miralay Mustafa Kemal ile telefonla konuşuyordu.

Mustafa Kemal Bey, düşmanın Anafarta limanına da ehemmiyetli yeni kuvvetler çıkarması üzerine vaziyetin tehlikeli olduğunu ileri sürüyor ve Gelibolu'dan Anafartalar istikametinde yürütülen ihtiyat kolordusunun kumandasının kendisine verilmesini istiyordu. Niçin? Çünkü bu kadar çetin ve tehlikeli vaziyeti ancak kendisinin düzeltebileceğine kani idi. Fakat Mustafa Kemal Bey kıdemsiz bir miralaydı. Onun

kolordu kumandanlığına tayini aynı zamanda çetin bir muamelat-ı zatiye meselesiydi. Fakat o ısrar ve hatta talep ediyordu. Çanakkale boğazı ve dolayısıyla memleket tehlikede idi. Mustafa Kemal mesuliyeti üzerine alarak kumandayı ele almak istiyordu. Kazım Bey Mustafa Kemal'e telefonla 'Fakat çok olmaz mı?' dedi. Ben Kazım Beyin söylediklerinden maada mikrofonu şiddetle vuran Mustafa Kemal'in sesini de duyabiliyordum. Bu sebeple onun vereceği cevaba pek merakta idim. Fakat bu cevap seri ve kati olmuştur: 'Çok olmaz!'

'Demek ki çok olmayacak! O halde müşire arz ederim.' Diye telefonu kapatan Kazım Bey düşünceliydi. Fakat anlaşılan kolbaşı ile Anafartalar bölgesine varan 12. Kolordunun kumandasını kendine güvenen, en müşkül ve tehlikeli anlarda mesuliyeti deruhte etmekten çekinmeyen ve nihayet bütün Arıburnu muharebelerinde ilk günden beri kudretini gösteren kumandana tevdi etmek lüzumuna kendini alıştırıyordu.

Mustafa Kemal 8-9 ağustos gecesi Anafartalar grubu kumandanlığına tayin edilmiş ve 9 ağustosta Anafartalar'da başladığı taarruzu idare ettikten sonra akşamüzeri Conkbayırı'na gelmişti. Aynı günün akşamı ben de Seddülbahir'den buraya gelmiştim. Kolordu kumandanı Trommer ertesi günü Conkbayırı'nda vuku bulacak muharebelerde bulunmak için yanıma iki zabıt katarak beni oraya göndermişti.

Bizim kolordunun ihtiyatı olan 8. Fırka da Liman Von Sanders'e ilettiğim kolordu kumandanının teklifi üzerine buraya gönderilmişti. Fırka kumandanı Miralay Ali Rıza Bey beni o gece ilk defa tanıdığım Mustafa Kemal'e Conkbayırı'nda sırtın içine kazılmış bir oyukta takdim etmişti.²³

14. Kolordu ve bağlı diğer birlikler ile 6-13 Ağustos 1915 tarihleri arasında gerçekleştirilen muharebelerde, düşmanın Arıburnu ve Anafartalar bölgesine yapacağı büyük taarruzunda, güney cephesinden Türk kuvveti kaydırılmasını önlemek için asker çıkarmak istediği Alçıtepe savunulmuştur. Kalan son ihtiyat kuvvetleri ile Albay Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Ağustos Conkbayırı taarruzuna destek olunmuştur.²⁴

Enver Paşa savaşın Avrupa'da kazanılacağını düşündüğü için en iyi askerlerini Osmanlı topraklarının dışında olan Galiçya'ya yollamıştır.²⁵ (Bknz: Ek 2-3) Erkilet, 1915 yılının ekim ayında Berlin-İstanbul bağlantısını kurmak için Sırbistan seferini yapacak olan Makenzen ordular grubunun Tameşvar şehrinde bulunan karargâhına

²³ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "Atatürk'ün Zaferleri Nefse İtimadın Parlak Eserleridir", Cumhuriyet Gazetesi, 10 İkciteşrin 1941, s.5-6.

²⁴ Görgülü, s.80.

²⁵ İlber Ortaylı ve İsmail Küçükkaya, *Cumhuriyet'in İlk Yüzyılı 1923-2023*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 41.

Osmanlı Başkumandanlığının murahhas erkân-ı harp zabiti olarak tayin edilmiş, Sırbistan, Karadağ ve Romanya’da icra edilen harp hareketlerine katıldıktan sonra Romanya’nın 1916 yılında İtilaf devletleri yanında savaşa katılmasıyla birlikte General Von Makenzen ile birlikte Üsküp’ten ayrılmıştır.²⁶

Erkilet, 1915 kışında Mareşal Von Makenzen’in emrindeki üç ordudan (Alman, Avusturya ve Bulgar ordularından) Makenzen ordular grubu komutanlık kurmayının takip ettiği ortadaki 11. Alman ordusuyla birlikte Niş şehrine varmış, burada bulunan Türk mahallesini ziyaretinde Türklerin içinde bulunduğu sefaleti ve diğer meselelerini başkumandanlık makamına önerileri ile birlikte yazmıştır. Makenzen ile birlikte Üsküp’ten Kalkandelen’e yaptıkları seyahatte onun tercümanlığını üstlenmiştir. Mareşalin kendisine Arnavutçayı nereden öğrendiğini sorduğunda konuştuğu dilin Türkçe, halkın da Türk olduğu cevabını verdiğinde Makenzen yalnız Üsküp ve Kalkandelen halkının değil Prizren, Goştivar, Resne ve Manastırlıların da Türk olduklarını delilleriyle birlikte bilfiil mahallinde Erkilet vasıtasıyla öğrenmiştir.²⁷

Erkilet, buradaki muharebelerden dolayı gümüş imtiyaz madalyası ile birinci sınıftan demir salıp nişanı almıştır.²⁸ Romanya seferinde Mareşal Makenzen’in emri altında üç fırkadan oluşan 6. Türk kolordusunun muharebelerde başrolü oynaması mareşali memnun etmiş, Erkilet’in şahsi yararlılıklarından ziyade Türk askerinin sefer sırasındaki liyakatlerinin takdir edilmesi amacıyla birinci sınıf demir salıp nişanını mareşal, eli ile Erkilet’in göğsüne takma lütfunda bulunmuştur.²⁹

Daha Sırbistan seferinin başında Erkilet, Makenzen’e açacağı Balkan yolundan İstanbul’u ziyaret etmesiyle Türkleri memnun edeceğini söylemiş, buna karşılık mareşal ziyaretinin ancak imparator iradesiyle gerçekleşebileceği cevabını vermiştir. Sefer sonucunda Balkan yolu açılınca Alman İmparatoru, Osmanlı hükümdarı Sultan Reşat’a mareşallik esasını takdime Sırbistan fatihi Mareşal Makenzen’i memur etmiştir. Erkilet’in tertip ve teşvikiyle ziyaret gerçekleşmiş, (Bknz: Ek 4) Erkilet, imparatorun mareşale olan takdir ve sevgisini bildiğinden, harbin başarıyla neticelenmesinden sonra, Trakya hudutlarımızın belirlenmesinde mareşalin yardımlarını evvelden temin etmek

²⁶ Hüsnü Hüsnü Emir **Erkilet**, Şark Cephesinde Gördüklerim, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1943, s.54.

²⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Dış Memleketlerdeki Türklerin Acınacak hallerine Dair”, Çınaraltı Dergisi, S.30, s.4.

²⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, *Yıldırım*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 27.

²⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “1914 Almanyasının Büyük Kumandanı Makenzen Bugün 90 Yaşına Bastı”, Son Posta, 6 Aralık 1939, s.11.

amacıyla ziyaret programını onu Edirne’de bir gün misafir edecek şekilde tertip ettirmiştir.³⁰ Karşılıklı ziyaretleşmelerden birisi olarak Enver Paşa da beraberinde Emir Erkilet olmak üzere General Von Makenzen’i ziyaret etmiştir. (Bknz: Ek 5)

Emir Erkilet’in Makenzen ordular grubundaki görevi sırasında Osmanlı başkomutan vekili Enver Paşa Romanya’da 9. Ordu komutanı olarak görev yapan Von Falkenhayn’a padişah adına en büyük harp nişanı olan iftihar madalyası vermeyi uygun görmüş, Romanya seyahati sırasında bizzat general ile görüşmesi mümkün olmayınca bu nişanı generale verme işiyle Erkilet’i görevlendirmiştir.³¹ Erkilet, Makenzen Ordular Grubu Karargâhında Osmanlı subayı olarak bulunduğu yıllardaki deneyimlerini “Bir Alman Ordular Grubu Karargâhında Hidematın Suret-i Cereyanı” ismini verdiği kitabına aktarmıştır.³²

1 Mart 1917 yılında kaymakam (yarbay) rütbesine terfi etmiştir.³³ Sina cephesinde ikinci Gazze muharebesinin akabinde İngilizleri takip ederek sıkıştırma fırsatını kaçıran Enver Paşa, yapmayı düşündüğü taarruz için Albay İsmet’i (İsmet İnönü) Kafkas cephesinden, Yarbay Hüseyin Hüsnü Emir’i de Romanya’dan getirtmiştir.³⁴ Erkilet, Sina cephesinin merkezinde Tellü’ş-Şeria civarında bulunan 20. Kolordunun kurmay başkanı olarak görevlendirilmiştir.³⁵ Bu göreve giderken talimat almak için uğradığı Başkomutanlık Vekalet’inde Enver Paşa kendisini yanına oturtturarak Filistin cephesiyle ilgili onu bizzat bilgilendirmiştir.³⁶

Suriye ve Irak cephesinde Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığında Mareşal Falkenhayn’ın Yıldırım Ordular Grup komutanı olduğu dönemde bu ordunun kurmay başkan yardımcılığı görevine atanmış³⁷ karargâha katılınca kendisine harekât şubesi şefliği görevi verilmiştir.³⁸ Falkenhayn 1917 ağustosunda Erkilet’in etkisiyle Sina’da

³⁰ Erkilet, "1914 Almanyasının...", s.11-12.

³¹ Erkilet, Yıldırım, s.11.

³² Bknz: Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, *Bir Alman Ordular Grubu Karargâhında Hidematın Suret-i Cereyanı*, Askeri Matbaa, İstanbul 1916.

³³ *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara 1972, s. 216.

³⁴ Erkilet, *Yıldırım*, s.46, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina Filistin Cephesi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1986, Cilt:4 Kısım:2, s.88, Cemal **Kemal**, “Birinci Dünya Savaşında Gazze’yi nasıl Kaybettik?” Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 55, Güz 2014, s.151, Sami **Ağaoğlu**, “Birinci Dünya Savaşında Gazze Muharebeleri” Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Vol 6, No 2, Mart 2017, s.324.

³⁵ Erkilet, Yıldırım, s.2.

³⁶ Erkilet, Yıldırım, s.46.

³⁷ Görgülü, s.145, Uğur **Mumcu**, *40’ların Cadı Kazanı*, Um:ag Vakfı Yayınları, Ankara 2018, s.15.

³⁸ Yusuf Hikmet **Bayur**, *Türk İnkılabı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983, Cilt:3 Kısım:3, s.370.

İngilizlere saldırılabileceği ancak onların da karşı saldırıya geçme ihtimalinin Bağdat'ı tehdit etmek isteyen Osmanlı ordusuna arkasından tehlike yaratacağı kanaatine varmış ve bunu Enver Paşa ile paylaşmıştır.³⁹ Allenby komutasındaki İngilizlere karşı 6-7 Kasım 1917'de Gazze'nin kaybedilmesi ve Kudüs yolunun açılmasıyla sonuçlanan geri çekilmeye bozgunun daha büyük olmasını Asım Gündüz ve Hüseyin Erkilet gibi subayların cesaret ve soğukkanlılıkları önlemiştir.⁴⁰

Ocak 1918'de Yıldırım ordular grubu karargâhında kurmay olarak bulunmuştur.⁴¹ Düzenlemeye göre karargâh 65 Alman subayı ile 9 Türk subayından oluşacak ve Türk subaylarından yalnız biri yüksek rütbeli olacaktır.⁴² Bahsedilen yüksek rütbeli Türk subayı Emir Erkilet'tir. Erkilet, bu görevi esnasında çeşitli tespitlerinin yer aldığı raporları doğrudan Enver Paşa'ya ulaştırmıştır.⁴³ Yıldırım karargâhının bilgisi dışında Erkilet'in 4. Ordu ikinci kurmay başkanlığına atanması Mareşal Falkenhayn'ı üzmüş ve bu münasebetle başkomutanlık karargâhı ile mareşal arasında gergin yazışmalar yapılmıştır. Erkilet'in vedası dolayısıyla büyük bir nezaket göstergesi olarak mareşal topluca bir hatıra fotoğrafı çekilmesini istemiş, (Bknz: Ek 6) çekilen fotoğrafın arkasını imzalayarak kendisine vermiş, bu vesile ile bir de veda yemeği tertip edilmiştir.⁴⁴

Erkilet, 17 Şubat 1918 tarih ve 2625 numaralı Başkomutanlık Vekâletinin emriyle 4. Ordudaki görevinden 8. Ordu kurmay başkanlığı görevine tayin edilmiştir.⁴⁵ Ordu komutanı Cevat Paşa ile anlaşamaması üzerine başka bir vazifeye atanma talebinde bulunmuş ve göreve geldikten üç hafta kadar sonra 46. Tümen komutanlığına tayin edilmiştir.⁴⁶ Nablus meydan muharebesi ve Halep bölgesine kadar Eylül-Ekim 1918'de yapılan çekilme harekâtında 46. Tümen komutanı olarak görev almıştır.⁴⁷ Bu cephelerde edindiği tecrübelerinden dönem araştırmalarına kaynak olabilecek nitelikte Yıldırım adlı eseri yazmış ve eser askeri matbaa tarafından yayımlanmıştır.⁴⁸ Anılar dışında dönemi aydınatabilecek arşiv bilgi ve belgesinin yetersizliği dikkate alındığında

³⁹ Bayur, s.417.

⁴⁰ Erhan **Afyoncu**, "Kudüs ve Filistin Uğruna Binlerce Şehit Verdik", Sabah Gazetesi, 10 Aralık 2017, s.21.

⁴¹ Görgülü, s.150.

⁴² Erkilet, Yıldırım, s.14.

⁴³ Bayur, s.382.

⁴⁴ Erkilet, Yıldırım, s.277-278.

⁴⁵ Erkilet, Yıldırım, s.289.

⁴⁶ Erkilet, Yıldırım, s.313.

⁴⁷ Görgülü, s.158.

⁴⁸ Bknz: Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, *Yıldırım*, Askeri Matbaa, İstanbul 1921.

Yıldırım adlı eserle kitaplaştırılan anılar, gözlemler ve bilgiler bütünüyle tarihsel belge niteliği taşımaktadır.⁴⁹

Erkilet, 1918 sonbaharında Şark Orduları Grup Komutanlığı bünyesinde İran ve Kafkasya'nın boşaltılması ile sonuçlanan Hazar denizi kıyılarında yapılan harekâta 9. Ordu kurmay başkanlığı görevinde bulunmuştur.⁵⁰ Türklüğün Türkiye'den ibaret olmadığını, Anadolu ve Trakya'nın birçok misli büyük, kurtulmaya muhtaç en az 40-50 milyonluk esir bir Türk milleti ile bir Türk dünyası bulunduğunu Kafkas cephesinde Kafkas ve İran Türkleriyle buradaki ilk temas ve tanışıklığında anlamıştır.⁵¹

1920 yılında Genelkurmay 3. Şube Müdürü ve Harp Tarihi Encümeni Başkanı olan Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet,⁵² görevi sırasında önemli eserlerin tercüme ve yayımlanmasına katkı vermiştir. Bu doğrultuda encümen tarafından tercümesi yapılarak 1921 yılında yayımlanan Liman Von Sanders'in Türkiye'de görev yaptığı yıllara dair yazdığı "Türkiye'de Beş Sene" isimli kitabına "Liman Von Sanders ve Kitabı" başlığı altında bir önsöz yazmıştır. Buradaki değerlendirmeleri onun fikir altyapısını anlamamıza yardım edeceğinden önsözü olduğu gibi paylaşmak yerinde olacaktır:

"Liman Von Sanders Balkan seferinden zayıf ve küçülmüş olarak çıkan Türkiye'de geniş ölçüde askeri ıslahat yapmak için hükümetin muvafakatiyle Almanya tarafından gönderilen meşhur generaldir. Onun şöhreti Türkiye'ye gelmesiyle başlar. Adı geçen 1913 yılında büyük bir maiyetle İstanbul'a gelmiş ve doğrudan doğruya Osmanlı hükümetiyle düzenlediği sözleşme ile bir Türk paşası olarak Osmanlı hizmetine dâhil olmuştu. Bizde takriben bir barış ve dört harp senesi az mühim olmayan bir rol oynadı. Harp başlamadan önce 1. Kolordumuzun kumandanlığını ifa etmiş ve daha sonra ordu müfettişliği yetkisini elde etmiş idi. Harbin ilk üç senesinde 5. Ordumuzun kumandanı ve son senesinde Yıldırım orduları grubunda Von Falkenhayn'ın halefi olarak bulundu ve Çanakkale, Filistin ve Suriye'de mukadderatımızı idare etti.

Bu zatın bize dair yazdığı kitap ne olursa olsun bizce ehemmiyetsiz sayılamazdı. Onun için tercüme ve yayımı uygun görülmüş ve bunda büyük isabet olmuştur.

Bu eserde her Türk evvela içimizde birçok seneler yaşayan ve ordularımızı seferde kumanda eden bir ecnebi generalin bize dair görüşlerini ve düşüncelerini

⁴⁹ Murat Çulcu, *Arşivi Kaybolan Savaş Sina-Filistin-Suriye Cephesi*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2009, s.144.

⁵⁰ Görgülü, s.128.

⁵¹ Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, "Türkçülük Yollarında Birkaç Hatıra", Yeni Bozkurt Dergisi, Haziran 1948, S.6, s.7.

⁵² Toker, s.223.

okuyup istifade edecek, ikinci olarak hizmetimizdeki bir ecnebinin üniformamızı giymekle, sözleşme yapılmakla geçici olsa bile zihniyet ve milliyetini değiştirmesine imkân olmadığını öğrenerek ibret alacaktır. Bu kitabın üçüncü bir faydası da Birinci Dünya Harbi tarihimizi özet olarak nakil ve hikâye etmesidir.

Kanal seferimiz, Sarıkamış maceralarımız, Galiçya, Romanya ve Makedonya gösterişleriyle Kafkas ve İran fetihlerimiz hakkında Liman'ın acı eleştirileri sade birer hakikattir. Bunların layık oldukları ehemmiyetle hafızalarımızda yer tutması icap eder. Diğer naklettikleri ve düşüncelerine gelince muhterem bir ordu kumandanımızın pek yerinde olan mütalaaları sebebiyle tekrar edeceğiz ki Liman'ın kendi gözlem ve bilgisi üzerine kurulmuş beyanatı ekseriyetle doğrudur. İştiklerine ve şahsi düşüncelerine ait olanlar ise hatalıdır. Bütün yazılarında derin bir Almanlık hissinin ve tarafgirliğinin hâkim olması keyfiyetine gelince buna çaresiz tahammül edeceğiz. Çünkü ona evvelden rıza göstermişiz.

Tercüme heyeti bazı faydalı açıklamalarıyla düzeltmede bulunduğu gibi Askeri Tarih Encümeni de kitabın sonuna ilave ettiği görüşleriyle bazı gerçekleri aydınlattı. Bu suretle okur önemli yerler hakkında yanlış fikirler edinmekten kurtulabilecektir. Liman Von Sanders'in hatıratı kendisinin Türkiye'de pek mutlu bir hayat sürmediğini gösteriyor. Sert karakteri hemen anlaşmazlıklara yol açardı. Türkiye'deki Almanların büyük çoğunluğu Liman'da saygıya layık bir şahsiyet bulmamışlardı. Bunlar ondan yalnız nefret ve şikâyet ediyorlardı. Enver onun nazarında bir rakip idi. Almanlardan her kim onun kuşatma ve himayesine dayandıysa Liman ona düşman olmuştur. Alman ateşemiliteri ve askeri delegesi General Von Lossov ile Osmanlı Karargâh-ı Umumiye Reisi General Von Bronsart mareşalin hiç çekemediği iki önemli şahsiyet idiler. Liman Türkiye'deki bu vaziyeti ile kendini birçok tahrik, çekişme ve sıkıntıya maruz bıraktı.

Türklere gelince tanıyanları arasında lehinde ve aleyhinde olanlar vardı. Fakat bir noktada oylarda birleşme meydana gelmiş gibiydi. Liman orta halli, bilgi ve iktidara sahip, sert ve haşin bir Alman generaldir.

Çanakkale'de Türk silahları ve Türk yiğitleri onu pek çok zorlu düşmanlara karşı muzaffer etmişlerdi. Onun ordu sevk ve idaresi Çanakkale'nin ilk günlerinde olduğu gibi sonuna kadar da sağlam ve açık sayılmaz. İlk çıkarma günlerinde düşmanın Arıburnu mıntıkasında Conkbayırından sahile atılmasını 19. Fırka kumandanı Mustafa Kemal Bey'e (Mustafa Kemal Paşa) ve Seddülbahir mıntıkasında düşmanın durdurulmasını 24. Alay kumandanı Binbaşı Kadri Bey'e borçluyuz. Biz burada bu

isimleri zikrederken bütün bu muharebelere katılan kişileri ve askeri birliklerin yardımını küçümsemiyoruz. Bilakis Çanakkale’de paşadan teğmene kadar bütün kumandanlar ve askeri birlikler yetenek ve güçlerini tamamen sarf etmişlerdir. Ve işte pek üstün düşmanlara karşı bütün sır, başarı bundadır.

Liman Von Sanders Çanakkale’de tel örgü engelleri gerisinde toprağa birleşmiş üstün bir düşmana karşı lüzumsuz tarizler yaptırarak gereksiz ölümlerle hatırlanır ve suçlanır. Bu hükmü bizzat tarihe bırakmakla akıllılık etmiş oluruz.

Liman’ın son yaptığı iş Yıldırım Ordular Grubunun başındaki faaliyeti olmuştur. Burada adı geçen ne mutlak bir müdafaa yaptı ne de Falkenhayn’ın müdafaa tarzını takip etti. Onun buradaki en büyük talihsizliği kuvvetlerinin pek zayıf olmasıydı. Fakat bütün varını yoğunu birinci hatta sokmak ve elde hiçbir ihtiyat bırakmamakla bu talihsizliği yine kendisi bir o kadar daha arttırmıştı.

Yıldırımın acı akıbeti kumandanı için şerefli bir son olmamıştı. Liman’ın sevk ve idaresinin bunda hata ve sevaplarını istikbal için faydalı dersler halinde tespit etmek ve daha yapılabilecek olanlarla yapılmışları mukayese etmek yine tarihin vazifesidir.⁵³

Askeri Tarih Encümeni reisliği görevinde Hüseyin Erkilet, Mehmed Nihad’ın Fransızcadan çevirmiş olduğu “Çanakkale Seferi” isimli kitaba da bir önsöz yazmıştır. Burada: “Bugün bu kitabın aslı kadar güzel bir üslup ve sıhhate sahip olan tercümesini yayınlarken yalnız orduya değil, millete de Çanakkale’mizin düşman cepheleleri gerisinde gizli ve meçhul kalmış olan birçok hakikatini ve hadisatını okumak ve öğrenmek fırsatını vermekle faydalı bir iş gördüğümüzü zannederiz. Eserin bir roman tatlılığıyla okunan satırları arasında tarih ve tecrübelerimiz için dikkat çekici birçok teferruata tesadüf olunur. Bunlar önemsiz ve küçük görünseler de, derin ve uzak görmek isteyen araştırmacılar için büyük bir hazinedirler. Okuyucu bu kitapta Çanakkale Seferimizin sadece bir tarihçesini bulmayacak, aynı zamanda geçmiş düşmanlarımızın bu meşhur sefer esnasındaki bütün manevi ve maddi endişe ve ıstıraplarını ve Osmanlı silahlarının parlak tesirlerini bir düşman askerinin ağzından duymakla hem istifade ve hem de iftihar edeceklerdir. Çanakkale ile iftihar etmek ve mağrur olmak her Osmanlının hakkıdır.”⁵⁴ Kitabın mevcut olan kıymetini Nihad Bey’in vakıfane açıklama ve ilaveleri de artırmaktadır, bunlar sayesinde okuyucu, tarafların hareket ve

⁵³ Liman Von Sanders, *Türkiye’de Beş Sene*, Askeri Matbaa, İstanbul 1921, s.1-3.

⁵⁴ Hakan Bacanlı, “Türk Harp Tarihinin Öncü İsmi (Bursalı) Mehmed Nihad Bey, Eserleri ve Tarihçiliği”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 14, Yıl 2015, s.139.

amaçlarını aynı zamanda takip ve mukayese ile ayrıca istifade edebilmektedir” demektedir.⁵⁵

Bazı kaynaklarda⁵⁶ geçen Aralık 1920’de Çerkez Ethem ve kardeşleriyle TBMM adına Kütahya’da görüşme yapan kurulda yer aldığıyla ilgili bilgi ileride görüleceği gibi onun milli mücadeleye katılmak için İnebolu’ya hareket ettiği 3 Eylül 1921⁵⁷ tarihiyle uyuşmamaktadır. Buradaki karmaşanın sebebi muhtemelen isim benzerliğidir. Mustafa Kemal Paşa’nın Çerkez Ethem olayını ele alırken hükümetteki odasına davet ettiği Reşit Bey ile bakan ve milletvekillerinden oluşan on beş kadar kişi arasında Emir Paşa da bulunmuştur.⁵⁸ Ancak bu kişi Sivas mebusu Emir Paşa’dır ve bizzat kendisi Çerkez Ethem ile görüşmek üzere kurulacak heyetin dışında kalmak istemiştir. Beş kişilik heyette Mahmut Celal Bey (Bayar), Eyüp Sabri Bey (Akgöl), Vehbi Bey (Bolak), Kılıç Ali Bey ve Ethem’in büyük ağabeyi Reşit Bey yer almıştır.⁵⁹ Emir Erkilet bu tarihte Paşa rütbesinde olmadığı gibi Osmanlı genelkurmayındaki görevi gereği İstanbul’da bulunmuştur.

Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet 1. İnönü Muharebesinde henüz İstanbul’da bulunuyordu. Muharebenin ertesi günü maiyetindeki 40-50 kadar subay ve üstsubayı Harbiye Nezareti’nin (üniversite binasının) en üst katının Süleymaniye tarafına bakan ortadaki büyük salonunda toplamış, kapıları padişah ile hükümetinin ve İngiliz İşgal kuvvetinin yüzlerine kapatarak onlara: “*Arkadaşlar! Artık ordumuz galip gelecek ve memleket kurtulacaktır.*” demiştir. Ayrıca büyük günün hatırasını kutlamak amacıyla askeri matbaaya giderek İnönü kahramanının büyük ölçüde ve yağlı boya binlerce fotoğrafını bastırıp Anadolu’ya gönderdiği gibi İstanbul’da da dağıtmıştır.⁶⁰

Arnavutluk ve Yemen isyanları, Garp Trablus’u ve Balkan harpleri, nihayet 1914-1918 birinci cihan savaşı cephelerinde Anadolu çocuklarıyla Türk varlığının eridiğini gören Erkilet’in Türkçülük duyguları şiddetlenmiş, kurtuluşun Osmanlılık ve Osmanlıcılıkta değil Türklük ve Türkçülükte olduğuna inanmıştır. O, Anadolu istiklal savaşına bu imanla katılmıştır.⁶¹ 3 Ağustos 1921’de vazifelendirildiği İsviçre Bern

⁵⁵ Bacanlı, s.173.

⁵⁶ Erkilet, *Alman Ordular Grubu Karargâhında Hidematın Suret-i Cereyanı*, s.Vİ.

⁵⁷ *Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s.229.

⁵⁸ Mustafa Kemal **Atatürk**, *Nutuk*, Yay. Haz: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s. 365.

⁵⁹ Cemal **Kutay**, *Çerkez Ethem Dosyası 1*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1977, s.162-163.

⁶⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Birinci İnönü Savaşı”, *Son Posta*, 10 Ocak 1939, s.7.

⁶¹ Erkilet, “Türkçülük Yollarında...”, s.7.

Ateşemiliterliği⁶² görevinde iken Genelkurmay'ın isteği ile Ankara'ya geçerek milli mücadeleye katılmış, Batı cephesinde 7. Tümen kumandanlığı⁶³ ve komutanlığını Tümgeneral Yakup Şevki Paşa'nın (Subaşı) yaptığı 2. Ordu'nun kurmay başkanlığı görevinde bulunmuştur.⁶⁴

Yakup Şevki Paşa meslek hayatı boyunca görev vereceği kişilerin tecrübe ve liyakati yanında ahlaklı ve disiplinli olmalarına büyük önem vermiştir. İkinci orduya atandıktan sonra yaptığı ilk işlerden biri Ali İhsan Paşa'nın komuta ettiği birinci orduda 7. Tümen komutanı olan Yarbay Emir Erkilet Bey'i kendi ordusuna kurmay başkanı olarak almak olmuştur. Bunu Ali İhsan Paşa'nın olası tepkisini de göze alarak yapmıştır.⁶⁵ Erkilet, ilk başta tümen komutanlığında kalmak istediğini Ali İhsan Paşa'ya bildirmiş, Fevzi Paşa'nın bu durumu Yakup Şevki Paşa'ya Emir Erkilet ile ilgili isteğini Ali İhsan Paşa'nın engellediği şeklinde yansıtması üzerine Ali İhsan Paşa, Erkilet'in bu konuyla ilgili düşüncelerinin yer aldığı telgrafı Yakup Şevki Paşa'ya göstermiştir. Emir Erkilet 30 Kasım günü Bolvadin'de Yakup Şevki Paşa ile görüşmesinin ardından ilk düşüncesinde ısrarcı olmamış ve ikinci ordu kurmay başkanlığı görevini kabul etmiştir.⁶⁶ Erkilet, Birinci Cihan Savaşında 9. Ordu kurmay başkanı olarak bulunduğu Kars'ta Yakup Şevki Paşa'nın takdirini kazanmıştır. Sakarya savaşından sonra Afyonkarahisar istikametinde taarruza devam etmekte olan Erkilet, tümen komutanlığından ayrılmayı istemese de başkumandanlık emrine uymak zorunda kalmıştır.⁶⁷ Büyük Taarruz öncesi 20 Ağustos 1922 tarihinde gerçekleştirilecek toplantı için birinci ve ikinci ordu komutanları kurmay başkanlarıyla birlikte Akşehir'de bulunan Batı cephesi karargâhına davet edilmişlerdir. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisinin de katıldığı ve Başkomutan Mustafa Kemal Atatürk'ün bizzat idare ettiği tarihi toplantıya Erkilet, ikinci ordunun kurmay başkanı sıfatı ile iştirak etmiştir.⁶⁸

Kazanılan 30 Ağustos zaferini Erkilet şu cümlelerle ifade etmiştir: *“Ertesi sabah Adatepe'ye otomobille geldiğim zaman ağaçlı tepelikler ve derecikler arasında kümeler*

⁶² *Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.229.

⁶³ Nusret **Baycan**, “Büyük Taarruzda Komuta Kademelerinde Görev Alanlarla Üst Düzeydeki Karargâh Subayları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 9, Sayı 26, Yıl 1993, s.352.

⁶⁴ *Büyük Taarruzda Takip Harekâtı (31 Ağustos – 18 Eylül 1922)*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, C. 2, K. 6, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995, s.317.

⁶⁵ Selma **Yel**, *Yakup Şevki Paşa ve Askeri Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2002, s.291-292.

⁶⁶ Yel, *Yakup Şevki*, s.276-277.

⁶⁷ Sadık **Atak**, *Bir Komutandan Anılar Orgeneral Yakup Şevki Subaşı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1977, s.13.

⁶⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Düşmanı Nasıl Yendik?”, Son Posta, 31 Ağustos 1938, s.9.

ve yığınlar teşkil eden düşman yaralıları, esir ve malzemeleriyle karşılaştım. O gün ve o anda duyduğum heyecanı hiçbir zaman unutamam. Zafer tamamdı. Erkenden buraya her taraftan gelen fırkalarımız esirlerle ganaimi topluyorlardı. Cephaneleriyle bırakılmış bir sürü top bataryaları şurada ve burada sapasağlam duruyorlardı. Beş günden beri fasılasız süren muharebe ve yürüyüşlerde hayrete değer bir taarruz kudret ve kabiliyeti gösteren askerlerimizin o yanık, sert çehreleri, el ile tutulacak ve göz ile görülecek kadar bariz olan zafer neş'esiyle artık gülüyor ve gözler tozlu kirpikler arasından parlıyordu. Evet. 26 Ağustosta başlayan Garp cephesinin İsmet Paşa büyük taarruzu böylece kat'i bir zaferle neticelenmişti.⁶⁹

Büyük Taarruzdan sonra Erkilet, Birinci Tümen Komutanlığına atanmış ve rütbesi Albaylığa yükseltilmiştir.⁷⁰ Bu görevi sırasında Atatürk'ün 1923 yılı başında yaptığı İzmit ziyaretinde onu karşılayanlar arasındadır. (Bknz: Ek 7) Milli mücadelenin askeri safhadan sonra Lozan Antlaşmasıyla siyasi olarak da neticelendirilmesiyle birlikte İstanbul'u işgal altında tutan İtilaf birlikleri şehri boşaltmış, Ankara adına şehre 6 Ekim 1923'de Şükrü Naili Paşa'nın başında bulunduğu 3. Kolorduya bağlı Miralay Hüseyin Hüsnü Bey komutasındaki "Demir Fırka" olarak da bilinen 1. Fırka girmiştir.⁷¹ (Bknz: Ek 8) Bu tümen 3 piyade ve 1 topçu alayı ile 1 istihkâm, 1 muharebe ve 1 süvari bölüğünden oluşuyordu. Bir yıldır Gebze sınır çizgisinde bekleyen tümene, düşmanın amansız saldırılarını her zaman yenilgiye çevirdiğinden Demir Fırka adı verilmiştir.⁷² Tümen komutanı Hüseyin Erkilet'in kurmayları Binbaşı Mithat ve Yüzbaşı Naci Perkel'dir.⁷³

16 Mart 1920 tarihinden beri fiilen işgal altında bulunan ve Anadolu'da verilen milli mücadeleyi heyecanla takip eden İstanbul halkı tarafından şehre giren Türk birliklerine yoğun sevgi gösterilerinde bulunulmuş, alkışlarla birlikte Albay Hüseyin Hüsnü Emir Bey Çelik Alay'ı Galata Köprüsünden geçirmiştir.⁷⁴

İstanbul'un 30. Kurtuluş yılında kendisiyle yapılan bir mülakatta Emir Erkilet ilk kurtuluş gününü şöyle anlatmıştır: "*Büyük zaferi müteakip birinci ordu kuvvetleri,*

⁶⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "30 Ağustos Zaferi", Çınaraltı Dergisi, S.4, s.4.

⁷⁰ Baycan, "Büyük Taarruzda...", s.352.

⁷¹ Hüseyin **Kalemli**, "İstanbul'da İlk 'Kurtuluş Bayramı' Kutlamaları", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 62, Bahar 2018, s.115.

⁷² Mahir **Aydın**, "İstanbul'un Kurtuluşu", Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ekim 2008, s.9.

⁷³ Naşit Hakkı **Uluğ**, "İstanbul'un Kurtuluş Yıldönümü", Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ekim 1971, s.5.

⁷⁴ Clarence K. **Streit**, *Bilinmeyen Türkler Mustafa Kemal Paşa, Milliyetçi Ankara ve Anadolu'da Gündelik Hayat Ocak-Mart 1921*, Yayına Haz: Heath W. Lowry, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s.184-185.

Bostancı'dan İzmit'e kadar olan yerleri doldurmuş, İstanbul'a barış ve savaş yolu ile girmeye hazır bulunuyordu.

İlk Lozan müzakerelerinin inkıtaa uğraması üzerine, İstanbul'u işgalde devam eden kuvvetlerle Türk ordusu arasındaki münasebetler gerginleşti. İkinci Lozan müzakerelerinin açılması üzerine de gerginlik gevşedi.

Eğer Lozan'da anlaşma olmazsa İstanbul'a cebren girilecekti. Fakat imzalanan Lozan muahedesi, İstanbul'un tahliyesi ile bize iadesini sağladığından mecburi giriş yerine, başkente, sulh halinde ve halk tarafından karşılanarak girmek, bize müyesser oldu.

Birinci fırka ki 'Demir fırka' adıyla anılırdı, birinci ordunun en ilerisinde ve Gebze dolaylarında bulunduğu için, İstanbul'a ilk giriş de ona nasip oldu.

4 teşrin sabahı... Gebze meydanında toplanan fırka, oralı ve muhitindeki köylerden teşyie gelen binlerce kişilik bir kalabalık önünde geçit resmi yaptıktan sonra İstanbul'u işgal hareketine geçti.

Fırka İstanbul'a doğru iki koldan yürüdü. Deniz yolunu takip eden kol akşama doğru Bostancı'ya varmış, diğer kol da bunun kuzeyindeki köylerde konaklamıştı.

Ben ve karargâhım deniz yolunu takip eden kolun başında idik. İstanbul gazetecileri bizi Tuzla ile Gebze arasında güler yüzle karşılamışlar, hoş geldiniz, demişlerdi. Onlarla bu ilk hasbihalimiz pek samimi ve hisli oldu.

Fırkanın kıtaları da Bostancı ve şimalindeki tepelerde köylülerin sevinç ve gözyaşlarıyla karşılanmışlardı.

O akşam halk bütün fırkayı evlerine misafir ettiler. Ertesi günü, beş teşrin sabahı, erkenden yine halkın çok candan tezahürleri ile hareket ettik. Fırkanın iki yürüyüş kolu Göztepe'ye vardı. Orada yalnız Göztepe ve civarındakiler değil Kadıköy ve havalisi ile İstanbul'dan gelen büyük bir halk kütlesi ile karşılandık. Göztepe'de toplanan fırka bu halkın önünde de bir geçit resmi yaparak Kadıköy-Haydarpaşa yolu ile ilerledi.

Yolun iki tarafı mahşeri bir kalabalıkla hıncahınç dolmuş, taşmıştı. Kadın, erkek, çocuk, genç, ihtiyar gözyaşlarını zapt edemeyen İstanbullular ellerindeki çiçekleri, buketleri askere atıyorlar, kumandanların boyunlarına renk renk çiçeklerden yapılmış halkalar takıyorlardı. Kurbanlar kesiliyor, dualar göklere çıkıyordu.

Bütün fırka Kadıköy meydanındaki kilisenin önünden geçerken kaldırıma serilmiş büyük bir Yunan bayrağının üstünden yürümek zorunda kalıyordu. Bu esnada

heyecanından bayılanlar bile olmuştu. Yaşasın diye bağıranlardan başka, gruplar halinde firkanın önüne düşerek hep bir ağızdan tekbir getirenler de vardı. Benim ve askerimin heyecanı tabiatıyla azami haddini bulmuştu. Çünkü bu İstanbul'un ikinci fethiydi.

O geceyi Haydarpaşa'daki İngilizlerden kalan barakalı ordugâhta geçirdik. Selimiye kışlası İngiliz işgali sırasında o derece tahrip edilmiş ve üstelik türlü hastalıklarla malul insanların karantina yeri haline getirilmiş olduğundan öyle kirli bir vaziyette bulunuyordu ki adım atmak imkânı yoktu.

6 teşrin sabahı fırka Üsküdar'dan araba vapurları ile İstanbul'a geçirildi ve Gülhane parkında toplandı. Oradan Soğukçeşme-Köprü ve Bankalar Caddesi yolu ile Taksim meydanına gidildi. İşte bu geçiş esnasında bütün İstanbul halkı kadınli erkekli yollara dökülmüştü denilse katiyen mübalağa edilmiş olmaz.

Ben Gülhane parkından Taksim'e kadar gidiş esnasında otomobilimin çiçeklerle dolduğunu gördüm. Beyoğlu'nda bir hafta hatta iki üç gün evveline kadar birçok dükkân ve pencerelere asılmış olduğunu duyduğumuz Yunan vesair yabancı bayraklardan hiçbir kalmamış, mavi ve beyaz renkler silinmiş gitmiş, yerlerine konan Türk bayrakları ve al beyaz renkler... Taze taze duruşlarıyla gözleri okşuyordu.

Bütün bu İstanbul'un ikinci fethi denmeğe seza olan eser, İstiklal savaşının bir neticesi ve İstiklal ordusunun bir eseri idi. Benim fırkam bu büyük İstiklal ordusunun bir tek fırkasıydı.

O gün fırkamın Taksim'de yaptığı geçit resmi öyle zannederim ki orada hazır bulunanların hatırasından hiçbir zaman silinemez. Çünkü İstanbul'a girmiş olan bu firkanın başlıklarından ayakkabılarına kadar bütün elbise ve teçhizatı mükemmel olduğu kadar İstiklal ordusu üniformasıydı. O muazzam kalabalığın önündeki geçit resminden sonra firkanın 5. Alayını Fransızların nispeten temiz ve kullanılmaya elverişli bir halde bırakmış oldukları Taşkışla'yı işgale gönderdim. Diğer piyade ve topçu alayları tekrar Üsküdar'a dönerek barakalara yerleştirildi.

Ertesi günü Üsküdar ve Kadıköy halkı fırkamın alaylarını kâmilten evlerine misafir ettiler. Ve böylece Selimiye kışlası temizlenip tamir edilinceye kadar da asker, halkın misafiri olarak kaldı.

Otuz seneden beri her yıl, beş ve altı teşrinlerde hep o günlerin sevinç ve heyecanını duymaktan kendimi alamam. Göztepe'de bizi karşılayan halkın yaşlı gözlerinde şahidi olduğum o tarif edilmez sevinç ve heyecanı her sene tekrar görür

*gibiyim. İstanbul cihetindeki halkın da fırkama yaptığı tezahürler hiçbir zaman gözümünden ayrılmaz. Bir tane değil ama bütün bu hatıralar arasında en fazla mütehassıs olduğum mesela Kadıköy'den geçerken bir genç kızın sevincinden uçarcasına üstüme gelip boynuma çiçeklerden örülmüş halkayı takışı... Ömrüm boyunca ilk defa gözlerimi yaşartmış ve beni bütün askerlik hayatımın en büyük mükâfatına kavuşturmuştu.*⁷⁵

Erkilet'in kumanda ettiği birinci fırka İstanbul'a girerek Selimiye'de yerleşmiş, bu münasebetle İstanbul gazeteleri fırka ile kendisinden bahsederek onun Kayserili olduğunu yazmışlardır. Gazeteler Mısır'a da gittiğinden bu haber orada okunmuş ve Erkilet, Mısır'dan konuyla ilgili mektup almıştır.⁷⁶ Bu hadise, İstanbul'un teslim alınmasının uzak coğrafyalardaki Türkleri nasıl heyecanlandırıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Şehrin teslim alınmasından sonra bu tarih İstanbul'da Kurtuluş Bayramı olarak kutlanmaya başlanmıştır.⁷⁷ Birinci kurtuluş bayramı etkinlikleri iki gün olarak tertip edilmiş ve kurtuluş günü heyecanını yaşatabilmek amacıyla o güne benzer şekilde bir program düzenlenmiştir. Hazırlanan program 1. Fırka komutanı olan Hüseyin Hüsnü Bey'e sunulmuş ve onun uygun görmesinin ardından yine onun katılımıyla uygulamaya konulmuştur.⁷⁸ Etkinliklerin ilk günü 5 Ekim 1924'te fırka kumandanı Hüseyin Hüsnü Bey halka bir konuşma yapmıştır.⁷⁹ 6 Ekim 1924'te ikinci gün etkinliklerine katılmak üzere alana gelen 1. Ordu Müfettişi Kazım Karabekir Paşa'yı o sırada Bursa'da bulunan Şükrü Naili Paşa'nın yerine vekâlet eden⁸⁰ Hüseyin Hüsnü Bey karşılamıştır.⁸¹ Ayrıca İstanbul'u ilk işgal eden birinci demir fırkanın kumandanı olarak Selimiye'ye yerleştikten sonra Türkçülük ülküsüyle, emri altındaki subayları Türk ocaklarına aza yazılmaya teşvik etmiştir.⁸²

Erkilet, 2 Ocak 1924 tarihinde Genelkurmay Eğitim Daire Başkanı olmuştur.⁸³ 15-22 Şubat 1924 tarihler arasında icra edilen İzmir harp oyununa başta Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Başbakan İsmet Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi

⁷⁵ Feridun **Kandemir**, "İstanbul'un 30. Kurtuluş Yılındayız", Yeni Tarih Dünyası, Cilt:1, Sayı:2, 1 Ekim 1953, s.55-57.

⁷⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Bir Millet Dağılıp Yok Olmadan Nasıl Korunabilir?" Çınaraltı Dergisi, S.6, s.4.

⁷⁷ Kalemli, s.116.

⁷⁸ Kalemli, s.117.

⁷⁹ Kalemli, s.120.

⁸⁰ Kalemli, s.119.

⁸¹ Kalemli, s.129.

⁸² Erkilet, "Türkçülük Yollarında...", s.7.

⁸³ *Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s.229.

Paşa, Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa ile birlikte istiklal savaşına katılan üst düzey komutanlar ve ordu karargâhlarında görevli subaylar katılmıştır. Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet de kurmay albay rütbesiyle İzmir Harp oyununa iştirak etmiş subaylar arasındadır.⁸⁴

Genelkurmay Eğitim Daire Başkanlığı görevi kapsamında askeri nitelikli eserlerin yayımlanması çalışmalarına katkı vermiştir. Birinci Dünya Harbinde Türkler kendilerinden sayıca ve teknolojik imkânlar bakımından oldukça kuvvetli olan düşmanlarına karşı imkânları ölçüsünde başarılı mücadeleler vermiş ancak Almanların yenilmesiyle yenik devlet vasfını almıştır. Türklerin bu savaşta mücadelelerini yabancı gözüyle anlatan Maurice Larche'ın, Büyük Harpte Türk Harbi adlı eserinin ilk cildini Mehmed Nihad Fransızcadan tercüme ederek ilk basımını Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Talim ve Terbiye Dairesi Reisi Miralay Hüseyin Hüsnü Emir Bey'e takdim etmiştir. Hüseyin Hüsnü Emir Bey de kitabı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Mareşal Fevzi Paşa'ya sunmuş, Fevzi Paşa bu eseri hemen tercüme etmesi hususunda Mehmed Nihad Bey'e emirlerini bildirmiştir.⁸⁵

1926 yılında mirliya rütbesine terfi etmiş,⁸⁶ aynı yıl bu görevde iken M. Abadi'nin, "Dağda Harp Hareketleri Hakkında Bir Tetkik" adlı eserini Türkçeye çevirip başkanı olduğu dairenin yayını olarak askeri matbaada yayımlanmasını sağlamıştır.⁸⁷ Söz konusu eser ile askeri yayınlardaki büyük bir boşluk doldurulmuş, Türk subayı ülke coğrafyası dağlık olduğu için öğrenmesi zaruri olan dağ harbini bu eserden okuma imkânına sahip olmuştur.⁸⁸

Erkilet, 1925 yılında Ankara'da Genelkurmay Başkan yardımcılığı görevini de yürütürken Türkçülük ülküsüyle askeri edebiyatla resmi askeri dili Arap ve Acem terkip ve tabirlerden kurtarma mücadelesine başlamıştır.⁸⁹ 1926 yılında talim ve terbiye reisi iken Genelkurmay Başkanlığı'ndan orduya ve bütün askeri mektep ve teşekküllere: *"Resmi ve hususi askeri yazı, emir ve eserlerde Arapça ve Acemce terkip ve cemiler kullanılmayacak ve me'nus Türkçe mukabilleri bulunan yabancı kelimelere yer verilmeyecektir."* şeklinde bir tamimde bulunmuştur. O tarihten itibaren bütün askeri

⁸⁴ Fatih Özkurt, Mustafa Kemal Atatürk Döneminde İcra Edilen Askeri Manevra ve Tatbikatlar (1909-1938) Selçuk Üniversitesi SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2013, s. 102.

⁸⁵ Bacanlı, s.150.

⁸⁶ Nusret **Baycan**, "Türk İstiklal Harbinde Terfi Veya Takdirname İle Taltif Edilen Subaylar", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 9, Sayı 25, Kasım 1992, s.135.

⁸⁷ Bacanlı, s.142-143.

⁸⁸ Bacanlı, s.143.

⁸⁹ Erkilet, "Türkçülük Yollarında...", s.7.

talimname, talimat ve yazılarda başlayan dilimizin tasfiyesini yine kendisi Cumhuriyet devrinin ilk resmi, fiili ve müspet Türkçülük hareketi olarak tanımlamıştır.⁹⁰

Erkilet, Türk Ordusunda ilk olmak üzere Fuat Balkan'ın kurduğu fahri başkanı İsmet İnönü olan Harbiye Spor Kulübünün ordudaki spor teşkilatının esas olması çalışmalarına Fuat Balkan ve İdman Cemiyetleri İttifakı Başkanı Ali Sami Yen ile yaptığı uzun toplantılar ile katkı vermiştir.⁹¹ Fuat Balkan, Mareşal Fevzi Çakmak'ın kendisini Talim ve Terbiye Daire Reisi General Hüseyin Hüsnü Erkilet ile tanıştırdığını, general ile birlikte yaptıkları uzun çalışmalar neticesinde teşkilatın son haline kavuştuğunu belirtmiştir.⁹²

Birinci dünya savaşı öncesi dönemde İttihatçılar yerleşmiş bir Alman politikası olan ve ülke çapında ulusu savaşa hazır halde tutmayı amaçlayan yarı askeri nitelikteki gençlik örgütlenmelerini Osmanlı ülkesinde uygulamaya çalışmışlardır.⁹³ Bu amaçla kurulan ve sayısı 1917'de 706'ya ulaşan dernekler savaşın kaybedilmesiyle eski önemini yitirmeye başlamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra seferberliğin kaldırılmasıyla bu konu yeniden gündeme gelmiş, Başvekil İsmet Paşa'nın konuyla ilgili çalışma yapılması isteği üzerine bir komisyon kurulmuştur. Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa ağır işleyen süreci hızlandırmaya ve Genç Derneklerinin bir an evvel vücuda getirilmesini temine çalışsa da istenen sonuç elde edilememiştir. Fevzi Paşa hükümet nezdinde konuyla ilgili girişimlerini sürdürmüş, bunun neticesi olarak Başvekil İsmet Paşa ikinci bir komisyonun kurulması emrini vermiştir. Çeşitli vekâletlerin temsilcilerinden oluşan bu komisyona Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'den Talim ve Terbiye Dairesi Reisi Mirliha Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet Paşa katılmıştır.⁹⁴ Uzun yıllar yapılan çalışmalara rağmen bu teşkilat hayata geçirilememiştir.

1927 yılında Talim ve Terbiye Dairesi başkanı görevinde beraberinde bir heyetle tüm heyet üyelerine siyasi pasaport çıkarıldıktan sonra Avrupa'ya inceleme gezisine katılmıştır.⁹⁵ İtalya ziyareti Mussolini'nin nutuklarının Türk toprakları üzerinde emelleri

⁹⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Ziya Gökalp'te Türkçülük Temayülleri Nasıl Doğdu?", Çınaraltı Dergisi, S.12, s.4.

⁹¹ Zeki **Çevik**, "Kocaeli'nin Komitacı Milletvekili Salih Fuat Balkan. VIII. Dönem Meclis Çalışmaları", Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2017, s.1007.

⁹² Fuat **Balkan**, *Komitacı, BJK'nin Kurucusu Fuat Balkan'ın Anıları*, Haz: Turgut Gürer, Gürer Yayınları, İstanbul 2008, s.218.

⁹³ Mustafa **Başoğlu**, "Osmanlı Genç Derneklerinden İnkılap Gençleri Derneklerine", Atam Dergisi, Cilt 13, Temmuz 1997, s.210.

⁹⁴ Başoğlu, s.219.

⁹⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (BCA), Fon Kodu: 30.18.1.1 Yer No: 24.37.13.

bulunduğu şeklinde yorumlanarak bazı tedbirlerin alındığı, iki devlet arasında soğuk bir emniyetsizlik havası estiği ortamda gerçekleşmiştir. Buna rağmen Erkilet, İtalyan Genelkurmay başkanı ve Harp Akademisi komutanı ile genel ve teknik konularda samimi görüşmeler gerçekleştirmiştir.⁹⁶ Erkilet, Almanya Cumhurbaşkanı emekli General Von Hindenburg tarafından Berlin’de huzura kabul edilmiş ve Hindenburg ile bir saat on beş dakikadan fazla süren bir görüşme gerçekleştirmiştir.⁹⁷ Ayrıca bu inceleme gezisi sırasında emeklilik günlerini yaşayan Mareşal Von Makenzen’i Almanya’nın Baltık harp ve ticaret limanı olan Stettin’in Falkenwalde köyündeki mütevazı köşkünde ziyaret etmiştir.⁹⁸ Burada generalin hayranlıkla Erkilet’in yüzüne bakarak söylediği: *“Hüsnü bu işleri nasıl yapabildiniz, nasıl başarabildiniz? Bizden sonra daha dört sene harbi sürdürebilmek ve neticede, hem de İngiltere’ye karşı, muzaffer olmak için lazım olan adamları, parayı ve silahı nereden buldunuz? Sizde azim ve cüred olduğunu bilirim. Fakat ah! Bize de bir Mustafa Kemal lazımdır.”*⁹⁹ sözlerini tarihi bir not olarak burada belirtmek gerekir.

Avni Başman’ın¹⁰⁰ lise talebelerini tatil aylarında bir kampta toplayıp onlara beden terbiyesi idmanları yaptırılması hatta öğrencilere askerliği sevdirmek için milli savunmaya bağlı bir subayın görevlendirilmesi teklifi uygun bulunmuş ve uygulamaya geçirilmiştir. O sıralar Genelkurmay Başkanlığı Talim ve Terbiye Reisi olan General Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet Almanya ve İtalya’da gördüklerine dair hazırladığı raporuna okullarda askeri derslerin okutulmasını ve bu kampların mecburi hale getirilmesini yazmıştır.¹⁰¹

Kaymakam Mehmet Emin Bey 1910-1911 yıllarında Çanakkale Boğazı 4. Alay kumandanı iken Gelibolu Hatıratı isimli bir eser yazmıştır. Bu eserini 26 Mart 1928 tarihinde General Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet Paşa’ya sunmuştur.¹⁰²

Erkilet, 14 Ocak 1929’da İzmir Müstahkem Mevkii Komutanlığı görevine getirilmiş emekliliğine kadar bu görevde bulunmuştur.¹⁰³ Gazi Mustafa Kemal Atatürk

⁹⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Asılsız Endişelere Lüzum Yok!”, Son Posta, 14 Şubat 1939, s.11.

⁹⁷ Erkilet, “Şark Cephesinde...”, s. 125.

⁹⁸ Erkilet, “1914 Almanyasının...”, s.5.

⁹⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Bir İtalyan Gazetesine Cevap”, Son Posta Gazetesi, 4 İkincikanun 1941, s.8.

¹⁰⁰ Avni Başman: 1950 yılındaki DP iktidarının ilk milli eğitim bakanı.

¹⁰¹ M. Emin **Erişirgil**, *Bildiklerim*, Yay. Haz: M. Bülent Varlık, Ankara Üniversitesi Yayın No 288, Ankara 2010, s.47.

¹⁰² Mithat **Atabay**, “Gelibolu Hatıratı”, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Sayı 10-11, s.128.

¹⁰³ Toker, s.224.

1930 yılındaki İzmir ziyaretinde Ulucak istasyonunda İzmir Valisi Kazım Paşa, Belediye Reisi Hulusi Bey ve Hüseyin Hüsnü Emir Paşa tarafından karşılanmıştır.¹⁰⁴

Emir Erkilet Paşa İzmir’de görev yaptığı süreçte Karşıyaka Spor Kulübü’nün Türk-Yunan dostluğuna katkı vermek için Midilli’nin en güçlü takımı olan Aris’in daveti üzerine çıktığı, vasıtasızlıktan donma tehlikesinin geçirildiği ve gazetelere “Bademli Faciası” olarak yansıyan yolculuklarında Karşıyakalıların telaşlanan ailelerinin yardımına koşarak tüm telgraf hatlarını Karşıyakalıları bulmak için seferber etmiştir. Karşıyakalılar zor günlerinde yanlarında bulunan Emir Erkilet Paşa’yı takımlarının Hami Reis’i olarak tanımış ve annesi Şefika Hanım’ı kaybettiği zor gününde yanında olarak acısını paylaşmışlardır.¹⁰⁵

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün onay ve yönlendirmesi ile Fethi Okyar tarafından kurulan, Cumhuriyet tarihinin çok partili hayata geçişte ikinci denemesi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kapatılmasına giden süreçte Fethi Okyar’ın 1930 yılındaki İzmir mitingi ve burada yaşanan olaylar önemli rol oynamıştır. İzmir müstahkem mevki kumandanı General Hüseyin Hüsnü Paşa sağduyulu tutumuyla olayların daha da büyümesini engellemiştir. İlk olarak Fethi Bey’in şehirdeki ziyaretlerinde vali ve belediye başkanının aksine onunla görüşme nezaketini göstermiştir.¹⁰⁶ Halk yığınlarının kontrolü kaybetmesiyle ortaya çıkan bunalımla birlikte Atatürk olayları takip etmek üzere bulunduğu Yalova’dan İstanbul’a gelmiş, telgraf başında İzmir valisine ulaşamayınca İstanbul ile haberleşmeyi Hüseyin Hüsnü Emir Paşa gerçekleştirmiş, bu vesile ile Kazım Paşa’nın Cumhuriyet Halk Fırkası il başkanlığına sığınmış olduğu bilgisi İstanbul’a ulaşmıştır.¹⁰⁷ Olaylar sırasında müstahkem mevki kumandanı Hüseyin Emir Paşa, vali, polis, jandarma iyi tedbir almışlar¹⁰⁸ ancak vali Kazım Paşa’nın değiştirilerek yerine vekâleten kumandan Hüseyin Hüsnü Emir Paşa’nın tayin edildiği iddiaları desteklenmemiş, Emir Paşa böyle bir emir almadığını söyleme ihtiyacı hissetmiştir.¹⁰⁹

Fethi Okyar hatıralarını anlatırken o günü: “*Aradan seneler geçmiş olmasına rağmen İzmir'deki hadiseleri, vakaları ve şahısları ile hafızamda canlandırdığım zaman*

¹⁰⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mart 1930, s.1.

¹⁰⁵ Hüsnü Tekeşin, Kaf Sin Kaf’ın Hâmî Reisi Emir Paşa!,

<http://www.kordelyahaber.com/haber/kaf-sin-kafin-hami-reisi-emir-pasa-h3329.html> 06.06.2020

¹⁰⁶ Hulusi Turgut, *Atatürk’ün Sırdaşı Kılıç Ali’nin Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005, s.270.

¹⁰⁷ Turgut, s.271.

¹⁰⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 7 Eylül 1930, s.2.

¹⁰⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Eylül 1930, s.5.

hatırlamak istediklerimi düşünmek bile istemediklerim takip ediyor. Hadiseler gemimiz daha limana girmeden başladı çünkü liman küçük vasıtalarla ana baba günü, mahşer numunesi halindeydi. Bütün şehir, çevresi ile beraber ayağa kalkmıştı. Vilayet-Polis-Jandarma üçlüsü gelen adeta düşman temsilcisi imiş gibi karşı tedbir almıştı. Bin bir zorlukla karaya çıktıktan ve polis, jandarmanın güya tedbirleri ile otele eriştikten sonra Vali Kazım Paşa'yı, Belediye Reisini ve Müstahkem Mevki Kumandanını beraberimde Tahsin Bey olarak ziyaret ettim. Ne garip hatta hazindir ki ne vali ne belediye reisi ziyaretlerimizi iade ettiler. Fakat İzmir'de vahim hadise de çıkmadı ise şahsiyetine ve tedbirlerine borçlu olduğumuz Kumandan Hüseyin Emir Paşa otele görmeye geldi ve ayrılıncaya kadar da alakasını esirgemedi.” şeklinde anlatmıştır.¹¹⁰

Üç Devirde bir Adam kitabını yayına hazırlayan Cemal Kutay, Hüseyin Hüsni Emir Erkilet'ten övgü dolu sözlerle bahsettikten sonra onun Fethi Okyar ve arkadaşlarına İzmir'de yakın davranmasının çeşitli dedikodulara yol açtığı ve kısa zaman sonra da askerlikten ayrıldığı bilgisini vermektedir.¹¹¹ Gerçekten yaşlıları ve mesleğe aynı ya da yakın dönemlerde girdiği arkadaşlarına göre emekliliği erken denebilecek bir dönemde gerçekleşmiştir. Örnekler çoğaltılabilir ancak harp okulundan aynı tarihte mezun olduğu Kazım Orbay 1944 yılında Genelkurmay Başkanı olmuştur ve daha sonra değinileceği üzere ikinci büyük harpte Alman cephelerini birlikte ziyaret ettiği Ali Fuat Erden Paşa bu ziyaret sırasında hala muvazzaf bir korgeneraldir ve devamında orgeneralliğe terfi etmiştir. Erkilet Paşa'nın erken yaşında emeklilik kararı almasında Serbest Cumhuriyet Fırkası kurucusu ve başkanı olan Fethi Okyar ile olan dostluğu ve ona İzmir ziyaretinde gösterdiği yakınlığın yönetim kademelerinde hoş karşılanmaması etkili olmuştur.¹¹² Bunun yanında Erkilet'in emeklilik dilekçesini verdiği tarihle annesinin vefat etmesi arasında 15 gün gibi kısa bir zaman dilimi bulunması, onun erken olarak değerlendirilebilecek emeklilik kararında ailevi nedenlerin de etkili olmuş olabileceği ihtimalini dikkatlere getirmektedir. Sonuç itibarıyla Erkilet, 1932 yılında verdiği dilekçesinin kabul edilmesiyle emekliye ayrılmıştır.¹¹³ (Bknz: Ek 9)

¹¹⁰ Cemal **Kutay**, *Üç Devirde Bir Adam Fethi Okyar*, Tercüman Tarih Yayınları, İstanbul 1980, s.498.

¹¹¹ Kutay, *Üç Devirde...*, s.498.

¹¹² Günay Göksu **Özdoğan**, *Turan'dan Bozkurt'a: Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s.147.

¹¹³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (BCA), Fon Kodu: 30.11.1.0 Yer No: 68.3.6.

Erkilet'in askerlik hayatı boyunca layık görüldüğü nişan, madalya ve belgeler şunlardır: Üçüncü ve dördüncü rütbeden Mecidi nişanları, dördüncü rütbeden Osmani nişanı ve harp madalyası, gümüş liyakat ve gümüş imtiyaz madalyaları, Alman birinci ve ikinci demir salip nişanları, Avusturya-Macaristan demir taç nişanı, İstiklâl madalyası ve takdirname.¹¹⁴

4.2. Yazarlığı ve Alman Yanlısı Olarak Değerlendirilen Tutumu

Emir Erkilet, Emekli olduktan sonra yazarlık hayatına başlamış ve dönemin çeşitli gazetelerinde kimisinin yayın kadrosuna dâhil olarak kimisine de dışardan yazılar yazarak adını duyurmuştur. Yazıları genel olarak iki kategoride toplanabilir. İlki dönemin başat konusu olan ikinci dünya savaşı öncesi dünya siyaseti ve savaş sırasındaki gelişmeler ile ilgili yazılarıdır. İkincisi daha çok dönemin dergilerinde yazdığı düşünce ve fikir yazılarıdır.

1938 yılında Tan gazetesine yazdığı birkaç yazı ile Sovyet Rusya'nın zannedildiği gibi tahmin edilemeyen bir ülke olmadığını, Almanya önderliğinde kendisine karşı bir savaş açılrsa dahi geriye doğru yaslanabileceği geniş toprakları ve çetin kışı ile yenilmesi ihtimalinin az olduğunu açıklamaya çalışmıştır.¹¹⁵ Tan gazetesi 1935 yılında Zekeriya Sertel, Halit Lütfü Dördüncü ve Ahmet Emin Yalman öncülüğünde kurulmuştur. 1938 yılında başyazar Ahmet Emin Yalman'ın gazeteden ayrılmasına kadar olan dönemde onun yönetimi altında gazete ılımlı bir çizgide yayın hayatına devam etmiştir. Ahmet Emin Yalman'ın ayrılmasıyla gazetede yönetimi ele alan Zekeriya Sertel ile beraber gazetenin yayın politikası onun siyasi anlayışına uygun olarak şekillenmiş ve ilk etapta yayın kadrosunda değişikliğe gidilerek sol görüş gazeteye hâkim olmuştur.¹¹⁶ Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet sözünü ettiği Tan gazetesine yazdığı birkaç yazıyı gazetenin Ahmet Emin Yalman yönetimindeki ilk döneminde yazmış olmalıdır. İleride değinileceği üzere yazıları Alman yanlısı olarak yorumlanmıştır. Zekeriya Sertel'in siyasi görüşü ise Nazizm ve Alman karşıtlığı üzerine kuruludur. Sertel'e göre bu fikirler Türkiye için tehlikelidir. Bu tehlikeden korunmak için kamuoyunu aydınlatmayı kendisine görev edinerek sakıncalı gördüğü durumlara

¹¹⁴ Baycan, "Büyük Taarruzda...", s.352.

¹¹⁵ Hüseyin Emir **Erkilet**, *İkinci Cihan Harbi ve Türkiye*, Kenan Basım, İstanbul 1945, s.86.

¹¹⁶ Uğur Günay **Yavuz**, "İkinci Dünya Savaşının Tan ve Cumhuriyet Gazetelerinde Temsili", Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Cilt 3, Ocak 2016, s.10.

karşı yazılarıyla hükümetin dikkatini çekmeye çalışmış, bu tavrı neticesi gazetesi Alman kaynaklı reklam gelirlerinden mahrum kalmıştır.¹¹⁷

1938 yılında Son Posta gazetesinin yazar kadrosu içerisinde yer alan Erkilet Paşa 1941 ortalarına kadar bu gazetede yazmış ve savaş muhabiri olarak savaş haberleri onun tarafından hazırlanmıştır.¹¹⁸ Yazılarına devam ettiği 3 yıla yakın süre içerisinde zaman zaman manşete de taşınan tahlilleri ile kamuoyunun yakından takip ettiği bir isim haline gelmiştir. Türkiye'nin geleceğini de yakından ilgilendiren savaş hadisesine karşı ülkenin pür dikkat kesildiği bir zamanda yazılarına artık dönemin en çok satan¹¹⁹ Cumhuriyet gazetesinde devam etmeye başlaması takip edilirliliğini ve görüşlerine verilen değeri göstermesi bakımından anlamlıdır.

Cumhuriyet gazetesi Yunus Nadi tarafından, yeni kurulan Cumhuriyet rejiminin eleştirilere karşı savunulması ve lehte kamuoyu oluşturulması amacıyla Atatürk'ün de destekleriyle 7 Mayıs 1924 yılında kurularak yayın hayatına başlamıştır.¹²⁰ Gazi Mustafa Kemal'in sağlığında iktidarın yarı resmi organı olarak nitelenebilecek yayınlarına devam eden gazete onun vefatından sonra üretilen politikalara eleştirel bakış açısıyla yaklaşıncı yönetim ile arası açılmıştır.¹²¹ Gazete ikinci dünya savaşı yıllarında da dış politikaya ters düşen haberleri nedeniyle kapatma cezalarıyla karşılaşmıştır. Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet 1941 yılından itibaren savaş ile ilgili yazılarına Cumhuriyet Gazetesinde devam etmiştir. Savaşın seyrini Askeri Vaziyet isimli köşesinde gazetenin birinci sayfasında yayımlanan Alman Tebliğleri ve Sovyetler Tebliğlerinden yararlanarak değerlendirmiştir.¹²² Alman-Sovyet savaşıyla birlikte Türk basınında askeri uzmanların yorum ve tahminlerini içeren yazılar hemen hemen her gazetede yer almıştır. Genellikle emekli subaylardan seçilen bu yorumculardan adı en çok zikredilen Erkilet Paşa olmuştur.¹²³

¹¹⁷ Mithat Kadri **Vural**, "İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Bir Muhalefet Örneği Olarak Tan Gazetesi", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, VII/16-17, s.384.

¹¹⁸ Ayşegül **Yılmaz**, "Cumhuriyet Döneminde İttihatçılığın Devamı Bağlamında Son Posta Gazetesi", Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, Bahar 2019, s.461.

¹¹⁹ Yavuz, s.9.

¹²⁰ Ayşe Elif Emre **Kaya**, "Cumhuriyet Gazetesi'nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi" İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 39, Yıl 2010, s.75.

¹²¹ Özdoğan, s.77.

¹²² Şerafettin **Pektaş**, *Milli Şef Döneminde (1938-1950) Cumhuriyet Gazetesi*, Fırat Yayınları, İstanbul 2003, s.74.

¹²³ Sezen **Kılıç**, *Türk Basınında Hitler Almanya'sı (1933-1945)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2010, s.257.

Almanya'nın Ankara büyükelçiliğinin girişimleri ile 1926 yılında İstanbul'da Almanca yayın yapan Turkische Post adında bir gazete kurulmuştur. Nazi iktidarına kadar Almanya'nın yarı resmi yayın organı olan gazete bu tarihten sonra Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı'nın aracı olmuş, Alman politikaları bu gazete yardımıyla Türkiye'ye benimsetilmeye çalışılmıştır. 1944 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren gazeteye yazı yazan isimler arasında Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet de bulunmuştur.¹²⁴ Niyazi Berkes onu bu gazetenin maaşlı görevlisi olarak tanımlamıştır.¹²⁵ Erkilet bu gazeteye yazı yazmasının nedenini gazetenin sahibi ve yayın müdürü olan emekli subay Muzaffer Toydemir ile olan arkadaşlığı olarak açıklamıştır.¹²⁶ Turkische Post, Türk basını tarafından yakından takip edilmiş, gazetenin propaganda faaliyetine karşı birkaç kez kapatılması yeterli görülünce yayınlarına karşı gösterilen hoşgörünün İngiltere'de bile olmadığı ileri sürülmüştür.¹²⁷

Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet Çınaraltı dergisinin de en önemli isimleri arasındadır.¹²⁸ (Bknz: Ek 13) Derginin pek çok sayısında ikinci yazar olarak yer almıştır.¹²⁹ Çınaraltı 9 Ağustos 1941-9 Haziran 1948 tarihleri arasında 161 sayı neşredilen¹³⁰ "Türkçü fikir ve sanat mecmuası" olarak çıkarılıp döneminde oldukça etkili olan,¹³¹ siyasi ve ideolojik yönü ağır basan bir dergidir.¹³² Derginin kurucusu, 15 Temmuz 1944'e kadar sahibi ve başyazarı Orhan Seyfi Orhon'dur.¹³³ Orhan Seyfi Orhon derginin ilk sayısındaki "İdeal" isimli makalesinde yayının idealini Türkçülük ve milliyetçilik olarak belirlemiştir.¹³⁴ Bu doğrultuda yazılar kaleme alan Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet derginin ideolojisine en fazla katkı veren isimlerdendir. Erkilet buradaki yazılarında Türk gencini Sovyet ideolojisine karşı uyarmak, gençliğin ailevi ve ahlaki

¹²⁴ Erkan **Dağlı**, "İstanbul'da Bir Alman Gazetesi Turkische Post", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 59, Erzurum 2017, s.515.

¹²⁵ Niyazi **Berkes**, *Unutulan Yıllar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.175.

¹²⁶ Kılıç, s.157.

¹²⁷ Mustafa Ceyhan, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Yabancı Propaganda ve Türk Basını*, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 1985, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.45.

¹²⁸ Cemil **Koçak**, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi 1938-1945*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s.670.

¹²⁹ Nuran **Özlük**, *Siyasetten Edebiyata Türk Basınında Dergiler (1883-1957)*, Başlık Yayın Grubu, İstanbul 2011, s.111.

¹³⁰ Necati **Tonga**, "Çınaraltı Mecmuası Üzerine", *Türk Yurdu Türkiye'de Fikir Dergiciliği Özel Sayısı*, Cilt 25, Sayı 213, Mayıs 2005, s.2.

¹³¹ Necmeddin **Sefercioğlu**, "Türkçü Dergiler", *Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları*, Sayı 27, Ankara 2008, s.21.

¹³² Gökay **Durmuş**, "Çınaraltı'nın Faaliyet Sahası", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 34, Konya 2013, s.98.

¹³³ Durmuş, s.98.

¹³⁴ Tonga, s.2.

olarak eğitilmesi, gençlerin batı medeniyetini tanınması gibi konular üzerinde durmuştur.¹³⁵ (Bknz: Ek 14)

Sahibi ve yazı işleri yönetmeni Osman Kavuncu olan, ilk sayısı 4 Eylül 1945 günü Kayseri’de yerel olarak çıkarılan Doğruyol gazetesi 79 sayı çıktıktan sonra kapanmıştır. Tek partili dönemin son yılında devlet yönetimi ve il kuruluşunda görülen aksaklıklarla, yolsuzluklarla mücadele etmek amacıyla çıkarılan gazetede görülen yazarlar arasında Emekli General Hüseyin Emir Erkilet de bulunmuştur.¹³⁶

13 Eylül 1946 tarihinde Yeni Türkiye Gazetesi bir haberle Hüseyin Emir Erkilet’in yazılarının yayımlanmaya başlandığını okuyucularına duyurmuştur. Erkilet aynı gün yayımlanan yazısı dâhil olmak üzere toplam beş yazı ile gazetede yerini almıştır.¹³⁷ Yazı sayısının az olması gazetenin yayın hayatının kısa olmasından kaynaklanmaktadır. Yaklaşık dört ay gibi bir süre yayımlanan gazete çok partili döneme geçiş ile artan muhalif gazetelerden biridir ve kısa yayın hayatında CHP iktidarını eleştiren bir çizgi takip etmiştir.¹³⁸

1947 ve 1948 yıllarında yayımlanan Kızılelma dergisinin iki sayısında ve aynı yıllarda yayımlanan Büyük Çağ dergisinin altı sayısında Erkilet yazıları ile yer almıştır. (Bknz: Ek 15-16)

Aralık 1950’de Milliyet gazetesinde yayımlanan “Neden Hissemiz Yok” başlıklı makalesinden Erkilet’in bu tarihte gazetenin yayın kadrosunda olduğunu anlıyoruz.¹³⁹ Milliyet gazetesi arşivinden edinilen bilgiye göre Erkilet Milliyet gazetesi askeri muharriri sıfatıyla 1952, 1953 yıllarında da “Askerlik Bahisleri” adı altında burada yazılar yazmaya devam etmiştir.

25 Haziran 1950 tarihinde başlayan ve 27 Temmuz 1953’te imzalanan mütareke ile son bulan Kore Harbi’ndeki Türk muharebelerinin incelendiği “Kore Harbinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Muharebeleri (1950-1953) adlı eser Genelkurmay Basımevi tarafından 1975 yılında yayımlanmıştır. Bu eserde Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, Tevfik Bıyıklıoğlu ve Hayrettin Arun’un imzaları bulunmaktadır.¹⁴⁰

¹³⁵ Durmuş, s.102.

¹³⁶ Ali Rıza **Önder**, *Kayseri Basın Tarihi*, Kayseri İşçi Kredi Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1972, s.66-67.

¹³⁷ Melih **Tinal** ve Başak **Ocak**, “Demokrasiye Geçiş Sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi Muhalifi Bir Gazete: Yeni Türkiye”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 4, Sayı 17, Bahar 2011, s.385.

¹³⁸ Tinal ve Ocak, s.378.

¹³⁹ Atilla **Oral**, *Nuri Killigil*, Demyar Yayınevi, İstanbul 2016, s.647.

¹⁴⁰ Bknz: Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, Tevfik Bıyıklıoğlu, Hayrettin Arun, *Kore Harbi’nde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Muharebeleri (1950-1953)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1975.

Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'in özellikle İkinci dünya savaşı döneminde yazdığı yazılarındaki Alman yanlısı tutumunun kökeni daha eski tarihlere kadar gitmektedir. 1910 yılında teğmen olarak Almanya'da staj gören Erkilet, Almanya'ya farklı duygular beslemektedir.¹⁴¹ Erkilet Paşa Birinci dünya savaşında Alman askeri eğitmenleri tarafından yetiştirilmiş ve tüm ömrü boyunca Almanya'ya hayranlık beslemiştir.¹⁴² Burhan Oğuz'a göre 1925-1928 arası Servet-i Fünun'un üstlendiği Alman üstünlüğünü telkin etme görevini yaklaşık on yıl sonra Cumhuriyet görev edinir ve bu görevi gazetede yazan Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet yerine getirir.¹⁴³ General Erkilet'in Cumhuriyet gazetesindeki yazılarını Almanlar desteklemişlerdir.¹⁴⁴ Dolayısıyla yazılarında savaşın günlük gidişatını Almanlar gözüyle değerlendirmiştir.¹⁴⁵ Buradaki yazılarında büyük bir Hitler hayranlığı göze çarpmaktadır.¹⁴⁶

Ankara'daki Amerikan askeri ataşesinin Amerikan genelkurmayı savaş bölümünün askeri istihbarat birimine gizli notu ile gönderdiği 4 Aralık 1944 tarihli raporda Almanya'nın Türk basını üzerindeki faaliyetleri özetlenmiştir. Raporun Cumhuriyet gazetesi ile ilgili kısmında Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet "*Herhangi bir askeri harekât için Alman meyilli görüşler verme konusunda güvenilir kişi.*" Olarak tarif edilmiştir.¹⁴⁷

Tan gazetesi Erkilet'in Turkische Post gazetesinde yazdığı yazıları hedef alarak: "*Bir Türk generalinin Alman davasına avukatlık etmesi yakışık almaz. Alman tezinin avukatlığını yapmasının manası nedir?*" cümleleri ile onun bu tavrına eleştiride bulunmuştur. Ayrıca aynı yazıda gazetelerinin kendisiyle ilişkisini kesmesine Alman kuvvet ve haşmetinden bahseden yazılarının sebep olduğu, kendisinin içimizdeki Alman propagandasının nasıl çalıştığını fark edemediği vurgulanmıştır.¹⁴⁸

¹⁴¹ Arabacı, "Basın Kanunu...",

<https://www.erbakan.edu.tr/storage/images/department/sosyalvebeseribilimler/%C4%B0N%C3%96N%C3%9C%20D%C3%96NEM%C4%B0%20BASINI.pdf> 05.06.2020.

¹⁴² Edward **Weisband**, 2. *Dünya Savaşı ve Türkiye*, Çev. M. A. Kayabağ, Öger Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2002, s.238.

¹⁴³ Arabacı, "Basın Kanunu...",

<https://www.erbakan.edu.tr/storage/images/department/sosyalvebeseribilimler/%C4%B0N%C3%96N%C3%9C%20D%C3%96NEM%C4%B0%20BASINI.pdf> 20.06.2020.

¹⁴⁴ Süleyman **Seydi**, *Zor Yıllar 2. Dünya Savaşında Türkiye'de İngiliz-Alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı 1939-1945*, Asil Yayınları, Ankara 2006, s.16.

¹⁴⁵ İdris Kılıçaslan, "Cumhuriyet ve Tan Gazetelerine Göre Türk Alman İlişkileri", Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2015, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.86.

¹⁴⁶ Demet **Ercan**, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Kamuoyunda Hitler Algısı*, Libra Yayıncılık, İstanbul 2015, s.187.

¹⁴⁷ Rifat **Bali**, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Nazilerin Türk Basınına Etkileme Çabaları", Toplumsal Tarih Dergisi, Sayı 152, Ağustos 2006, s.2.

¹⁴⁸ Kılıç, s.157.

Türk basınında yaşanan kalem kavgalarından biri Hüseyin Cahid Yalçın ile Emir Erkilet arasında 1943 yılında gerçekleşmiştir. Hüseyin Cahid bir yazısında Goebbels'in sözleriyle Almanya'nın gerçek niyetini ortaya koyduğu değerlendirmesinde bulunmuş, buna karşılık Emir Erkilet'in Goebbels'in sözlerini düzeltmeye çalışmasının ardından Cahid Yalçın, Alman kaynaklarından gelmeyen müdafaanın General Erkilet'in kaleminden gelmesine şaşırmadığını, tekzip ve izahın yalnızca Almanlardan gelebileceğini dile getirmiştir.¹⁴⁹

4 Ekim 1988 tarihli bir röportajında Pertev Naili Boratav Emekli General Erkilet için beşinci kol dendiğinden bahsetmiştir. Boratav, Erkilet ismini Türkiye'nin Alman safında savaşa girmesi için halkı etkilemeye çalışan insanlar arasında işaret etmiştir.¹⁵⁰

Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet kat'i suretle Mihver sempatizanıdır¹⁵¹ ve bu tavrı nedeniyle ağır eleştirilere de maruz kalmıştır. Niyazi Berkes onu Naziliğe yaltaklık eden Turancı emekli generallerin en önemlisi olarak gösterirken Erkilet'i, Ali İhsan Sabis ile birlikte Milli Şef İsmet İnönü ve ondan daha çok Atatürk düşmanı olarak zikretmiştir.¹⁵² Hâlbuki Erkilet, birçok yazısında Atatürk ve İnönü'den övgü ve minnetle bahsedip onların yolunu kendi şaşmaz yolu olarak nitelemiştir.¹⁵³ Berkes'e göre Erkilet'in Çınaraltı dergisindeki yazıları da açık faşizm propagandasıdır.¹⁵⁴ Ayrıca Berkes Alman Generali Warlimont'a verilen bir memorandumda Erkilet için 'Türkiye'deki kardeşlerimize karşı yürütülen ilgi uyandırma propagandasını yürüten kişi' denildiğine dikkat çekmiştir.¹⁵⁵ Dahası Berkes, Erkilet hakkında bir de iddiada bulunmuştur: *"Erkilet'in bu budalalıkları, zavallı Kırım halkına çok pahalıya mal oldu. Çünkü bu Nazi uşaklarının yaptıkları kışkırtma ve propagandalar yüzünden Kırım halkı arasına ikilik sokuldu. Sovyetlere bağlı kalan Kırım halkı, Nazilerin kaçma dönemi gelince ötekiler tarafından öldürüldüler. Nazi yanlısı olduklarını Rusların bildiği yanı da Ruslar orayı alınca yerlerinden yurtlarından edilerek sürüldüler ve bu zavallı halk bu iki devlet arasındaki cehennem savaşın en acıklı kurbanı oldu. Bu cinayetin sorumluluğunda Bu Nazi uşağı paşanın da bir payı vardır."*¹⁵⁶

¹⁴⁹ Kılıç, s.273.

¹⁵⁰ Cumhuriyet Kitap (Cumhuriyet gazetesinin parasız eki) 23 Nisan 1998, Sayı 427, s.4.

¹⁵¹ Weisband, İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, s.26.

¹⁵² Berkes, s.175.

¹⁵³ İlhan Egemen **Darendelioğlu**, *Türk Milliyetçileri Kalemiyle Atatürk*, Toprak Dergisi Yayınları, İstanbul 1961, s.27.

¹⁵⁴ Berkes, s.175.

¹⁵⁵ Berkes, s.226.

¹⁵⁶ Berkes, s.207.

Bu iddiaya Atilla Oral kitabında cevap vermiştir: “*Berkes’in Erkilet Paşa hakkındaki bu iddiası haksız ve çirkin bir iftira, ağır bir ithamdır. Erkilet Paşa için ‘Nazi Uşağı’ sıfatı hiçbir biçimde kullanılamayacağı gibi yukarıdaki iddianın tam tersi gerçektir. Nazi esir kamplarındaki çok sayıda Kırım Türk’ü Erkilet ve Nuri paşaların gayretiyle kurtarıldı.*” demiştir.¹⁵⁷

Atilla İlhan, Kızılordu’nun Berlin’e girdiğinde Nazi Dışişleri bakanlığında ele geçirdiği binlerce belgeden yayımlanmış birkaçında Erkilet ile ilgili olan kısımlarını ‘Ajanlar ortalıkta cirit atıyor’ başlığı altında okuyucusuyla paylaşarak Erkilet’i ajanlıkla suçlamıştır. İlhan, bu faaliyetlere Ankara’nın göz yummasını Almanlar ile Sovyetler aleyhine işbirliği olarak yorumlayarak: “*Önüne bu belgeler konulan Stalin’in Milli Şef ve ülkesi hakkında ne türlü duygular besleyeceğini sanıyorsunuz?*” diye sormuştur.¹⁵⁸

Erkilet Paşa Almancıdır. Savaş sonrasında yayımlanan belgelerde Almancılığını kanıtlayanları çıkmıştır. Sütununda adını vermeden Nurullah Ataç’a veryansın ederek onu vatansızlıkla ve komünistlikle suçlaması bir İttihatçı milliyetçisi olup başkalarının milliyetçiliğini küçümsemesinden kaynaklanmaktadır.¹⁵⁹

Erkilet’in Son Posta ve Cumhuriyet gazetelerinde 1938-1945 dönemi yazılarında en önce gerçek bir tarafsızlık ve Mihver cephesine hiçbir şans vermeyen bir tavır, ardından belirli bir dönemde birdenbire bilinmeyen bir etkiye dayanması gereken sınırsız bir Mihver taraftarlığı vardır. Devamında hadiselerin aldığı durum üzerine yavaş yavaş dil değiştirme ve gerektiğinde iki tarafın hayrı için çalışılmış olduğu iddiasına kadar gidebilecek bir taktik, nihayetinde de harp ve politika teşhislerinde hudutsuz bir alanış görülür.¹⁶⁰

Erkilet Paşa’ya yapılan eleştirilerden bir başkasının sahibi Burhan Oğuz onun için ‘general eskisi’ ve ‘uşak’ ifadelerini kullanmış ve şöyle demiştir: “*2. Dünya Savaşı’nda yazılarına (Cumhuriyet’te sık sık tesadüf ettiğimiz İspanyol asilzadesi gibi dört isimli bir paşa eskimiz daha var: Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet. Çanakkale müstahdem mevkii kumandanı iken tahkimat planlarını Almanlara satmış olmakla itham edilip tekaüde sevk edildiğinden beri bu isim katarına bir de “Emekli General”*

¹⁵⁷ Oral, s.748.

¹⁵⁸ Atilla İlhan, “Alman Tezgâhı”, Cumhuriyet Gazetesi, 17 Kasım 1999, s.20.

¹⁵⁹ Mehmed Kemal, “Holding Milliyetçiliği”, Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ocak 1980, s.4.

¹⁶⁰ Nejat Muhsinoğlu, “Şahısların İçyüzler Muhasebeleri Emekli General H. Emir Erkilet” Büyük Doğu Dergisi, S.6, 22 Ekim 1943, s.4.

takılmıştı. Kendisini tanıdığım zaman yeğeni Yıldız Hanım ile yaşar ve Cumhuriyet'te Almanların zaferi için dua ederdi. O zamanlar müthiş kâğıt sıkıntısı vardı. Gazeteler tek yapraklı çıkardı. Buna rağmen müvezziler (dağıtıcılar) "sekiz sayfalı Cumhuriyet" diye bağırırlardı. Kâğıt depoları Almanların elindeydi. Nazi propagandasının orkestrasyonunu bu gazete yapardı. Her gün Hüsnü paşa, dünya haritasında Anglosakson memleketleri diye bir şey kalmadığını, Mihver ordularını durduracak bir kuvvetin mevcut olmadığını yazar dururdu. Arada bir Nadir Nadi Bey kuvvetli bir akorda basar "artık Almanlar safında harbe girmenin zamanı geldi" şeklinde makalelerle uşağını takviye ederdi. Hele Nazi karargâhının daveti üzerine Kınım muharebe meydanını gezip dönen Paşa, "Cumhuriyet'in kâğıt stoklarının bir hayli artmasına yardım etti."¹⁶¹

Hüseyin Hüsnü Erkilet'in Alman hükümeti ile olan yakın ilişkisinden ve muhataplarıyla yaptığı görüşmelerden Türk hükümetinin de bilgi sahibi olduğu¹⁶² görüşlerinin yanında bu konu tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır ve tartışılmaya devam etmektedir. Sözü edilen eleştiriler bu husus dikkate alınarak okunmalıdır.

4.3. Doğu Cephesini Ziyaret ve Hitler İle Görüşme

Topyekûn savaşta savaşa taraf olan ülkeler her yerde olduğu gibi Türkiye'de de basını bir propaganda aracı olarak kullanmak istemişlerdir. Bunun bir boyutu olarak gazetenin hammaddesi olan kâğıdın temininde güçlük çekilmesine rağmen bazı gazeteler bu sıkıntıyı diğerlerine göre daha az yaşamışlar ve neşredilen sayfa sayılarında herhangi bir kısıtlamaya gitmemişlerdir.¹⁶³ Propaganda faaliyetlerinin diğer bir boyutu olarak savaşan devletler, kendi belirledikleri gazetecileri cephelerine davet edip askeri güçlerini bu gazeteciler eliyle ülke kamuoylarında gündeme getirmeye çalışmışlardır. Bunu önce Fransa yapmış, ardından İngiltere gazetecileri Londra'da misafir etmiştir.¹⁶⁴ Cumhuriyet gazetesinde savaşı analiz eden yazılar yazan Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet de büyükelçi Von Papen¹⁶⁵ aracılığıyla Alman devletinin davetlisi olarak beraberinde

¹⁶¹ Oral, s.422.

¹⁶² Koçak, s.681.

¹⁶³ Oral, s.753.

¹⁶⁴ Yavuz, s.5.

¹⁶⁵ Birinci dünya savaşında General Falkenhayn'a bağlı birliklerde subay olarak bulunmuş, 1918 yılında Von Sanders'in komuta ettiği Yıldırım Ordular Grubunda Kurmay Başkanlığı yapmıştır. 1932 yılında Almanya Başbakanı olmuştur. 1933 yılında Hitler'in kurduğu hükümette onun yardımcılığını üstlenmiş ardından Viyana'da büyükelçi olarak bulunmuştur. 7 Nisan 1939'da Türkiye'ye büyükelçi olarak

Harp Akademileri Komutanı olan Ali Fuat Erden ile birlikte Almanların doğu cephesini ziyaret edip (Bknz: Ek 10) Hitler ile karargâhında görüşmüştür.¹⁶⁶ (Bknz: Ek 11-12) Bu tarihi görüşme yarım saat olarak planlanmıştır¹⁶⁷ ancak planlanandan daha uzun sürmüştür.¹⁶⁸

Türk hükümeti Erkilet ve Erden'e 15 Ekim-5 Kasım 1941 tarihleri arasında doğu cephesini ziyaret için izin vermiştir.¹⁶⁹ Alman davetinin yanında bu ziyaret için Türk hükümetinin de istekli olduğu bilinmelidir.¹⁷⁰ Doğu cephesi ziyareti kapsamında Erkilet ve beraberindekiler Romanya'dan geçişleri sırasında Rumen başbakanı Mareşal Antonesko tarafından hariciye nazırlığı binasındaki başvekillik dairesinde kabul edilmişlerdir.¹⁷¹

30 Eylül 1941 tarihli Von Grote imzalı bir gizli rapor iki Türk generalinin Almanya'ya gelecekleriyle ilgilidir. Burada :*"Türkler uzun süre önce askeri ateşeliğimiz aracılığıyla Reich Genelkurmayı'ndan, iki askeri yazarın doğu cephesine gezi yapmalarını istemişlerdir. Genelkurmay başkanının onayı ile halen köşe yazarı olan ve Alman taraftarı haber ve yazılarıyla tanınan iki Türk generali Hüseyin Hüsnü Erkilet ve Ali İhsan Sabis 1 Ekim tarihinden başlamak üzere doğu cephesine davet edilmiş bulunuyorlar. Bu gezi şuana kadar Genelkurmay Propaganda Dairesi ve Dışişleri Bakanlığı Basın Bürosu işbirliğiyle tamamen bir basın ve propaganda konusu olarak ele alınmıştır."* Denmektedir. Türk hükümetinin son anda Ali İhsan Sabis yerine strateji ve taktik olarak Türkiye'nin en iyi generali olarak değerlendirilen Ali Fuat Erden'i göndermeye karar vermesiyle konu politik bir anlam kazanmıştır.¹⁷²

Bu gezi programında güney Rus cephesiyle beraber Kırım'daki savaş alanları ve Batıdaki Atlantik duvarı da görülmüştür.¹⁷³ Bu ziyaret Türk tarafı açısından bir cephe gezisinin ötesinde Türkistan siyaseti doğrultusunda uzak amaçları olan, Sovyet savaş esirleri arasından milli birlikler kurma fikrini en üst seviyede gündeme getirme imkânı olarak görülmüştür. Daha önce bu konuda Alman yetkililerle Nuri Paşa arasında yapılan

atanmıştır. Daha fazla bilgi için bknz: Nurettin Gülmez ve Ersin Demirci, Von Papen'in Türkiye Büyükelçiliği. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 13, Sayı 27, s.225-250.

¹⁶⁶ Koçak, s.675, Mumcu, s.27, Erkilet, *Şark Cephesinde*, s.218.

¹⁶⁷ Erkilet, *Şark Cephesinde*, s. 212.

¹⁶⁸ Erkilet, *Şark Cephesinde*, s. 228.

¹⁶⁹ Koçak, s.675.

¹⁷⁰ Oral, s.748.

¹⁷¹ Erkilet, *Şark Cephesinde*, s.57-58.

¹⁷² Mumcu, s.25.

¹⁷³ Berkes, s.212.

görüşmelerden somut neticeler elde edilememesi¹⁷⁴ görüşmeyi daha da önemli hale getirmiştir. Yurda döndüğünde Ali Fuat Erden'in görüşme ile ilgili Cumhurbaşkanına, Dışişleri Bakanı ve Genelkurmay Başkanı'nın da bulunduğu altı saat süren bir brifing¹⁷⁵ vermesi ziyarete Ankara'nın verdiği önemi anlamak bakımından önemlidir.

Elçi Von Papen, ülkesine verdiği raporlarda Panturancılık konusunda önemli isimlerden olan ve Türk Hükümeti ile bağlantılı olan General Hüsnü Emir Erkilet'in cephe gezisini tamamladıktan sonra Panturancılık ile ilgili görüş alış verişinde bulunmak için Berlin'de misafir edilmesini istemiştir.¹⁷⁶ Hitler için de General Erkilet, Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya karşı Almanların yanında savaşa girmesine katkısı olacağına inanılan bir isimdir.¹⁷⁷ Ancak sanıldığığının aksine General Erkilet'in - kamuoyunda etkili bir isim olmasına rağmen- özellikle askeri konulardaki görüşleri Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından pek dikkate alınmamıştır. Milli mücadele yıllarında İnönü Garp cephesi komutanı olarak sık sık ziyaret ettiği 2. Ordu karargâhında ordu komutanından önce Hüseyin Hüsnü Erkilet'in odasında uzunca zaman geçirip birbirlerine karşılıklı sevgi duysalar da¹⁷⁸ ikilinin bu dönemde ilişkileri seyrektir dolayısıyla hükümetin politika oluşturma süreçlerinde Erkilet'in ağırlığı olmamıştır.¹⁷⁹ Ancak Erkilet'in Türk kamuoyunun Almanların istediği kıvama getirilmesindeki etkisi Almanlar için tatmin edici olmuştur.¹⁸⁰

Ziyaret öncesi Von Papen'in Almanya'ya gönderdiği 5 Ağustos 1941 tarihli raporun dipnotunda: *"Ankara'da Doğu Türkleri sorununda hükümetin ajanlarından biri General Hüseyin Hüsnü Erkilet'tir. Kendisi tatar kökenlidir."*¹⁸¹ Bilgisine rağmen Hitler'in karargâhında ağırladığı ilk misafir olmaları ve masa üzerinde en mahrem savaş planlarının haritaları ile birlikte gizlenmeye gerek duyulmadan bulunması Hitler'in Ali Fuat Erden ve Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'e olan güvenini göstermektedir.¹⁸² Alman Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Woermann ve Almanya'nın Turan işlerinden sorumlu görevlisi elçi Henting de Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'in Alman politikaları

¹⁷⁴ Oral, s.416-417.

¹⁷⁵ Berkes, s.213.

¹⁷⁶ Hakan **Gökpınar**, "Panturancıların Nazi Almanyası İle İttifak Çabaları ve Nazi Almanyası'nın Panturancılık Politikaları", International Journal Of Eurasia Social Sciences, Vol 8, Issue 30, Yıl 2017, s.2119.

¹⁷⁷ Gökpınar, s.2121.

¹⁷⁸ Atak, s.15.

¹⁷⁹ Weisband, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*, s.238-239, Kılıç, s.263.

¹⁸⁰ Gökpınar, 2122-2123.

¹⁸¹ Koçak, s.662.

¹⁸² Erkilet, *Şark Cephesinde*, s.218

için öneminin farkındadır. Woermann bağlı bulunduğu bakanlığa sunduğu raporda : *"Sayın elçi Papen'in bildirdiğine göre şu anda cephe gezisine katılan General Hüseyin Hüsnü Erkilet Panturancılık hareketinin önde gelen isimlerinden biridir. Sayın Erkilet cephe gezisinden sonra Elçi Papen aracılığıyla beni ziyaret edecektir. Elçi Henting gelir gelmez konuyla ilgili yeni girişimlerde bulunulacaktır."* Diyerek Erkilet ismini öne çıkarırken elçi Henting'e göre Bolşevik egemenliğindeki Türklerin Sovyetler aleyhine kışkırtılması çalışmaları Türk hükümetinden bağımsız olarak en önemli Panturancılar diye gördükleri Nuri Paşa ve Türk Genelkurmayı'nın en güçlü iki isminden biri olarak nitelenen Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet üzerinden yürütülmelidir.¹⁸³

Ali Fuat Erden yurda döndüğünde Von Papen'i ziyaret etmiş, bu görüşmenin ardından Von Papen Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 10 Kasım 1941 tarihli raporunda: *"İki Türk generali Führer ile olan görüşmeden ve doğu cephesi ziyaretinden oldukça hoşnut kaldılar."* demiştir.¹⁸⁴

Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Berlin büyükelçisi Hüsrev Gerede Almanya ziyaretleri vesilesiyle Erden ve Erkilet Paşalar hakkındaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir: *"Cepheleri gezmiş, yeni savaş tekniklerini incelemiş, Hitler'in karargâhındaki samimi iltifattan memnun olmuş, iki değerli silah arkadaşım, Harp Akademisi Kumandanı merhum Korgeneral Fuat Erden'le askeri yazar ve emekli General, Balkan Savaşı'ndan önce Edirne Garnizonundan arkadaşım olan merhum Hüseyin Hüsnü Erkilet, bir gün önce Berlin'e gelerek meçhul asker anıtına çelenk koyduktan sonra sefaretteki bu parlak resmi kabule katılmışlardı. Öğleden sonra da vatandaşlarımızla birlikte bayramı kutladığımız kabulümüze beraber gitmiş, orada genç öğrencilerimizi ve kolonimizi görerek çok memnun olmuşlardı. O gün benim milli mücadele ve Atatürk'ün kişiliğine dair gençlere hitabımdan sonra Alman orduları başkumandanlığı adına İkmal Ordusu kumandanı General Oberst Krems tarafından onurlarına verilen akşam yemeğine davet edilmiştim. Generalin silah arkadaşlığını vurgulayan samimi nutkuna ordumuz adına General Ali Fuat, Türkiye hükümeti ve milleti adına da ben cevap vermiştik. Generallerimize gösterilen bu konukseverliği Dışişlerine bildirmiştik. Bu dostluk gösterisine hükümet adına teşekkür etmekle görevlendirildiğimden, Genel sekreteri ziyaret ederek resmi teşekkürümüzü bildirmiş,*

¹⁸³ Gökpınar, s.2122.

¹⁸⁴ Mumcu, s.27.

bunun Alman hükümet ve Führer üzerinde çok olumlu etki yaptığını da sonradan duymuştum.”¹⁸⁵

1940 Kasım ayında gerçekleşen Hitler-Molotov görüşmesinde Türk Boğazlarıyla ilgili Sovyetlerin taleplerine karşılık Almanya, Boğazların Ankara’nın denetiminde kalmasından yana olmuştur.¹⁸⁶ Hitler’in Boğazların denetimi konusundaki bu kararının kesin olduğu ve yakında Ankara’ya yazılı olarak bildirileceği 8 Nisan 1941 tarihli Ribbentrop-Gerede görüşmesinde dile getirilmiştir.¹⁸⁷ Erkilet ve Erden’in bu ziyaretlerinde Hitler’in Türkiye’nin Almanya safında savaşa girmesiyle Türk Boğazlarının Sovyet Rusya ve İngilizlere karşı güvende olacağını söylemesi ve Boğazlara Türklerin bekçilik yapmasını istediğinin ilk ağızdan öğrenilmesi önemli olmuştur.¹⁸⁸

General Erkilet’in doğu cephesi ziyaretinden sonra Europa Press İstanbul temsilcisine verdiği ve Von Papen tarafından dışişlerine ulaştırılan mülakattaki Alman taraftarı tutumu Almanya’nın bu ziyaretten ve Erkilet’ten beklentilerini karşılayacak mahiyette olmuştur. Bu makaleye karşı Rusya’da Tass Haber Ajansı ve Türkiye’deki Alman karşıtı çevrelerden gelen tepkiler üzerine Elçi Henting Erkilet’e mektup yazarak ziyarete dair de bir makale yazma talebini iletmiştir.¹⁸⁹

Erkilet’in cephe gezisine eşlik eden Henting¹⁹⁰ ile dostluğu gezi sonrasında mektuplaşmalar ile devam etmiştir. Mektuplaşmalar özel kuryeler aracılığıyla gerçekleşmiştir.¹⁹¹ Von Henting 17 Kasım’da Erkilet’e yazdığı bir mektupta anlaştıkları gibi İstanbul’a gelip kararlar almasına bazı makamların engel olduğunu ve rahatsızlığı dolayısıyla gelemeyeceğini yazmasına karşın Erkilet, 27 Kasım tarihli mektubunda iyileşme temennileriyle birlikte söz edilen makamların dayandığı temellerin nedensiz olduğunu belirtmiştir. Kendisi için değerli bir kişi olduğunu belirtip konuyla ilgili görüşüne başvurulacak en doğru kişinin Von Papen olduğunu belirtmiş, 5 Aralıkta Von Papen ile görüştüğünden sonra kendisine tekrar yazacağını iletmiştir.¹⁹² Von Henting

¹⁸⁵ Oral, s.413.

¹⁸⁶ Koçak, s.543.

¹⁸⁷ Koçak, s. 553.

¹⁸⁸ Süleyman **Kocabaş**, *İnönü Dönemi 1938-1950*, Bayrak Yayınları, İstanbul 2009, s.149, Erkilet, Şark Cephesinde, s.221-224.

¹⁸⁹ Gökpinar, s.2123.

¹⁹⁰ Giray Saynur **Derman**, “2. Dünya Savaşında Kırım Türklerinin Siyasi Faaliyetleri”, *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası*, Yay. Haz: N. Sarıahmetoğlu ve İ. Kemaloğlu, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2016, s.38.

¹⁹¹ Mumcu, s.44.

¹⁹² Berkes, s.234.

Erkilet ile olan temasını birdenbire kesmiştir.¹⁹³ Henting'in İstanbul'a gelip Erkilet ile görüşmemesini Almanya'daki Türkler istemiştir. Henting 17 Kasım tarihli mektubunda ilişkilerinin kendisine 'beşinci kol' damgası vurabileceğinden endişe duyduğunu yazmıştır.¹⁹⁴ 27 Kasım'da Erkilet Henting'e: “*Siz bizim için asla beşinci kol değil, bir dost, hem de değerli bir dostsunuz.*” Cevabını vermiştir.

4.4. Türkçü Turancı Girişimleri

Savaşın ilk döneminde Nazi yayılması Türk sınırına kadar ulaştığında Türkiye Alman dostu gibi görünmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Erkilet Paşa'nın Alman taraftarı olan görüntüsü hükümetin işine yaramıştır.¹⁹⁵ Aynı zamanda Erkilet'in bu dönemdeki yaklaşım ve görüşleri parlamento üyelerinin büyük bir kısmı tarafından da paylaşılmıştır.¹⁹⁶

21 Haziran 1941'de Türkiye ile Almanya arasında imzalanan dostluk antlaşmasından sonra Almanya'nın Sovyet Rusya'ya saldırmasını Panturancı hareketin yetkin kişilerinden Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa ve Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet gibi isimler idealleri yolunda tarihi bir fırsatın yakalandığı şeklinde değerlendirmişlerdir.¹⁹⁷ Emir Erkilet ve Nuri Killigil gibi emekli paşalar 1917 Bolşevik devriminden sonra ortaya çıkan Kafkas Müslümanlarının bağımsızlıklarını kazanacağı fikrini yeniden ümit etmeye başlamışlardır.¹⁹⁸ Erkilet, Von Papen'e Turancılık alanında görev üstlenmek istediğini bildirmiştir.¹⁹⁹ Ona göre Türklüğün geleceği Alman zaferi ile bağlantılıdır. Bunu şu sözlerle dile getirmiştir: “*Sovyet Rusya ile Almanya'nın, dolayısıyla bizim ve bütün Türklüğün hayat ve memarı Alman-Rus seferinin neticelerine bağlıdır. Bütün harbin talihi de doğu cephesinde hallolunacaktır.*”²⁰⁰ Moskoflar, Almanların olduğu kadar Türklüğün de baş belasıdır. İkinci cihan harbinin 1941 Haziranında Rusya'nın batı hudutlarında kopan korkunç kasırganın kara dumanları arasında yeni ve kuvvetli bir ışık doğdu. Bu yeni ümit hiç sönmeyecek, Türkün ebedi kurtuluşu artık gerçekleşebilecek gibi göründü. Rus zindanında inleyen makhur

¹⁹³ Berkes, s.236.

¹⁹⁴ Mumcu, s.44.

¹⁹⁵ Oral, s.748.

¹⁹⁶ Özdoğan, s.148.

¹⁹⁷ Gökpınar, s.2102.

¹⁹⁸ Selma Yel, “İkinci Dünya Savaşında Kafkasya'da Alman Lejyon Alaylarının Teşkili Türkiye ve Nahçıvanlı Abdurrahman Fatalıbeyli”, Tarih ve Kültür Ekseninde Orta Asya Havzası Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2018, s.115.

¹⁹⁹ Johannes Glasneck, *Türkiye'de Faşist Alman Propagandası*, Onur Yayınları, Ankara 1977, s.207.

²⁰⁰ Erkilet, *Şark Cephesinde*, s.42-43.

*milletlerin kurtuluş ümitleri Rus devinin yıkılıp parçalanmasına bağlı idi. Bu olmadıkça onlar için felah, nejat, hürriyet ve istiklal bahis mevzu olamazdı.*²⁰¹ Erkilet, Türk-Alman işbirliği ile kurulacak büyük bir turan imparatorluğunu amaçlamıştır.²⁰²

Türk hükümeti resmi politikasında ilke olarak panturanist eğilimleri reddetmiş ancak Kırım ve Kafkaslardaki kırk milyona yakın komşu Türk halklarının geleceğine tamamen ilgisiz de kalmak istememiştir. Bunun için resmi olarak Almanya ile görüşmek yerine Sovyetler Birliği'nin kesin yenilgisi görülünceye kadar bazı gayri resmi kanallardan Berlin ile temas kurmayı tercih etmiştir.²⁰³

Almanlar Orta Asya'daki Türk bölgelerinin bağımsızlığı konusuna buralardaki kendi tasarılarından dolayı tereddütle yaklaşmışlardır. Bizzat Hitler Kırım ve Kafkasya'nın kendilerince sömürgeleştirilmesini istiyordu.²⁰⁴ Ancak Almanya Türkiye'yi kendi yanına çekebilmek için Turancı akımları desteklemiş, bu yolla Türkiye üzerinde baskı kurmak istemiştir.²⁰⁵ Alman Dış İşleri Bakanı Ribbentrop Sovyet topraklarında yaşayan Türk kökenli halkları Almanya tarafına çekmek ve Sovyetlere olan desteklerini kırmak amacıyla Turancılık faaliyetlerini 1942 yılında başlatmış, Türkiye'de görevli Alman elçisi Papen de bu amaçla aralarında Erkilet'in de olduğu bazı kişilerle sık sık bir araya gelerek bakanlığını bilgilendirmiştir.²⁰⁶ Kırım Türkleri ile Türkiye arasındaki organik bağdan yararlanmak isteyen Alman aklı Türkiye'nin Almanya'ya destek vermesi için Kırım'ı politik bir malzeme olarak kullanmıştır. Başbakan Şükrü Saraçoğlu Almanya'nın turan sorunu politikasına resmi destek vermemekle birlikte Ali Fuat Erden ve Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet ile görüşülmesine izin vermiştir.²⁰⁷ Generallerin öncelikli gündemi Türklerin yaşadıkları bölgelerin gelecekteki idari şeklinin ne olacağı²⁰⁸, Kırım'ın ve henüz işgal edilmemiş diğer Türk topraklarının geleceği ile Türk savaş esirlerinin durumu konularıdır.²⁰⁹

Dönemin Türkiye'nin Berlin büyükelçisi Hüsrev Gerede de Erkilet'in bakış açısına uygun olarak, İstanbul'da Türk Kulübü'nde 23 Nisan Ulusal Egemenlik

²⁰¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Bir Işık", Kızılelma Dergisi, 23 Nisan 1948, S.16, s.3,14.

²⁰² Glasneck, s.207.

²⁰³ Koçak, s.663-664.

²⁰⁴ Jakob M. **Landau**, *Pantürkizm*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1999, s.169.

²⁰⁵ Koçak, s.660.

²⁰⁶ Kılıç, s.261-262.

²⁰⁷ Özcan, s.67, Koçak, s.689.

²⁰⁸ Nesiman **Yagublu**, *Mehmet Emin Resulzade Ansiklopedisi*, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, Sayı 59, Ankara 2015, s.98.

²⁰⁹ Özcan, s.68.

Bayramı münasebetiyle yaptığı konuşmada: *“Türklüğün tarihî ve amansız düşmanı dize gelmek ve yıkılmak üzeredir. Bundan sonra büyük ve mesut günler doğacaktır.”*²¹⁰ Demıştır. Gerede temaslarında Başbakan Saraçoğlu’nun tampon devletler görüşünü anlatmış²¹¹, Alman dışişleri yetkilileriyle yaptığı görüşmelerde resmi görüş olmamakla birlikte hazar denizinin doğusunda bağımsız bir Türkistan devleti kurulabileceğinden bahsetmiştir.²¹² Anılarında Almanya’nın elindeki soydaş esirlerden bahsederken: *“Amerikalıların savaştan sonra yayınladıkları ‘Alman Gizli belgeleri’ kitabında Alman Genelkurmayının davetlisi olarak Rus cephesini gezen merhum General Ali Fuat Erden’le Hüseyin Hüsnü Erkilet’in Weizsacker’i ziyaretlerinde, Rusya’daki Türkler konusunda benim düşünceme tamamen uygun görüş bildirdiklerini ve bunun Genel sekreterin Führer karargâhına gönderdiği raporda yazılmış olduğunu okudum.”*²¹³ demıştır.

Erkilet, doğu cephesi ziyaretinden sonra 10 Kasım 1941 tarihinde Henting’e yazdığı mektubunda gelecekte Almanya ile Türkiye arasında kurulacak iyi ilişkilerin Almanya’nın bağımsız bir Kırım devleti için faaliyet göstermesine bağlı olduğunu yazmıştır. Türk kamuoyunda Almanya’nın Kırım ile ilgili kararı heyecanla beklenirken gözler Erkilet üzerine çevrilmiş, Almanya’nın Kırım kararının ne olacağı sorularına Erkilet Almanya’nın mutlaka doğru karar vereceği, doğru kararın da bağımsız ve özgür bir Türk Kırım devletinin kurulması olduğu açıklamasını yapmıştır.²¹⁴ Henting ile mektuplaşmasında Erkilet, Alman işgali altındaki Kırım’da Türklerden lejyonlar oluşturmak için Müstecip Ülküsal ve Edige Krimal için aracılık etmiş,²¹⁵ Alman dışişlerinde danışmanlık yapan Volga Tatar Türk’ü Alimcan İdris’e²¹⁶ de mektup yazarak panturancıların izlemesi gereken yolu anlatmıştır.²¹⁷ Bu çabalar sonucu Berlin’de gayrı resmî olarak Kırım Tatar Milli Temsilciliği kurma çalışmalarına

²¹⁰ Arabacı, “Basın Kanunu...”,

<https://www.erbakan.edu.tr/storage/images/department/sosyalvebeseribilimler/%C4%B0N%C3%96N%C3%96C%20D%C3%96NEM%C4%B0%20BASINI.pdf> 05.06.2020.

²¹¹ Glasneck, s.210.

²¹² Coşkun **Kumru**, “Alman Dış Politikasında ‘Türkistan’ (İkinci Dünya Savaşı)”, Uluslararası 3. Türk Alman Sempozyumu Bildirileri, IKG Yayınevi, Almanya 2019, s.108, Koçak, s.625.

²¹³ Oral, s.407.

²¹⁴ Koçak, s.677.

²¹⁵ Derman, s.40, Mumcu, s.45, Koçak, s. 677.

²¹⁶ Türk Yurdu dergisinde çalıştı. 1. Dünya savaşında Almanların esir aldığı Rus Müslümanlar için, 2. Dünya savaşında da yine Almanların esir aldığı Rus askerler arasındaki Türk ve Müslüman askerlerin kurtuluşu için mücadele etti. Bknz: Derman, s.41.

²¹⁷ Gökpınar, 2123.

başlanmış ancak Alman makamları bu isteği uzun süre engellemişlerdir.²¹⁸ Hedeflenen Bağımsız Türk devletleri fikri için Müstecip Ülküsal ve Edige Krimal'ın yaptığı ziyaret gezilerinde Almanya onların Kırım'da Turancı propaganda yapmalarına izin vermemiş, bu isimler bağımsız Türk devletleri fikrine olumlu yaklaşmadığından yurda geri dönmüşlerdir.²¹⁹ Erkilet, Müstecip Ülküsal ve Edige Krimal gibi Kırım Tatar Türklerinin beklentisi olan işgal altındaki Türk bölgelerinde Türklerden müteşekkil yerel yönetimler kurulması isteklerine karşı Woermann'ın "Yakındoğu Meseleleri" ile ilgili yazdığı genel raporda Türk kökenli Sovyet halkları arasında turan ülküsünün canlı olmadığı gerekçesiyle bu talebe olumsuz yaklaşıldığı anlaşılmaktadır.²²⁰

Türk hükümeti ülkedeki Turancı faaliyetlere Sovyet Rusların Kürtleri beşinci kol faaliyetinde kullanmalarına karşılık müdahale etmemiştir.²²¹ Sovyetler ise Pantürkistlerin açıktan yürüttükleri Sovyet savunmasını olumsuz etkileyecek girişimlerini, savaş yıllarında yurt dışına çıkış iznini dahi Türk hükümetinin verdiğini bildiklerinden sonrası için kaydetmişlerdir.²²² Erkilet, Killigil ve Erden paşalar 1941-1942 yıllarında birçok kez Almanya'ya gidip gelerek Türk dış politikası ve işgal ettikleri Türk yurtları hakkında Almanlara bir bakıma danışmanlık yapmışlardır.²²³ Türkiye'de zaten var olan Turancı görüş savaşı bir fırsat olarak görüp Alman galibiyetini arzulamıştır. Almanya ise işbirliği yaptığı Turancı kesimler ile Türk kamuoyunu etkileyip Türkiye'nin Almanya yanında savaşa girmesi sonucunu elde etmeye çalışmıştır.²²⁴ Ancak genel itibarıyla bakıldığında Almanlar işgal ettikleri yerlerde en önce devlet sistemini tamamen yıkıp Büyük Alman İmparatorluğu için tehlike olarak gördükleri milliyetçilik fikirlerini bertaraf etmeyi düşünmüşlerdir.²²⁵ Alman devleti Nuri ve Erkilet paşaların öncülüğündeki Turancı girişimleri Türk

²¹⁸ Sami Sert, *Hitler'in Müslüman Askerleri*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2012, s. 175.

²¹⁹ Gökpınar, 2127.

²²⁰ Gökpınar, s.2122.

²²¹ Özlem Yıldırım, "İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türk Basınında Mihver Taraftarlığı ve Hükümetin Bakışı", Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu, Cilt 3, Ankara 2018, s.1735.

²²² Nur Bilge Criss, "Türkiye Nato İttifakının Tarihsel Boyutu", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 9, Sayı 34, Güz 2012, s.12.

²²³ Yel, "İkinci Dünya Savaşında...", s.119.

²²⁴ Mithat Kadri Vural, "En Büyük Tehlike Broşürü ve Buna Bağlı Olarak Turancı Akımların Kamuoyunda Tartışılması", Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Cilt 8, Sayı 18-19, s.41.

²²⁵ Kemal Özcan, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Kırım Türklerinin Almanlarla Olan İlişkileri Meselesi Üzerine", Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Sayı 4, s.66.

emperyalizmi olarak nitelendirmiş ve işgal ettiği toprakları yönetme konusunda bir ortak kabul etmeyeceği için Panturan politikalarına destek vermemiştir.²²⁶

General Erkilet'in Almanya nezdindeki girişimleri Türk esirlere dikkati yöneltmiş, muhtemelen Hitler'in Türkler hakkındaki bakış açısının değişmesinde bu girişimler etkili olmuştur.²²⁷ Millî lejyonlar fikrini ortaya atarak Türk-Tatar esirlerin kaderini yumuşatmak için çalışan iki Türk generalinin çabaları neticesinde Türk kökenli esirlerden lejyonlar kurularak savaşta kullanılmıştır.²²⁸ İlk etapta 1941 sonlarında esirler arasında bulunan Kafkasyalı ve Türkistanlılardan deneme amaçlı bir Türk Taburu kurulmuştur. 1942 yılı başlarında bunların sayıları artırılarak Türkistan ve Kafkasya Müslümanlarından askeri birlikler oluşturulmuştur. Azeri askerlerin de katıldığı bu birlikler Kafkasya'nın Ruslardan alınması için savaşmışlardır.²²⁹

Savaşın başlarındaki Alman yayılması önemli bir kesimde Nazi sistemine karşı sempatiyle bakılması yanında Turancı yayınların artmasına yardımcı olmuştur. Ancak zamanla savaşın gidişatındaki değişmelere paralel olarak 1943 yılında Türkiye'deki sol aydın kesim sağ kesime karşı yayınlar yoluyla harekete geçmiştir. Faris Erkman²³⁰ tarafından yazılan "En Büyük Tehlike" isimli broşürde Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'in Çınaraltı dergisindeki yazıları kaynak gösterilerek Turancılar hedef alınmıştır.²³¹ Turancılar, Cumhuriyet ve Kemalizm karşıtı, dinci, mürteci olmakla suçlanmış²³² Erkilet'in de sayıldığı Turancıların önde gelen isimlerinin ırkçı amaçları ve Atatürk'ün belirlediği dış politika ilkelerini hiçe sayarak ülkeyi maceraya sürükledikleri vurgulanmıştır.²³³ Broşürde Erkilet'in şahsını hedef alan şu ifadeler dikkat çekicidir: *"Erkilet istediği kadar Alman taraftarlığı yapabilir ama general olarak çalıştığı orduyu*

²²⁶ Gökpınar, s.2133.

²²⁷ Edward **Weisband**, *II. Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası*, Çev. Mehmet Ali Kayabal, Milliyet Yayınları, İstanbul 1974, s. 317.

²²⁸ Arabacı, "Basın Kanunu...",

<https://www.erbakan.edu.tr/storage/images/department/sosyalvebeseribilimler/%C4%B0N%C3%96N%C3%9C%20D%C3%96NEM%C4%B0%20BASINI.pdf> 05.06.2020.

²²⁹ Nesrin **Sariahmetoğlu**, "2. Dünya Savaşı'nda Azerbaycan ve Azerbaycan Türkleri", İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası, Yay. Haz: N. Sariahmetoğlu ve İ. Kemaloğlu, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2016, s.133.

²³⁰ İstanbul siyasi polisi üniversite öğrencileri arasında "En büyük Tehlike" başlıklı bir broşürün dolaştığını tespit etti. Çıkarılan emirlerle bu broşür toplatıldı. Yazanın ise İstanbul belediyesinde memur olan Faris Erkman olduğu anlaşıldı. Uğur Mumcu, s.30.

²³¹ Vural, "En Büyük...", s.46, Mumcu, s.30.

²³² Vural, "En Büyük...", s.47-48.

²³³ Özdoğan, s.98.

bu derece düşürmek, milletimizi ve yüksek komutanlarımızı bu kadar küçük görmek doğrusu biraz fazla.”²³⁴

Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet hem tam bir Türk milliyetçisidir, Türkçülük üzerine yazdığı ateşli fikir yazılarında milletin menfaatlerine aykırı düşecek her türlü hareketi eleştirmiştir²³⁵ hem de anne tarafından Kafkasyalıdır. Turancı faaliyetlerinin arka planını yıllardır Sovyet Stalin zulmüne maruz kalan ata topraklarında yaşanan kıtlık, ölümler, toplu sürgün düşünceleri ve aydınların maruz kaldıkları baskılara²³⁶ karşı buraları işgal eden Almanya nezdinde girişimlerde bulunmak olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Nitekim Kırım halkı da Almanları bir kurtarıcı olarak görüp onları sevinç gösterileriyle karşılamışlardır.²³⁷

4.5. Darbecilik İddiası, Türkçülük ve Fabrika Davaları

General Hüseyin Hüsnü Erkilet, Ali İhsan Sabis ve avukat Münim Mustafa'nın birlikte kurdukları şirkette darbe konusu konuşulmuştur. Ali İhsan Sabis bu nedenle tutuklanmıştır.²³⁸ Burhan Oğuz hükümeti devirmek için yapılmak istenen darbe girişimini şu şekilde anlatmıştır: *“Ali İhsan Sabis Paşa’yla Emir Erkilet Paşa aralarına avukat Münim Mustafa Bey’i alarak bir şirket kuruyorlar. Olayı bir içki sofrasında Halil Paşa’dan²³⁹ dinledim. (1943) Olay 1941’de cereyan ediyor. Almanlar Bulgaristan’ı işgal etmişler, biz de her an saldırı bekliyoruz. Bu ahbap çavuşlar Alman kuvvetlerine dayanıp hükümet darbesi yapacaklar ve Türkiye’de bir faşist idare kuracaklar, yani Türkiye’nin Quisling’i²⁴⁰ olacaklar. Fakat aralarında anlaşmazlık çıkıyor. Erkilet Paşa’nın vatanseverliği kabarıyor. Bu işi Almanlara dayanarak uygulamaya yanaşmıyor. İç sorunumuzdur, bunu kendi gücümüzle başaralım diyor. Sonuçta korkmuş olması bence daha muhtemeldir. Böylece iş suya düşüyor. Mamefih Münim Mustafa Bey’in de durumdan Milli Emniyet’i haberdar ettiği tahmin ediliyor. Bu arada Ali İhsan Paşa tutuklanıyor ve madalyalarının geri alınmasına kadar varan ağır muameleye maruz kalıyor. Bunun nedeni bu komplo olmalı ama bu, delilsizlikten ispat*

²³⁴ Vural, “En Büyük...”, s.47.

²³⁵ Gökay Durmuş, “Çınaraltı Mecmuası Üzerine Sistemik Bir İnceleme”, Kafkas Üniversitesi SBE, Kars 2005, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.12.

²³⁶ Özcan, s.65.

²³⁷ Özcan, s.68.

²³⁸ Mumcu, s.36.

²³⁹ Halil Kut Paşa Enver Paşa’nın amcası ve Kut’ül Amare kahramanı.

²⁴⁰ Almanya’nın 2. Dünya savaşında Norveç’i işgalinde Hitler ordularıyla işbirliği yapan Norveç başbakanı.

edilemiyor veya Almanları gücendirmekten çekinmek nedeniyle açığa vurulmuyor. Olay ayrıntılarıyla anlatıldığına göre bunu Halil paşa biliyordu demektir. O bildiğine göre Nuri Paşa'nın da bildiği muhakkaktı. Hikâye anlatıldığında yüzünde hiçbir tepki alameti görmediğim Şükrü Bey'in²⁴¹ de bildiğinde bence hiç şüphe kalmıyordu.”²⁴²

Türkçü dergilerde 1930'lara göre daha şiddetli olarak savunulan Türk Birliği gibi fikirlere karşı özellikle Stalingrad zaferinden sonra Sovyet basını karşı saldırıya geçmiştir. Türk hükümeti 1944 yılında Almanya ile diplomatik ilişkileri kesmeden önce Türkçüleri ırkçılık suçlamasıyla yargıya teslim etmiştir.²⁴³ Öncelikle milliyetçi yayınlara karşı alınacak tedbirleri belirlemek üzere başkanlığına Hasan Ali Yücel'in seçildiği bir heyet oluşturulmuş, bu heyetin hazırladığı rapor dönemin İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ın onayıyla İstanbul Örfi İdare Kumandanlığına gönderilmiştir. Bir nevi dava sürecinin yol haritasını oluşturan bu raporda adı geçen 47 isim Turancı, Irkçı olmakla suçlanmıştır.²⁴⁴ Aralarında Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet de bulunduğu bu isimler tutuklanmışlardır.²⁴⁵ Hükümetin gösterdiği bu aşırı tepki belki de yansızlık siyasetine devam ettiği mesajını Sovyetlere gösterme tutumunun bir yansımasıydı.²⁴⁶ 1944 yılı ırkçılık Turancılık davası sanıklarından Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet İstanbul Emniyet Müdürlüğünün Sansaryan Hanı'ndaki tabutluk denilen hücrelerinde tutulmuştur.²⁴⁷ Hakkında soruşturma açılmışsa da Almanlarla ilişkisi ortaya çıkarılamamıştır.²⁴⁸

Emir Erkilet'in işleri istediği gibi gitmeyince Nuri Paşa'ya para verip Sütlüce fabrikasına ortak ve müdür olmuştur. Orada da işler iyi gitmemiş ve fabrikada yaşanan patlamanın ardından mesul müdür sıfatıyla tutuklanmıştır, kendini zor kurtarmıştır.²⁴⁹ Olayın yaşandığı 2 Mart 1949 günü Nuri Paşa eşini Yeşilköy havaalanında Kahire'ye yolcu ettikten sonra Maçka'da bulunan sorumlu müdür Emir Erkilet'i de alarak fabrikaya geçmeyi planlamıştır. Ancak havanın kötü olmasıyla uçuş 4 saat gibi bir süre ertelenince onu almadan fabrikaya geçmiş ve kısa süre sonra da çıkan bir yangın

²⁴¹ Yenibahçeli Şükrü Bey: Kuvayı Milliye kumandanı, Mühendis Burhan Oğuz'un üvey babası, Nuri Paşa fabrikası müdürü.

²⁴² Oral, s.397.

²⁴³ Criss, s.12.

²⁴⁴ Mustafa Müftüoğlu, *Çankaya'da Kâbus: 3 Mayıs 1944*, Yağmur Yayınları, İstanbul 1974, s.11.

²⁴⁵ Mumcu, s.15, 26, 69.

²⁴⁶ Landau, s.171.

²⁴⁷ Mumcu, s.16.

²⁴⁸ Mumcu, s.73.

²⁴⁹ Oral, s.422.

neticesi oluşan faciadan Erkilet kıl payı kurtulmuştur.²⁵⁰ Patlamada hayatını kaybeden Nuri Paşa için fabrika alanında yakın arkadaşı ve fabrika müdürü General Erkilet ve yaklaşık 35 kişinin katıldığı bir tören düzenlenmiştir. (Bknz: Ek 17) Erkilet, burada kısa bir konuşma yapmıştır.²⁵¹

Emir Erkilet, patlama sonrası alanda inceleme yapan Nuri Paşa'nın akrabası Orgeneral Kazım Orbay'ı konuyla ilgili bilgilendirmiştir. (Bknz: Ek 18) Sütluçe infilakı etrafında yapılan tahkikat neticesi fabrikanın mesul müdürü emekli General Emir Erkilet tutuklanmıştır. Onunla birlikte fabrikanın kapsül ustası da cezaevine gönderilmiştir.²⁵²

Sütluçe faciasının ilk tahkikat faslında savcı yardımcısı bilirkişi raporuna dayanarak olayın otomatik olmayan ve içinde hiçbir emniyet tertibatı bulunmayan tav dolabındaki fülminata fazla cereyan verilmesi yüzünden gerçekleştiğini açıklamıştır. Raporda işin sorumluları olarak görülen hayattaki Hüseyin Hüsnü Erkilet ile Seyid Ali Oral'ın tutuklanmalarına karar verildiğini ve bu kişiler hakkında tedbirsizlik, dikkatsizlik ve ölüme sebebiyet verme suçlarından ağır ceza mahkemesinde dava açılacağını bildirmiştir.²⁵³ Erkilet, Ağır Ceza Mahkemesine verdiği itiraz dilekçesinde bu fabrikanın resmen mesul müdürü olmadığını, pek yakın dostu olan merhum Nuri Paşa'nın hastalığına tesadüf eden mahdud birkaç gün içinde fabrikaya gelip gittiğini, işlere nezaret ettiğini söylemiştir. Şayet mesul müdür olsaydı alakalı resmi makamlarca keyfiyetin kayden sabit olması lazım geldiğini ifade etmiştir. Mahkeme bu itirazları tetkik etmektedir.²⁵⁴

Erkilet tutuklu bulunduğu cezaevinden 12 Temmuz 1949 tarihinde kefaletle tutuksuz yargılanmak üzere tahliye olmuştur.²⁵⁵ 20 Aralık 1949'da ağır ceza mahkemesinde görülen davada (Bknz: Ek 19) kararnameye karşı ne diyeceği sorulan Erkilet, fabrikanın mesul müdürü olmadığını, hazırlık ve ilk tahkikat sıralarında böyle bir sıfatı haiz bulunmadığını söylediği halde bu hususun tahkik edilmediğini ve bu yüzden üç ay yedi gün tutuklu kaldığını söylemiştir. Devamında: “*Merhum Nuri Killigil Mısır'dan ve Suriye'den bir takım siparişler almıştı. Bu memleketlere fabrika mümessili*

²⁵⁰ Oral, s.467.

²⁵¹ Oral, s.518.

²⁵² Cumhuriyet Gazetesi, 6 Nisan 1949, s.3.

²⁵³ Cumhuriyet Gazetesi, 7 Nisan 1949, s.1,4.

²⁵⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Nisan 1949, s.3.

²⁵⁵ Oral, s.859.

olarak beni yollayacaktı. Kendisi ve fabrika ile olan münasebetim bundan ibaretti. Hâlbuki fabrikanın mesul müdürü vardı ve bu zat da yüksek mühendisti. Bu zatın kim olduğu ne ilk tahkikatta ne de hazırlıkta araştırılıp sorulmamıştır. Eğer bordrolar tetkik edilirse mesul müdür olan bu yüksek mühendisin kim olduğu derhal meydana çıkar. İsmi burada söyleyemem. Tahkik edip öğrenebilirsiniz.” demiş ve mahkeme ileri bir tarihe ertelenmiştir.²⁵⁶ Erkilet Cumhuriyet gazetesine yazdığı bir mektupta: ”Eğer hazırlık tahkikatı ve ilk tahkikat yolunda cereyan ettirilmiş olsa idi fabrikada hakiki bir müdür mevkiinde bulunan zatın mevcudiyeti ve hüviyeti çoktan meydana çıkardı. Çünkü böyle bir adam vardır ve halen yıkık fabrikanın başında bulunmaktadır. Bu anlaşılırdı bana hayali müdürlük veya teknik müdürlük veya teknik müşavirlik gibi sıfat ve mesuliyetler isnadına çalışılmazdı.” diye yazmıştır.²⁵⁷ 27 Nisan 1950 tarihinde yapılan duruşmada bilirkişi heyeti tetkik edilen vesikalarda adı geçen fabrikanın mesul müdürünün Erkilet olmadığına dair hazırladığı raporunu mahkemeye sunmuş, tanıkların dinlenmesi amacıyla mahkeme ileri bir tarihe ertelenmiştir.²⁵⁸

17 Kasım 1950 tarihli Milliyet gazetesi haberinde: “1949 senesi mart ayında Sütlüce’de Nuri Killigil’e ait tapa fabrikasında 27 kişinin ölümü ve 29 kişinin yaralanmasıyla sona eren patlama hadisesinin 2. Ağır Ceza Mahkemesi’ndeki duruşma dün sona ermiştir. Olayda tedbirsizliği görülen sanıklardan mezkûr fabrikanın sorumlu müdürü emekli General H. Hüsnü Emir Erkilet ile kapsülhane şefi Seyyit Ali’nin avukatı af kanununun 1. maddesi gereğince davanın kaldırılmasını istemişlerdir. Mahkeme bu isteğe uyarak Türk Ceza Kanunu’nun 93. Maddesi gereğince davanın kaldırılmasına ve sabıkaları olmadığı anlaşılan her iki sanığın beraatlarına karar verilmiştir.”²⁵⁹ denilerek davanın kapandığı bildirilmiştir. Aynı tarihli Cumhuriyet gazetesinde haber “Sütlüce faciasının mesulleri aftan istifade ettiler.” şeklinde yer almıştır.²⁶⁰

4.6. Siyasi Faaliyetleri

1930 yılında İzmir’de yaşanan Serbest Cumhuriyet Fırkası olaylarındaki tavrından dolayı siyasi çıkarımlar yapıldığı ve erken denebilecek yaşta kendi isteği ile emekli olduğu belirtilmişti. Ardından tek parti döneminde yazarlık yaptığı gazetelerin iktidara karşı olan tutumları onun siyasi düşüncesi hakkında fikir verdiği gibi 1946

²⁵⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 21 Aralık 1949, s.1,4.

²⁵⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 23 Aralık 1949, s.3.

²⁵⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 28 Nisan 1950, s.1.

²⁵⁹ Oral, s.612.

²⁶⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Kasım 1950, s.2.

seçimlerinde de bağımsız aday olması onun CHP iktidarına muhalif tutumunu destekler niteliktedir.

Erkilet, 1946 seçimleri için üç yüz seçmenin tanzim ettiğı mazbatalarla seçim kuruluna müracaat ederek Kayseri’den adaylığını koymuştur.²⁶¹ Eski Gümrük ve Tekel Bakanı Suat Hayri Ürgüplü ile birlikte Kayseri’de ayrıca bir müstakil adaylar listesi hazırlamışlardır.²⁶² Kayseri’den bağımsız aday olarak girdiğı bu seçimleri kazanamamıştır. Bunun üzerine dönemin İçişleri bakanı Hilmi Uran’a hitaben 30.07.1946 tarihinde bir metin kaleme almıştır. İçişleri bakanı bu metni 05.08.1946 tarihinde Başbakanlık yüksek katına arz etmiştir. Arşiv kayıtlarından elde edilen bu metin Türkiye’nin demokrasi tarihinin dönüm noktalarından biri olan 1946 seçimlerine dair olup dönemi yansıtmaları bakımından önemli görülerek burada olduğu gibi verilmiştir:

Sayın Bakan,

Kayseri milletvekilliğı seçimini hakikatte kazanan dokuz adaydan biri bulunuyorum. Milletin hiç zor görmeden bana ve diğer bazı bağımsız veyahut Halk Partisi dışı adaya verdiği oyların Halk Partisi adaylarına devredildiğı muhakkak anlaşılmaktadır. Hatta 22 Temmuz tarihli Kayseri il gazetesinin ikinci sütununda “Bazı bağımsızların durumu” başlıklı yazısında benim ve diğer bir bağımsız adayın yüksek oy aldığımız açıkça itiraf edilmiştir. Hakikatte kimlerin kazandığını ve tasniflerle mazbata tanzimi işlerinde yapılan tahrif ve tasnileri Kayseri ili halkı pek iyi bilmektedir.

Hükümet memurlarının ancak tarafsız olabileceklerine ve kanunu herkes hakkında müsavi olarak yürütmekle ödevli olduklarına inanmak ve güvenmek isteyen büyük milletimizin çok samimi bir arzu ve heyecanla saygıdeğer bir şuur ve olgunlukla dilediğine sandığını sandığı oyların, onu hiçe sayar bir insafsızlıkla C.H.P adaylarına devredildiğini görmekle derin bir hayal kırıklığı, üzüntü ve küskünlük duymamasına imkân tasavvur edilemez.

Her şeye rağmen halk bugün susmuş ve sinmiş görünüyorsa onu olanları affetmiş uyuyor sanmak yanlıştır sabırlı ve temkinli insanların haksızlıklara sonsuz dayanır farzetmek yanlıştır. Hatta tehlikelidir. Hiçbir şey olmasa bile muzdarip ve

²⁶¹ Cumhuriyet Gazetesi, 29 Haziran 1946, s.3.

²⁶² Cumhuriyet Gazetesi, 20 Temmuz 1946, s.3.

meyus halkın gelecek seçimde sandık başına gelmek isteyeceği şüphelidir. Bu da, milletin heves ve duygusunun sönmesi demektir ki millete de Büyük Millet Meclisine de yazık olur. Tasni ile kazanılmış temelsiz bir çoğunluğa haiz bir Millet Meclisine millettten güven ve saygı beklemek beyhudedir. Hakikatte kendisine verilmediğini bildiği çalınmış oylarla milletvekili çıkarıldığını bilen vicdanlı ve haysiyetli bir vatandaş her gün ve her saat vicdan azabı çekmekten başka ne yapabilir. Ve böyle bir milletvekili kendisinde milleti temsil için nasıl kuvvet ve yetki bulabilir.

Bu gibi haksızlıklar ve zorlamalar milletin bünye ve ruhunda öyle arızalar ve tepkiler yaratabilir ki neticeleri memleketimiz için ancak vahim olabilir. Kanunsuz, örfi tedbirlere başvurarak, ne olursa olsun iktidarda kalmakla dış tehlikelere karşı gelinebileceğini sanmak da ayrı bir hatadır. Herkesi içte ve dışta hakikati göremeyecek kadar kör farz etmemelidir. Bundan başka milletin verdiği oylar hilafına iktidarı gasp eden bir hükümeti milli çoğunluğun, dış politika bahsinde bile, istek ve kuvvetle tutması milli birliğinde desteklenmesi pek şüphelidir.

Bu sebeplerle Kayseri ile halkının büyük çoğunluğunun arzu ve oylarına uymayan seçim neticelerini tanımayarak hakikatin mertçe ortaya konması için tahkikat açılmasını dileriz. Bu tahkikat samimiyetle ve dikkatle tarafsızca yapıldığı takdirde birçok memurun kanunsuz hareketi meydana çıkacağı gibi, birçok seçim neticelerinin bozulmasına lüzum hâsıl olacağı muhakkaktır. Halkı yeniden memnuniyet ve güvene sevk etmek ve memlekette dış tehlikelere karşı kuvvetli bir tesanüt yaratmak için başka çare yoktur.

Üstüne çok büyük sorumluluklar alan hükümetin ve partisinin bu mütalaaları dikkate almasını, memleketin selameti adına diler saygılarımı sunarım.

H.E. ERKİLET

30.07.1946

Mütekait General²⁶³

Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'in siyasi hayatında bağımsız milletvekili adaylığından başka Müstakiller Birliği partisinin kurucu üyeliği de bulunmaktadır. 5 Nisan 1950 tarihinde kurulan Müstakiller Birliği Partisi'nin kurucusu İsmail Hami Danişmend'dir. Kurucu üyeleri arasında Mustafa Hazım Dağlı, Fuat Demiroğlu,

²⁶³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (BCA), Fon Kodu: 30.10.0.0 Yer No: 77.507.2.

Mehmet Semuh Günur, Akif Erdemgil ile Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet de bulunmaktadır.²⁶⁴ Yeni partinin programında ayan meclisinin kurulması, insan haklarına ve anayasaya uymayan kanunların kaldırılması, köylü bankasının kurulması gibi hususlar vardır.²⁶⁵

1954 seçimlerinde Demokrat Parti'den milletvekili olmak istemiş ancak bu isteği gerçekleşmemiştir. Siyasi olarak farklı çizgilerde yer aldıklarından İsmet İnönü ile araları bozulmuş ve bir daha düzelmemiştir.²⁶⁶

Pertev Naili Boratav Erkilet'ten bahsederken 'eski mebus' ifadesini kullanmıştır.²⁶⁷ Erkilet 1946 seçimlerine bağımsız aday olarak girip seçilememiştir ve Müstakiller Birliği Partisi'nin kurucuları arasında bulunmuştur ancak araştırmamız içerisinde siyasi hayatında milletvekili olduğu bir döneme rastlanılmamıştır.

4.7. Edebiyatta Erkilet

İkinci Dünya Savaşı birçok alanı etkilediği gibi edebi ürünlere de sirayet etmiştir. Savaş Türk roman yazarlarınca edebi bir malzeme olarak görülmüştür.²⁶⁸ Askeri gücü ile dönemine yön veren Adolf Hitler hakkında edebi değer taşıyan ya da taşımayan birçok kitap yazılmıştır. Türkiye'de de yakından takip edilen bu denli ünlü bir isimle General Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'in yaptığı görüşme tüm kesimlerce ilgiyle takip edilmiştir. Dönemin diğer güçlü ismi Stalin de 7 Kasım 1942 tarihli konuşmasında bu görüşmeden dolayı General Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'in adını zikrederek: *"Türk generali Erkilet'le yaptığı ve Türkçe 'Cumhuriyet' gazetesinde yayınlanan röportajında yamyam Hitler şöyle diyor: 'Biz, Rusya'yı bir daha ayağa kalkamayacak surette yok edeceğiz.' Gerçi aptalca ama açıkça söylendiği besbelli.(Gülüşmeler) Almanya'yı yok etmek gibi bir görevimiz yoktur, çünkü Rusya'yı yok etmek mümkün olmadığı gibi, Almanya da yok edilmez. Fakat Hitlerci devlet yok edilebilir ve yok edilmelidir."*²⁶⁹ demiştir. General Erkilet'in bu denli bir ilgiye mazhar olması Türk edebiyatında gözden kaçmamış, şair ve yazarlar da ürünlerinde Erkilet

²⁶⁴ Mehmet Önder Duran, "İsmail Hami Danişmend'in Milliyet Gazetesi Yazıları (1950-1952)", Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2014, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), s.47.

²⁶⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 7 Nisan 1950, s.1.

²⁶⁶ 11.01.2020 tarihinde Halil Erkilet (1930-...) ile yapılan röportaj.

²⁶⁷ Cumhuriyet Kitap (Cumhuriyet Gazetesinin parasız eki) 23 Nisan 1998, Sayı 427, s.4.

²⁶⁸ Alev Sınar **Uğurlu**, "Türk Romancısının Gözüyle II. Dünya Savaşı". Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic 4(1-II), 2009, s.1739.

²⁶⁹ Oğuz Bilge **Güngördü**, "Türk Romancılığında İkinci Dünya Savaşı Dönemi Almanya İmgesi", Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 89, İlkbahar 2019, s.126.

ismine açıktan ya da ima yoluyla temas etmişlerdir. Erkilet gibi bir kaç isimle birlikte ‘Alman yanlısı emekli general’ imgesi bir motif olarak romanlarda yer almıştır.²⁷⁰

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Panorama isimli eserinde Alman sempatzanı olan karakter tıpkı Erkilet gibi emekli bir askerdir.²⁷¹ Muzaffer Arabul’un Çakrazlar isimli romanında “Bizim generaller Almanlara akıl hocalığı etmeye başlayalı beri korkulacak bir şey mi kaldı ortada?” denilerek Erkilet ve Erden’e gönderme yapılmıştır.²⁷² Kemal Tahir’in Namuscular isimli romanında da: “Almanya’nın yenilmez olduğuna, karşısında durulamayacağına, hele bu harbi mutlaka kazanacağına Hitler’den ve Gobbels’ten daha emindiler. Kanaatlarına göre Türkiye’de hakikati yazan iki namuslu gazete vardı: Cumhuriyet ve Tasvir. İki vicdanlı vatandaş vardı: Hüseyin Hüsnü Erkilet ve Ali İhsan Sabis. Bu iki eski generalin, şehirleri Alman ordusundan evvel zaptetmeleri, düşman ordularını S.S. tümenlerinden evvel çevirip ezmeleri hoşlarına gidiyordu.”²⁷³ Denilerek Erkilet’in ismi doğrudan kullanılmıştır.

Hasan İzzettin Dinamo sağcı, gerici, Hitlerci olarak tanıdığı Emir Erkilet ve Ali İhsan Sabis’e atfen bu iki ismin Hitler’e yaranmak için doğru olmayan haberlerini etkisiz kılmak amacıyla “İki Emekli General ile Bir Sivil Amirale” isimli yergi şiiri yazmıştır. Bu şiir Yusuf Ahıskalı’nın çıkardığı Yeni Ses dergisinde yayımlanınca büyük yankı uyandırmıştır. Hükümet ve Sıkı Yönetim Komutanlığı’nın harekete geçmesi üzerine Hasan İzzettin Dinamo için yedi yıl sürecek sürgün ve hapis hayatı başlamıştır.²⁷⁴ Hasan İzzettin Dinamo’ya göre Erkilet ve Sabis yerli faşizmin kurmaylığını yapmakta, imkân buldukları anda kendilerini hatta İsmet Paşa’yı da yok ederek Türkiye’yi Faşist Almanya için bir zıplama tahtası yapmaya hazırlanmaktadırlar.²⁷⁵ Erkilet’e şiirde ne şekilde yer verildiğinin ve ona yönelik ithamların tam olarak anlaşılabilmesi için şiirin tamamını burada paylaşmak yerinde olacaktır:

İki Emekli General ve Bir Sivil Amirale

Çifte Generaller Hüseyin Emir Erkilet, Ali İhsan Sabis ve sivil Amiral Abidin Daver

²⁷⁰ Güngördü, s.127.

²⁷¹ Güngördü, s.127.

²⁷² Güngördü, s.128.

²⁷³ Güngördü, s.130.

²⁷⁴ Cafer Hergünel, “1940’lar Türkiye’sinde Nazizm’in Edebiyat Çevreleri Üzerindeki Etkileri”, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2007, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.46.

²⁷⁵ Hergünel, s.47.

*Tahta fışeklerinizin yayılım ateşi Paris 'i döven şişko Berta 'lardan müthiş!
Siz böyle haraca keserken ortalığı mümkün mü ağaçlara, kadın bacaklarına ve
ay ışığına dair şiir yazmak?*

*Tavuk yetiştirir emeklilerin çoğu inek ve keçi besler, ama bizim emekliler
kâğıttan ve tahtadan zırlı ordular ile strateji alanında ali kıran baş kesendir!
Yeşil ölü sineklerinden tayyarelerini uçururlar!*

*Ve sivil amiralin kâğıt dritnotları yarararak sigara dumanından bulutları büyük
çay bardağının içinde yüzer!*

*Emir Erkilet Cumhuriyete kurar patlangocunu ve Ali İhsan Sabis yeşil odasına
Tasviriefkarın*

*Merhum bunak Dononçıyanın topu ile yarışircasına ateş ederler karanlıklara!
Hüseyin Emir Erkiletin biricik hünerin tahta tanklar ile şehirlerine girmektir
hasmın zırlı fırkalardan önce!*

Emekli General Emir Erkilet sen anlayamazsın nedir hürriyet

Emekli General Ali İhsan sen anlayamazsın nedir insan!

Sizler için yalnız strateji vardır sizler için yalnız taktik!

Sizler için içi saman dolu ve tahtadan milyonlarca asker!

Pek uzak ufuklara şimdi kar yağıyor, Harp ve Sulh u düşünüürken

*Tolstoy 'un kocaman çizmeler ile dolaştığı Puşkin 'in Çarın emri ile vurulduğu ve
ilk köylü ve işçi devletinin kurulduğu pek uzak ufuklara şimdi kar yağıyor!*

*Ayağın kudumlu olsun Emir Erkilet: Tahta mahmuzlarıyla dolaş kolhozların
külleri üzerinde*

*Dinyeper, Dinyester, Neva, Prut sürükleyip götürürken mavi gözlü ölülerini sen
buraya zafer haberleri gönder*

*Çakır gözlü step kurtları hareketsiz tankların içindeki başı yıldızlı ölüleri -
Avusturyalı ölülerle beraber- sahur yemeği diye yemektedir,*

*Alev makinesinin pişirdiği piyadeleri, şafağın toprakla çamura gömüldüğü
ormanda kayıtsız şarkılarını söyleyerek çakal sürüleri kemirmektedir!*

*Buğdayın, ekmeğin ve güneşin mezarı üzerinde tanklar, toprak, zırlı otomobiller
ter ter tepinmektedir.*

*Bize bundan daha korkunç bize bundan daha hazin haberler mi
gönderebileceksin?*

Şehirler çevrilebilir şehirler devrilebilir kahramanların üzerine,

*Bir milyon dul ve bir milyon öksüz daha katılır milyonlara
Ve siz zafer yaygaraları koparırsınız tahta kılıçlarınızı şakırdatarak
Ancak dünya sizin dünyanız olacak: Gürleyük dağının temellerini Sarsarak
geçen Hürriyet ejderhası Kızılırmak yatağında tersine aktığı zaman!
Pek uzak ufuklara şimdi kar yağıyor: On ikiler in kana boyayarak steplerin
karını ağır ağır uzaklaştığı pek uzak ufuklara şimdi kar yağıyor!*²⁷⁶

Peyami Safa'nın Server Bedii takma isimle kaleme aldığı "Basın Balosu" isimli bir perdelik oyunu Tasvir-i Efkâr gazetesinde 1 Mart 1942 tarihinde yayımlanmıştır. Burada adı geçen basın dünyasının önemli isimleri arasında Hüsnü Erkilet de yer almıştır.²⁷⁷

Yukarıda örnekleri görüldüğü üzere edebiyatın farklı alanlarında ismine rastlanılan Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'in edebiyat dünyası ile diğer bir teması bir yazısını²⁷⁸ isim vermeyerek öğretmen olduğunu belirttiği bir kişiye karşı eleştirileri üzerine oturtması vesilesiyle olmuştur. Nadir Nadi'nin anlatımından bu kişinin Nurullah Ataç olduğu anlaşılmaktadır: "Bir gün birkaç arkadaş matbaada oturmuş, aramızda emekli general ve Ataç da bulunduğu halde gevezelik ediyorduk. Söz dönmüş dolaşmış edebiyata gelmişti. Bir ara Ataç 'Ben milliyetçi değilim!' gibilerden bir cümle kullandı. Emekli general hiç sesini çıkarmadı. Ataç'ın ne demek istediğini herhalde anlamış olmalı idi. Aradan birkaç gün geçmişti ki Ataç çıkageldi. Üzgündü. Elime uzattığı gazetede emekli generalin uzun bir yazısı. Adını vermemekle birlikte General Ataç'ı ima ediyor, onu vatan ve millet düşmanı, tehlikeli bir yazar olarak okurlarına tanıtıyor, komünist demeye getirdiği bu gibi adamlara karşı tedbir alması için hükümeti uyarıyordu."²⁷⁹

4.8. Diğer Faaliyetleri ve Vefatı

Yazıları ve kitaplarının yanında bilgi birikimini konferanslar yoluyla da paylaştığı "Türk Kültür Ocağı seri konferanslarından altıncısı emekli General H. Emir Erkilet tarafından "Rus Bolşevik İhtilalini Doğuran Sebepler" mevzuunda bugün saat

²⁷⁶ Hasan İzzettin **Dinamo**, "İki Emekli General ve Bir Sivil Amirale", Yeni Ses Dergisi, İkinci Teşrin 1941, S.16, s.16.

²⁷⁷ Mustafa **Özcan**, "Necip Fazıl Kısakürek'in Para Piyesi ve Etrafındaki Tartışmalar", Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, Sayı:19, Konya 2008, s.196.

²⁷⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Ben Milliyetperver Değilim Diyen Bir Öğretmen", Çınaraltı Dergisi, Sayı:54, s.4.

²⁷⁹ Nadir Nadi, "Ataç Kendine Bile Taviz Vermezdi", Cumhuriyet Gazetesi, 29 Temmuz 1964, s.4.

*17’de Eminönü Halkevinde verilecektir. Giriş serbesttir.” şeklinde verilen haberdan anlaşılmaktadır.*²⁸⁰

Emekli Subaylar Derneğinin yayın organı olan Büyük Çağ dergisindeki 1947-48 yıllarındaki yazılarında teşkilatlanmanın önemini dile getiren Erkilet, gazete haberinden anlaşıldığına göre bir dönem Muharipler Birliğinin başkanlığını yapmıştır: *“Eski Mütekaidini Askeriye Cemiyetinin kuruluş günü olan 23 Temmuzun Türkiye Muharipler Birliği şeref günü olarak kabul edilmiş olması sebebiyle İstanbul vilayeti idare heyeti dün bir merasim tertip etmiştir. Orduevindeki toplantıda emeklilerin ve eski muhariplerin en kıdemlisi Orgeneral Esat Bülkat ile Orgeneral Halil Kut şeref mevkiindeki yerlerini almışlardır. Toplantıda Vali Muavini Fuad Alper de bulunmuştur. Bu esnada genel başkan H. Emir Erkilet, General Esat Bülkat ile Halil Kut’un harp hizmetlerini saymış ve merasime şerefe verdiklerinden dolayı birlik namına teşekkür etmiştir.”*²⁸¹

Emir Erkilet, 3 Nisan 1958 tarihinde geçirdiği bir kalp krizi neticesinde vefat etmiştir. Cenazesi öğle namazını müteakip Hacı Bayram camisinden kaldırılarak Asri mezarlıktaki ebedi istirahatgahına tevdi edilmiştir.²⁸² (Bknz: Ek 20-21)

Onun ölümüyle birlikte Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet’in ismi adının verildiği mahalle (Bknz: Ek 22) ve bu mahallenin sokak tabelalarında (Bknz: Ek 23), ortaokulda (Bknz: Ek 24), lisede (Bknz: Ek 25) ve Gençlik Merkezi’nde (Bknz: Ek 26) yaşatılmaya çalışılmaktadır.

²⁸⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 19 Mart 1949, s.2.

²⁸¹ Cumhuriyet Gazetesi, 24 Temmuz 1951, s.2.

²⁸² Milliyet Gazetesi, 04.04.1958, s.5.

1. BÖLÜM

SON POSTA GAZETESİNDEKİ YAZILARI

Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'in İkinci Cihan Harbi ve Türkiye başlığını taşıyan bir kitabı vardır.²⁸³ Ancak bu kitabı incelendiğinde yazılması düşünülen bir serinin "Giriş (Savaşın Avrupa'da Doğurduğu Pürüzlü Meseleler)" ismini taşıyan ilk kısmı olduğu görülür. Diğer bölümlerinin -Türk-Rus Münasebetleri ve Birinci Cihan Harbine Sürüklenişimiz, Türk-İngiliz Münasebetleri, İkinci Cihan Harbi'ne Neden, Nasıl Girmedik?, Türk İtalyan Münasebetleri, Bu harbi Nasıl Görmüştüm?- her ay bir kitap olarak çıkarılması düşünülmese de bu düşüncenin hayata geçirilemediği anlaşıyor. Son Posta gazetesinde savaş öncesinde ve savaşın devam ettiği dönemde güncel meselelere dair Erkilet'in çok sayıda yazısı bulunmaktadır. Bu başlık altında yazarın Son Posta gazetesindeki köşe yazılarının sayıca çok fazla olmasından dolayı savaşa giden sürecin ve akabinde başlayan savaşın Türkiye ile ilgili olan kısımları ele alınmaya çalışılacaktır.

1.1. Hatay Meselesi

"Asker Gözü ile Yeni ve Müstakil Hatay Devleti"²⁸⁴ yazısında Erkilet, Hatay'ın istiklaline kavuşması dünya sulhü için neden lazımdı? Sorusuna cevap aramıştır. Ona göre dünyanın her tarafında milletler arası meseleler kördüğüm olurken Doğu Akdeniz'deki bu mesele Türk dehası ile çözülmüş, buradan yeni ve müstakil bir Hatay Türk devleti doğmuştur. Türk milleti yirmi seneden beri acı ile geçen günlerini tarihe gömmüş artık inşiraha kavuşmuştur. Demografik olarak Hatay'ın ekseriyeti Türk'tür. Coğrafi olarak da Hatay doğuya ya da güneye değil kuzeye bağlıdır. Doğal ulaşım yolları onu Türkiye'ye bağlar. Demiryolu ile İskenderun'a olan bağlantısı dolayısıyla ekonomik olarak da burasının hinterlandı kuzeydedir. İskenderun limanı güney ve

²⁸³ Bknz: Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, *İkinci Cihan Harbi ve Türkiye*, Kenan Matbaası, İstanbul 1945.

²⁸⁴ Hüseyin Emir **Erkilet**, "Asker Gözü ile Yeni ve Müstakil Hatay Devleti", Son Posta Gazetesi, 10 Eylül 1938, s.9.

güneydoğu Anadolu'nun yegâne tabii bir iskelesidir. Mersin limanına olan doğal üstünlükleriyle Osmanlı Devleti döneminde tercih sebebi olmuş, bu durum 1910-11 dönemi ithalat ve ihracat rakamlarına yansımıştır. Mersin limanının 75.000 altın lira olan ithalatı İskenderun limanında 1.750.000 altın lira iken Mersin'de 72.000 altın lira olan ihracat rakamı İskenderun'da 6.600.000 altın lira olarak gerçekleşmiştir. Bu sebeplerle Hatay'ın Türkiye'den koparılması hata olacağı gibi bu yolla güdülen amaç da yalnızca Türkiye'yi en tabii bir limanından mahrum bırakmaktır. Tarihten beri Suriye'nin istilası Hatay yolu ile değil Halep üzerinden olduğundan Suriye'nin savunmasına önemli bir etkisi olmayacaktır. Aksine güney Anadolulun istila kapısı Hatay olduğundan askeri olarak da Hatay kuzeye bağlıdır. Tüm bu sebeplere rağmen Türkiye kendini bağlayan antlaşmalara sadık kalarak olgunluk ve siyasi faziletle davranmıştır. Hatay'ın devlet olarak ortaya çıkması milletlerarası barışa katkı vermiştir. Almanya'ya karşı Avrupa'da eli zayıflayan Fransa Türk dostluğu ile kazançlı çıkacaktır. Müstemlekelerini korumak ve Filistin ile ilgilenmek durumunda olan İngiltere için de Hatay meselesinin çözülmesiyle Doğu Akdeniz'de uğraşacağı konulardan biri eksilmiştir. Kıbrıs'ın ve Doğu Akdeniz'in savunulmasında İskenderun limanının dost ülke Türkiye elinde bulunması İngilizler için ayrıca önemlidir. Türkiye, dostluk politikası, kuvvetli ordusunda dayanarak tecavüz hissi olmadan yürüttüğü açık siyaseti ve Hatay devletinin sorunsuz kurulmasıyla Yakın Şarkta ve Doğu Akdeniz'de barışa katkı vermiştir.

“Barış Muvazenesinde Türk Yardımının Şümulü”²⁸⁵ başlıklı yazısında Akdeniz'de Türkiye'ye dayanan İngiltere'nin artık Mısır'ın Libya'dan tehdit olunması ihtimali karşısında papuç bırakmayacağını vurgulamıştır. Ona göre Habeş harbi yüzünden çıkan İngiliz-İtalyan Akdeniz ihtilafında savaş çıkmasına ramak kalmışken Fransa'nın iki tarafı kollayan politikası sayesinde barış kurtulabilmişti. İngiltere sayesinde de İspanya harbi bir Avrupa harbine dönüşmemişti. Avusturya'nın ilhakı, Çeko-Slovakya meseleleri, İtalya'nın Fransa'dan toprak taleplerinin neden olduğu harp ihtimalleri gibi bugün de Danzig meselesi yüzünden harp çıkma ihtimali vardır. Leh otoritesi altında serbest bir idareye sahip olan Danzig şehir ve bölgesini harpsiz alabilmek için Almanya'nın yapabileceği hamlelerden birincisi Danzig'i içeriden fethetmek, ikincisi İngiltere'yi korkutmak için Mısır-Libya sınırında Alman yardımıyla

²⁸⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Barış Muvazenesinde Türk Yardımının Şümulü”, Son Posta Gazetesi, 15 Mayıs 1939, s.11.

İtalya'nın askeri yığınak yapmasını sağlamak, üçüncüsü Leh hududunda Alman kuvvetlerini güçlendirmektir. Doğu Akdeniz'de Türkiye'ye dayanan İngiltere'nin Mısır'ın Libya'dan tehdit olunması ihtimaline karşı eli güçlenmiştir. Dolayısıyla Türk yardımı Avrupa barışı için önemli bir rol oynayacaktır. Buradan kazanılacak fayda Hatay ile kıyaslanamayacak kadar fazladır. Yani Fransa Hatay'ın Türklüğünü ve Türkiye'nin olduğunu kabul etmekle fedakârlık yapmış sayılamaz. Türkiye'nin Batı Avrupa'nın iki büyük demokrasi devletine olan yardımı bu gibi karşılıkların hudutlarını fazlasıyla aşacaktır.

“Almanlar Türk-İngiliz Paktı ile Uğraşmaktan Vazgeçemiyorlar”²⁸⁶ başlıklı yazsının bir kısmında Erkilet, Alman basınında yer alan Doğu Akdeniz'de kıymetli olan Türk ittifakının bedelini İngilizlerin Hatay'ı Türklere verdirmekle Araplara ödediği yorumlarına cevap vermiştir. Ona göre Türk-İngiliz ittifakıyla Türkiye'nin eski Osmanlı İmparatorluğu rolünü yeniden oynamak istediği, Hatay ile yetinmeyeceği yorumları Suriyelileri aleyhimize çevirmeye yöneliktir. Hâlbuki Hatay komşumuz Suriye için hiçbir zaman hiçbir suretle bir kayıp teşkil etmez. Çünkü burası zaten daha istiklal mücadelelerimiz esnasında değil Suriye sınırlarında kaldığında hatta Fransız işgali ve hâkimiyetine karşı kan dökerek isyan etmişti. 1921 yılındaki Türk-Fransız antlaşması buranın Türklüğünü çoktan tasdik etmişti. Nihayet Hatay'ın normal olmayan Suriye bağlantısından ve Fransız işgalinden kurtularak bu son şeklini alması Türk-İngiliz antlaşmasından öncedir. Türk-İngiliz, Türk-Fransız antlaşmaları belki Hatay'ın anayurda büsbütün katılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Hatay vilayeti olarak anılmasını geciktirmiştir. Fakat bunda Suriyelilerin ne ödedikleri ne ziyan ettikleri bir şey yoktur. Çünkü Hatay çok eski bir Türk eyaletidir. Bundan başka orada Arapça konuşan ve kendini Arap sanan azlığın bile Araplıkları çok şüphelidir. Ayrıca bu bölgenin ve İskenderun limanının askeri, siyasi ve ekonomik coğrafya bakımından Güneydoğu Anadolu'ya bağlılığı ayan beyan ortadadır. Vaktiyle Suriye'de Hatay sebebiyle görülen muhalefet ve hareketler o zamanki siyasete göre Fransızların bir eseri idi.

“Zafer Büyüktür”²⁸⁷ başlıklı yazıda Erkilet, Türkiye ile Fransa'nın Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı kararını Ankara'da imzalamalarını konu edinmiştir. Ona göre

²⁸⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Almanlar Türk-İngiliz Paktı ile Uğraşmaktan Vazgeçemiyorlar”, Son Posta Gazetesi, 19 Haziran 1939, s.7.

²⁸⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Zafer Büyüktür”, Son Posta Gazetesi, 24 Haziran 1939, s.7.

Hatay'ın ilhakı ile Türk nüfusu artmış, Türk ordusu daha çok kuvvetlenmiş ve Türkiye'nin güney hudutlarının askeri müdafaası sağlanmıştır. Ayrıca bu gelişme Lozan ve Montrö'den sonra Türk dış politikasının en büyük kazancı olmuştur. Hatay'ın anavatana katılmasında kaybetmiş bir düşman yoktur. Hiçbir kimse acı ve ıstırap da duymamıştır. Böyle insanca ve yapıcı zaferler dünyada pek azdır. Yalnız bu noktaya kolay gelinmemiştir. Hatay için geçirilen ağır ve sıkıntılı günlerin mükafatı alınmıştır. 21 yıldan beri Hatay davası lehine mücadele eden her fert yaptığı işe iftiharla bakabilir. Hatay'ın anavatana katılmakla kazancı 21 yıl süren acı bir gurbetin son bulmasıdır. Hatay Suriye değildir. Bölge halkının ekseriyetle Türk olmasının yanında Toroslardan ayrılarak güney batı istikametine tek parça olarak uzanan Amanos dağımızın yarısı Suriye yarısı Türkiye olmaz. Dağ silsileleri devletler arasında sınır olabilirler fakat tabii coğrafya böyle bir ayrıma cevaz vermez. İskenderun körfezini Ceyhan nehri deltasıyla Amanos dağının Hınzır burnu çıkıntısı meydana getirmiştir. İskenderun limanının güney, doğu ve kuzeydoğu yönlerden Amanoslar ile çevrilmiş olması ve Suriye denilen yerden ayrılması da Hatay'ın İskenderun'la beraber güney Anadolu'nun bir parçası olduğunu gösterir. Buna rağmen 21 yıl önce sınırın binlerce yıllık Türk dağı Amanosların üzerinden atlatılarak birçok Türk köylerini sınırlarımızın dışında bırakacak şekilde çizilmesi bir gaflet değil, bile bile yapılmış bir siyasi suikast idi. Bu zaferle yanlış hesap Bağdat'tan dönmüştür. Hatay anavatana katıldığında Suriye ve mandater Fransa bir şey kaybetmemişlerdir. İskenderun limanında ve Antakya içlerinde hiçbir imar faaliyetinin yapılmamış olması buraları benimsememiş olmalarına, yalnızca siyasi emellerle ellerinde tutmak istediklerine kanıt olarak gösterilebilir. Hatay'ın anavatana katılmasıyla yalnızca Türk tarafı kazançlı çıkmamıştır. Aynı zamanda Suriye ve Fransa da çok şey kazanmıştır. Bunların en başında çok karışık ve emniyet buhranı yaşanan dünyada Türkiye'nin dostluğu gelmektedir.

“Türk Ordusu Kiralanamaz”²⁸⁸ başlıklı yazıda Erkilet, Hatay'ın anavatana katılmasını bir türlü hazmedemeyen Alman basınının artık çok ileri gittiğini belirtmiştir. *“Kimseye değil yalnız kendimize ve memleketimize hizmet ederiz. Birinci Dünya Savaşında şanlı Türk ordusu Mısır, Galiçya, Romanya ve Makedonya'da nasıl hiçbir kira karşılığı olamayarak mücadele ettiyse gelecekte icap ettiğinde yine Mısır'da harp edebilir ve bunu sadece vatanın selameti için yapar.”* diyerek Türk ordusunun

²⁸⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Türk Ordusu Kiralanamaz”, Son Posta Gazetesi, 22 Temmuz 1939, s.11.

kiralanamayacağını vurgulamıştır. Ona göre bu eski Türk vatanını Araplaştırmak için bizden ayrı kaldığı süre içerisinde silah, propaganda, tazyik vasıtalarının tümü kullanıldığı halde başarılı olunamamıştır. 1935'te Hatay'daki Türklerin miktarının genel nüfusa oranının % 43 olarak gösterilmesine rağmen ırk bakımından Hatay halkının en az % 80'ini Türk'tür. Çünkü bahsedilen rakama alevi Türkler dâhil edilmemiş ve yalnız Türkçe konuşan Sünniler dikkate alınmıştır. Bu iddiayı dile getiren gazeteci aynı zamanda Türkiye'nin Hatay'ı İngiltere ve Fransa ile yaptığı antlaşmalar gereğince ifa edeceği askeri hizmetlerin peşin bir ücreti olarak aldığını dile getirmiştir. Oysa Türk ordusu 1914'te Alman tarafını tutarken hiçbir bedel karşılığı olmadan harbin gereği olarak yalnızca Çarlık Rusya'sına karşı müdafaada bulunmak için hudutları dışında dahi harbi göze almıştır. Bu gazeteci, efendi olarak doğan Türklerin esarete tahammül edemeyecekleri gibi kimseye ücretli asker olamayacaklarını da iyi bilip hatırlasaydı hükmünde acele etmezdi. Almanlar herhalde geçen büyük harpte en derme çatma imkânlarla Sina çölünü geçerek Süveyş Kanalı'nın arkasında mükemmel şekilde müdafa tertibatı almış İngiliz Mısır işgal ordusuna taarruz edişimizi birkaç çuval Alman altınına karşılık yapmadığımızı unutmamışlardır. İngilizleri Mısır'dan çıkaramayacağımızı bildiğimiz halde taarruz etmemizdeki amaç birkaç İngiliz tümenini üzerimize çekerek Almanya'nın Batı cephesindeki yükünü hafifletme lüzumundan kaynaklanmıştır. Bunun gibi eğer yine Türk ordusu Mısır, Suriye ve Filistin'i müdafaada durumunda kalırsa bunu İngilizlerin ve Fransızların altını için ya da iddia sahibi gazetecinin zannettiği gibi petrol amaçlı değil yalnızca mevcudiyetini müdafaada yapacaktır. Alman gazeteci yazısında İskenderun'a sahip olan bir devletin üç istikamete ilerleme imkânına sahip olacağını yazıyor. Birinci istikamet Güneydoğu Anadolu bölgesidir ki Türkler İskenderun'u almakla buraya yönelik istila ihtimalini ortadan kaldırmıştır. İkinci istikamet On İki Adalardır. Türkler bir kısım donanmasını buraya yerleştirerek İtalya'yı On İki Adalarda yeniden tehdit edebilir. Burada sormak gerekir ki İtalyanların 1912'de dibimizdeki adaları gasp ederek güttükleri maksatlara karşılık bizim İskenderun'u alarak kendimizi savunmamız Akdeniz'de dengesizlik mi denge mi oluşturmuştur? Üçüncü istikamet Halep ve El Cezire petrolleridir ve gazeteciye göre İngilizler Türklerin bu bölgelerde yayılmasını hoş görerek ağır bir yükten kurtulup Türk ordusunu kullanmak istiyorlar. Arapların bunu nasıl karşılayacaklarını ortaya atması da gösteriyor ki Alman gazetecinin bunları yazmaktaki maksadı Arap âlemini Türkiye'ye

karşı kışkırtmaktır. Eğer iki devletin basını arasında mücadele olmaması isteniyorsa Almanlar Hatay'daki varlığımız aleyhine yazılara son vermelidirler.

“Son Fransız Askeri de Bu Sabah Hatay’ı Terk Etti”²⁸⁹ başlıklı makalede Erkilet, Hatay ve bütün yurdun bayram yaptığını dile getirirken her 23 Temmuzda Atatürk ile İnönü’yü minnetle anmanın Türklük için ölmez bir vazife olacağını vurgulamıştır. Ona göre büyük harbin neticesinde Fransızlar Suriye’den başka güneydoğu Anadolu vilayetlerimizi almak istemişler ancak karşılaştıkları kuvvetli mukavemet neticesi buralarda kalmanın imkânsızlığını anlayarak 1921 Ankara antlaşmasıyla Suriye’den saydıkları Hatay hariç bütün Türk illerini vererek milli sınırların gerisine çekilmişlerdi. Fransa’nın o gün için Hatay’ı henüz belirlenmeyen Türkiye Suriye sınırının güneyinde yani Suriye tarafında bırakmakta ısrar etmesi Hatay sorununu doğurmuştu. 18 yıl sonra Fransa, Hatay’daki Türk haklarını tanımak ve burayı eski sahiplerine teslim etmekle büyük bir siyasi olgunluk göstermiştir. Bugün olan, teslim tesellüm muamelesinin son kısmıdır ve en son Fransız askerinin çekilmesiyle alıp götürecekleri Fransız bayrağı yerine Türk bayrağı çekilmesidir. Suriye, Türkiye’nin dostluğu ile Hatay’da kaybettiğini farz ve zannettiklerinin fazlasını kazanacaktır. Meselenin halliyle yalnız Türkiye değil Fransa ve Suriye’de kazançlı çıkmıştır. Hatay meselesinin bu şekliyle halledilmesi Türkiye Cumhuriyeti dış siyasetinin Montrö’den sonraki ikinci parlak başarısıdır. Her iki konu da top patlamadan ve kimseyi incitmeden halledilmiştir. Hatay’a ve Boğazlarımızda hâkimiyete tekrar kavuşulmasını Atatürk’ün ve İsmet İnönü’nün uzağı gören, ihtiyatlı aynı zamanda kuvvetli, zeki ve hedefli dış siyasetlerine borçluyuz. İki meselede de başarı Batı Avrupa devletlerinin emniyet ve sempatisini kazanmaktan geçiyordu. Sempati kazanmak için de onlar gibi düşünüp onların yolundan giderek Türk inkılabının ve medeniyet yolundaki mesaimizin ilk büyük meyvelerini toplayabildik. Buradan çıkarılacak netice Türk dış politikasındaki müstakbel başarılar yine kültür ve medeniyet alanında gösterilecek başarılarla bağlıdır. Şapka giymek, medrese ve taassup kapılarını kapatmak, yeni Türk harflerini kabul etmek, okul ve demiryolu yapmak, kadınları kafes arkasından kurtarmak gibi az zamanda yapılan önemli inkılabın meyveleri için sadece Montrö ve Hatay’a bakmak yeterlidir. Bunlar gerektiğinde askeri seçeneklere dayanmakla beraber daha ziyade içerde ıslahat dışarda ise çok iyi ve dikkatli bir politika gütmeye kabiliyeti sayesinde gerçekleşmiştir. Hatay’ın anavatana

²⁸⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Son Fransız Askeri de Hatay’ı Terk Etti ”, Son Posta Gazetesi, 23 Temmuz 1939, s.11.

katıldığı bu günleri ve adını bizzat koyduğu Hatay eserinin sonunu Atatürk'ün görememesi sevinçli gözleri nemlendirecek kadar acıdır. Fakat kendisi fertlerin geçiciliklerinin milli mesaiye zarar vermemesi gerektiğine inanmış idi. Hatay toprakları ile iki yüz bin vatandaşın ve İskenderun limanının anavatana kesin olarak dönüşünü ifade eden 23 Temmuz Türk milletinin büyük bir bayram günü olacaktır.

1.2. Bulgar Siyaseti ve Türkiye-Bulgaristan İlişkileri

1.2.1. Bulgar Siyaseti

“Bulgaristan ve Balkan Antantı”²⁹⁰ başlıklı yazısında Erkilet, Bulgaristan ve Arnavutluk'un neden paktın dışında kaldığını, Balkan antantında gizli şartlar olup olmadığını, Bulgaristan'ın Ege denizine çıkma isteğinin hikâyesini ve Balkanlarda Slav birliği olup olamayacağını sorgulamıştır. Ona göre Balkan antantı kurulduğundan beri Bulgaristan'ın buna katılması daima arzu edilen, beklenen bir şey olmuştur. Balkan devletleri bunda samimi idiler. Çünkü barış içinde yaşamak ve yurtlarını imar etmekten başka bir gayeleri yoktu. Bunu yalnız sürekli bir barış ve Balkan devletlerinin birbirleriyle anlaşmaları temin edebilirdi. Bulgaristan ve Arnavutluk için altmış milyonluk Türk, Elen, Rumen ve Yugoslav'ın oluşturduğu bağlaşmanın dışında kalmak iyi bir şey değildir. Bu bağdaşmanın en önemli faydası oturmuş bir sınır dâhilinde barış içinde yaşamaktır. Arnavutluk taahhüt altına girecek ve bunları kaldırabilecek durumda olmadığından Balkan antantına girmesi hiçbir tarafın menfaat ve ihtiyacına uygun düşmez ancak Bulgaristan öyle değildir. Balkan yarımadasının bel kemiğindeki siyasi varlığı, iktisadi ve siyasi tam istiklali bu devleti şimdiki Balkan antantı ve gelecekteki muhtemel Balkan bloku için çok lüzumlu kılıyordu. Bulgaristan'ın dışarda kalması Balkan bağlanmasını eksik bırakacaktır. Bazı Alman gazetecilerinin Balkan paktında Bulgarlara karşı gizli şartların bulunduğunu, bunun aslında Bulgaristan'ın Balkan cephesine tekrar girişini ittifakın men etmek istediği şeklinde kabul etmeleri tarafsız olmadıklarını göstermektedir. Çünkü Bulgaristan Balkan devletleriyle karşılıklı arzulara dayanan yeni münasebetler meydana getirmiştir. Nöyyi antlaşmasının 48. maddesinde müttefik devletlerin Bulgaristan'ın Ege denizine iktisadi çıkışının serbestisini taahhüt etmeleri Yunanistan ile Bulgaristan arasında yeni bir Trakya mücadelesini ortaya çıkarmıştır. Bulgarlar bu maddeyi Yunan topraklarından Ege denizine ulaşabilecekleri bir koridora sahip olmak şeklinde yorumlamışlardır. Bu konuda Lozan konferansında

²⁹⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Bulgaristan ve Balkan Antantı”, Son Posta Gazetesi, 22 Şubat 1939, s.7.

bazı girişimlerde bulunmalarına rağmen sonuç alamayınca mesele çözümsüz kaldı ve Bulgaristan'ın Balkan antantına girmeme sebeplerinden belki de en önemlisini teşkil etti. Bulgaristan sorunun çözümü için kendisine Selanik'te serbest bir liman ayrılması teklifine olumlu yaklaşmadı. Alman siyasi gazetecileri Yunanistan'ın bu teklifini Bulgaristan'ın dikkatini Dedeoğlu ve Trakya'dan başka yere çekmek ve Yugoslavya ile Bulgaristan arasında ihtilaf çıkarmak maksadını taşıdığını ileri sürerek Balkanlarda bir Slav birliğinden bahsettiler. Fakat böyle bir temayülün gün geçtikçe sönmeye mahkûm olmasının asıl sebebi her şeyden önce Bulgarların Slav ırkından olmadıklarında aranmalıdır.

“Balkanlarda Daha İyi ve Güzel Günlere Doğru”²⁹¹ başlıklı yazıda Erkilet, Bulgaristan başvekili ve Hariciye nazırının Türkiye'ye yaptığı ziyareti ele almıştır. Ona göre anlaşmayı hedef edinmiş iki devlet arasında karşılıklı menfaatlerin müzakeresi neticesinde bazı müspet neticelere varılmıştır ancak bunlardan biri Bulgaristan'ın Balkan itilafına hemen girmesi değildir. Ziyaretin amaçlarından biri bu olsa da yakın hedef olarak böyle bir neticeye hemen varmak düşünülemezdi. Çünkü Bulgaristan'ın ihtilaleci iç, revizyonist dış siyaseti Balkan anlaşmasına hemen katılmasına elverişli değildir. Ancak bu durum ziyaretin önemini azaltmaz. İki devlet arasındaki dostluk ve karşılıklı güvenin Balkanlarda karşılıklı dayanışmadan bahsedecek noktaya gelmesi bu devletler ve diğer Balkan memleketlerinin dış siyasetlerine hayırlı bir tesir yapacaktır. Düne kadar alevleri fişkıran ‘Büyük Bulgaristan’ hayali bugün yerini yeni fikir inkılabıyla evrinip kuvvetlenmek için barışa bırakmıştır. Edirne, Kırkkilise, Midye-Enez hatta İstanbul için aşk şarkıları söyleyen bazı teşekküller şimdi Bulgaristan'a daha faydalı işlerle uğraşmaya başladılar. Şimdiki Bulgar devlet adamlarının Türkiye ile aralarında ihtilafı hiçbir konu bulunmadığını tekrar etmeleri o ruh ve fikir inkılabının neticesidir. Bulgaristan'ı Balkan devletlerinden ikisiyle anlaşmak diğer ikisiyle iyi ilişkiler geliştirmeye iten bu politika değişikliğinin neticesi olarak onun Nöyyi antlaşmasının askeri hükümlerinden kurtulması ve Balkanlar ile yakın Avrupa'da tekrar hatırı sayılır bir mevkiye çıkması şüphesiz Bulgar kralı Boris ve yeni Bulgar devlet adamlarının eseridir. Ege'ye emin bir çıkış yeri ile güney Dobruca meseleleri çözülemeyecek konular değildir. Onun için Bulgaristan'ın Balkan antantına girmesi imkânsız sayılamayacağı gibi kutsal bir ülkü olan Balkan ittifakı ulaşılamayacak kadar

²⁹¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Balkanlarda Daha İyi ve Güzel Günlere”, Son Posta Gazetesi, 22 Mart 1939, s.7.

uzak değildir. Dünyanın karıştığı ve daha da karışacağının işaretlerinin alındığı bu dönemde altmış iki milyon Türk, Yunan, Yugoslav, Rumen ve Bulgar'ın oluşturacağı siyasi, ekonomik ve askeri birliğin kendini saydıracak ve Avrupa barışına katkı verecek gücünün boyutlarını anlamak için onun gerektiğinde hemen çıkarabileceği altı-yedi milyonluk birinci hat askeri kuvvetini düşünmek yeterli olacaktır. Kaldı ki Türkiye'nin Sadabad paktı ve Boğazlara olan hâkimiyetiyle temin edeceği dayanağın değeri ölçülemez boyuttadır. Orta Asya'dan Adriyatik'e kadar böyle zincirleme bir milletler ittihadı hayalden çok hakikate yakındır ve gerçekleşmesi için Bulgaristan'da barışın o küçük toprak kazançları hırsına üstün gelmesi gerekir. Türk Bulgar dostluğundan başka bunu çabuklaştıracak bir şey yoktur. Bulgar başvekilin ziyareti ile meydana gelen asgari netice bundan ibarettir.

“Bulgaristan Nereye Gidiyor”²⁹² başlıklı yazısında Erkilet, Bulgaristan devletinin yürüttüğü dış politikayı kaleme almıştır. Ona göre böylesi ağır havalı günlerde Bulgaristan'ın kendisinden samimiyet ve Balkanlarda barışı korumak yolunda işbirliği bekleyen komşularını bırakarak meşru ve haklı olmayan bazı hırsları için uzaklarda destekler araması ve kendisini şu veya bu büyük devletin bir aleti durumuna düşürmesi kadar insanı üzüntü ve isyana sevk edecek bir şey olamaz. “Eğer Bulgarlarda politika yeteneği olsaydı bütün Balkanlara hâkim olacaktı.” sözünün biraz abartılı olmakla beraber birçok doğru yerleri vardır. Gerçekten de Bulgarlar bugün tüm Balkanların en düzenli ve gelişmiş milletidir. Bulgarlar Volga boylarından Karadeniz'i kuzeyden dolaşarak Balkanlara gelmiş sonra Bizans etkisiyle Hristiyan olmuş Türk-Tatarlardan başka bir şey değillerdir. Onların Sırplarla temaslarında sırf dil akrabalığı yüzünden kendilerini Slav sanmaları ve Macarlarla karşılaşmalarından sonra Türklük kanının kaynamasıyla oluşan şimdiki tereddütlü durumları geçicidir. Bulgar ırkı bilinci ve vicdanının galip geleceği gün herhalde yakındır. Medeniyet sahasında başarılı olmuş bir Bulgaristan bizi yakından ilgilendirir ve yarımada'nın merkezindeki temkinli durumu, intizamlı çalışmasıyla mükemmel bir sulh sebebi olabilir. Bugün Bulgarları fırsat kollayan çekimser bir duruma iten sebeplerin Dobruca, Batı Trakya ve Ege'ye çıkış davaları olduğu sanılır ancak bunların verildiği farz edilse bile Bulgarlar yine mutlu olmayacaklar ve yeni kazançları gözetici bir tavır alacaklardır. Bulgarların Balkan antantına girmeleri bizce onların haklı veya haksız iddialarını tatminden ibaret

²⁹² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Bulgaristan Nereye Gidiyor?”, Son Posta Gazetesi, 17 Mayıs 1939, s.7,10.

değildir. Bulgaristan dış politika ilkelerini kökünden değiştirmeli ve beş-altı milyon civarı nüfusuyla Balkanlara hâkim olamayacaklarını anlamalıdır. Revizyonist bir devlete dayanarak komşularından toprak kapma siyasetinin çıkmaz bir yol olduğuna, bütün Balkan milletlerinin selametinin ortak hareket ederek bir birlik oluşturmalarına bağlı olduğuna kanaat getirmelidirler. Türkiye'ye, Türk-Sovyet dostluğuna ve Türk-İngiliz ittifakına dayanan bir Romanya-Bulgaristan-Yunanistan sulh cephesi bütün istekleri bozacak ve hırsları söndürecek kadar kuvvetli olabilir. Kurulacak yeni ittifak çevrilmiş bir Yugoslavya'ya da nefes aldıracaktır. Hür ve bağımsız olma nimeti Balkanlıların ayağına kadar gelmiştir. İnsanlık tarihine altın harflerle yazılmaya layık olacak Balkan birliği neden bir türlü kurulamıyor? Buna mani olan Bulgar hırısır ve bu büyük bir mesuliyettir. Biz Bulgaristan'ın yola geleceğini, komşularıyla uyuşacağını ve tehlike karşısında onlarla birleşeceğini ümit ediyoruz. Türkiye'nin öteden beri istediği, bugünde meydana getirmek için çalıştığı Balkan birliği Balkanlardan yabancı büyük devletlerin etki ve nüfuzunu uzaklaştıracak tek etkili çareydi. Ne yazık ki Bulgaristan bunu anlamak istemedi ancak fırsat henüz geçmiş değildir. Yeter ki Bulgar akıllı bu işe yatsın.

“Bulgar Emelleri ve Balkanların Vaziyeti”²⁹³ başlıklı yazısında Erkilet, Bulgaristan'ın çekimser, muhalif ve değişimci durumunun yabancı politika ve entrikalarının Balkanlarda işlemesine kapı araladığı için daimi bir tehlike oluşturduğunu dile getirmiştir. Ona göre bir büyük Batı devletinin Arnavutluk'u alarak Balkan yarımadasına ayak basması Bulgarlar da dâhil tüm Balkanların uykusunu kaçırmaktadır. Bu devletin 200 km ilerideki Selanik'e inmek istemesi mümkünsüz değildir. Arnavutluk hadisesinden önce Balkan devletleri kendi aralarında birleşerek dışardan gelebilecek tehlikelere karşı cephe oluşturmaya çalıştılar. Bu esasta müttefik olduğunu Bulgaristan da söylüyordu ancak Dobruca ve Dedeağaç'ı öne sürmesi yüzünden istenilen Balkan paketi ve tam bir Balkan birliği kurulamadı. Bir Balkan birliği kurulsaydı ne Yugoslavya mihvere doğru çekilebilir ne de Arnavutluk istila edilebilirdi. Şimdi Karadeniz, Akdeniz ve Balkanların uzak ve yakın tehlikelere maruz kaldığı, tüm Balkan devletlerinin bu tehlikelere çareler aradığı günleri yaşıyoruz ancak Bulgaristan hala Dobruca ve Dedeağaç'ı istiyor. Bulgaristan hem bu taleplerinde haklı değildir hem de yabancı siyasetlere alet olarak kendisine ve komşularına zarar veriyor. Şimdiki Dobruca

²⁹³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Bulgar Emelleri ve Balkanların Vaziyeti”, Son Posta Gazetesi, 29 Mayıs 1939, s.7.

Kurtpınar ve Totrakan gibi yalnızca Türk şehirlerini barındıran ve tamamında Türklerin yaşadığı bir Deliorman mıntıkasından ibarettir. Bundan dolayı Bulgarların Güney Dobruca'daki istekleri milli ve tarihi bir dava olamaz. Dobruca'daki Rumen-Bulgar sınırının tarafsız hakemlerin yardımıyla adilane şekilde belirlenmesi bu ihtilafın çözümüne yarayacak bir sonuçlandırma olabilir. Dedeagaç'a gelince Yunanistan burada Bulgaristan'a serbest bir liman verebilir ancak Bulgaristan Dedeagaç'ın demiryolu hattıyla kendisine bağlanacağı bölgeyi mülk edinmek isterse o zaman bu mesele çözülmez. Onun için Bulgaristan Dobruca meselesine öncelik verecektir. Bulgaristan'ın Balkan paktına girmesiyle bu meseleleri birleştirmek ve birbirinden ayrılmaz hale getirmek gerekir. Bulgarlar Nöyyi antlaşmasının bağlarından bir şey vermeksizin kurtulduğu gibi yine bir taahhüde girmeden Dobruca'daki emellerine kavuşmak isteyecektir. Özetle Bulgarları yola getirmek güçtür fakat lazımdır.

“Bulgaristan'ın Dış Siyaseti Nereye Gidiyor?”²⁹⁴ başlıklı yazısında Erkilet, Bulgaristan başvekilinin Berlin ziyaretini ele almış ve Bulgar siyasetinin olası tercihlerinin sonuçları üzerinde durmuştur. Ona göre başka bir zamanda dikkat edilmeyecek olan bu ziyaretin küçük ve orta Avrupa devletlerinin demokratik ya da totaliter büyük devletler tarafına katılma eğilimi gösterdiği bir dönemde gerçekleşmesi önemlidir. Tarafsız olan Yugoslavya'yı kendilerine çekmek isteyen Mihver devletleri aynı şeyi Bulgaristan'a da yapmak istiyorlar. Bulgaristan'ın Dobruca ve Dedeagaç'taki isteklerinin Roma ve Berlin'de kabul görmesi onun merkezi devletlere meyletmesini kolaylaştırmaktadır. Ziyaret, Avrupa devletlerinin iki kampa ayrıldığı ve taraf toplamaya çalıştığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Bulgaristan kendisine yalnızca serbest bir liman işletme hakkından başka bir şey vermeyen antlaşmaları yanlış ve fazla geniş yorumlayarak Ege'ye çıkış ihtiyacını toprak talebine çevirmeseydi Yunanistan ile bir sorun yaşanmayacaktı. Ancak onun siyaseti Akdeniz'e çıkmak yerine Batı Trakya'yı işgal ve ilhak etmek olduğundan kabul edilemezdi. Bulgaristan'a Selanik'te sunulan seçenek Dedeagaç'ta da gösterilebilirdi ancak Bulgarlar Dedeagaç'ın ilhakıyla beraber kendi topraklarıyla arasına koridor isteğinde ısrar etti. Varna ve Burgaz limanlarının kendisine fazlasıyla yetmesi Bulgaristan'ın buradaki amacının sadece liman meselesi olmadığını göstermektedir. Dobruca konusundaki isteği de Balkan harbinden önceki sınırlara geri dönülmesidir. Bu mesele de onun için hayati ve milli değildir. Her iki

²⁹⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Bulgaristan'ın Dış Siyaseti Nereye Gidiyor?”, Son Posta Gazetesi, 16 Temmuz 1939, s.7.

meselede de komşularını hak ve mantıkça kabul ettirecek bir vaziyete değildi. Yapacağı şey taleplerinden vaz geçmek ya da çekimser kalarak fırsat kollamaktı. O ikinci seçeneği seçti ve yirmi yıldan beri değişimci siyasetine devam etti. Batı Avrupa demokrasileri bu konularda ümit vermediklerine Mihver devletleri de onu körüklediklerine göre Bulgaristan yirmi dört yıl önceki gibi merkezi devletlere mi katılacaktır? Bunun için şimdilik geçerli bir sebep yoktur çünkü demokratlar tarafından tehdit edilmemiştir. Merkezi devletlerce Yunanistan ve Yugoslavya’da olduğu gibi doğrudan bir tazyik de olmadığına göre onu merkezi devletler tarafına katılmaya sevk edecek tek sebep harpte bu devletlerin mutlak zaferine ve bu zafer durumunda batı Trakya ve Güney Dobruca’yı ilhakına müsaade edeceklerine şimdiden kanaat getirmesi olabilir. Fakat İngiltere ve Fransa ile harp etmeyi Yunanistan ve Türkiye ile savaşmayı göze alabilecek midirler? Olası bir yenilgide de artık belini doğrultamayacaktır. Akdeniz’i bir göl yapmak isteyen İtalya Selanik’ten Dedeoğlu’na kadar olan Ege sahillerini Yugoslavya ve Bulgaristan’a verir mi? 1919’da vaadin bir anlamı olmadığını öğrenen İtalya şimdi aynı durumu Bulgaristan’a yaparsa ne olacaktır? Bulgaristan’ın bunları düşünerek acele etmemesi doğru olmaz mı? Türkiye’nin acele ederek tarafsızlığını bırakması, Arnavutluk’un bir orta Avrupa devleti tarafından işgali sonrası Balkanların, kendisinin, Boğazların ve Anadolu’nun selametini düşünerek harekete geçme gerekliliğinden kaynaklanmıştır. Bulgaristan ve Türkiye için tehlike aynıdır ve Bulgaristan bir tarafa katılacaksa bu tarafın neresi olduğu çok bellidir. Bulgaristan eğer vaatlere kapılarak yanlış bir karar verirse Yugoslavya’ya da en büyük fenalığı yapmış olacaktır.

“Bulgaristan’ın Emelleri”²⁹⁵ başlıklı yazısında Erkilet, Bulgar başvekilinin İtalyan ajansına yaptığı Bulgaristan’ın takip etmekte olduğu tarafsızlığın teyakkuzda olan bir bekleme vaziyeti olduğu, bunun Bulgaristan’ın kendi milli programından vaz geçtiği anlamına gelmediği ve gelecekte barış antlaşmasıyla birlikte sınırlar yeniden belirlenirken İtalya gibi büyük bir devletin son bir söz söyleyeceği şeklindeki beyanatlarını değerlendirmiştir. Ona göre Bulgar siyasetinin Balkanlara dair olan yönü bir sır değildir ancak bunların başvekil tarafından teyit edilmesi önemlidir. Teyakkuzda bekleme vaziyeti yemek pişirme zahmeti ve masrafına katılmadan tam sofraya oturulacağı sırada görünmek ve karnını doyurmak istemektir. Bu durum bir yönüyle

²⁹⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Bulgaristan’ın Emelleri”, Son Posta Gazetesi, 16 Birincikanun 1939, s.5.

İtalya'nın vaziyetine benzer. Önceki büyük harpte İtalya itilaf devletlerine yaptığı yardımın karşılığını alamadığı için şikâyetçidir. Onun için bugün teyakkuzda daha çok beklemeyi ve taleplerini garanti ettikten sonra harbe girmeyi tercih edecektir. Bulgaristan da büyük harpte önce çekimser kalmış ardından Dobruca, Makedonya ve Trakya'daki emellerini tatmin edeceklerini sandığı Avusturya Macaristan ve Almanya yanında savaşa girmiş ancak yenilginin ardından hiçbir şey kazanamamıştır. Bulgaristan Selanik de dâhil bugün de aynı emeller peşindedir. Bunlara milli emellerden çok emperyalist emeller demek daha doğru olur. Çünkü Makedonya'nın Bulgar olduğu kadar Sırplığı, Yunanlığı, Türklüğü vardır. Hele Dobruca, batı Trakya ve Selanik havalisinde zerre kadar Bulgarlık yoktur. Görülüyor ki Bulgaristan büyümek için hazırda bekliyor. Balkanlarda barış, dayanışma ve istikrar oldukça Bulgaristan bu emellerini gerçekleştirmek için hiçbir fırsat bulamayacaktır. Türkiye, Romanya ve Yunanistan sarsılsınlar ki Bulgaristan emellerine kavuşmayı umsun ancak 1939 savaşının galibi olacak büyük devletler ona istediklerini verecekler midir? Onun için Bulgaristan daima Balkanlarda en ağır basan tarafın yanındadır. Başvekil İtalya'nın son bir sözü olacaktır diyerek onun politikasını takip ediyor ve sulh masasında yardımını temin etmiş oluyor. Ancak değişimci emellerini gerçekleştirmek için büyük devletlerin vaatlerini almak isterken kendisiyle beraber bütün Balkanları da tehlikeye atıyor. Çünkü o değişimci kaldıkça Balkan birliği kurulamamakta ve büyük devletler Bulgaristan'ın revizyonistliğinden istifade etmektedirler. Tarih gösteriyor ki Bulgaristan ders alıp aklını başına toplayamaz.

1.2.2. Türkiye-Bulgaristan İlişkileri

“Bulgarlarla Daha İyi Anlaşmak İçin Daha İyi Tanışmamız Lazımdır”²⁹⁶ başlıklı makalesinde Erkilet, Bulgar başvekilin Ankara ziyareti münasebetiyle ikili ilişkileri değerlendirmiştir. Ona göre aynı ırk ve kökenden olduğumuza hiçbir ilmi ve tarihi şüphe bulunmayan Bulgarların temsilcisi layık olduğu büyüklüğüne yaraşır şekilde karşılanmalıdır. Türk-Turan devletlerinden ikisi arasında eski anlaşmazlık, dil ve din ayrılığı ile bazı esassız kinlerin yok edilme zamanı gelmiştir. Bir Bulgar gazetecinin daha iyi tanışabilmek uğrunda mesai sarf etmeliyiz cümlesinde iki devlet için geleceğe dair müşterek bir program var. Biz Bulgarları hiç tanımıyoruz ve diğer devletlerin onları

²⁹⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Bulgarlarla Daha İyi Anlaşmak İçin Daha İyi Tanışmamız Lazımdır”, Son Posta Gazetesi, 19 Mart 1939, s.7,10.

tanımak için harcadıkları zamanın onda birini harcamıyoruz. Bulgarlar, Ural ve Altay dağlarından kalkıp asırlarca yürüyerek Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara gelmiş, orada bir yurt ve devlet kurmuş Türklerdir. Biz de aynı şeyi Kafkaslardan ve Karadeniz'in güneyinden dolaşarak yapmışız ve karşılaştığımızda birbirimizi tanımayarak hemen kavgaya başlamışız. Beş asır beraber yaşamamıza rağmen birbirimizin nesi olduğumuzu anlamamışız. Farklılaşan din ve dillerin değiştirici özelliğine rağmen uzmanlar her iki tarafın mayalarında en eski Türk adet ve inançlarının derin izlerinin mükemmel şekilde sezilir halde bulunduğunu söylüyorlar. Birbirimizi tanıyıp farksız olduğumuzu anlasak birlikte yaşamaktan ve yardımlaşmaktan başka yapacak bir işimiz kalmaz. Bulgarların eski ham fikirler yerine müspet hakikatlere hizmet ettikleri muhakkaktır. Bulgar Kralının Yugoslavya ziyaretinden sonra başvekilin Ankara'ya gelmesi herhalde boşuna değildir ve ümit edilen iki milletin mutlu ve tam bir anlaşmaya varmalarıdır. Fakat netice ne olursa olsun gerçek ve ebedi bir anlaşma daha iyi tanışabilmemize bağlıdır.

“Dostumuz Köseivanof'a Kızmış Değiliz”²⁹⁷ başlıklı yazısında Erkilet, Bulgaristan başvekili ve dış bakanı Köseivanof'un bir gazeteci ile yaptığı mülakatı değerlendirmeye almıştır. Ona göre Bulgar başvekil burada kendilerinin herkesçe bilinen taleplerini dile getirmenin yanında Edirne'mizden de bahsetmiştir. Biz Bulgaristan'ın ilerlemesini, Türk-Tatar kökenli olmalarından dolayı Balkanlarda kuvvetli bir gelişme göstermelerini ve barışın sebebi olmalarını isteriz. Bu nedenle başvekilin sözlerine ilgisiz kalamayız. Başvekil Bulgaristan'ın Makedonya'dan vaz geçerek Sırplarla uzlaştığını, Türklerle dostluk kurmak için Edirne'den vaz geçtiklerini söylüyor. Bulgarların Edirne üzerinde milli ya da tarihi bir hakları yoktur. Eski Bulgar Hanlığının Bizans zamanında en büyümüş olduğu dönemde bile Edirne daima Bulgaristan'ın dışında yani Bizans'ın elinde bulunuyordu. Bu büyük Bulgaristan, Trakya hatta İstanbul'u almak istediğinden Bizanslılar tarafından ezilmiş ve 1018'den 1186 senesine kadar Balkanlardan silinmişti. Bulgaristan esaretten kurtulup yeniden teşkilatlandıktan sonra da hiçbir zaman Edirne'ye hükmetmemiştir. Osmanlılar Edirne'yi Bulgarlardan değil Bizans'tan almışlardır. Bulgarlar 14. asrın ortalarında Osmanlı hâkimiyeti altına girip 1877'de Rusların Osmanlı'ya üstünlükleriyle yeniden vücut bulduktan sonra dahi Edirne'ye fiilen ya da hukuken hâkim olamamıştı.

²⁹⁷ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, “Dostumuz Köseivanof'a Kızmış Değiliz”, Son Posta Gazetesi, 3 Haziran 1939, s.11.

Köseivanof'un Edirne'nin Bulgarlığını nereden çıkardığını bilsek bunu öğrenmekle Edirne'mizden vaz geçmeleri kadar memnun olacağız. Başvekilin akli belli ki hiçbir zaman uygulanmamış olan Ayestafanos antlaşmasında veyahut 1912 Birinci Balkan harbinde Edirne'nin Bulgarlar tarafından alınması vakasına saplanmaktadır. Eğer öyleyse Berlin antlaşmasının Ayestafanos'u geçersiz kıldığını ve Osmanlıların 1913 senesi İkinci Balkan harbinde Edirne'yi tekrar geri almış bulunduğunu az bir süreliğine unutmuşlardır. Bu beyanat bizi hayret ettirse de kızdırmamıştır. Çünkü öncelikle bu kötü niyetle söylenmemiştir. İkincisi mesela bugün biz Almanları veya Macarları memnun etmek için farz edelim ki, iki defa kuşattığımız Viyana'dan ya da asırlarca yönettiğimiz Budapeşte'den vaz geçtik desek Hitler ile Amiral Horti sadece güleceklerse biz de Bulgarların Edirne'mizden vaz geçmiş olmalarına böylece güleriz. Çünkü bu sözde ciddiyet olmadığı gibi Edirne'de Bulgar dahi yoktur. Oradaki Türk eserleri dün gibi bugün de Edirne'nin Türkün öz yurdu olduğunu göstermektedir. Hiçbir zaman Bulgar olmamış Edirne'nin daima Türk kalacağına Köseivanof'un da inandığını düşünüyoruz.

“Son Sofya Görüşmeleri Balkanlara Ne Gibi Yeni Bir Teminat Getirdi?”²⁹⁸ başlıklı yazısında Erkilet, Dışişleri bakanlığı genel kâtibi Menemencioğlu'nun Sofya temaslarını değerlendirmiştir. Ona göre birkaç haftadan beri Batı Avrupa'da şimdiki harbin gereklerine uygun ekonomik bir zemin arayıp temine muvaffak olan Menemencioğlu dönüşte Sofya'ya uğramış, 1925 Türk-Bulgar antlaşmasının bir nevi tazelenmesi yerine geçebilecek Köseivanof-Menemencioğlu mülakatı gerçekleştirilmiştir. Burada iki devlet barışın muhafazası ve Bulgar hükümeti tarafından ilan edilen tarafsızlığın korunması hakkındaki görüşlerinde mutabık olduklarını teyit etmişlerdir. Bulgar hükümeti milli hakları olduğu için arazi taleplerinden vaz geçmeyeceğini, bunun için Balkan ittifakına girmeyerek rahat hareket etmek istediğini defalarca ilan ettiği gibi aynı zamanda Balkanlarda barış taraftarı olduğunu da durmadan söylemiştir. Bu iki tezadın bir arada ifade edilmesinin manası Bulgaristan'ın arazi isteklerini barış yoluyla elde etmek istemesidir. Sofya mülakatına ait resmi neşirde Bulgaristan'ın bu politikasında büyük bir değişiklik olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber Balkanlarda barışın korunması esasında iki devletin mutabık kalmasının Güney Doğu Avrupa barışı ve burasının herhangi bir istilaya karşı korunması bakımından

²⁹⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Son Sofya Görüşmeleri Balkanlarda Ne Gibi Yeni Bir Teminat Getirdi?”, Son Posta Gazetesi, 15 İkincikanun 1940, s.5.

önemi çok büyüktür. Bulgar tarafsızlığı onun büyük devletlerin politikalarından etkilenmeyeceği anlamına gelmese de komşuları bir savunma savaşına girdiğinde onları arkadan vurmayacağını garanti etmek olarak değerlendirilebilir.

“Türk-Bulgar Münasebetleri”²⁹⁹ başlıklı yazısında Erkilet, iki devlet arasında imzalanan Türk-Bulgar beyannamesini ele almıştır. Ona göre Türkiye-Bulgaristan münasebetlerinin dostane olmasına engel olabilecek arada sırada bazı sebepler var gibi görünmüş olsa bile bunlar incir çekirdeğini dolduracak şeyler değildir. Bizim Bulgaristan’dan istediğimiz, isteyeceğimiz hiçbir arazi yoktur. Bulgaristan da aynı şekilde olduktan ve orada yaşayan bir milyona yakın Türk’ün dil, kültür, milli vasıflarına dokunmadıktan başka milletimizin ebedi dostluk içinde yaşayıp gitmeleri neden mümkün olmasın? Balkan harbinden bu yana bizimle Bulgarlar arasında hiçbir silahlı ihtilaf olmamış ve daha çok resmi sahalarda kalmakla beraber uzun bir dostluk devam etmiştir. Bizim Balkan antantı mesaimiz de hiçbir zaman Bulgaristan aleyhine olmamıştır. Biz onun komşularına saldırmasını ve bizim de gireceğimiz yeni bir Balkan harbini istemiyorduk. Bugün de istediğimiz tek şey Balkanlarda barışın korunmasıdır. Topa, tüfeğe verilecek paralarla memleketlerimizi cennete çevirebiliriz. Türkler ve Bulgarların birleşmesi Balkanlarda yenilmez bir kuvvetin teşekkülü demektir. Biz öteden beri böyle düşünüyorduk. Şimdi Türk-Bulgar beyannamesiyle Bulgar komşularımızın da aynı şeyi düşündüklerini görmekle bahtiyar olmamamız mümkün değildir. Beyanname bizi pek memnun ettiği gibi barışsever Bulgar kavmi de yeni Türk deklarasyonundan haz duymuşlardır. Türk-Bulgar beyannamesinin metnini incelemek ve onun kelimeleri arasında manalar çıkarmakla uğraşmak boşunadır. Bu beyannamenin şimdilik ve toptan manası Türk-Bulgar barışının teyidinden ibarettir. Bu yeni barış vesikasının aynı zamanda Balkanlarda huzurun az çok devamını temin edeceğini ümit etmek hatalı olmaz. Balkanlarda barışın bu derecede tehdiye uğradığı bir sırada Türklerle Bulgarların bir nevi âdemi tecavüz paktı imzalamaları az bir şey değildir. Ancak bunun ileride bir işbirliği antlaşmasına dönüşmesini görmek isteriz ve bunu her iki tarafın devlet adamlarından bekleriz.

²⁹⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Türk-Bulgar Münasebetleri”, Son Posta Gazetesi, 19 Şubat 1941, s.8.

1.3. Balkan Antantı ve Balkanlarda Vaziyet

“Balkan Antantı Bugün Ne Haldedir?”³⁰⁰ başlıklı yazısında Erkilet, Balkan paktını gözden geçirerek bugünkü durumu hakkında bize faydalı olabilecek hükümler çıkarmaya çalışmıştır. Ona göre paktın kurulmasındaki ana fikir, Balkan devletlerini - Bulgaristan ve Arnavutluk dâhil- bir araya getirerek dış hudutlarını büyük veya küçük herhangi bir devlet tarafından gelecek her taarruza karşı korumak ve bunun neticesi olarak Balkanları büyük devletlerin tesir ve nüfuzlarından kurtarmaktır. Bu, hayal gibi görünen uzak bir hedef olmakla birlikte bütün Balkan düşünürlerinin gayesi ve Balkan konferanslarının bir ülküsüdür. Bu ülkünün imkân sız olduğunun itiraf edilmesinin ilk sebebi Balkan devletleri arasında karşılıklı toprak taleplerinden kaynaklı iç ihtilaflar olmasıdır. İkinci sebep ise dış hudutların korunmasının çok karışık siyasi ve askeri meseleler doğurmasıdır. Bunun yanında Balkan devletleri arasında Türkiye ile Yunanistan tamamiyle barışıp uzlaşmışlardır. Aynı şekilde Bulgarlar da Makedonya ve Yugoslavya ile olan sınır düzeltme davalarından vazgeçerek uzlaşma yolu tutmuşlardır. Yunanistan Yugoslavya’ya Selanik’te bir serbest liman vererek onunla iyi geçinmeyi başarmıştır. Yunanlılar Bulgarlara da Dedeağaç’ta bir liman gösterip bunu demiryolu ile Sofya’ya bağlamayı teklif ettiler. Ancak Bulgarlar Ege’ye çıkış yolunun ancak kendi kontrollerindeki bir hattan olmasını istediklerinden, başka bir deyişle Batı Trakya’yı miras olarak gördüklerinden aralarında barış tesis edilemedi. Bulgarların Türkiye’de resen göz koyduğu bir yer yoktur ancak Edirne’nin Karaağacı Dedeağaç yolu ve demiryolu üzerinde olduğundan burasını Bulgarların Dedeağaç davasından ayırmak güçtür. Türk-Yunan menfaatinin Trakya’da birleşmesi, Yunan-Yugoslav yakınlaşması ile Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya büyük bir barış zinciri meydana geldi ve buna Bulgaristan’dan başka kimseyle önemli bir ihtilafı bulunmayan Romanya’nın da katılmasıyla zincir kapandı. Bulgaristan’ın Dobruca ve Trakya’daki arazi taleplerinden vaz geçmemesi ve diğer Balkan devletlerinin kendi aralarında uzlaşmasıyla Bulgaristan’ın dışında kaldığı Balkan paktı kurulmuş oldu. Balkanların dış hudutlarının korunması bazı güçlükleri beraberinde getirdi. Hem Balkan, Ege, Akdeniz hem de bir Asya devleti olan Türkiye’ye olası tecavüz durumunda diğer Balkan devletlerinin siyasi ve askeri yardımları Türkiye’nin bütün kara ve deniz sınırlarını içine alabilecek midir?

³⁰⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Balkan Antantı Bugün Ne Haldedir?”, Son Posta Gazetesi, 12 Mayıs 1939, s.8.

Olmayacaksa bu yardımların sınırı ne olacaktır? Bulgaristan pakta dâhil olsaydı dış hudutların korunması bazı esaslara bağlanabilirdi ancak onun çekimser tutumu buna engel olduğu gibi dış hudutların korunmasıyla ilgili hükümlerin hedefi haline geldi. Bulgaristan'ın komşularından toprak talepleri devam ettikçe onlarla uyuşma ihtimali azdır ve Bulgaristan'ın olmadığı bir paktın ancak yarım bir pakt olacaktır. Onun yokluğunda dış hudutların muhafazasına güç yetiren bir teşekkül haline gelinemediğinden Balkanların istiklal ve hürriyeti bir gün sarsılırsa bunun en büyük sorumlusu Bulgaristan olacaktır. Bugün pakt kendi ideali olan dış hudutları koruma hedefine varamamış ve onu imza eden devletlerin taahhütleri iç hudutların muhafazasıyla sınırlı kalmıştır. Büyük bir devlet ile paktı imzalayan bir devlet arasında harp çıkarsa bu hareketler paktın kapsamı dışında kalacaktır. Balkan paktı Balkanlılar arasındaki bir ihtilaf ihtimali üzerine kurulduğundan hükümleri değişmemiş ve varlığına hanel gelmemiştir. Ancak Balkan paktı dışarıdan gelebilecek bir tehlike için yapılmamış ve o olgunluğa varamamış ise bile böyle bir tehlike takdir edildiğinde bağlı devletlerin savunma tedbirlerini görüşüp anlaşmalarına engel yoktur. Bulgaristan dâhil tek vücut olarak hareket etme imkân ına sahip olunmasına rağmen bunun gerçekleşmemesinin tek sebebi Bulgaristan'ın itidal bilmeyen fırsat gözetici dış siyasetidir.

“Yugoslavya'nın Siyaseti ve Balkan Paktı”³⁰¹ yazısında Erkilet, Balkan paktı üyesi olan bu devletin yöneticilerinin ve kral naibi Prens Pol'ün İtalya ve Almanya'ya yaptıkları ziyaretler vesilesiyle onun bizi ilgilendiren siyasi ve askeri durumunu, düşünce, kuvvet ve zaafalarını incelemiştir. Erkilet'e göre ithalat ve ihracatı incelendiğinde Belgrad ekonomik olarak Roma ve Berlin'e bağlıdır. Avusturya ve Arnavutluk'un ilhakından beri kuzeyden Almanya, güney ve batıdan İtalya ile çevrilmiş olduğundan onlarla iyi geçinmeye mecbur kalmıştır. Bunda Yugoslavya'ya demokrat devletlerin yardım vadedememesi ile Bulgaristan'ın yer almamasından dolayı Balkan paktı devletlerinin de destek verememesi etkili olmuştur. Yugoslavya'nın Almanya ve İtalya ile iyi geçinmek istemesi kendi hesabına doğru ve doğal bir siyaset sayılabilir ancak bunun için bahsedilen büyük devletlerin de ona karşı samimi ve normal ekonomik, siyasi ilişkiler kurmak istemesi şarttır. Bu şekilde olursa Yugoslavya ve diğer Balkan devletleri zarar görmezler. Ancak Yugoslavya bugün Alman hayat sahası içindedir. Almanya ve İtalya'nın hayat sahası içinde olmanın ne demek olduğunu geçen

³⁰¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Yugoslavya'nın Siyaseti ve Balkan Paktı”, Son Posta Gazetesi, 7 Haziran 1939, s.7.

sene Çekoslovakya, bu sene de Arnavutluk görüp tecrübe etmişlerdir. İngiltere'nin yürüttüğü siyaset ile Danzig, Leh-Baltık koridoru ve Romanya da bu tehlikeyi yaşayacak ve belki haritadan silinip sıra Yugoslavya, Yunanistan ve tüm Balkanlara gelmiş olacaktı. O halde Yugoslavya'nın bu iki devletin pençesine düşmekle birlikte yenip yutulamamasının sebebi büyük demokrasi devletlerinden gördüğü himaye sayesinde. İngiltere ve Fransa'nın doğu ve Güney Doğu Avrupa ile Doğu Akdeniz'de takip ettikleri ittifak siyaseti ve bunu güçlendirmek için Sovyet Rusya ile birleşmeye çalıştıkları ve Türkiye'nin yardımını almayı başardıkları bu dönemde Yugoslavya'nın temini Almanya ve İtalya için daha lüzumlu hale gelmiştir. Nitekim Yugoslav yöneticilerinin Roma ve Berlin'de gördükleri kabul, demokrat devletlerin Türkiye ile yaptıkları ittifak ve Sovyetlerle olan müzakerelerine tepki olarak gerçekleşmiştir. Mihver devletleri olası bir harpte arkalarını sağlama almak için şimdilik sadece Yugoslavya'nın dostluk ve tarafsızlığını temini düşünebilirler. Yugoslavya'nın bugün kendini güvende hissetmesi Berlin-Roma mihverinin yakın zamandan beri genişleme yerine savunma siyaseti takibine mecbur kalmasından dolayıdır. Demokrasi devletlerinin mihvere karşı koyabilecek gücü kendilerinde görmelerinde ve gerektiğinde Doğu ve Güney Doğu Avrupa'da ve Doğu Akdeniz'de sulh lehine müdahale edebilmelerinde Türkiye'nin rızası ve yardımı önemli bir şart olmuştur. Çünkü güçlü ordusu ve Boğazlara olan hâkimiyetinin yanında On İki Adanın tesirini yok etmek için lazım olan Batı Anadolu sahilleri onun elindedir. Yani Romanya ve Yunanistan'ın garantisi ancak Türk-İngiliz ittifakı ile bir mana ifade eder. Bunun yanında Yugoslavya ve Bulgaristan'ın emniyeti bile bu ittifaka bağlıdır. Bu ittifakın Balkanlarda emniyeti bozduğu yönündeki Alman-İtalyan iddiaları gülünç ve esastan yoksundur. Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile kurduğu ittifak Yugoslavya'ya nefes aldırıştır ve Bulgaristan'ın da diğer Balkan devletleriyle işbirliği yapmasının önünü açmıştır. Kurulacak olan hakiki Balkan birliği Doğu Akdeniz'de olduğu gibi Balkanlarda da barışı sağlayacaktır. Bu da gösterir ki Türkiye'nin girdiği ittifaklar sadece barışı temin etmek içindir.

“Yugoslavya'nın Dış Siyaseti ve Balkan Paktı”³⁰² başlıklı yazısında Erkilet, bir Fransız gazetecinin Yugoslavya'ya aynı teminatlar vermenin etkili bir çare olabileceği yorumundan hareketle bu devletin siyasetini yorumlamaya devam etmiştir. Ona göre Yugoslavya'nın coğrafi durumu ve buna bağlı olarak ordusunu sevk ve idare etmesi

³⁰² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Yugoslavya'nın Dış Siyaseti ve Balkan Paktı”, Son Posta Gazetesi, 12 Haziran 1939, s.8,12.

Romanya ve Yunanistan'a nazaran güç ve zayıftır. Romanya ve Yunanistan ile olan sınırlarından başka her tarafı topraklarında gözü olan devletlerle çevrili olmasının yanında Almanya ve İtalya ile de komşudur. Almanya ve İtalya Yugoslavya'nın bu vaziyetinden küçük itilafın bağlarını çözüp Çekoslovakya'yı yalnız bırakma konusunda istifade etmişlerdi. Şimdi de görülüyor ki aynı yolla Balkan paktını yıkmaya çalışıyorlar. Balkan paktı savunmaya dönük bir sulh müessesesidir. Bu yönüyle takdir edilmesine rağmen Almanya ve İtalya paktı, batı demokrasilerinin Balkanlarda bir nüfuz alanı olarak görmüşler ve Bulgaristan'ın pakta girmesini engellemek için her şeyi yapmışlardır. Almanlar tüm bunları unutarak Türkiye'yi İngiltere'nin çevreleme siyasetine alet olmakla itham ediyorlar. Fakat Türkiye yalnızca kendi emniyetini almaya çalışmıştır ve devamlı bir barıştan başka emeli yoktur. Pakt, İtalya ve Almanya'nın üye devletlerle iktisadi ve dostluk antlaşmaları yapmasına engel değildir. Mihverin işine gelmeyen paktın Balkanlara dışarıdan gelebilecek tehlide mani olmak istemesidir. Almanlar Türkiye için kendilerinden kaynaklanacak bir tehlike olmadığını, İtalyanların da Habeşistan'ı almalarından sonra Türk topraklarından vaz geçtiklerini söyleyerek Türkiye'nin tarafsızlıktan boş yere ayrıldığını ve bundan zarar edeceğini söylüyorlar. Ancak kendi kararımızla yaptığımız bir antlaşmadan göreceğimiz fayda ya da zarar yalnız bizi ilgilendirir. Arnavutluk'u işgal ederek, Yugoslavya cihetinden Balkan paktını parçalamaya çalışarak, Bulgaristan'ın pakta girmesini engelleyerek Türkiye'nin tehlikede olmadığını söylemek çocuk kandırmaya benzer. Mihver devletleri eğer Belgrad ve Sofya üzerinden Karadeniz ile Akdeniz'e inmeyi ve Doğu Akdeniz'de hedefler aramayı düşünüyorlarsa o zaman Balkan paktını ve Türk-İngiliz antlaşmasını siyasi bir çember olarak görürler. O halde bu hükmün aksi de doğru olur ki çember bir tecavüz kastına karşı kurulmuştur. Tehlike Balkanlardan gelip Doğu Akdeniz'e kadar uzanabileceğine göre Türkiye savunmaya dönük her türlü tedbiri almak zorundadır.

“Tam Bir Balkan İttihadı İmkânları Karşısında Bazı Düşünceler”³⁰³ başlıklı yazısında Erkilet, Balkan devletlerinin neden bir araya gelemediklerini sorgularken birliğin gerekliliği üzerinde durmuştur. Ona göre Balkanlıların en önemli sorunu birbirini çekememek ve dolayısıyla birleşememektir. Bu Balkan hastalığının başlıca iki sebebi vardır. İlki komşusunun zararına büyüme hırsı, ikincisi de dışarıdan gelen büyük devletlerin Balkanlara hükmetme politikasının burada daima müsait bir zemin

³⁰³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Tam Bir Balkan İttihadı İmkânları Karşısında Bazı Düşünceler”, Son Posta Gazetesi, 28 Ekim 1939, s.6.

bulmasıdır. Osmanlı devleti Balkanlarda dört asırlık bir sükûn tesis edebilmişti ancak onun yıkılmaya yüz tutmasıyla Balkanlara yabancı nüfuzların girmesi buraların yeniden karışmasına, son bir buçuk asırlık zamanda çok defalar kanlı ihtilal, isyan, müdahale ve muharebelere zemin olmasına neden oldu. Bunların ve büyük harbin neticesinde müstakil Balkan devletleri son hudutlarını aldılar ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile Balkanlarda bir birlik ve dolayısıyla bir sükûn, refah ve gelişme devresinin açılmasına hizmet etmeleri gerekti. Önce Yunanistan ve Türkiye anlaştı. Ardından Romanya ve Yugoslavya bu antlaşmaya imza koydu ancak Bulgaristan ve Arnavutluk ittifakın içinde yer almadıklarından bu tamam bir Balkan ittifakı değildi. Bu devletlerin de katılmasıyla nihayet bir gün Balkan ittifakının tamamlanacağı ümit ediliyordu. Fakat son iki üç yıldır Orta Avrupa’da türeyen mihver politikaları yüzünden Balkan birliği politikaları yüz üstü kalmak şöyle dursun dört Balkan devleti arasında vücut bulan Atina antlaşmasının da yürürlükte olup olamayacağı sorulmaya başlandı. Bu tehlikeli günlerde Balkanlıların beraber görünmeleri gerekirdi. Beraber olan bir Balkan Avrupası 70 milyon civarı nüfus ile öyle bir devlet yapar ki bu devlet Doğu Avrupa ve Doğu Akdeniz’de büyük bir sulh unsuru olur. Türkiye ve Yunanistan’ın hayal edip istedikleri ve çalıştıkları bu emelin gerçekleşmesine tüm Balkan devletlerinin yürekten bir anlayışla karar verdikleri gün başarılı olacaklarına şüphe yoktur. Yeter ki Balkan hükümetleri kendi menfaatlerini sadece hesap ve sınırlarına mahsus görmesinler, selametlerinin diğer Balkan devletlerinin selametlerine bağlı bulunduğunu hafızalarına yerleştirsinler. Balkan milletleri bir olmadıkça dıştan gelecek her türlü etkiden kurtulamayacaklar ve sonsuza dek bunlara bağlı ve güçsüz olarak yaşayamayacaklardır. Arnavutluk’un işgali ve Alman hayat sahasının sınırlarının Balkan devletlerinin istiklallerini tehdit ettiği düşüncesiyle oluşan paniğe karşın bugün temkinle düşünülebilecek bir zamandayız. Öncelikle Sovyet Rusya Balkanlar için bir denge unsurudur. Diğer taraftan İtalya’nın Balkan birliğinin gerçekleşmesini istediği açıkça görülüyor. Çünkü buralarda meydana gelebilecek her türlü değişim İtalya’yı zarar ve tehlikeye sokacaktır. Ancak Balkan birliği her şeyden önce Balkanlıların kendi girişim ve niyetlerinden ilham almalıdır. Ancak o zaman her hale karşı metanetle payidar olacağına hükümlunabilir. Bugün sabit olmuştur ki Bulgaristan olmadan birlik yarım bir iştir. Bölgedeki vaziyet geçen seneye göre oldukça değişmiştir. Elbette Bulgaristan da bu birleşememe durumunun devamından bizzat kendisinin tehlikede olduğunu anlamıştır ve anlayacaktır.

“Dış Tesirlere Karşı Bütün Balkanlılar İçin Selamet Yolu”³⁰⁴ başlıklı yazısında Erkilet, Fransız basınında okuduğu bir yazı üzerinden Türk-İngiliz-Fransız Paktının Balkanlar özelinde değerlendirilmesini aktarmıştır. Erkilet’e göre komşuların zararına büyüme ihtirasları baki kaldıkça, yabancı siyaset nüfuzlarına yer olmadığı gerçeğinin kutsiyeti Balkanlılarca tanınmadıkça buralarda istiklal, sükûn ve rahat yaşamak mümkün olamayacaktır. Balkanlıların kendi selametleri için öncelikli olarak anlamaları gereken şey, aralarındaki anlaşmazlıklardan yabancı politikaların daima istifade ederek hatta aralarındaki anlaşma imkânlarına fırsat vermeyerek Balkanlara hükmettikleri ve hükmetmeye devam edecekleri hakikatidir. Birleşmenin gerçekleştiği gün buralarda emelleri olanların tüm ümitleri kesileceğinden böyle bir birleşmenin meydana gelmemesine bütün kuvvetleriyle çalışmaları pek doğaldır. Balkanlıların menfaatleri birleşmekte olduğu için yapmaları gereken, her türlü fitneci dış tehditlere kapılarını kapatarak dertlerini kendi aralarında çözüp el ele vermekten ibarettir. Yazarı bu düşüncelere sevk eden şey okuduğu bir gazetenin Roma muhabirinin telgrafla gönderdiği bir yazıdır. Muhabir tarafından tespit edilen İtalya’nın görüşleri bizler ve Balkanlılar için ibretli şeyler olduğundan muhabirin ağzından olduğu gibi verilmiştir. Buna göre İtalyan basınında Türk-İngiliz-Fransız paktı dolayısıyla yapmacık bir sessizlikten sonra hâkim olan karşı tepkinin sebebi bu yeni diplomatik belgenin Roma’da uyandırdığı bir nevi kötü düşüncedir. Muhabire göre İtalyanlar, yeni pakttan sonra Türkiye’nin Balkanlarda daha fazla yetkiyle aracılık rolünü üstleneceği görüşüne karşın Balkanlarda kendileri olamadan hiçbir şey yapılamayacağını düşünmektedirler. Muhabir İtalyan hükümetinin Ankara paktından sonra Balkanlarda İtalya’nın devre dışı bırakılacağı bir blok kurulduğu fikrine kapıldığını belirterek Balkanların İtalya’nın dış siyasetinin bir kutbu olduğunu, Roma’nın buraya iktisadi bir hinterland olarak bakmanın yanında burayı Adriyatik için bir emniyet alanı olarak gördüğünü dile getirmiştir. Balkanlarda İngiltere ve Fransa öncülüğünde Alman tecavüzüne karşı bir mukavemet tesisine karar verilip Türkiye ile anlaşma yoluna gidildiğinde çelik paktla Almanya’ya bağlı bulunan İtalya, Balkanlardaki mevkiini tehdit edilmiş hissederek kendini muhtemel bir tecavüze karşı koruma kararında bulundu ve Arnavutluk’u işgal etti. Balkanlardaki sıkıntı ve değişimleri bertaraf etmekte İtalya’nın birinci derecede menfaati vardır. Balkanlardaki bir savaş Doğu Akdeniz’de de savaş demek olacağından

³⁰⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Dış Tesirlere karşı Bütün Balkanlılar İçin Selamet Yolu”, Son Posta Gazetesi, 30 Ekim 1939, s.5.

bu durumda imparatorluk cihetiyle Roma zor bir durumda kalabilir. Ankara anlaşması Roma'da yeni şüpheler uyandırmıştır. Ankara'ya Balkanlarda bir hami rolü verilmesi ihtimali ve Balkan halklarından bir kısmının hislerinin demokrasi devletleri tarafına çevrilebileceği düşüncesi İtalyanları korkutmaktadır.

“İtalya'nın Balkan Siyaseti Nedir?”³⁰⁵ başlıklı yazısında Erkilet, bu devletin Balkanlar ve Doğu Akdeniz'de emelleri doğrultusunda attığı adımları ele almıştır. Ona göre İtalya'nın kendini bir Balkan devleti olarak görmesinin sebebi Arnavutluk'u alarak İtalyan krallığı ile birleştirmiş olmasındandır. İtalya müdafaası güç, dar ve uzun bir yarımadadır. Denizden hem doğu hem batıdan saldırıya uğrarsa tehlikede kalacağından arkasını korumak için Adriyatik denizine hâkim olmayı savunması anlamında en öncelikli konu olarak görmüştür. Arnavutluk'u işgal etmesinin bir sebebi budur. Diğer sebebi de Yunanistan ve Yugoslavya'nın bir gün burayı işgal edebileceği ihtimalidir. Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun Arnavutluk'ta siyasi ve dini faaliyette bulunması İtalya'yı rahatsız ederdi. Onun yıkılmasıyla topraklarına hatta Makedonya ile daha fazlasına sahip, doğudan ve kuzeyden Arnavutluk'u kavramış olan Yugoslavya'nın Avusturya-Macaristan'ın siyasetini devam ettirmesi doğaldır. İtalya-Yugoslavya rekabeti bu yüzdendir. Yunanistan'ın ise güney Arnavutlarını kültür olarak kendisinden kabul ettiğinden burada gözü olduğu iddia edilebilir. Yugoslavya ve Yunanistan Selanik serbest limanı ile aralarındaki sorunu hallettikten sonra Arnavutluk üzerinde devam eden İtalyan iddialarına karşı bu devletin istiklali ve bekasını ortak çıkarları olarak görmeye başlamışlardır. İtalya'nın tam bir Balkan birliğine mani olmak istemesi, bunun için Bulgaristan'ı elinde koz olarak tutması hep Arnavutluk yani Adriyatik meselesi yüzündendir. İtalya'nın güçlü bir Balkan birliğini istememesinin sebebi Arnavutluk'un buna sırtını dayayarak onun baskılarına karşı gelebileceği ihtimalidir. Arnavutluk'un işgaliyle İtalya Adriyatik'ten emin hale gelmiştir ancak kendisinin olan Arnavutluk'u korumak için daha faal bir politika yürütmeye mecbur kalmıştır. Burası için tehlike yine Yunanistan ve Yugoslavya'dan gelecektir. Türkiye, Romanya ve Bulgaristan'ın Arnavutluk'u İtalya'dan geri alması düşünülemez. Yunanistan ve Yugoslavya kendi hükümleri altında olmayan bir Arnavutluk'un hür ve bağımsız olmasını istemeleri doğaldır. O halde İtalya bu iki devleti uzlaşmış ve birleşmiş olarak görmek istemeyecektir. Adriyatik'te ve Arnavutluk'ta emin olmak için

³⁰⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “İtalya'nın Balkan Siyaseti Nedir?”, Son Posta Gazetesi, 13 Birincikanun 1939, s.5,11.

Balkan devletlerinin birlik teşkil etmemelerine dikkat etmek ve buna mani olmak İtalya'nın Balkan siyasetinin temelidir. Bununla beraber İtalya'nın Balkan devletlerinin geçici olarak birleşmesini isteyeceği tek durum, Balkanlar büyük bir devlet tarafında tehdit edildiğinde onları kendisine bir siper olarak kullanma ihtiyacıdır. Sovyet-Fin savaşından evvel İtalya'nın Macaristan'ın da dâhil olacağı tarafsız bir Balkan birliği oluşturmak istediği iddialarının kaynağını Sovyet Rusya'nın Lehistan'ın taksiminden sonra Besarabya geri alıp Boğazlara hâkim olmak için Balkanlar üzerine yürüyeceği hakkında çıkan haberlerde aramak gerekir. Fakat bugün ne Finlandiya'da şiddetle meşgul olan Sovyet Rusya'nın ne de İtalya ve Sovyet Rusya ile ihtilaf istemeyen Almanya'nın Balkanlara yönelmiş bir hareketi düşünülemez. Bu sebeple İtalya'nın bitaraf Balkan ittifakı yapmak istediği haberleri ile Türkiye'nin Balkan ve müttefikler siyaseti aleyhindeki yazıları eski gücünü yitirmiştir. Özetle İtalya hiçbir zaman kuvvetli bir Balkan birliğini istemez ve hükmetmek için ayırma siyaseti güder ancak Balkanlarda harici bir tehlike İtalya için farklı bir durum oluşturur.

“Balkanlarda Gözleri Olanların Siyaseti ve Balkan Antantı”³⁰⁶ başlıklı yazısında Erkilet, Dışişleri bakanlarının Belgrad'da katılacakları daimi konsey toplantısı öncesi değerlendirmelerde bulunmuştur. Ona göre İtalyan ve Alman gazeteleri Türkiye'nin savaşanlarla yaptığı antlaşma dolayısıyla onun Balkan antantındaki durumunun diğer devletlerden farklı olduğu yönündeki propagandalarla Balkan antantının birlik ve sağlamlığını sarsmak istediler ve istiyorlar. Balkan devletlerinden her birinin kendine has menfaat, endişe dolayısıyla siyaset ve anlaşmaları pekâlâ olabilir ve böyle olması Balkan antantının toplu olarak savunma mahiyetini asla değiştirmez. Balkan devletleri ayrı ayrı zayıftırlar. Tam tersine toplanınca büyük bir devletmiş gibi büyük bir kuvvet yaparlar. Balkan birliği Balkanlıları yalnızca dışarıdan tehlikelere korumak için değil aynı zamanda Balkan devletlerini birbirlerine karşı silahlı çekişmelerden men etmek için de bir sigortadır. İşte Almanya ve İtalya tarafından öteden beri istenmeyen budur. Yani Balkan antantının günün birinde bir taarruz kütlesi olacağından değil, Balkanları taarruz edilemez ve içine nüfuz edilemez bir kütle haline getireceğinden korkuluyor. Çünkü o zaman kuvvetli yabancılar için Balkan anlaşmazlıklarından istifade ederek Avrupa'nın güneydoğusuna istendiği zaman hükmetmek, ekonomik ve siyasi oyunlar tertip etmek siyasetine veda etmek gerekir. Asıl işe gelmeyen budur. Balkan devletleri

³⁰⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Balkanlarda Gözleri Olanların Siyaseti ve Balkan Antantı”, Son Posta Gazetesi, 1 Şubat 1940, s.5.

aralarında tam bir siyasi ve askeri birlik kurabilseler o zaman emniyetleri için başka garantiler aramaya lüzum görmez ve bu şekilde tarafsız kalmayı tercih ederlerdi. Fakat bu gerçekleşmedikçe her bir Balkan devleti günün birinde Arnavutluk gibi tepeden inme bir istila karşısında kalabilir. Bulgaristan bir ip cambazı gibi güya mahirane oynamakta ve Balkan antlaşmasına girmemekte devam ettikçe bu antanttan memleketleri koruyucu tam bir fayda ve garanti beklenemez. Onun için Türkiye ve Yunanistan'ın sırf varlıklarını savunmak için Batı Avrupa demokrasi devletleriyle anlaşmaları kadar doğal bir şey olamaz.

“Balkan Antantı Konseyinin Belgrad Toplantısından Çıkan Neticeler”³⁰⁷ başlıklı yazısında Erkilet, bu zor dönemde antantın toplanmasının başlı başına bir başarı olduğunu dile getirmiştir. Ona göre antant 1934 yılında yedi yıllığına kurulmuştur ve bu yedi yıl bitmeden üye devletlerden biri çekildiğini bildirmediği takdirde antlaşma yedi sene daha kendiliğinden devam edeceğinden antlaşma çok zor şartlar altında bulunmasına rağmen devam ediyor. Konsey ihtilafların çözüm imkânlarını araştırmıştır. Anlaşılan Bulgaristan-Romanya anlaşmasında Türkiye, Macaristan-Romanya anlaşmasında Yugoslavya aracılık rolü oynayacaktır. İtiraf edilmelidir ki bu yöndeki çalışmalar oldukça güç ve nankördür. Çünkü Romanya, Bulgaristan ve Macaristan’a bir ayak boyu toprak verse Sovyet Rusya da Besarabya’daki eski haklar talebini gündeme getirebilir. Antant dışındaki iki devletin antant devletleriyle uyuşturulmaları imkân sız olmamakla birlikte çok zordur. Böyle olduğu için yedi yıldan beri Türkiye’nin bütün çabalarına rağmen bu anlaşmalar gerçekleştirilememiş ve Bulgaristan antant dışında kalmıştır. 1934’te yapılan Balkan misakında esas olan şey, dört Balkan devletinin birbirlerine karşı sınırlarını garanti etmelerinden ibarettir. Bu defa da görülüyor ki Balkan devletlerinin dışarıdan gelebilecek bir tehlikeye karşı ne alınmış bir kararları ne de kararlaştırılmış bir tertibatları yoktur. Bunun da başlıca sebebi Bulgaristan’ın antant dışında kalması ve tehlikenin ağzında bulunan iki Balkan devletinin açık bir siyaset takip etmekten çekinmeleri olmuştur. Bununla beraber Balkan devletlerinin Bulgaristan da dâhil olduğu halde bir dış tehdide karşı tek bir vücut gibi hareket etmeleri ümit olunabilir. Çünkü hepsinin gerçek ve asli arzusu budur. Toplantının genel neticelerinden birisi Romanya’nın Almanya’nın tazyik vasıtası olarak, Yugoslavya’nın da İtalyan vasıtası olarak toplantıda bulundukları iddiası yalnız düzeltilmemiş, bu düşüncelerin

³⁰⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Balkan Antantı Konseyinin Belgrad Toplantısından Çıkan Neticeler”, Son Posta Gazetesi, 5 Şubat 1940, s.5,9.

gerçekle taban tabana zıt oldukları açıkça belli olmuştur. Toplantının gerçekleştirilebilmiş olması Balkan devletleri dış politikalarının başarılı bir eseri sayılmakla kalmaz, dört Balkan devletinin istiklallerini ve menfaatlerini korumaya azmetmiş olduklarını da açıkça gösterir.

“Yeni Bir Balkan İttifakı Karşısında Düşünceler”³⁰⁸ başlıklı yazısında Erkilet, Güney Dobruca meselesinin Bulgaristan ve Romanya arasında çözülmesinden sonra oluşabilecek yeni bir Balkan ittifakı zeminini değerlendirmiştir. Ona göre Bulgaristan ile Romanya arasında 7 Eylül 1940’ta imzalanan Kroya antlaşması hükmünce Güney Dobruca’nın Bulgar hükümet ve ordu unsurları tarafından işgaline 21 Eylülden itibaren başlandığından Bulgaristan’ın Balkan antlaşmasına girmesine mani olan sebeplerin başında gelen 28 yıllık Bulgar-Rumen ihtilafı kesin bir sonuca ulaşmış, iki komşu devlet arasında artık rekabet yerine sağlam temele dayanan bir dostluk kurulmuştur. Bu gelişmeyle acaba yeni, hür, bağımsız ve tamam bir Balkan antlaşmasının imzalanma imkân ı ortaya çıkmış mıdır? Şüphe yok ki bugün bu soru bizimle beraber Bulgar, Rumen, Yunan, Yugoslav bütün Balkanlıların önem ve ciddiyetle hatta beraberce düşünceleri gereken birinci derecede hayati bir mesele teşkil eder. Gerçekten de her şeyden evvel Balkanlıların siyasi, ekonomik ve kültürel istiklal ve hürriyetlerini temin edebilecek bir Balkan antlaşması kadar Balkanlılara ve bize lazım olan ne olabilir? Fakat bunun için Balkan devletlerinin kendi aralarında hiçbir ihtilafları olmaması veya varsa bunları tam bir hakkaniyet, adalet ve kardeşlik hissi ile gene kendi aralarında halledebilmeleri lazımdır. Başka türlü bir Balkan ittifakı ne kurulabilir ne de önceki gibi eksik olan bir Balkan antlaşmasından devamlı ve esaslı bir fayda hâsıl olabilir. Eski Balkan antlaşması aradaki ihtilafları hallederek nihayet tamam bir Balkan ittifakına varıncaya kadar Balkanlarda ve Güney Doğu Avrupa’da barışı devam ettirmek görevini mükemmel şekilde yerine getirmiştir. Fakat ne yazık ki geçen süre zarfında ne güney Dobruca meselesi ne de Bulgaristan’ın Akdeniz’e inmek hırs ve arzusu bir neticeye bağlanamamıştır. Her iki mesele için başta Türkiye olmak üzere çok çalışılmıştır. Fakat Romanya’nın 1913 İkinci Balkan savaşından sonra Bulgaristan’dan kan dökmeden aldığı Güney Dobruca’yı tekrar geri vermeye yanaşmadığı gibi Bulgarlar da Akdeniz’e inmek işinde Yunanistan’ın gösterdiği çözüm önerilerine yanaşmamıştır. Bu suretle neden tamam bir Balkan ittifakının imzalanamadığı meydanda olduğu gibi şimdi de

³⁰⁸ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, “Yeni Bir Balkan İttifakı Karşısında Düşünceler”, Son Posta Gazetesi, 23 Eylül 1940, s.1,3.

yeni bir Balkan antlaşmasının kurulabileceği imkân lar ortadadır. Fakat bu imkân lar öyle şartlara bağlı bulunmaktadır ki bugünkü durumda hemen imzalanacak bir Balkan antlaşmasına inanmak fazla iyimserlik olur. Bununla beraber bu gayeyi göz önünde bulundurarak ona doğru yürümek ve istemek bütün Balkan hükümetleriyle beraber Türkiye'nin de bir vazifesidir.

“Balkanlara Umumi Bir Bakış”³⁰⁹ yazısında Erkilet, Bulgar siyaseti ekseninde Balkanlardaki dağınık hali ele almıştır. Ona göre Güney Dobruca Bulgaristan’a iade edildikten ve Romanya mukadderatını Almanya’nınki ile birleştirdikten sonra Bulgaristan’ın Almanya’ya bir kat daha yaklaştığını ve hatta bu yaklaşma sayesinde yalnız Dedeağaç’ı değil Makedonya’yı ve daha başka yerleri de alabileceğini umduğunu kabul etmekte bir hata olmaz. Bulgarlarda hızla akan büyük bir selin önüne durulmaması gerektiği bilakis ona uyarak ziyan edebileceğinden fazla kazanabileceği kanaati vardır. Almanya ve İtalya’nın şimdiye kadar olduğu gibi Avrupa’da harp inisiyatifi elinde tuttukları müddetçe Bulgaristan’ın bu siyasetten ayrılmasına imkân yok gibidir. Bu sebeple onu Mihver etkisinden ayırmak için yapılacak her türlü etki ve gayretler bugün büyük harpte olduğundan çok daha faydasızdır ve boşunadır. Onu tuttuğu yoldan çevirmek ümidi yoktur. Eğer Bulgaristan vaktiyle Balkan ittifakına girseydi şüphe yok ki Balkanlar bugünkü dağınık ve perişan vaziyete düşmezdi. 60-70 milyonluk birliğin elbette yüksek bir haysiyeti ve manası olurdu. Eğer Balkanlılar Türkiye’nin samimiyetle istediği ve gösterdiği yolda sonuna kadar yürüyerek tek bir devlet teşkil edercesine birleşebilseydiler bugün öyle bir kuvvet kütlesi vücuda getireceklerdi ki bu sayede tarafsızlıklarını kolayca saydırmaları mümkün olacaktı. Fakat Bulgaristan içine girmeden böyle bir Balkan birliği olamazdı. Nitekim olmadı ve işte Balkanlıların başına bugünkü dağınıklık, perişanlık hep dirliksizlik yüzünden geldi. Bugün Balkanlara bakacak olursak Bulgaristan ve Romanya kendi geleceklerine kendileri değil Mihver devletleri hâkimdir. Yugoslavya dört tarafından sarıldığı için kıpırdayamayacak halde olduğu iddia edilmektedir. Bulgaristan ile Yugoslavya arasında halledilmiş olan Makedonya meselesi de ne yazık ki yeniden hortlamış durumdadır. Özetle bugün Balkanlarda her zamankinden daha çok lazım olan birlik yoktur ve bu Balkanların selametine değildir. Bunun baş sorumlusu Bulgaristan’dır. Bulgaristan’ın ayrı durmakta ve komşularından toprak istemekte devam etmesi halinde de hiç olmazsa

³⁰⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Balkanlara Umumi Bir Bakış”, Son Posta Gazetesi, 22 Birinciteşrin 1940, s.5.

Yugoslavya, Romanya, Yunanistan ve Türkiye arasında şimdiki vaziyete uygun bir şeyler yapmak imkân ı bile kalmamaktadır. Bizim hayıflandığımız nokta onun yalnız kendisini değil Balkanları da felakete sürükleyen kuvvetli bir sebep ve vesile teşkil etmesidir.

1.4. Türkiye'nin Dış Siyaseti

1.4.1. Türkiye'nin Balkan Siyaseti

“Türkiye'nin Balkan Siyaseti ve Son Hadiseler”³¹⁰ başlıklı yazısında Erkilet, Türkiye'nin Balkan politikasının bölge ülkeleriyle ve diğer büyük devletlerle çatışan ya da uyuşan yönlerini ele almıştır. Ona göre bir Balkan devleti olarak Türkiye batı hudutlarının milli sınırlar şeklinde belirlenip tanındığı Lozan antlaşmasından beri Balkan siyasetini istikrar ve barış temelinde sürdürmüştür. Türkiye Balkanlıların menfaatini, kendilerini yabancı nüfuzlara kaptırmamalarında ve geleceklerine yalnızca kendilerinin karar vermesi lüzumunda görmüştür. Bunun için bölge devletleri arasındaki ihtilafları kaldırarak istiklallerini kuvvetlendirmek için çalışıyordu. Ne bir Balkan devletinin ne de yabancı bir gücün hegemonyasına mani olunacağı kendi öz teşebbüsleriyle bir Balkan antantı kurulacaktı. Antantın hedefi savunma olacağı için öncelikle üye devletler aralarında birbirlerine karşı tecavüz ve muharebe bulunmadığını taahhüt edecekler daha sonra her nereden olursa olsun tecavüze uğrayan Balkan devletine tüm imkânlarıyla yardıma koşacaklardır. Türkiye'nin düşündüğü Balkan birliğinin korunması bu şekilde yalnızca savunmaya yöneliktir. Oluşacak bu büyük blok Güney Doğu Avrupa'da barışı temin etmeye yeterli olacak aynı zamanda birbirlerini ekonomik olarak ikmal edip rekabetsiz ihracatla önemi yüksek iktisadi bir blok şekline dönüşecekti. Böyle bir birlik Balkanların Adriyatik denizi ile çevrilmiş topraklarında gözü olan ve bunu gizleme ihtiyacı bile hissetmeyen devletlerin işlerine gelmedi. Onlar, Dobruca ve Akdeniz'de iddiaları olan bir Balkan devletini tatlı vaatlerle oyalayıp birliğe girmesini men etmeye çalışarak anlaşmış diğer devletlerin bu uğurdaki mesailerini boşa çıkarmak için ellerinden geleni yaptılar. İtalya ilk önce Yugoslavya'yı kuşatan bir Balkan birliği kurup Musul meselesi yüzünden İngiltere'ye kızgın olan Türkiye'yi bu sisteme katmayı düşünüyordu. Bunun için Türkiye ile Yunanistan'ı uzlaştırmaya çalıştı. Türkiye, Balkan işlerine yabancıların karışmasını uygun bulmadığından bunu kabul etmeyince İtalya, Yunanistan ve Bulgaristan'a Türkiye'nin tarafsızlık antlaşmasına

³¹⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Türkiye'nin Balkan Siyaseti ve Son Hadiseler”, Son Posta Gazetesi, 31 Ekim 1939, s.5,11.

hazır olduğunu bildirmekle yetinmek zorunda kaldı. İtalya'nın amacı Yunanistan ve Yugoslavya'yı Fransa'nın nüfuzundan çıkararak kendi eline almak ve bu suretle Arnavutluk'ta serbest olmaktı. Türkiye'yi de bu emele çekerek Balkanlarda kendi arzusuna muhalif bir oluşuma önceden mani olmak Roma'nın Balkan dış siyasetinin bir ilkesiydi. Hâlbuki Balkanlar herhangi bir büyük devletin emelleri için değil kendi selametlerini temin için birleşmeleri beklenilirdi. Nitekim önce Türkiye ve Yunanistan anlaştılar. Ardından 1934 yılında Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'nın teşebbüsleriyle Balkan antantı imzalandı. Bulgaristan revizyon hakkından vaz geçmiş olacağı düşüncesiyle antanta girmeyi reddetti. Aslında İtalya ve Almanya gibi Bulgaristan da Balkan antantından memnun olmadı. Çünkü bu anlaşma onun komşuları zıyanındaki her türlü ihtiraslarının önüne geçiyordu. Bu ihtiras dışarıdan körüklenince Balkan devletlerinin Bulgaristan'ı kendi aralarına almak için gösterdikleri çaba boşa gidiyordu. Orta Avrupa'daki Alman kuvvet darbeleri, İtalya'nın Arnavutluk'u işgali, Almanya'nın Lehistan ile Danzig ihtilafı, Yugoslavya'nın sinmesine, Polonya, Romanya ve Yunanistan'ın ise İngiltere ile iki veya tek taraflı garanti antlaşmaları yapmalarına neden oldu. Avrupa'da harbin önüne geçilemedi. Balkanlar ile Akdeniz'de barış isteyen Türkiye de İngiltere ve Fransa ile karşılıklı yardım antlaşmasına imzaya mecbur oldu. Bunun sebebi bizzat Almanya ve İtalya'nın muhtemel tecavüzleri olduğu halde bir taraftan emniyetimiz için yaptığımız savunma amaçlı Ankara antlaşmasının aleyhinde bulunuyor diğer taraftan bizim paktlarımızı bozacak girişimlerde bulunuyorlar. Bunlardan biri gelen haberlere göre İtalya'nın Türkiye'nin olmadığı bir Balkan blokunun kurulması için Bulgaristan ile girişimde bulunmasıdır. Ancak bunun olamayacağını herkes çok iyi bilir. Balkanlılar ne birlik ve emniyet tedbirlerine dışarıdan müdahaleyi hoş görürler ne de siyasi baskı iddialarını Balkanların istiklali prensibine uygun bulabilirler.

“Türkiye'nin Balkan ve Doğu Akdeniz Politikasına Bir Bakış”³¹¹ başlıklı yazısında Erkilet, Türkiye'nin bu bölgelerle ilgili politikalarını genel itibariyle ve 1939 harbi bakımından ikiye ayırarak incelemiştir. Ona göre genel anlamda Türk politikası Balkanlar ve Doğu Akdeniz'de hudutların olduğu gibi muhafazası ve barışın devamı esasına dayanır. Çünkü kendisinin ve buralardaki diğer milletlerin refah ve ilerlemesinin barış ve istikrara dayandığına inanır. Türkiye'nin hudutların korunmasına verdiği önem

³¹¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Türkiye'nin Balkan ve Doğu Akdeniz Politikasına Bir Bakış”, Son Posta Gazetesi, 8 İkciteşrin 1939, s.5,9.

ilkin her tarafın razı geleceği adil bir anlayış ile sınır meselelerinin çözüleceğine inanmasından, ikinci olarak bir harp ve saldırı sonucunda sınırlar yeniden belirlense dahi gene çekişmenin devam edeceğine inanmasından ileri gelir. Balkanlardaki sınır meseleleri sınırların biraz ileri veya geri alınmasından ibaret ve basit değildir. Zaman içinde çoğu Asyalı milletleri tarih birbirlerine o kadar karıştırmıştır ki milletler sınırlarını tespit edemediklerinden savaşlar meydana gelmiş, savaş sonucunda oluşan sınırlar da hiçbir tarafça haklı görülmemiş, kan dökülmeye devam edildiğinden saadet Balkanlara uğramamıştır. O halde bir hastalık halini alan sınır anlaşmazlıkları hudutların yeniden çizilmesiyle değil sınırların kaldırılmasıyla çözüme kavuşturulabilir. Bu güzel ve yüksek hayalin gerçek olacağı günler pek uzak olduğundan insanca ve Balkanların selametine uygun en pratik çözüm mevcut sınırları haklı kabul ederek olduğu gibi muhafaza etmektir. Statükonun devamı Türkiye'nin genel Balkan siyasetinin başında gelen bir esastır. Türkiye genişlemek değil barış içinde ilerlemek arzusundadır. Bu sebeple onun Balkan ve Doğu Akdeniz politikasından küçük veya büyük hiçbir devlete zarar gelme ihtimali yoktur. Buna rağmen Türkiye, Balkan ve Doğu Akdeniz siyasetini yıllardan beri ne Almanya ne de İtalya'ya beğendirememiştir. Balkan devletlerinin kendi aralarında uzlaşarak birleşmeleri büyük devletler birliği oluşturduğunda buralarda her türlü siyasi ve ekonomik yabancı baskılara set çekeceğinden Türkiye milletleri birliğe davet ederken onlar hükmetmek için Balkan ve Yakındoğu milletlerini hep ayırmaya çalışmışlardır. Almanya ve İtalya'nın Balkanlar, Yakın Şark ve Doğu Akdeniz'deki hedef ve menfaatleri her vakit tamamen birbirlerinin aynısı ve birbirlerine uygun değildir. Almanya Balkanlar ile Yakın Şarka öncelikle ekonomik bir hayat sahası ve Bağdat, Hindistan yolu olarak bakar, buralara bir gün hükmetmenin yolunu arar. İtalya ise Arnavutluk'u aldıktan sonra Balkanları da kendine bir hayat sahası yapma emelini taşır. Bu sayede hem gerisini hem yanını koruyabileceğinden siyaseti iktisadi ve siyasi olmanın yanında ordusunu sevk ve idareye uygundur. İtalya'nın Doğu Akdeniz'de kuvvetli bir deniz devleti rolü oynamak istemesinin sebeplerinden biri kuzeyden Boğazlar yoluyla gelebilecek deniz taarruzuna karşılık tedbirler almak istemesidir. Diğer de Libya sömürgesini korumak ve Habeşistan'ın yolu olan Süveyş'e hâkim olmaktır. İki devletin çıkarları Balkanlar ve Doğu Akdeniz'de birçok noktada çakışsa bile Orta ve Doğu Avrupa ile meşgul olan Almanya'nın Güney Doğu Avrupa'da İtalya ile ihtilafa girmemesi ve buralardaki karışık ve ayırık zeminin İtalya tarafından korunup devam ettirilmesiyle yetinmesi

doğaldır. Türkiye'nin 1939 harbi bakımından da Balkan ve Doğu Akdeniz politikası buralarda barış ve istikrarın korunmasıdır. Savaş karşısında birlik olunamaması bir başarısızlıktır ve bunun sorumlusu ihtirasları ile yabancı nüfuzundan kurtulamayan, Balkan birliğine girmeyerek onu çürüklüğe mahkûm eden Bulgaristan'dır. Türkiye'nin savaşın Balkanlara sirayet etmemesi için demokrasi devletleriyle yaptığı savunma antlaşması bazı devletlerce beğenilmemiştir. Onlar da Balkanlar ve Doğu Akdeniz de şimdilik sükûn istiyorlar ancak bir farkla ki buraları gelecek emelleri için ellerinde bulundurmak isterler ve tam bir Balkan birliğine tüm kuvvetleriyle engel olmak isterler.

1.4.2. Türk-İngiliz-Fransız İttifakı ve Müttefiklerle İlişkiler

“Türk-İngiliz İttifakı Tabii, Zaruri ve Lazımdı”³¹² başlıklı yazısında Erkilet, bu ittifakın yalnız Balkan yarımadası ile Doğu Akdeniz’de nizamı korumakla kalmayarak Avrupa’nın huzuruna da yardım edeceğini belirtmiştir. Ona göre antlaşma dünyaya zarar getirecek, başkasının hak ve hürriyetini bozacak niyetlerden uzak ve temizdir. Onun tek hedefi civarımızda barış ve emniyeti tesis etmektir. Türkiye ve Büyük Britanya’nın bütün istek ve menfaati barışta birleşmiştir. Ancak sulh ne kadar yüce olursa olsun Balkanlar ve Doğu Akdeniz’de milli emniyetimizin ihlaline girilirse harp olacağı muhakkaktır. Antlaşmaya göre böyle bir harpte İngilizler bizim yanımızda bulunacaklar, biz İngilizlerin yanında bulunacağız. Tüm imkân lar ile zamanında Kırım’da olduğu gibi birlikte savaşacağız. Bugün Akdeniz’de, Doğu ve Güney Avrupa’da hâkim olan sert, ağır emniyetsizlik havasının sebebi yalnızca Danzig meselesi değildir. Buralarda bazı büyük devletlerin hegemonya tesisi iddiası diğer milletler üzerinde boğucu bir gaz etkisi yaratmaktadır. Devletlerin hak ve hürriyetlerinin muhafazası gerekliliğinde Türkiye ve İngiltere hemfikirdir. Türkiye, Balkanlarda ve Doğu Akdeniz’de barış ve emniyeti korumaya azmetmiş her devletle aynı surette ittifak edebilirdi. Balkanlar ile Doğu Akdeniz’de Türk ve İngiliz siyasetlerinin ve gerektiğinde kara, hava, deniz kuvvetlerinin işbirliği buralarda yaşayan milletlerin hürriyet ve istiklalleri için iyi bir garantiden başka bir şey olamaz.

“Türk-İngiliz İşbirliği Nasıl Bir Kıymet İfade Eder?”³¹³ başlıklı yazısında Erkilet, antlaşmanın bu iki devlet için gerekliliği ve bu devletlere getireceği yararlar

³¹² Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, “Türk-İngiliz İttifakı Tabii, Zaruri ve Lazımdı”, Son Posta Gazetesi, 13 Mayıs 1939, s.1,3.

³¹³ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, “Türk-İngiliz İşbirliği Nasıl Bir Kıymet İfade Eder?”, Son Posta Gazetesi, 14 Mayıs 1939, s.10.

üzerinde durmuştur. Ona göre Doğu Akdeniz’de şimdiki düzenin değişmemesini isteyen İngiltere, Fransa ve Türkiye’nin bir tehlike karşısında anlaşmaları doğaldır. Türkiye’nin Ege ve Doğu Akdeniz’de 1500 km’den fazla sahilleri ve pek önemli limanları vardır. Bütün Akdeniz İngiltere için Hindistan’ın kısa yolu olması nedeniyle önemini asırlardır korumaktadır. Süveyş kanalının hava bombardımanı ile geçici kapanmalara uğraması ihtimaline karşı koymak ve bu yolu açık bulundurarak gerektiğinde Mısır’ı, Sudan’ı ve Filistin’i koruyabilmek için Büyük Britanya’nın Doğu Akdeniz’de Türkiye’ye ve yardımlarına şiddetle ihtiyaç duyduğu ortadadır. Bunun yanında olası bir harpte Fransa’nın Suriye’deki durumunu Türkiye’nin yardımı olmadan koruyabilmesi pek zordur. Türkiye ise Akdeniz sahillerini bu denize hâkim bir donanmayla en iyi şekilde koruyacağı pek tabiidir. Bu donanma ise İngiliz Akdeniz filolarına Türk, Yunan belki de Sovyet Rusya kuvvetlerinin katılması ile oluşacak bir Doğu Akdeniz armadasıdır. Buna sulh armadası da denilebilir. Böyle kuvvetli bir armada ile Türk kara ve hava kuvvetlerinin Doğu Akdeniz’de işbirliği pek muhtemel olarak barışı koruyabilir. Fakat yine de harp olursa bu kuvvetler barışın tekrar ve haksız yere taarruza uğrayanların lehine gerçekleşmesini sağlayacaklardır. Bu antlaşmanın şimdilik ilk neticesi İngiliz donanmasının Batı Akdeniz’i Fransız donanmasına bırakarak Doğu Akdeniz’de toplanmasına imkân vermesidir. Bu antlaşma ileride bir Sovyet Rusya ve Fransız antlaşmalarıyla takviye edilecek olursa geniş bir alanda milletlerin hürriyet ve istiklali esasına dayanan tam bir barış ve huzur tesisine yarayacaktır. Türkiye’nin verdiği bu yeni kararın önemi ve ciddiyeti olduğu kesindir. Çünkü bu karar gerektiğinde bize bazı külfetler yükleyecektir. Külfetsiz nimet olmaz ancak nimetin külfet derecesinde olması gerekir. Hükümetin, yürüttüğü kesin antlaşma müzakerelerinde hem Türkiye’nin en son menfaatlerini hem de gelecekteki büyük barış vazifelerinin başarıyla görülmesine yardım edecek vasıta ve sahaları temin hususunda gaflet etmeyeceğinden eminiz. Bu güven ile Türk milleti ve ordusu geleceğe tam bir huzur ve vakar ile bakabilir.

“Mısır ve Türkiye Elele Vermeye Niçin Mecburdurlar?”³¹⁴ başlıklı yazısında Erkilet, İngiltere, Mısır ve Türkiye’nin örtüşen çıkarları ve güvenlik ihtiyaçları etrafında şekillenen yeni durumlarını ele almıştır. Ona göre Türkiye ve Mısır’ın Doğu Akdeniz’de birbirine yakın ve benzeyen Coğrafi durumları şimdiki dünya emniyetsizlik buhranında onları aynı tehlikelere maruz kılmakta dolayısıyla birlikte hareket etmeye

³¹⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Mısır ve Türkiye Elele Vermeye Niçin Mecburdurlar?”, Son Posta Gazetesi, 21 Haziran 1939, s.11.

sevk etmektedir. Mısır ve Süveyş, Balkanları ve Boğazları tehdit edecek bir dış tehlikenin sirayet alanı dışında kalamayacağı gibi Nil ve kanal bölgelerinde meydana gelecek önemli değişikliklerden Türkiye'nin hayati siyasi menfaatleri sarsıntıya uğrayacaktır. Bağımsız ve genç Mısır devleti de Türkiye gibi Büyük Britanya'nın müttefikidir. Dolayısıyla Akdeniz'in iki doğu kapısına sahip iki devletin ortak çıkarlar üzerinde anlaşmaları, birbirlerine bağlı olan emniyet ve varlıklarını korumak için el ele vermeleri kadar doğal bir şey olamaz. Mısır'ın şu an için güçlü kara ordusu, hava ve deniz filoları yoktur ancak Mısır ordusu İngiliz kara, hava, deniz kuvvetleriyle yine hatırı sayılır bir savunma kuvveti teşkil etmektedir. Balkanlar ve Doğu Akdeniz'deki vaziyet Türkiye, İngiltere ve Mısır'ı ortak menfaatlerini ve buralardaki varlıklarını korumak için ortak tedbirler almaya mecbur ediyor. Mısır dışişleri bakanını ülkemize gelmeye teşvik eden asıl sebebin bu olduğunda şüphe yoktur. İngiliz İmparatorluğunun birbirinden uzak parçalarını bağlayan en kısa yol olan Süveyş kanalının emniyet sınırları Balkan kıyılarındadır. Bunun gibi Türkiye'nin güney batı selamet kapıları Libya ve Habeşistan'da bulunmaktadır. Mısır ve Sudan'ın emniyeti Habeşistan, Libya ve Arnavutluk'ta boş yere tutulmayan büyük askeri kuvvetler tarafından tehdit altındadır. Bu uzak ve yakın olası tehlikeleri Mısır kendi başına karşılayamayacağı için müttefiklere ihtiyacı doğaldır. Bugünkü Türk-İngiliz-Mısır işbirliğinin kökeni sağlam bir temele dayanmaktadır.

“Son Haftanın Tek Mana İfade Eden Üç Büyük Hadisesi”³¹⁵ başlıklı yazısında Erkilet, Erzurum demiryolunun açılmasını, Türk-Sovyet dostluğunu ve Türk-İngiliz-Fransız ittifakını konu edinmiştir. Ona göre Türkiye'nin sözüne güvenilir, dürüst ve kuvvetli bir devlet olması ona uluslararası büyük bir önem vermektedir. Bunun en son ve taze delili Türk-İngiliz-Fransız antlaşmasıdır. Bu antlaşma her şeyden önce Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile eşit mevkiini ispat ettiğinden siyasi tarihimizde birinci derecede öneme sahip olacaktır. Bu antlaşmaya İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'yi himaye etmesi şeklinde bakılamayacağı gibi herhangi bir tecavüz ve taarruzu kabul etmek için yapıldığına ihtimal verilemez. Bu antlaşmanın tek manası ve hedefi Yakındoğu, Akdeniz ve Balkanlarda sulhü bir kat daha temin etmektir. Bunun yanında Türkiye'nin bu antlaşmayla harbe daha kolay gireceği zannedilmemelidir. Tam tersine Türkiye barışı yakın komşularınıninki ile birlikte daha emin kılmıştır. Balkanlarda ve

³¹⁵ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, “Son Haftanın Tek Mana İfade Eden Üç Büyük Hadisesi”, Son Posta Gazetesi, 21 Birinciteşrin 1939, s.5.

Akdeniz’de barış garanti edilmiştir. Bu antlaşmaya bağlı bir vesika ile Türkiye kurduğu ittifak yüzünden eski dostu Sovyet Rusya ile ihtilafa girmesi ihtimaline mani olmuş, gösterdiği bu itina ile dış siyasette şaka götürmez bir disiplin sahibi olduğunu göstermiştir. Özetle Türkiye’nin dış siyaseti bugünkü tehlikeli durumda en doğru yolu gösteren aydın ve herkesin güvенеbileceği bir siyasettir. Onun hedefi etrafında barış temin etmek için müdafaadır. Fakat her ihtimali düşünerek tedbir alan sağlam bir müdafaadır.

“Türk-İngiliz-Fransız Barış Muahedesi”³¹⁶ başlıklı yazısında Erkilet, Balkanları batıdan ve kuzeyden tehdit eden yakın bir tehlike görmediğinden böyle bir ortamda Türk-İngiliz-Fransız barış antlaşmasının durumunu ele almıştır. Ona göre Almanya Lehistan’a saldırıp İngiltere ve Fransa kendisine savaş ilan ettiğinde Almanya İtalya’nın savaşa girmesini istememişti. Çünkü İtalya’nın savaşa girmesi demek harbin Balkanlar ve Akdeniz’e sıçrayacağı demek olurdu ki bunun Almanya’nın faydasından çok zararına dokunması çok daha muhtemeldi. Balkanlarda harp İtalya için de şimdilik menfaatine değildir. Akdeniz’de facialara sebep olabilecek bir harpte kazanacağı bir şey yokken kaybedeceği çok şey vardır. Onun için İtalya tarafsızlığın meyvelerini huzur içinde toplamayı savaşın şüpheli kazançlarına tercih etmiş bulunuyor. İtalya on-on beş sene önce harpte bir şey kaybetmeyecek kadar parasızdı ancak bugün öyle değildir. Bombalarla yıkılacak birçok faşizm eseri vardır. Bayındırlık ile meşgul olan bir hükümet için harp hiç istenmeyen bir şeydir. Balkanlar için batıdan bir tehlike olmadığı görülüyor. Kuzeyden de Sovyet Rusya’nın Batı Galiçya’ya uzanarak Macaristan sınırına kadar ilerlemesi Balkanları bir tazyik ve tehdit ihtimalinden tamamıyla arındırmıştır. Balkanlarda huzur Akdeniz’de barış devam ettikçe ve bizi, Balkanları tehdit eden tehlike olmadıkça Türk-İngiliz-Fransız antlaşması sadece güzel bir barış belgesi olarak kalacaktır. Türkiye bu antlaşmayı sadece barış için imzaladığından beklemediği başka faydalara gözü toktur. Biz kendi hesabımıza yeni antlaşmayı müttefiklerin siyasi bir zaferi olarak reklam edemeyiz. Antlaşmayı kendi barış siyasetimiz bakımından tetkik ederken onun ne Almanya ne de başka bir devlete aleyhtar olmadığını, hatta hiçbir devletin meşru haklarına engel teşkil etmediğini görüyoruz.

³¹⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Türk-İngiliz-Fransız Barış Muahedesi”, Son Posta Gazetesi, 23 Birinciteşrin 1939, s.5.

“Akdeniz’de Muvazene Meselesi ve Türkiye”³¹⁷ başlıklı yazısında Erkilet, Türk-İngiliz-Fransız İttifakının büyük küçük birçok devleti memnun etmesinin sebeplerini ele almıştır. Ona göre Akdeniz tarihte bazen birinci derecede önemli olan bazen ikinci planda kalan ancak uluslararası ticaret ve prestij yolu olma özelliğini hiçbir zaman kaybetmeyen büyük bir göldür. Onun önemi coğrafi durumundan ve su yolları ile okyanuslara komşu olmasından kaynaklanır. İngiltere, İspanya, İtalya için Akdeniz’in önemi büyüktür. Balkan devletlerinden Yugoslavya daha çok bir Adriyatik memleketidir. Balkan yarımadasının Doğu Akdeniz’e uzanmış bir eli gibi duran Yunanistan’a gelince onun tüm hayatı zaten bu denizdedir. Türkiye ise Doğu Akdeniz’in en kuvvetli kara devleti olmakla beraber en büyük Akdeniz limanlarına sahiptir. Üstelik Boğazlar tam ortasından geçmektedir. Suriye, Filistin, Mısır ve Türkiye Doğu Akdeniz’i tam olarak çevrelediklerinden burası oldukça önem kazanmaktadır. Akdeniz yalnızca etrafında yaşayan memleket ve milletler için değil Karadeniz devletleriyle dış devletler için bir ticaret, hayat ve geçim yolu teşkil etmektedir. Onun için Akdeniz’de barışın önemi mahalli değil umumdur. Akdeniz’in silahtan arındırılmış barış içinde bir göl olması gerekir. Fakat bu mümkün olamayınca burada barışın temini için daima bir barış dengesinin oluşturulması gerekir. Bugün bu dengeyi kara, hava, deniz kuvvetleriyle ve çok stratejik konumuyla Türkiye sağlamaktadır. Akdeniz’in barış ve huzuruyla alakalı bütün büyük ve küçük devlet ve milletler Türk-İngiliz-Fransız antlaşmasını memnuniyetle karşılamalarının sebepleri burada aranmalıdır.

1.4.3. Türk-Alman Münasebetleri

“Türk Alman Münasebetleri”³¹⁸ başlıklı yazısında Erkilet, Türkiye’de yeni göreve başlayan Alman elçisi münasebetiyle iki devletin geçmişte müttefik oldukları dönemlerdeki Alman entrikalarını hatırlatarak ilişkilerin geleceğine dair uyarılarda bulunmuştur. Ona göre Türk Alman münasebetleri eskidir. Bu münasebetler özellikle büyük harpte çok sıkı ve devamlı bir siyasi, askeri ittifak halini almıştır. Türk ittifakının nasıl hayati bir hizmet gördüğünü anlamak için Çanakkale’yi hatırlamak yeterlidir. Çanakkale kapatılmamış olsaydı Rusların alacakları yardım ile Almanlar için öldürücü bir düşman kesilecekleri bilinen bir gerçektir. Çanakkale’nin yanında Kafkas, Filistin, Irak cephelerinde Rus ve İngiliz orduların oyaladığı gibi Galiçya, Romanya ve

³¹⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Akdeniz’de Muvazene Meselesi ve Türkiye”, Son Posta Gazetesi, 24 Birinciteşrin 1939, s.5.

³¹⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Türk Alman Münasebetleri”, Son Posta Gazetesi, 30 Nisan 1939, s.7.

Makedonya'ya birer kolordu göndermekle büyük bir fedakârlık yapılmıştır. Biz milli mücadelemizi verirken bile Almanların uğradığı haksızlıklarla ilgilenip eski müttefikimize acıyorduk. Almanlar da bizim istiklal mücadelesi zaferimizle daima iftihar duyarak ilgilenmişlerdir. Avrupa ve Amerika'da Türkler aleyhine yazı yazmak moda iken Almanya'da bu yönde bir ifadeye rastlanmamıştır veya yok derecesinde ehemmiyetsizdir. Bütün bunların yanında açıkça söylemek gerekir ki büyük harpte Almanlar biz kendilerine hayatımızı verirken bile büsbütün dürüst değillerdi. Yan yana harp ederken cephe gerisinde Türkün itibar ve menfaatini kırıcı bir Alman istila siyaseti güdüüyordu. Harbin sonlarına doğru Gümrü, Erivan dolaylarından Azerbaycan istikametine yürüyen 9. Ordumuzun önünü keserek onu Hazar denizi sahillerinden uzaklaştırmak isteyen Alman emellerini Türkler anlamamış değillerdir. Yeni Alman büyükelçisi Von Papen bütün bunları yakından bilir ve Türklerin bu gibi şeyleri sevmez olduklarının idrakindedir. Şimdiki Türk-Alman ilişkileri Karadeniz, Akdeniz, Ege, Balkanlar için ortaya çıkan Arnavutluk'un işgali ve Yugoslavya'nın sıkıştırılmasıyla doğrulanan bir takım Alman-İtalyan istila haberleriyle kuvvet bulmuş sayılmaz. Türkiye, Almanya'nın Danzig, koridor ve müstemleke davalarını anlamakla birlikte bir milletin hayat, hürriyet ve istiklaline yönelen saldırıları ne hoş görür ne de yakınlarında bu gibi hadiseler göz yumabilir. Hitler'in Arnavutluk'un işgalini tasvip eden nutku kendisinin de hür ve bağımsız komşularına tecavüzünü mübah kabul edeceğini göstermiştir. Bundan dolayı Türkiye Almanya'nın doğu ve Balkan siyasetine şimdilik şüpheli bir nazar ile bakmakta haklıdır.

“Almanlar Türk-İngiliz Paktı ile Uğraşmaktan Vazgeçemiyorlar”³¹⁹ başlıklı yazısında Erkilet, Alman gazetesinde yayımlanan Türk-İngiliz antlaşmasını baltalamaya yönelmiş bir makaleyi ele almıştır. Ona göre Alman gazetelerinde yer alan düşünceler bizim herkes için şerefli bir barış temin etmek yolundaki gayretlerimize, dış siyasetimize ve bu amaçla kurduğumuz dostluklar ağına bilerek zarar verme niyetini taşımaktadır. ‘İngiltere’nin yeni bir hıyaneti’ ve ‘Türk paktının satın alınma bedelini Arabistan ödüyor’ başlıklarını taşıyan yazıda Türk-İngiliz ittifakının Balkan paktının diğer üyelerini bile düşünceye sevk ettiğinden başka Sadabad paktında yer alan İran’ı da hayrete düşürmüş olduğundan bahsediliyor. Almanların bunları yazmaktaki maksatları Balkanlıları birbirlerine düşürüp Balkan memleketlerini Arnavutluk gibi teker teker

³¹⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Almanlar Türk-İngiliz Paktı ile Uğraşmaktan Vazgeçemiyorlar”, Son Posta Gazetesi, 19 Haziran 1939, s.7.

kolaylıkla avlanır hale getirmektir. Daha dikkate değer olan ise hamlelerinin sınırlarının Sadabad paktına kadar uzanmasıdır. Yazının hedeflerinden bir diğeri Türk-İngiliz paktından Alman-Arap propagandası yaparak istifade etmektir. Bunun için üç esas ileri sürmüşlerdir. İlki İngilizlerin Arapları büyük harpte olduğu gibi ikinci kez aldattıklarıdır. İkincisi ittifakın bedelini Hatay'ı Türklere verdirmek için Araplara ödettirilmesi, üçüncüsü de gerektiğinde Türk askerleri tarafından savunulacak Mısır'ın onurunu veyahut emniyetsizlik endişelerini bu anlaşma aleyhine harekete geçirmektir. Almanlar bugün bu paktı baltalamak için yalnız Balkanların değil bütün Yakın Doğu devletlerinin hükümet ve halklarını onun aleyhine çevirmeye çalışıyorlar. Mesela bu ittifak ile Türkiye'nin eski Osmanlı rolünü yeniden oynamaya başladığını ve onun Hatay ile yetinmeyeceğini, El Cezire isyanını çıkaranların Türkler olduğunu, Türklerin yavaş yavaş Suriye ve Mısır üzerinde baskı kurmak niyetinde bulunduğunu ileri sürerek onları aleyhimize kışkırtıyorlar. Suriyelilerin, Arapların ve özellikle Mısırlıların akliselimi gerçek milli menfaatlerinin ne yönde olduğunu takdir etmeye yeterlidir ve bu hususta kimsenin aklına ihtiyaçları yoktur. Bunun en açık delilini görmek ve Alman propaganda yazılarının bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de Mısır'da da aksi tesir yaptığını anlamak istiyorlarsa Mısır dışişleri bakanının Türkiye'nin derin bir hürmetle karşıladığı kıymetli misafiri bulunduğu dikkat etmelidirler.

1.4.4. Türk-Sovyet İlişkileri

“Son Haftanın Tek Mana İfade Eden Üç Büyük Hadisesi”³²⁰ başlıklı yazısında Erkilet, dışişleri bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun bir aya yakın süredir Moskova'da yürüttüğü görüşmeleri bir sonuca bağlayamayarak yurda dönmesi üzerine Sovyet dostluğu konusunu ele almıştır. Neticeye varılamamasını başvekilimiz parti toplantısında ve Sovyet hükümeti Moskova'da beyan ettiler. Bunlar gösterdi ki Türkiye müdafaada teyakkuzda ise dış siyasetinde de mutlak bir dürüstlikle hareket eder ve bu vasfı ona uluslararası özel bir mevki temin eder. Biz Türkler kendi sınırlarımızda barış içinde yaşamak, milletimizi ve memleketimizi medeniyetin bütün nimetlerinden faydalandırmak istiyoruz. Bunun için kimsenin toprağında gözümüz yoktur. Kimsenin toprağımıza göz dikmesine de müsaade edemeyiz. Bunun için bir taraftan toprak ve denizlerimizin tamamını, istiklal ve hürriyetimizin sağlamlığını temin eden demiryolları, ordu ve tahkimat gibi vasıtaları hazırlarken bir yandan da uluslararası

³²⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Son Haftanın Tek Mana İfade Eden Üç Büyük Hadisesi”, Son Posta Gazetesi, 21 Birinciteşrin 1939, s.5.

dostluklar kurmak mecburiyetindeyiz. Sovyetler ile olan dostluğumuz bütün dostluklar içinde en eski ve en üstünüdür. Çünkü en fena günlerde kurulmuş ve tecrübe edilmiştir. Fakat biz ikiyüzlü dostluk oyunlarını hem bilmeyiz hem de böyle siyaset düşkünlüklerinden uzak dururuz. İşte görüşmelerimizin bir sonuca varmamasına rağmen dost olarak ayrılmamız ve ilişkilere zarar vermememiz hükümetimizin yüksek siyasi ve ahlaki prensiplere uymasının sonucudur.

“Sulh Cephesinde Türk ve Sovyetlerin Rollerini”³²¹ başlıklı yazısında Erkilet, Sovyetlerin Batı demokrasi devletleriyle birlikte hareket etmesinin gerekliliği ile Türkiye’nin barışın temin için oynadığı büyük rolü kaleme almıştır. Ona göre Lehistan ve Romanya’ya verilen İngiliz-Fransız garantisi sulhu yalnız başına tesisi etmeye yeterli olmayacağından Sovyetlerin geniş askeri kaynaklarından yararlanma arzusu Sovyetlerin demokratların Doğu Avrupa’da takip ettikleri garanti sistemine katılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bununla birlikte Lehistan ve Romanya’nın İngiltere tarafından garanti edilmesi ancak Boğazların İngiliz donanmasına açılmasıyla etkili olabilirdi. Bunun için İngiltere önce Türkiye ile anlaşmaya ardından Sovyet Rusya kara ve hava ordularının harp halinde Almanya’nın doğusundaki devletlere yardımını sağlamaya mecburdu. Türk-İngiliz antlaşması bugün olmuş bir işti. Türk ittifakı İngiltere ve Fransa’nın yanında Doğu Avrupa devletlerine de nasıl kıymetli bir yardımcı olduğunu Vinston Çörçil’in garantilerin yalnızca Türklerin harp gemilerinin Karadeniz’e geçmesine izin vermesi halinde anlam taşıyacağı ifadeleri açıkça göstermektedir. Ancak Sovyet Rusya’nın Doğu Avrupa garantiler sistemi içine sokulması için harcanan mesailerden henüz sonuç alınamamıştır. Bu konuyla ilgili pek yakın zamanda olumlu ve kabul edilebilir bir neticeye varılacağını ümit ediyoruz. Gerçekten yalnız Lehistan, Romanya ve Yunanistan korunmaları değil Doğu ve Güney Doğu Avrupa’da bizzat barışın kendisi lazımdır. Bu ise ancak Türkiye ve Sovyet Rusya’nın bilfiil yardımları ile mümkün olabilir. Türkiye sulh cephesine girmiştir. Sovyetlerin de girmesi bir gün meselesi sayılabilir. Dolayısıyla sulh cephesini her zamankinden daha kuvvetli sayabiliriz. Sovyetlerin kesin katılımından sonra da bu cephenin mihvere karşı alacağı tavır herhalde Münih’teki gibi süklüm püklüm olmayacaktır.

³²¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Sulh Cephesinde Türk ve Sovyetlerin Rollerini”, Son Posta Gazetesi, 24 Mayıs 1939, s.7.

“Bizi Anlamak Bizimle En Doğru Siyaseti Yürütmek İçin İlk Temeldir”³²² başlıklı yazısında Erkilet, tarihten örneklerle Türkiye’yi anlamamanın veya yanlış anlamının sonuçlarını güncel siyasete aktararak ele almıştır. Ona göre ne İngiltere ne de Fransa büyük harpten önce bizi anlamamışlardır. Onlara göre Balkan savaşlarından mağlup çıkan yorgun, parasız, cephanesiz bir Türkiye, Çanakkale’yi muazzam iki devletin kuvvetlerine karşı başarıyla savunamaz. İngiltere’nin bizi Filistin’de mağlup edebilmek için üç muharebe kaybederek dört yıl beklemesi gerekmiştir. Büyük harbin galipleri bizi artık bitmiş sanmakla kaçınıcı defa aldandılar ve bu aldanışın zararı onlara ait kaldı. İstiklal mücadelemizi de Yunanistan’ın yanında daha üç muazzam devlete karşı dört sene mücadele ederek kazandık. Onlar İstanbul’da ele geçen Türk kumandanlarını ve ricalini zindanlara atmakla, Türk toplarının kamalarını ve tüfeklerin mekanizmalarını denize atmakla Türk milletini sindireceklerini ve esaret altına alacaklarını sandılar. Batı Avrupa demokrasi devletlerinin bizi anlamaları işte böyle uzun sürmüştü fakat son senelerde onların görüşlerinde doğruluğa doğru önemli bir değişiklik meydana geldi. Bu değişiklik eski itilaf devletlerinin Lozan’daki ve yeni müttefiklerin Montrö’deki görüş ve zihniyetleri arasındaki fark kadar büyüktür. İşte bu devletlerin son zamanlarda bizi anlamak ve takdir etmek yolunda gösterdikleri isabetli siyasetin neticesidir ki biz onlarla ve onlar bizimle dost olmaya başladılar. Nihayet bu dostluk herkesin bildiği gibi ittifaka kadar ileri gitti. Türk milleti kendisini anlayan, takdir eden, samimi bir dostlukla kendisine bağlanmak isteyenlerin dostu ve müttefiki olmakla ve bu dostlukta sebat etmekle iftihar eder. Son bir haftadan beri bizi de işe katıştırarak ufuklarımızı bulandırmak maksadıyla yayımlanan belgeler meselesini bahsettiğimiz esaslar bakımından düşünecek olursak bunları yayımlamakla kendisine bazı faydalar uman büyük bir devlet gene bizi anlamamış olmak hatasındadır. Onlar aynı zamanda Sovyet Rusya’yı da anlamamış bulunmaktadır. Çünkü Türkiye’nin siyasetindeki dürüstlüğü ve komşularına karşı beslediği dostluğu ve istikbaline karşı olan sonsuz bağlılığını en iyi bilmesi gereken devletlerden biri de Sovyet Rusya’dır. Bu yayınlar ne bizi ne de 21 yıldan beri kendisiyle dost bir komşu olarak geçindiğimiz Sovyet Rusya’yı iyice anlamamış olmaktan başka neye işaret eder? Doğrusu bu yayınlarla takip edilen maksada hala hayretten kendimizi alamıyoruz.

³²² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Bizi Anlamak Bizimle En Doğru Siyaseti Yürütmek İçin İlk Temeldir”, Son Posta Gazetesi, 14 Temmuz 1940, s.5.

1.5. Savaş Karşısında Türkiye'nin Durumu ve Tehdit Algısı

“Bugün Sulhü Düşünmek ve Bunu Yakın Görmek Sadece Bir Hayal Midir?”³²³ başlıklı yazısında Erkilet, Almanya-Polonya, İngiltere-Fransa-Almanya arasında başlayan savaşın birinci ayı dolmadan meydana gelen değişimlerin Türkiye'nin vaziyetine olan etkisini yorumlamıştır. Ona göre İngiltere ve Fransa harp hedeflerini Lehistan'ın ihyasından Alman Nazi rejiminin imhasına kaydırmakla ve Sovyet Rusya'yı harbin dışında tutarak sadece Almanlara karşı harbe devam etmek istediklerini göstermişlerdir. Alman Zigfrid mevziine taarruzla zafer ummanın zorluğu, bu hattı dolaşmak için hak ve hürriyetlerini koruma davası ile harp ettikleri küçük, tarafsız devletleri çiğneme gereği Almanya'ya karşı bir abluka savaşını devam ettirmekten başka çare bırakmamıştır. Abluka bir memleketin dışarıyla bütün bağlantısını kesmek demektir. Fakat Almanya denizden abluka edilse bile onun Sovyet Rusya, Macaristan, Yugoslavya ve İtalya ile özellikle Tuna yoluyla Romanya ve Bulgaristan bağlantılarını kesmek nasıl mümkün olacaktır? Abluka harbinin maddi ve manevi zararları tarafsızlara da dokunmakta ve dünyanın rahatı kaçmaktadır. Genel fikir muharip devletlerde bile savaşın devamının aleyhindedir. Bu sebeplerle barış yakın görünmektedir. Çünkü savaş hedefini ve çevikliğini kaybetmiştir. Bu değişiklikler Türkiye ve Balkanların durumunu sağlamlaştırmıştır. İtalya'nın tarafsız kalmasında Türkiye'nin seri kavrayışlı, ihtiyatlı ve tedbirli siyasetinin etkisi inkar edilemez. İtalya'nın harbe girmemesi ise harbin Avrupa'da genişleyip genelleşmesine mani olmuştur. Bugün Sovyet Rusya'nın hudutlarını batıya doğru genişletmesi Doğu ve Güney Doğu Avrupa'ya uzun süreden sonra istikrar getiren bir olaydır. Bundan böyle Yakındoğu, Balkanlar ve Doğu Akdeniz dengesizliğin acı ve endişesinden sıızlanmak şöyle dursun tam tersine istikrarlı bir dengenin bütün nimetlerinden yararlanacak bir duruma girmişlerdir. Bunun ilk neticesi İtalya'nın Arnavutluk-Yunanistan hudutlarından ve On İki Adalardan fazla kuvvetlerini çekerek kabul edilebilir, uzağı gören ve temkinli bir siyaset ile kendini toplamak arzusunu göstermesi olmuştur. Türkiye ve İtalya önceden beri hesaplı hareketleriyle harbin yayılmasına engel oldularsa bundan sonra da harbin Balkanlarla Akdeniz'i tahrip etmesine izin vermeyeceklerdir. Özetle şimdiki durum iki seneden beri Balkan, Yakın Şark ve Doğu Akdeniz milletleri için bugünkü kadar iyi ve sağlam olmamıştı.

³²³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Bugün Sulhü Düşünmek ve Bunu Yakın Görmek Sadece Bir Hayal Midir?”, Son Posta Gazetesi, 28 Eylül 1939, s.5,7.

“Boğazları ve Balkanları Tehdit Eden Bir Tehlike Mevcut Mudur?”³²⁴ başlıklı yazısında Erkilet, Fransız askeri gazetesindeki bir yazının ortaya attığı meseleleri değerlendirmiştir. Ona göre Boğazların öne çıkarıldığı bu meselelerin hepsi bilinmekle beraber bunlar bugün Avrupa hükümetlerini önemle ilgilendiren gerçek mevzulardır. Muhabirin Molotov-Ribbentrop görüşmesinde Balkanlar ve Boğazlar konularında nasıl anlaştıkları sorusu üzerinde durmasına karşılık Erkilet, Sovyet Rusya’nın Çarlık Rusya’sı olmadığına ve Türkiye ile Sovyet Rusya arasında en kara günlerde tecrübeden geçmiş bir dostluk bulunduğuna dikkat çekmiştir. Öyle ki Türkiye, İngiltere ve Fransa ile yaptığı antlaşmaya kendisini Sovyetler Birliği ile silahlı bir anlaşmazlığa sevk edecek her bir hareketten çekineceğini gayet açık ve kesin ifadeli bir madde ile yerleştirmiştir. Bu itibarla dost elinde bulunan Boğazlar Rusya’nın Akdeniz ticaretini kapatan birer kapı olarak düşünölemeyeceği gibi bu kapılardan Rusya’ya yönelmiş herhangi bir tehlikenin gelmesine de ihtimal verilemez. Bundan başka komünizmin emperyalist ihtiraslardan ileri gelen fetihleri kabul etmediği malumdur. Bütün bunlara Türkiye’nin eski Osmanlı Devleti olmadığı ve Romanya ile Bulgaristan ve diğer Balkan devletlerinin büyük bir milli aşkla hürriyetlerini korumaya azmetmiş oldukları hakikatlerini eklemek gerekir. Almanya’nın Sovyetler Birliği ile İstanbul ve Boğazlar üzerinde hiçbir zaman uyuşmak ihtimali olmadığını göz önünde tutarsak İstanbul ve Boğazları tehdit eden bir Rus tehlikesi düşüncesi daha ziyade hayale saplanmış demektir. Biz Balkanları kuzey doğudan ziyade kuzeyden ve kuzey batıdan tehdit altında farz edebiliriz. İtalya harp dışı kaldıkça ve Balkan devletleri istiklallerini korumaya azmetmiş bulundukça Balkanlarda ve Doğu Akdeniz’de barış ve huzur devam edecektir. Sovyet Rusya’nın Romanya’ya taarruzu halinde Sovyetlere karşı bir ihtilafa girmeyeceğini müttefiklerle yaptığı antlaşmada bir madde olarak sokan Türkiye’nin hareket tarzı ne olacaktır? İstanbul’a yönelmiş bir taarruza karşı Türkiye’nin tarafsız kalması nasıl düşünölebilir? Şeklindeki sorulara esas itibariyle gerek yoktur. Türkiye her ihtimali hesaplayarak söz verir ve imza eder. Döneklik Türk havsalasına sığmaz. Onun için attığı imzalara sadıktır. Bütün uluslararası dostluk sahalarında Türkiye’nin bir harp tehdidi karşısında yapacağı bellidir. Bizzat kendi istiklaline yönelik bir tecavüze karşı bu hareket nereden gelirse gelsin ve ne şartlar içinde vuku bulursa bulsun silaha sarılmak ve o silahı bırakmamaktır.

³²⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Boğazları ve Balkanları Tehdit Eden Bir Tehlike Mevcut Mudur?”, Son Posta Gazetesi, 25 İkincikanun 1940, s.5.

“Yakındoğu ve Harp”³²⁵ başlıklı yazısında Erkilet, savaşın Yakın Doğuya sıçrama ihtimali üzerinde durmuştur. Ona göre geçen büyük harpte Balkan yarımadası ile Yakın Doğu harp meydanları Batı Avrupa garp cephelerini tamamlayan önemli birer parçaydılar. Batı Avrupa harbinin kıvılcımları eğer bugün buralara sıçramamışsa bu başlıca iki Akdeniz devletinin İtalya ve Türkiye’nin tuttukları ihtiyatlı, tedbirli siyasetten ileri gelir. Bu iki devletten birinin harbe girmesi diğerini de sürükleyeceği gibi harbin Avrupa’da genelleşmesi neticesini de verebilir. Yakın Doğuda harbi geri bırakacak yeni bir sebep de Fransa’nın Suriye’de, İngiltere’nin de Mısır ve Filistin’de gittikçe artmakta olan askeri kuvvetleridir. İngiltere henüz harbin başındadır. Diğer devletlerde günler, haftalar süren seferberlik İngiliz imparatorluğunda aylar hatta seneler sürer. Her geçen ayda Kanada, Hindistan, Avusturya, Yeni Zelanda ve daha başka yerlerden savaş cephelerine taze kuvvetler gelebileceği gibi Yakın Şarkta gittikçe kuvvetlenecektir. İngiliz ve Fransız hükmü altında bulunan Suriye, Irak, Mısır ve Filistin’de ne kadar askeri kuvvet olduğunu bilemiyoruz ancak gittikçe artacakları tahmin edilen kuvvetler Türk orduları ile birlikte Yakın Doğuda huzur ve düzeni korumaya yarayacaklardır. Şüphesiz Yakın Şark artık kolay yenilir ve yutulur değildir. Buralardaki müttefik ordularına Türk ordusu gibi Yakın Doğuda bir barış ve savunma sebebi gözüyle bakmak yanlış olmaz. Ortaya atılan harp hedeflerinin geniş kapsamı harbin uzayıp yayılacağına bir delil teşkil eder. Avrupa ve Asya’da insan eliyle düzeltilebilecek çok haksızlıklar, zulüm ve adaletsizlikler vardır. Bunlar müttefiklerin ilan edilmiş başlıca harp gayeleri olduğu için daha çok dövüşülecek hem de garp cephesi dışındaki alanlarda dövüşülecektir. Bu sebeple harp ne kolay ve ne de çabuk bitmeyecektir. Bu kadar çok belirsizlik içinde bizim tutmuş olduğumuz yolun ve istikametin doğruluğuna şüphe yoktur. Bugün yapacağımız da en kötü ihtimalleri düşünüp hesaplayarak her hale karşı adamakıllı hazırlanmaktan ibarettir.

“Harp İhtimalleri Karşısında Türkiye”³²⁶ başlıklı yazısında Erkilet, Türkiye’nin hangi hallerde savaşa gireceğini incelemiştir. Ona göre harp bir milletin uğrayabileceği tehlikelerin en büyüğüdür. Harp kazanılsa dahi kaybedilen insan hayatının telafisi olmaz. Harbe başlamak kolaydır ancak harbin sonunu zaferle bitirmek çok zordur. Onun için harp kolay istenmez ve ona kolay karar verilmez. Bilhassa gelişmeye ve bunun için

³²⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Yakındoğu ve Harp”, Son Posta Gazetesi, 18 Şubat 1940, s.5,9.

³²⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Harp İhtimalleri Karşısında Türkiye”, Son Posta Gazetesi, 24 Şubat 1940, s.5.

uzun seneler çok çalışmaya muhtaç memleketler barışı daima savaşa tercih ederler. Türkiye işte bu memleketlerdendir. Türkiye de barışı savaşa tercih eder ancak bu esaret karşılığı da olsa barışı mutlak surette tercih eder demek değildir. Biz emperyalist maksatlar taşımıyoruz. İstiklalimize karşı gelecek tehlikeyi nereden gelirse gelsin engellemek zorundayız. Bunun için her türlü hazırlığı yapmak gerekir. Bunun için müttefikler bulup onlarla her türlü savunmaya dayalı ittifaklar yapmak doğaldır. Bu tedbirler taarruz niyetinde olanları düşündüreceği için bir nevi barışın garantileri sayılabilirler. Türkiye'nin müttefiklerle yaptığı antlaşma ve Balkan antantı hep bu yoldadır. Bunlar savaştan çok barışı, taarruzdan çok savunmayı garanti eden belgelerdir. Bu itibarla biz tarafsız değiliz. İcabında harbe girmemiz de mümkündür. Ancak bizim savaşa girmemiz mutlak surette devlet ve milletimizin bütünlüğünü ve emniyetini korumak için olur. Bizim hangi hallerde savaşa gireceğimiz müttefiklerle 19 Ekim tarihli Ankara antlaşmasında tespit edilmiştir. Buna göre herhangi bir Avrupa devletinin bize yönelik bir taarruzundan dolayı onunla harbe girdiğimizde İngiltere ve Fransa bizimle birlikte hareket edecekler ve bize ellerinden gelen yardımı yapacaklardır. Bir Avrupa devletinin saldırganlığından dolayı İngiltere ve Fransa Akdeniz'de harbe girerlerse biz elimizden gelen desteği onlara vereceğiz. Bunlardan başka müttefiklerin Romanya ve Yugoslavya'ya verdikleri garantilerden dolayı savaşa girmeleri durumunda da Türkiye gene fiilen onlarla işbirliği edecektir. Ankara antlaşmasına göre Türkiye'nin harbe girmesini gerektirecek haller bunlardır. Bu hallerden hiç biri gerçekleşmediği için harbe girmedik ancak antlaşmanın geniş ihtimalleri dikkate alan diğer maddeleri daha vardır ki bunlar da bize ve müttefiklere bir takım vazifeler yüklemektedir. Bunlardan 5. madde bir Avrupa devletinin bir başka devlete taarruzundan antlaşmaya taraf devletlerden biri kendini tehdit edilmiş görmesi ihtimalini dikkate almaktadır ve bu ihtimalde devletler gerekli görecekları ortak hareket için derhal aralarında görüşmeye başlayacaklardır. Türkiye Ankara antlaşmasından başka Balkanlarda ve Yakın Doğu denilen Batı Asya'da barış ve huzur için bir takım taahhütlerde bulunmuştur. Bunun gibi Balkan antantındaki dört devlet de sınırlarını bir diğerine karşı garanti etmiş bulunuyor. Bizim antlaşma veya taahhütlerle harbe girmemizi gerektirecek durumlar bunlardır. Dikkat edilirse bizim yaptığımız antlaşmalar harbi kolaylaştırmak yerine zorlaştırmaktadır. Bugün Akdeniz, Balkanlar ve Yakın Doğuda barış henüz devam ediyorsa bunda bizim yaptığımız antlaşmaların ve açık dış siyasetimizin büyük bir etkisi vardır. Türk orduları ve müttefiklerin Yakın Doğu kuvvetleri hiçbir devletin meşru

varlığına kastetmek için değillerdir. Onların vazifeleri yüksek ve insani vasıflara dayanmaktadır.

“Türkiye’nin Müttefiklerine Olan Büyük İtimadı Sarsılmamıştır, Sarsılamaz!”³²⁷ başlıklı yazısında Erkilet, bazı Alman başarılarından dolayı ne resmi Türkiye’nin ne de Türk kamuoyunun kanaatlerinde en ufak bir sarsıntının bile oluşmasına ihtimal vermenin hata olduğunu dile getirmiştir. Ona göre müttefiklerin haklı harp ettiklerine ve harbi kazanacaklarına Türkiye’nin daha önceden inanmış olduğunun kanıtı 19 Ekim 1939 tarihinde imzalamış olduğu ittifak antlaşmasıdır. Türk kamuoyu da harbin başından beri açık olarak müttefiklerin tarafında olduğu gibi onların zaferine inanmıştır. Bunun ispatı da müttefiklerin davasını daima haklı bulan ve onların son zaferine inanan Türk basınıdır. Türk konumunun müttefikler tarafında yer alması onların galip geleceğine inanmasından yani menfaati güden bir hesaptan değil müttefiklerin davasının haklı olduğuna inanmış olmasından ileri gelir. Türk kamuoyunun ise müttefiklerin savaşı kazanacaklarına olan itimadı onun yanılmaz hissi seliminden ve basit, temiz muhakemesinden doğmaktadır. Ona göre mademki müttefikler zulüm ve tecavüze uğrayanlara yardım için harbe girdiler o halde dünya kamuoyunun çoğu onların yanında olacaktır. Dünyanın ekseriyetinin haklı gördüğü bir davanın da başarılı olması gerekir. Biz Lehistan savaşı başlamadan Almanya’nın Danzig, koridor ve Lehistan davalarını silahla halletme yoluna gitmeyeceğini iddia ediyorduk. Buna rağmen harp olmuş ancak Almanya’nın harbi kazanacağına dair yeni bir düşüncenin oluşturacak hiçbir değişiklik olmamıştır. Almanya’nın harbe büyük bir kumar riskiyle girdiği genel kanıydı. Biz ise kazanmamak ihtimalinin kazanmak imkânlarına galip olduğunu daha başından beri göstermekten geri durmuyorduk. Almanya’nın Lehistan’ı yeneceği belliydi. Bu hadise nihai zaferin haklı harp eden ve sabır gösteren tarafta olacağı düşüncesini değiştirmemiştir. Çemberlayn Avam Kamarasında Türkiye’nin Norveç harekâtı ve neticeleri ile ilgili sessizliğini koruduğunu söylemiştir. Onun söylediği doğrudur. Biz harbin nasıl bir şey olduğunu çok iyi biliriz. Savaşın birçok acı ve tatlı geçici tecelli ve cilveleri bizi fikir ve kararlarımızdan çeilemez. Türk milleti düşmanlıkta olduğu gibi dostlukta da sonuna kadar yürür. O attığı imzada ve verdiği sözde ne geri çekilme yolları ne de dönme köşeleri bırakmak adetinde değildir. On binlerce yıllık Türk tarihinde bu yolda yüzümüzü kızartacak bir satır bile bulmak mümkün değildir.

³²⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Türkiye’nin Müttefiklerine Olan Büyük İtimadı Sarsılmamıştır, Sarsılamaz!”, Son Posta Gazetesi, 9 Mayıs 1940, s.5.

“Türkiye Yakın Bir Tehlike Karşısında Değildir”³²⁸ başlıklı yazısında Erkilet, Türkiye’nin Sovyet Rusya tehlikesi ile korkutulma çabalarını ele almıştır. Ona göre harbin öncesinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Akdeniz’den ve Balkanlardan gelebilecek bir tehlikeye karşı korunmak için İngiltere ve Fransa ile savunma amaçlı bir antlaşma imzalamıştı. Çünkü bu devletlerin Akdeniz ve Balkan siyasetleri bizimkine tamamıyla uyuyordu. Bu siyaset Balkanlarda barışı tesis etmek ve değişikliklere mani olmaktı. Ayrıca bu sayede deniz aşırı ticaret serbestimizi muhafaza etmekle beraber donanmaca zaaf ve eksiklerimizi ikmal için müttefiklere muhtaç bulunuyorduk. Onlar da bizim coğrafi ve askeri imkânlarımızdan istifade edeceklerdi. Müşterek tehlike ihtimalleri karşısında müşterek savunma kaygısı böyle bir birleşmeye yol açmıştır. Türkiye’nin bu antlaşmayı yaparken On İki Adaları geri almayı aklından bile geçirmemiştir. Bu antlaşmayla Türkiye’nin hedefi On İki Adalara veya Arnavutluk’a taarruz etmek değil yalnızca buralardan kendisine karşı gelebilecek tehlikeleri önlemektir. Antlaşmanın ne Karadeniz ne de kuzey doğu sınırlarımızla bir alakası yoktu. Çünkü bu taraflardaki büyük komşumuzla tam bir dostluk içindeydik. Onun için bu tarafa karşı herhangi bir siyasi ve askeri tedbir almamıza gerek yoktu. Hatta Sovyetler Birliği aleyhine bir ittifaka girmek şöyle dursun bu devlet Almanya ile işbirliği yaptığından, bir gün müttefikler ve Sovyet Rusya arasında meydana gelebilecek bir harbe girmek mecburiyetinde olmadığımızı söylemiş ve antlaşmaya bir protokol olarak ekletmiştik. Buna rağmen şimdi bazı belgelerin yayımlanması ile Türk Sovyet dostluğu parçalanmak istenmektedir. Güya Türkiye Sovyet tehlikesiyle korkutulmuş İngiltere’den çözülecektir. Güya Batı Avrupa demokrasi devletleri siyasetini tasvip ve takip etmiş olan ricalimizin değiştirilmesi gündemdeymiş. Hâlbuki bu siyaseti tüm Türk milletinin tasvip ettiğini görmemek için kör olmak gerekir. Ve bu millet bugün aynı siyasetin devamını istemektedir. Siyasetimiz açık ve dürüst olduğu için siyasi ve diplomatik belgelerin yayımlanması bizi şaşırtmaz ve bunların tahrif edilmeleri de bizi korkutmaz. Bizim varlığımız hudutlarımızla tayin ve tespit olunmuştur. Bunların bir karışını bile harpsiz veremeyiz. Onun için propaganda tuzağına düşerek bizden toprak istemeye kalkışmadan önce bizimle sonuna kadar harp etmeyi göze almak gerekir. Sovyet Rusya’yı doğuda bir harbe teşvik etmek başkalarının menfaatine uygun olsa bile Sovyet Rusya menfaatine uygun değildir. Bunu Sovyet Birliği radyosunda yapılmış bir

³²⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Türkiye Yakın Bir Tehlike Karşısında Değildir”, Son Posta Gazetesi, 13 Temmuz 1940, s.5.

beyanatta ifade edildiğini duymaktan memnun olabiliriz. Özetle Türkiye’yi şu anda tehdit eden hiçbir tehlike yoktur ve Türkiye Büyük Millet Meclisi de hükümetin pürüzsüz ve dürüst dış siyasetini tasvip etmiştir. Kendimize ve Milli Şefimize güvenerek olayları gözlemeye devam edebiliriz.

“Balkanlarda Bu Kış Yeni Bir Harp Çıkmayacaktır”³²⁹ başlıklı yazısında Erkilet, harbin Türkiye’ye yayılmasıyla ilgili bir haber ile Türkiye’nin varlığı ve yürüttüğü siyaset ile komşularına bir garanti teşkil ettiği üzerinde durmuştur. Hitler-Molotof mülakatı hakkında Londra çıkışlı bir telgraf, Moskova hükümetinin harbin Balkanlara ve bilhassa Türkiye’ye yayılmasına mani olmak arzusunu gösterdiğini, buna da Bay Molotof’un Berlin ziyaretinden sonra bu memleketlerin hükümetlerine Almanya’nın Bulgaristan ve Yugoslavya’nın tamamiyetini ihlal etmek düşüncesinde bulunmadığını bildirmiş olmasını delil olarak göstermiştir. Aynı haber kaynağı aynı teminatın Türkiye hükümetine de verildiğini yazmıştır. Erkilet’e göre ise Balkanlarda yeni bir harbin çıkmamasında müspet, dürüst, açık, belli bir rol oynayan Türkiye olmuştur. Yunanistan ile Yugoslavya’nın arka emniyetlerini garanti eden odur. Arnavutluk’ta başarılı bir tecavüz harbi yaparak bu memleketi bile yabancı istiladan temizlemeyi düşünen Yunanistan’ın ve Yugoslavya’nın yeni bir huzur devresine kavuşması hep onun orduları ve bükülmez siyaseti sayesinde. Yunanlılar İtalyanlar karşısında başarılı oldukça bu kış Balkanlarda yeni bir harp çıkmayacaktır.

“Bir İtalyan Gazetesine Cevap”³³⁰ başlıklı yazısında Erkilet, Giornale Di Italia gazetesinin Türkiye’nin harbin başından beri Almanya’ya ve özellikle İtalya’ya karşı takip ettiği hareket hattına olan şikâyetini ele almıştır. Ona göre gazete hareket hattımızı düşmanca ve saldırgan olarak nitelendirerek: “Milli Türk hareketine Almanya’nın yardım etmiş olduğunu ve galip devletler arasında İngiltere Filistin’i, Şeria Ürdün’ü ve Irak’ı; Fransa da Suriye ve Lübnan’ı aldıkları halde İtalya’nın Türkiye’den hiçbir şey almayan tek devlet olduğunu Türkler bilerek unutuyorlar. Üstelik Türkler İngilizler ile askeri ittifak yaptıktan ve ardından İngiltere’den ödünç para aldıktan sonra birden bire On İki Ada üzerindeki haklarını hatırlamışlardır. Türk basını İngiltere’nin en faal dostları arasında yer almış, İngiltere’nin Mihver aleyhindeki düzenli iftiralarına iştirak

³²⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Balkanlarda Bu Kış yeni bir harp Çıkmayacaktır”, Son Posta Gazetesi, 6 Birincikanun 1940, s.4.

³³⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Bir İtalyan Gazetesine Cevap”, Son Posta Gazetesi, 4 İkincikanun 1941, s.1,8.

etmiş, son birkaç haftadan beri dilini İtalya aleyhine şiddetli bir şekilde uzatmaya başlamıştır. Acaba bu hareketin sebebi İngiltere ile olan ittifak davasını gütmek arzusu mudur yoksa daha başka karanlık sebepler mi vardır? Türkiye'nin bu vaziyeti İtalya'da dikkatli bir şekilde takip edilmektedir." Görüşündedir. Erkilet'e göre eğer İtalyan gazetesi bu düşüncelerini yazarken samimi idiyse düşüncelerinde yanılmaktadır. Türkiye'nin vaziyetinin dikkatle takip olunduğunu kaydetmekten maksat nedir? Yoksa bunları şimdilik topluyoruz, sırası geldiğinde size göstereceğiz mi demek istiyorlar? İtalyan gazetesinin bize vermek istediği ahlaki ders ve ihtarlarına teşekkür ederiz. O demek istiyor ki Almanlar milli Türk hareketine yardım etmişlerdi. İtalyanlar da galipler arasında bulunduğu halde Osmanlı'dan toprak koparmamıştı. Hal böyle iken Türkiye şimdi Almanlara ve özellikle İtalyanlara karşı düşmanca davranıyor. Onlar iyilikbilir adamlar olsa şimdi Mihverin tarafını tutarlardı. Fakat garip bir tesadüf eseri olarak görüyoruz ki bize bu ahlaki dersi vermeye kalkışanlar geçen harpte müttefiklerini arkadan hançerleyenler ve bu harpte eski müttefikleri aleyhine silah çekenlerdir. Öncelikle şunu söyleyelim ki Almanların bize milli hareketimizde yardım ettiklerinden hiçbirimizin haberi yoktur. O zaman Almanya bizzat kendisi yardıma muhtaçtı. Nazizm Almanya'sı bizim için yabancı idi. Yeni Alman hareketleri sert antlaşma hükümlerinden kurtulmak ve meşru milli hakları elde etmek sınırları içinde kaldığı sürece Türkiye'de yalnız sempati ile karşılanmıştı. Ancak ne zaman Almanya diğer milletleri yok etmeye başladı, diğer milletlerin istiklallerine saldırmayı prensip edindi ve kendine hayat sahası olarak gördüğü Balkanlarda karanlık roller oynamaya ve yine İtalya ile karanlık işbirliği yapmaya başladı işte o zaman biz de diğerlerinin başına gelen bizim başımıza gelmesin diye tedbir almaya mecbur kaldık. Onun için savunma amaçlı ittifaklar yaparak harp harici ancak hazırda bekleyen bir durum aldık. Bunun yanında Mihver devletleri korunmadan başka bir amacı olmayan Balkan ittifakını baltalamaya çalışırken diğer taraftan Boğazlar ve Hatay gibi hayati ve milli davalarımızda bize türlü engeller çıkarmışlardı. Biri Balkanların hayat sahası olduğunu söylerken diğeri Akdeniz'i kendi gölü olarak görüyordu. Bunlar ve Türkiye'nin böğrüne kadar uzanmış On İki Adaların tahkim edilmesi mi Almanya ve müttefiklerinin Türk milli davasına olan yardımlarıdır diye insanın geleceği geliyor. İtalya'nın galipler arasında Osmanlı İmparatorluğundan miras alamaması bizim karakaşımız, kara gözümüz için değil müttefikler arasında en zayıf bulunduğu için İngiltere ve Fransa'nın kendisine yıkılan Osmanlı İmparatorluğundan hisse vermeye lüzum görmemiş olmalarındandır. Ayrıca Türkiye

daha milli mücadelenin başında çizdiği milli sınırlara ancak tamamen sahip olduktan sonra silahı bırakmıştır. Bugün İngiltere ve Fransa'nın elde ettikleri Filistin ve Suriye gibi yerler Türklerle meskûn olmayan ve milli sınırların dışında olan yerlerdir. İtalya'ya gelince o Türk topraklarını işgal etmek istemedik diye övünemez çünkü milli mücadele sırasında Güney Batı Anadolu'ya musallat olmuşlardı. Onları buradan çıkaran kendi insaniyet hisleri değil Sakarya'daki Türk muzafferiyeti olmuştur. Lozan'dan sonra Türkiye bütün devletlerle dost olmasına rağmen ona Boğazlar ve Hatay milli davalarında yardım edenler Almanya ve İtalya değil İngiltere ve Fransa olmuştur. Son haftalarda Türk basınında İtalya'ya karşı uyanan öfkenin sebebi Türkiye'nin İngiltere ile ittifak davası gütmesinde değil barış ve huzur içinde yaşamaktan başka derdi olmayan küçük ve zararsız Yunanistan'a maksatsız ve lüzumsuz saldırıda aranmalıdır. Biz Lozan'dan sonra On İki Adalar meselesine sünger çekmiş bulunuyorduk. Bizi haklı tahrik eden Akdeniz, Arnavutluk ve Yunan meseleleri olmasaydı İtalyanlar sesimizi duymazlardı. Çünkü bizim İtalyanlarla uğraşmaktan çok daha önemli kültür ve medeniyet işlerimiz vardır.

“Tehlike Karşısında Balkanlar”³³¹ başlıklı yazısında Erkilet, Balkanların yakın tarihin görmediği ve tanımadığı derecede büyük bir harp felaketi tehdidi altında bulunduğunu vurgulamıştır. Ona göre ne yazık ki gelişmekten başka bir şey istemeyen Balkanların yeniden yabancı çizmeler tarafından çiğnenmesi, yanıp harap olması ve 23 yıldan beri ancak istikrar bulan bir düzenin yeniden altüst olması ihtimali karşısında bulunuyoruz. Bu tehlikeli durumu yine kendi aralarında anlaşılamayan Balkanlılar hazırlamışlardır. Aralarında tam bir anlaşma olsa idi bu topraklara hiçbir yabancı ayak basamazdı. Romanya'nın artan şekilde Alman askeri işgal ve hükmü altına girmesine, İtalya'nın Yunanistan'a saldırmasına tam ve korkusuz bir birlik yoksunluğundan başka ne sebep olabilirdi? Şimdi Balkanlar için işitilen Almanların Romanya'da büyük, seri ve zırhlı kuvvetler yığdıkları, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan geçmek için ultimatom verecekleri, İngilizleri Doğu Akdeniz'den çıkarmak için Selanik'i, Yunanistan'ı, Boğazları ve Batı Anadolu sahillerini ele geçirmek istedikleri, buralarda askeri üsler teşkil edecekleridir. Yugoslavya ve Bulgaristan aynı hedef ve maksat için beraberce dövüşmedikleri halde Alman kıtalarına yol verecekler midir? Bunu ummamakla beraber kesin bir şey diyemiyoruz. Ancak istiklali için mertçe dövüşen Yunanistan'ın

³³¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Tehlike Karşısında Balkanlar”, Son Posta Gazetesi, 21 İkincikanun 1941, s.1,8.

göstermekte olduğu örneği benimseyerek ona uymalarını diliyoruz. Hatta ileri giderek diyebiliriz ki kesin savunma kararı vermek şartıyla Yugoslavya ile Bulgaristan'ın Türkiye ve Yunanistan ile söz birliği ederek Balkanları esaretten ve harp ateşinden kurtarabilmeleri zamanı henüz geçmemiştir. İlave edebiliriz ki Bulgaristan'a güvenilebildiği takdirde Yugoslavya silahlı mukavemete çoktan razı olacaktır. Almanların Romanya'da ordu toplamaları ve Yugoslav sınırına asker yığmaları kimseyi korkutmamalıdır. Balkanların kurtuluşu tehditlere boyun eğmekte ve esarete peşin razı olmakta değildir. Fırsatın yarın geçmiş olduğunu görürsek bundan Bulgarları sorumlu tutacağız ve tek başımıza da kalsak memleketin her karış yeri için dövüşeceğiz.

“Balkanlarda Yakın Atı Ne Gösterecek?”³³² Başlıklı yazısında Erkilet, gelen haberlere göre Balkanlarda bir sürprizle karşılaşmanın pek uzak olmadığını dile getirmiştir. Ona göre Türk-Bulgar beyannamesi her ne kadar Balkanların Boğazlar bölgesinde barışın korunacağını gösteriyorsa da Balkanların diğer semtlerinde durum henüz karanlıktır. Bulgaristan'ın bizimle yaptığı gibi Yugoslavya ile de bir ademi tecavüz deklarasyonu yapacağı söylenmesine rağmen böyle bir antlaşma henüz gerçekleşmemiştir. Bazı haberlere göre Almanlar Bulgaristan'a sivil gezgin kılığında birçok askerler göndererek burada köprü kurma çalışmalarına başlamışlardır. Vakti geldiğinde de Romanya'da hazır bulunan orduları Bulgaristan'a yürüyerek oradan Selanik'e geçeceklerdir. Bu suretle yalnız Yunanistan'ı İtalya ile barışa zorlamak değil aynı zamanda Bulgaristan'a ve Ege'nin en önemli bir limanına el koymuş olacaklarmış. Bizim Bulgaristan ile iki tarafın kime ve neye yönelmiş olursa olsun taarruz etmeyeceği hakkında yeni bir deklarasyonumuz vardır. Bu hem iyi hem de açıktır. Fakat denildiği gibi eğer Alman ordusu Bulgaristan'a girerse ve üstelik buradan kuzey Yunanistan'a yürürse ne olacak? Bulgarlar taarruz etmedikleri ve etmeyecekleri için onlara deklarasyonu gereğince hiçbir söyleyeceğimiz olmayacak mı? Özetle bilmediğimiz o kadar çok şey var ki her halde bir sürprizle karşılaşacağımız zaman pek uzak değildir.

“Almanların Yeni Taarruz Hedef ve İstikametleri”³³³ başlıklı yazısında Erkilet, Almanların Balkan başarılarından sonra yönünü Türkiye'ye çevireceği iddialarını ele almıştır. Ona göre Çörçil Almanların Ukrayna ve Kafkasya petrol kuyularına yönelmek

³³² Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, “Balkanlarda Yakın Atı Ne Gösterecek?”, Son Posta Gazetesi, 24 Şubat 1941, s.1,5.

³³³ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, “Almanların Yeni Taarruz Hedef ve İstikametleri”, Son Posta Gazetesi, 3 Mayıs 1941, s.7.

istedikleri hakkında işaretler bulunduğunu söyleyerek Türkiye'yi ikaz ve Rusya'yı tahrik maksatlarını takip ettiği gibi samimi kanaatlerini de göstermiş olabilir. İngilizlere göre Almanların amacı Ege'deki Yunan adalarını birer birer alarak Çanakkale boğazına yaklaşmak, Türkiye'yi sıkıştırmak, hatta bu memlekete hücum edebilmek için ordusunu sevk ve idaresinde önemli olan yerleri zapt etmek, İtalya'nın elindeki On İki Adalarla irtibat kurmak ve belki de Suriye yolunu işgal ederek Türkiye'yi sarmaktır. Niçin? Türkiye'yi İngiliz ittifakından ayırarak yalnız bırakmak, sonra da ezerek Irak'a yürümek, belki de Türkiye yolu ile Yakın Şark ve Mısır'ı zapt etmek için. Almanların Atlas Okyanusu mücadelesinde kullanamadığı kuvvetlerle bu sene Doğu ve Batı Akdeniz'de İngilizlere hücum etmeleri doğrudur. Fakat Sollum'da bulunan Almanların Süveyş'e hücum için Türkiye yolunu seçmeye kalkışacaklarına ihtimal vermek ancak bir hesap şaşkınlığından ileri gelebileceği gibi Süveyş'i alabilecek olan Almanlar için Irak petrollerine giden en kısa ve en kolay istikametler de ancak güneyden Filistin ve Suriye üzerinden geçen yollar olabilir.

1.5.1. Türkiye'nin Müdafaa Siyaseti

“Başvekilin Sözleri ve Milli Müdafaamız”³³⁴ başlıklı yazısında Erkilet, milleti harp konusunda bilgilendirmenin öneminden ve tehlike karşısında alınan tedbirlerden bahsetmiştir. Ona göre Başvekilin radyodan millete hitap etmesi faydalı olmuştur. Harple karşı karşıya bulunan bir millet, takip edilen iç ve dış siyaset ve bulunulan durum hakkında en doğru bilgiyi en yetkili ağızdan işitmek ihtiyacındandır. Doğru ve derin bir inanmaya dayanan güven başlı başına milli bir kuvvet teşkil eder ve milleti gerektiğinde tek bir vücut halinde en büyük fedakârlıklara sevk eder. Harbe bilmeyerek ve duymayarak budalaca sürüklenen bir millet ile silaha imanla sarılan bir ulusun savaşı arasındaki farkı anlamak için bizim İstiklal harbimizi göz önüne getirmek yeterlidir. Bugün savaşları yapanlar kral orduları ya da profesyonel askerler değildir. Savaşlar artık milletler arasında olmaktadır. Milletın savaşmasının ilk şartı da harbi benimsemesidir. Milletın harbin lüzum ve faydasını kendi derin hislerinde duyması gerekir ve bunu ona duyurmak hükümetin en önemli görevidir. Türkiye bugün ne gizli bir harp ihtimali karşısındadır ne de başkaları için savaşa girmek gafleti içerisinde. Başvekil bunu: *“Eğer Türkiye harbe karar verirse bu gizli değil Türk milletinin benimsediği siyasi istikametın gereklerine uygun olarak Büyük Millet Meclisinin*

³³⁴ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, “Başvekilin Sözleri ve Milli Müdafaamız”, Son Posta Gazetesi, 2 Mart 1940, s.5.

tasvibiyle alınacak bir kararla yani açık olarak yapılır. Seferberlik veya harp ancak milli menfaatlerimize ve Türk vatanının selametine uygun olmak şartıyla üzerinde durulacak bir karardır.” Diyerek ifade etmiştir. Bir milleti dışarıdan gelen zararlı propagandalara karşı korumak için en iyi çare onu devamlı olarak aydınlatmaktır. Hükümet bu işi basın ve radyolarla yapmak gibi büyük kolaylıklara sahiptir ve millet başvekilin son konuşmasında olduğu gibi lüzumsuz yere harbe sürüklenmeyeceğini bizzat hükümet başkanının ağzından dinlemiştir. Ayrıca millet hükümetin milli müdafaamızla ilgili bir tevekkül siyaseti gütmeyeceğini başvekilinden işitmekle büyük bir emniyet, huzur ve saadet içindedir. Hükümet 1940 bütçesinde milli müdafaaya 150 milyon lira tahsis etmiş ve bununla uyumadığını ve asla gafil avlanmak niyetinde olmadığını göstermiştir. İmar bütçesinden para kesip milli müdafaaya para ayırmamız mecbur olduğumuzdandır. Çünkü harp karşısında bulunuyoruz ve her türlü ihtimale açık olmak mecburiyeti vardır. Özetle bugün mutlak bir harp ihtimali karşısında bulunduğumuz iddia olunamaz ancak böyle bir ihtimal için hazırlanmak mecburiyetindeyiz. Milli korunma kanunu, korunma tedbirleri, 150 milyon liralık savunma bütçesi ve icabında bir tek adam gibi her türlü fedakârlığa hazır olan bütün millet bunun içindir.

1.5.2. Türk Ordusunun Durumu

“Cumhuriyet Ordusunun On Beş Yılı”³³⁵ başlıklı yazısında Erkilet, Türk ordusunun içinde bulunduğu durumu geçmişteki Türk ordularıyla kıyaslayarak ele almıştır. Menfaatsiz ve tarafsız bir yabancının kalemini hislerine yenilmeden daha dürüst kullanabileceği düşüncesiyle bazı yabancı kitaplarda ordumuz hakkında okuduklarını aktarmıştır. Ona göre Pierre Barjot’un ‘Cihan Hava Kuvvetleri’ adlı kitabında: *”Türkiye’nin hava kuvvetinin gelecek senelerde artması, ona Doğu Akdeniz’de hâkim bir nüfuz temin edecektir. 1938 Türkiye’si artık 1915’tekinden bambaşka tehlikeli bir hasımdır. Onun Gelibolu’dan İskenderun’a kadar Doğu Akdeniz sahillerine hükmetmesi, güçlü olan hava kuvveti İtalya’nın hava kuvvetine karşı bu denizde bir denge meydana getirmektedir.”* Yorumuna yer vermiştir. Bugünkü Cumhuriyet ordusunun temelini pek çetin şartlar içinde yaptığı mücadeleler ve kazandığı zaferlerle kendini dünya askeri tarihine altın kalemle yazdıran ve vatani istiladan, milleti gerçek bir yok oluştan kurtaran milli ordu teşkil etmiştir. 15 senelik bir

³³⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Cumhuriyet Ordusunun On beş Yılı”, Son Posta Gazetesi 15. Yıldönümü İlavesi, 29 Birinciteşrin 1938, s.3,14.

Cumhuriyet rejiminin yaratıcı ve verimli mesaisi ile bugün askeri meslek ve askeri ilim, irfan müesseselerimiz bütün dünyadaki emsalleri arasında en şerefli bir yer tutmakta ve ordumuza yalnız sayıca değil vasıf olarak da yeterli ve iyi subaylar yetiştirmektedirler. Geçen sürede ordunun talim ve terbiyesini en üstün usullere göre yoluna koymak ve bu amaçla sağlam esaslar kurmak, subay, üstsubay ve generallere yönelik kurslar tertip ederek harp kudretini muhafaza ve geliştirmek için tatbikatlar yapmak konularında yapılan çalışmaların el ile tutulur neticeleri şunlar olmuştur ki, bugün ordunun bütün subayları, kumanda heyetleri ve kurmayları vazifelerinin gereklerine göre tamam surette yetişmiştir. Ayrıca on beş yılda bir milyondan fazla er harbe elverişli olarak yetiştirilip memlekete salıverilmiş bulunmaktadır. Ordunun çavuş, başçavuş rütbelerinde devamlı hizmet sahibi küçük rütbeli personel ihtiyacı için geçen on beş senede geniş tertibat alınmış, erbaş ve yedek subay okulları açılmış, bu hususlar için gerekli olan kanun ve nizamlar çıkarılmış ve tatbik edilmiştir. Bugün hiçbir ordu artık zırhlı muharebe arabasız, tanksız ve motorsuz başarıyla harp edemez. Bir millet ve yurt korunabilmek için nasıl ki ordusunun subay ve erlerini bizzat kendi özünden verir ve bunları yabancılardan para ile kiralamaz ise tehlikeye düştüğünü görmek istemeyen her millet silahlarını, mühimmat ve her türlü harp vasıtalarını gene bizzat kendisinin yapması ve bunları milli orduya kendisinin vermesi gerekir. Bu sebeple Cumhuriyetin var kuvveti ile geniş bir milli endüstri çerçevesi içinde kuvvetli bir harp sanayii yaratmaya çalıştığını şükranla görürüz. Bunun yanında Türkiye harp sanayiinin geleceğine ümit dolu bir gözle baktıran şey resmi sanayileşme mesaisine paralel olarak şahsi zeka ve teşebbüsle tamamen hususi bir harp sanayii hareketinin vücut bulmakta olmasıdır. Bu meyanda milli bir icat olan Nuri tevhid bombası, Nuri tromplonu, Nuri tapası, tayyare bombası, küçük çapta top mermisi, matara imal eden Zeytinburnu Demir Eşya Fabrikası ile hava kuvvetlerine çoktan beri tayyare bombası yapan Haliç'teki Karaağaç Türk Sanayii Harbiye ve Madeniye Fabrikası sayılabilir. Motorlu ve motorsuz planörler, yeni milli tipte mektep ve talim uçakları yapmayı başaran Beşiktaş Tayyare Etüt Atölyesini iftiharla zikredebiliriz. On beşinci yılında Cumhuriyet ordusunun sayı yönünden kuvvet ve teşkilatına gelince Cemiyeti Akvam yılığı ile 1938 tarihli Avrupa Orduları adlı Almanca kitaba göre: 3 or müfettişliği, 10 kor, 20 piyade ve 5 süvari fırkası, 3 dağ livası, çeşitli ağır topçu alayları, müstahkem mevki kıtaları, 200 zırhlı muharebe arabası, 400 küsür tayyaredir. İnsan sayısına gelince kara ve hava kuvvetlerinin kadro mevcudu 20.000 subay ile 198.000 erdir. Ayrıca 3.000 jandarma subayı ile askerce talim ve

terbiye edilmiş 37.000 jandarma erinden oluşan bir jandarma kuvveti ile 10.000 mevcutlu gümrük muhafaza kuvvetleri ve nihayet 4.000-5.000 kuvvetinde askeri bir orman koruma teşkilatı vardır. Bütün bunlar bir seferde vücuda gelecek bir buçuk milyonluk Türk harp ordusunun yalnız çekirdekleridir.

1.5.3. Türkiye’de Demiryollarının Durumu ve Önemi

“Ankara ile İstanbul Arasına Yapılacak İkinci Tren Hattı”³³⁶ başlıklı yazısında Erkilet, yeni yapılacak hattın birçok faydasıyla beraber asıl önemli faydasının memleketin askeri ihtiyaçlarına katkısı vermesi olduğunu dile getirmiştir. Ona göre yeni yapılacak Adapazarı-Bolu-İsmetpaşa hattının asıl kıymeti ve önemi Eskişehir-Ankara-Sivas-Erzincan-Erzurum-Kars hattına paralel ve bu hatla Karadeniz arasından geçecek yani Kuzey Anadolu’yu boydan boya kesecek büyük bir demiryoluna hayırlı bir başlangıç teşkil etmesidir. Erzurum’a varan ana hat ile Karadeniz sahil bölgesi arasında 150-300 km yani 6-12 yürüyüş günü genişliğinde bir saha demiryolundan mahrum kalmaktadır. Bu saha memleketimizin en meskûn ve mamur yerlerindendir. Memleketin askeri ihtiyaçları için ana hatlar öyle belirlenmelidir ki iki demiryolu arasında kalan sahada ikamet eden insanlar demiryoluna yaya olarak bir veya üç günde gidebilsinler. Bunun için bahsedilen ana hattın kuzeyinde ve ona paralel olarak Adapazarı, Bolu, Çankırı, Çorum, Amasya, Tokat, Şebinkarahisar, Çoruh, Ardahan hattının inşası gerekir. Yapılacak ikinci tren hattına Kuzey Anadolu demiryolunun önemli bir ilk parçası olarak bakmak gerekir. Bu hat biterken Boğazı köprüyle geçecek bir demiryolu hattı planlanmalıdır. Bu hatlarla Trakya’da kurulacak demiryolu şebekesinin buraların savunmasında oynayacağı rol pek önemli olacaktır. Özetle tarif edilen demiryolları ile bir harp esnasında yurdun kuzey doğusundan kuzey batısına milli kuvvetleri, iâşe ve ikmal kaynaklarını iki büyük sel halinde akıtıp yığabileceğiniz iki büyük demiryoluna sahip olmuş olacağız. Güney doğu ve güney Anadolu’yu boydan boya geçerek Bandırma’ya gelecek üçüncü bir hat ilave edersek harp zamanı üç büyük istikametten üç büyük demiryolu ile nakliyat yapmak mümkün olacaktır. Ordular ne kadar büyük olursa olsun bunlar harp mıntıkalarına süratle yığılmaz sonra da iâşe ve ikmal edilemezlerse yalnız faydasız birer kalabalık halinde kalırlar. Demiryollarının yanında bir de onu ikmal eden ana yollar şebekesi bulunmalıdır ancak bunlar para ve emeğin yanında çok

³³⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Ankara ile İstanbul Arasına Yapılacak İkinci Tren Hattı ”, Son Posta Gazetesi, 6 Şubat 1940, s.5.

da zaman isterler. Buna rağmen daha önce denenmiştir ki hükümetimiz lüzumlu demiryollarını en kısa sürede bitirmekte ve bu konudaki azminden şaşmamaktadır.

1.5.4. Türkiye’de Hava Taarruzu Tehlikesi

“İstanbul’da Hava Taarruz Tecrübesi Niçin Yapılıyor?”³³⁷ başlıklı yazısında Erkilet, hava taarruzlarının mahiyetini ve korunma yollarını ele almıştır. Ona göre hava taarruzlarına karşı en iyi ve etkili savunma yine havadan taarruz ve mukabeledir. Havada sürekli geçilmez setler oluşturacak kadar uçak tedarik etmek hiçbir devlet ve milletin kudretinde olmadığı için hava taarruzlarına karşı yerden mukabele ve savunma sistemi elden bırakılamaz. Düşman, ordumuzla karadan ve havadan uğraşırken gerilerdeki bütün kuvvet kaynaklarını ve iletişim hatlarını yok etmek isteyecektir. Düşman uçakları memleketin manevi mukavemetini kırmak amacıyla tüm alt yapıyla birlikte hükümet merkezine, büyük ve açık şehirlerine özellikle elektrik, hava gazı ve su tesislerine hücum ederler. Önemli tesisleri alaca boya ile gizlemek ve ağlarla maskeleymeden sonra gelen savunma vasıtaları motorlu arabalar üzerine yüklenmiş uçak müdafaa topları ve makineli tüfeklerdir. Gece taarruzları için ışıldaklar ve önceden haber almak için istihbarat ve muhabere şebekesine ihtiyaç vardır. Fabrika, imalathane ve depolar ülke içinde yayılabileceği gibi bunlar dağların içine ya da yer altına inşa edilmelidir. Şehirlerin savunması büyüklüğüne ve kalabalıklığına göre geniş tertibat ister. Aktif savunma uçağa karşı uçakla veya top ve tüfekte yapılır. Pasif savunma da önemle korunması gereken şeyleri ve yerleri zırh ve beton altına almak, sığınaklar yapmak ve gaz maskesi dağıtmaktır. Bombalar binaları yıktığında yangın çıkarır ve ölümlere sebep olur. Onun için bir harp halinde bir şehirden çocuklar, anneler ve yaşlıları çıkarmak ve dağıtmak lazımdır. Ayrıca şehirleri de tahkim etmek gerekir. Bomba ve gaz emniyetine sahip sığınakların dışındakiler enkaz altında kalmaya ve gazdan boğulmaya sebebiyet vereceklerinden tehlikelidir. Şehirleri muhafaza etmek zordur ve yalnız ışık söndürmek, sığınak yapmak, biraz topçu ve ışıldak bulundurmakla şehir korunmuş olmaz. Memleketin havaya karşı lazım olan vasıtalarla korunması her devlet gibi özellikle Türkiye’nin de en önemli milli müdafaa meselesidir.

³³⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “İstanbul’da Hava Taarruz Tecrübesi Niçin Yapılıyor? ”, Son Posta Gazetesi, 16 Ağustos 1939, s.1,7,10.

“İstanbul’un Tayyarelere Karşı Müdafaası için Neler Düşünüyorum?”³³⁸ başlıklı yazısında Erkilet, olası bir saldırı durumunda alınacak önlemler ile bunların nasıl hayata geçirileceğine dair öneriler sunmuştur. İstanbul tehditte midir? Böyle bir tehdit varsa yakın mıdır? Bu sorular başta Ankara olmak üzere askeri sanayi merkezimiz Kırıkkale’yi de içine alacak şekilde genelleştirilebilir. Ona göre Türkiye’nin bütün şehir ve kasabaları, hayat merkezleri, limanları, demiryolları, tünel ve köprülerinin havadan gelebilecek hücum tehlikesine maruz oldukları gerçeği ortadadır. İstanbul belediyesinin sığınak yaptırma kararının bu görüş çerçevesi içindeki önemi kendiliğinden anlaşılır. Bu konuda geç kalınmıştır ve yaptırılmasına karar verilmiş olan sığınak ve siper hacim ve sayıları amaca yeterli olacak bir halde değildir. İstanbul’un hava tehlikesine karşı korunması yalnız belediyeye ait ve onunla sınırlı kalmaz. Zaten bir şehir yalnız sığınakla havadan gelecek hücumlara karşı korunmaz. Bir şehri uçağa karşı korumak için önce yeterli ölçüde ve hazır bir av uçak filosu lazımdır. Bunların vazifesi düşman uçaklarını havada karşılamak ve bunlarla muharebe ederek kovmaktır. Bu faal savunma için istihbarat şebekesi lazım olmakla beraber uçakların hazır bulunacakları ve kalkıp inecekleri malzeme, tamirhane ile bolca teçhiz edilmiş meydanlar gereklidir. Ayrıca yeterli özellikte ve miktarda uçak müdafa topu, makineli tüfek ve ışıldak kıtalarına ihtiyaç vardır. Görülüyor ki belediyeler şehrin müdafaası ile değil halkın bomba ve gaza karşı korunması ile ilgilidirler. Bunların başında önceden sığınaklar yapmak vazifesi gelir. Ancak bir şehirde yapılacak sığınakların hepsini belediyenin yapacağı manası da çıkarılmamalıdır. Merkezi hükümet, vilayet, belediye ve bizzat halk sorumluluk almalıdır. Mesela İstanbul’da bulunan hükümet dairelerine, askeri tesislere ait derhal sığınaklar yapmak hem de bunları bombardıman esnasında yukarda imiş gibi çalışılabilir inşa etmek gerekir. Bundan başka yeni yapılacak binalara sığınak yapma zorunluluğu getirilebilir. Önce yapılmış binalara da sığınak ilavesi için kanun çıkarmak gerekir. Oluşacak zorlukları gidermek için mali bir tesis örneğin sığınaklar bankası kurmak da göze alınmalıdır. Bu iş zordur, masraflıdır diye ihmal edilemez. Göstermelik birkaç örnek siper yaptırmaktan ibaret kalınırsa ne İstanbul halkı ne başka merkezler ahalisi hava hücumu karşısında korunmuş olmazlar.

³³⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “İstanbul’un Tayyarelere Karşı Müdafaası için Neler Düşünüyorum?”, Son Posta Gazetesi, 16 İkincikanun 1940, s.5.

“Şehrin İmarı Mı Yoksa Korunma İşleri Mi Ön Plana Alınmalı?”³³⁹ başlıklı yazısında Erkilet, korunma tedbirlerine öncelik verilmesini isterken İstanbul’un hava taarruzlarına karşı korunması vasıta ve tedbirlerini devletle belediyeden beklemekle beraber onların yüklerini hafifletecek başka çareler olup olmadığını sorgulamıştır. Ona göre İstanbul’da siper ve sığınak namına bir şey yapılmadığı ortadadır. Hal böyle iken Taksim meydanının tanzimi ve bahçesinin güzelleştirilerek içine büyük bir şehir gazinosu yapılması gibi imar işleri geri durmamaktadır. O halde İstanbul’un hava taarruzuna karşı korunma işlerinin hızlanmamasının sebebini parasızlığa yükleyenlerin imar işleri durmalı, imara harcanacak para pasif savunmaya, sığınak ve siperlere harcanmalı demeleri haksız değildir. Ancak hava taarruzlarına karşı korunma meselesi yalnızca belediyeye ait ve imar işlerinin durdurulmasıyla halledilebilecek basit bir iş değildir. Bununla beraber harbin bu kadar yakınında yaşadığımız günlerde İstanbul belediyesince yapılacak bunca sığınak, siper varken tiyatro inşası, yeni cadde ve meydanlar açılması gibi büyük ve lüks teşebbüslere büyük paralar harcanması düşünülemez. Belediye işlerinden tasarruf edilen para sığınak ve siperlerin hafif inşaatına bile yetmeyeceğinden İstanbul’un korunması işi çok daha ciddi bir durum ister ve bunda acele edilmelidir. Aktif korunma tedbirleri esas itibarıyla vilayete değil hükümete aittir. Bununla beraber belediye ve vilayetin kendine özel, masrafları kendi bütçelerinden temin olunan gönüllü bir uçak filosu, gönüllü bir şehir ışıldak müfrezesi hatta bir şehir veya vilayet hava müdafaa topçusuna sahip olmaları mümkünsüz değildir. Büyük şehirler bunu düşünebilir ve bu ordunun daha serbest olması için gereklidir de. Hava müdafaa savunma tüfekleri ile küçük çaplı toplar bir şehrin fabrika, sanayi merkezi veya herhangi bir müessesesini tek ya da ikişer üçer korumaya tahsis edilebileceği gibi bunlar o fabrika, merkez veya müessesenin malı da olabilirler ve orada görevli memur ve işçiler tarafından kullanılabilirler. Teferruatlı bir teşkilat planıyla önemli yerlerin daha müstakil, daha emniyetli duruma sokulacakları aşîkârdır. Mesela Torino şehrinin dışında bulunan Fiat otomobil fabrikasının bütün masrafları kendisine ait özel aktif ve pasif hava korunma tertibatına sahip olduğunu bilirim. Bunlar hükümetçe tedarik edilerek fabrikaya verilmiş ve artık o fabrikanın malı olmuştur. Personeller kurslara tabi tutularak fabrikanın aktif, pasif müdafaa teşkilatında belirli bir göreve tayin edilmişlerdir. Fabrikanın ışıldak ve top takımlarıyla makineli tüfek bölüğü

³³⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Şehrin İmarı Mı Yoksa Korunma İşleri Mi Ön Plana Alınmalı”, Son Posta Gazetesi, 6 Mart 1940, s.5.

bir hava taarruzu meydana geldiğinde silahbaşı düdüğüyle derhal fabrikanın neresine gidip hangi işe ve ateşe hazır olacaklarını hangi hava dairesi içinde ne gibi mesafelere ateş açacaklarını ve düşman uçaklarıyla nasıl savaşıacaklarını iyi bilirler. Her hafta cumartesi günü tatilin ilk saati hava müdafaası talimlerine ayrıldığı ve şehrin veya bölgenin hava müdafaası amiri gelip kontrol ettiği için bu top, projektör ve makineli tüfek takım ve bölüklerinin gerektiğinde işleri tamam olarak görememeleri mümkün olmaz. Fabrika bunların yanında sığınaklar, itfaiye, zehirli gaz ve sıhhiye takımları da teşkil etmiştir. Bu şekilde fabrikanın aktif ve pasif müdafaası vilayet veya hükümet para harcamadan sağlanmıştır.

“İstanbul’un Korunması Her şeyi Hükümetten Beklemekle Olmaz!”³⁴⁰ başlıklı yazısında Erkilet, hazırlanacak genel ve teferruatlı planların tatbikatında hükümetin, belediyenin ve halkın el ele vermesi gerektiği üzerinde durmuştur. Ona göre böyle bir plan yapıldığında hükümetin, vilayetinin, belediyenin, özel müesseselerin ve halkın ayrı ayrı yapacağı birçok işler ve birlikte edecekleri birçok fedakârlıklar vardır. İstanbul’un aktif ve pasif müdafaasını sadece hükümetten beklemek yanlıştır. Resmi ve özel yerli teşebbüslerin de işbirliği etmesi gerekir. Aksi takdirde memleketin genelini korumaya kuvveti ve mali gücü ancak yetecek olan hükümetten şehirlerin de ayrı ayrı teferruatlı korunmasını tanzim etmesini ve bunlara lazım olan bütün paraları vermesini beklemek abes olur. Önceki yazıda belirtilen Fiat fabrikası örneğinde olduğu gibi her şehrin, her resmi veya özel müessesenin, her mahalle ve semtin ayrı ayrı savunmalarını düşünmek ve bir icraat planına bağlamak sonra da şehrin genelinin müdafaasını çizip tamamlamak gerekir. Yoksa birkaç yerde alınacak önlemlerle tüm şehir hava taarruzlarına karşı korunmuş sayılmaz. İngiltere-Fransa ve Almanya arasında devam eden savaşta henüz şehirlerin bombalanmamasına bakarak ne aldanmak ne de bunu milletlerin yüksek hislerine atfetmek gerekir. Bu milletleri birbirlerine karşı hava taarruzu yapmaktan alıkoyan sebep hava kuvvetleri arasındaki denge ve karşılık görme korkusudur. İstanbul’un müdafaası için önce kuvvetli bir uçak müdafaası topçusu ile yeterli kuvvette bir av uçak filosuna ihtiyaç vardır. Bunları hükümetin tahsis ettiği düşünülse bile İstanbul’daki yüksek ve büyük binalar üzerine yerleştirilecek olan yüzlerce uçak müdafaası makineli tüfekleri ile küçük çaplı toplara olan ihtiyacı, mermileri, er ve subaylarıyla birlikte temin edilme işleri İstanbul’ca yani vilayet ve belediye tarafından

³⁴⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “İstanbul’un Korunması Her şeyi Hükümetten Beklemekle Olmaz!”, Son Posta Gazetesi, 7 Mart 1940, s.5.

gerçekleştirilebilir. Belediye denince sadece şehir idaresi ve bütçesi düşünülmemelidir. İstanbul'un hava savunma işlerinin hangilerinin hangi müesseseye veya doğrudan doğruya halka ait olduğu belirlenmelidir. Sığınak ve siperlere gelince bunların da inşaat masraflarının sırf belediyeye ait olduğunu zannetmek hata olur. Öncelikle her resmi dairenin altına o dairenin bağlı bulunduğu bakanlık ya da müdürlüğün bütçesinden sığınak kazılması ve inşası gerekir. Sığınakların her türlü bakım hizmetleri o resmi dairenin memurları ve hizmetlilerinden seçilecek görevliler tarafından yapılır. Özel binaların altlarına hızlıca sığınaklar oluşturulmalı ve bunların masrafı da çıkarılacak bir kanunla emlak sahiplerine yüklenmelidir. Hemen bu işi gerçekleştiremeyecek emlak sahipleri olacağından kanun bunların sırf bu iş için oluşturulacak bir banka tarafından belirli bir faizle inşasını dikkate almalıdır. Meydanlarda, parklarda, kalabalık yerlerde en az 15 metre mesafeyle sığınakların kazılması belediyenin işidir ancak belediyenin parası bunları karşılamaya ancak yeter yetmez. Yetmediği takdirde belediyenin eksikliğini halkın yardımıyla ya da geçici bir vergiyle tamamlaması gerekir. Bu tedbirlerde tereddüt etmek tehlike anında her türlü felakete önceden katlanmak demektir. İstanbul'un hava müdafaası işi bunu yalnızca hükümetten veya belediyeden beklemekle gerçekleştirilemez. Hükümet, belediye ve halk bu konuda iyi düşünülüp hazırlanmış planların uygulanmasında el ele verip gereken bedeni ve nakdi gayret ve fedakârlığı ortaklaşa yapmalıdırlar. İstanbul gibi bir şehrin hava saldırılarına karşı savunması ancak gece gündüz çalışarak sağlanabilir.

“Sığınak Meselesi”³⁴¹ başlıklı yazısında Erkilet, İstanbul'un altında bulunan Bizanslılardan kalma büyük yol ve dehlizlerin ıslah edilerek sığınak olarak kullanılabileceği üzerinde durmuştur. Ona göre İstanbul halkının yol ve imar kadar sığınak da istediği ortadadır. Çünkü o, Almanlarla müttefiklerin henüz birbirlerinin şehirlerini bombalamamalarını insaniyetlerinden değil misliyle karşılık görmekten korktukları için olduğunu biliyor. Düşmana karşı uçak ve zehirli gaz konusunda üstün değilseniz her türlü tehlikeyi beklemelisiniz. Bu takdirde tek çare yalnız korunma tedbirleri kalır. Bunları da ihmal ederseniz tamamıyla yanarsınız. Biz tarafsız değiliz, sadece harbin dışındayız. Bundan dolayı harbe girmemiz girmememizden daha muhtemeldir. Bir saldırıya uğrama ihtimalimizin yanında Akdeniz ve Balkanlarda oluşacak harp durumları da bizim harbe girmemizi gerektirebilir. Bunun için İstanbul

³⁴¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Sığınak Meselesi”, Son Posta Gazetesi, 11 Mart 1940, s.5.

halkının sığınak istemesi kadar doğal ve haklı bir şey olamaz. Sığınaklar yerin en az 15 metre kadar altına yapılarak mümkün mertebe ucuza mal edilirler. Çünkü 15 metre kalınlığındaki toprak gereken mukavemeti yapar. Sokağın içinde veya binanın altında olmasına göre maliyet değişir ancak sığınak yapımı zannedildiği kadar pahalı değildir. Sığınak denilince göz önüne 50-60 bin lira geliyor ve yapmaktan vaz geçiliyor. Hâlbuki İstanbul ve diğer şehirlerimizin pasif savunmaları için verilecek karar korkup kaçmak değildir. İmkânlar doğrultusunda planlar yaparak hemen çalışmaya başlamaktır. Bu tehlikeye çözüm olarak vaktiyle İstanbul'un savunmasında içtima yerleri olan kiliseleri birbirlerine ve sur ve kalelere bağlamak için yapılan yeraltı dehlizleri ve yollar bugün ıslah edilerek hava taarruzlarına karşı kullanılabilir. Bu yapıldığında eski eserlerin korunması ve turizm için de büyük bir iş görülmüş olur. Türklerin eski bir yolu hava sığınağı haline getirdikleri turistlere gösterilip anlatıldığında onlar üzerinde Türklerin dinamik hareket ve faaliyet kabiliyetleri hakkında heyecanlı ve güzel bir tesir bırakılmış olur. Türkler dinamik hareket ve kabiliyetleri ile İstanbul ve diğer şehirlerin pasif müdafaalarını yalnız merkezi hükümetin yardımıyla değil bütün mahalli kuvvetlerin seferber edilmesiyle yapabileceklerini göstermelidirler.

“İstanbul’un ve Diğer Şehirlerin Pasif Müdafaalarını Süratle Plana Bağlamak lazımdır!”³⁴² başlıklı yazısında Erkilet, geçen süreye dikkat çekerek neyin nasıl yapılmasına dair önerilerini sıralamaya devam etmiştir. Ona göre eğer İstanbul ve İzmir gibi illerin ihtiyacına uygun olarak planlar yaptırılmış, bu planlarda vilayetin, belediyenin, hükümet dairelerinin, özel müessese ve şahısların yapacakları şeyler ayrıntılarıyla tespit edilmiş ve bunlardan yalnız İstanbul ve İzmir vilayet ve belediyeleri kendilerine ait işleri ihmal etmiş bulunuyorlarsa onlardan şikâyet haklı ve doğru olur. Ancak anlaşılan İstanbul’da pasif korunma tedbirleri ve halkın korunmasıyla ilgili henüz hiçbir şey yapılmadığı gibi nerelere sığınak ve siperlerin yapılacağı da tespit edilmemiştir. Meselenin bir diğer tarafı sığınak ve siper yapımıyla ilgili gerekli tedbirlerin alınmaması, bu konuda fennin ve askeri bilgilerin henüz yeterli, açık ve kesin esaslar belirleyememiş olmasına bağlanmıştır. Bunun için Fransa’dan pasif savunma uzmanı generalin gelmesinin beklendiği söylenmektedir. Eğer fennin ve askeri bilgilerin tarif ettiği bir pasif korunma tedbiri mevcut değilse general bunları memleketimizde icat edecek demektir. Hâlbuki şehrin aktif ve pasif korunmasının nasıl yapılabileceği malum

³⁴² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “İstanbul’un ve Diğer Şehirlerin Pasif Müdafaalarını Süratle Bir Plana Bağlamak Lazımdır!”, Son Posta Gazetesi, 27 Mart 1940, s.6.

bir bilgidir. Pasif korunmayı harbin başlamasına ertelersek hata ederiz. Öyle işler vardır ki bunların harpten önce yapılması gerekir. Bundan başka uzmanın yapacağı pasif savunma planların uygulanmasını belediye ve vilayetin bütçesine ait bir iş olarak görürsek bunların gerçekleştirilemeyeceklerine şimdiden inanmak gerekir. Belediye ve vilayetin bütçeleri onların ancak alışılmış işlerine yetiştirir ve buradan para ayırarak pasif müdafaa tedbirleri almaya çalışmak meselenin özünü anlamamak demektir. İstanbul ve diğer şehirlerimiz her şeyden önce birer pasif müdafaa planına muhtaçtırlar. Bu plan askerler tarafından yapılır ve mimar, mühendis, şehirci, doktor, gazcı, itfaiyeci gibi taraflarca işlenir ve tamamlanır. Bu planlar neyin, nerede, nasıl yapılacağını gösteren dosyalardan oluşur. Dosyaların içeriğinde mahalle ve sokaklarının teker teker ölçümleri yapılarak her yerde yapılacak işler uzmanlarca yerinde tasarlanıp karar verilerek oluşturulur. Bu planda şehrin sığınak, siper, zehirli gaz, yangın, ışık, su, havagazı, nakliyat, iaşe işleri ayrı ayrı düşünülmüş ve her mesele uzmanı tarafından uygulamalı olarak halledilmiş olacaktır. Ondan sonrasında sıra keşifler mesaisi ki her bir iş için lazım olan insan, malzeme ve paranın tespitine gelir ve bunlar süratle tamamlanarak plana bağlanırlar. Ardından malzeme ve paranın nereden tedarik edileceği belirlenir. Eğer malzeme ülkede yoksa dışardan almak yoluna gidilir. Para ise merkezi, hükümet, vilayet, belediye ve halk arasında bölüşülmek mecburiyetindedir.

2.BÖLÜM

CUMHURİYET GAZETESİ YAZILARI

2.1. 1941 Yılında Alman-Rus Savaşı

Almanya'nın ne yapacağı meselesi günün en önemli ve en merak edilen konusu olması gerekir. Almanya'nın bu yaz yapacağı muazzam iş Cebelitarık'ı zapt etmek gibi küçük bir iş olamaz. Almanya'dan beklenen büyük hadise İngiltere'nin istila teşebbüsü ise henüz bunun vakti gelmiş sayılmaz. Çünkü Atlantik harbini kaybederek aç kalmayan ve bu suretle maddi, manevi müdafaa imkân ı zayıflamayan Büyük Britanya halkına karşı Almanya istilaya kalkışamaz. O halde Almanya'nın bu yaz girişebileceği büyük iş Rusya'ya taarruz olabilir. Almanya'nın Rusya'yı er veya geç yıkmak isteyeceği aşikârdır. Biz Almanya'nın bu yaz İngiltere ile Akdeniz'de ve Atlantik'te uğraşacağını, gelecek ilkbaharda Rusya'ya saldıracağını düşünüyorduk ancak Akdeniz'de Almanya'nın büyük bir teşebbüse girişmeyeceği anlaşıldığına göre Atlantik muharebesine devam ederek Rusya'ya dönmesi olasıdır. Doğu Prusya, Polonya ve Romanya'ya Alman kuvvetlerinin yığıldığı haberlerine bakılırsa Almanya Sovyetler Birliği'ne üçlü ittifaka girmesi için teklifte bulunacak, kabul etmediği takdirde Ukrayna ve Kafkasya'ya el atmak maksadıyla Moskova'ya taarruz edecek demektir.³⁴³

Almanya sınırlı deniz kuvvetine sahip olduğundan Atlantik ticaret harbi pek ağır yürümeye mahkûmdur. Bu harp İngiltere'yi sarsmadan evvel de burasını istila etmeye girişmek önceden akamete mahkûm delice bir hareketten başka bir şey olamaz. Atlantik harbi sonbaharda netice verip istila hareketi o zaman yapılacaksa ya da hiç yapılmayacaksa aradaki zamanı boş geçirmemek için bir Rus seferi bu yaz Almanlarca dikkate alınabilir.³⁴⁴

Almanya nihayet dün sabah Finlandiya ve Romanya ile birlikte Sovyet Rusya'ya karşı harp hareketlerine başlamıştır. Bu hareketler Fin-Rus hududundan Karadeniz'e

³⁴³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Alman Taarruz İstikameti" Cumhuriyet Gazetesi, 13 Haziran 1941, s.5.

³⁴⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "İki İhtimal Karşısında" Cumhuriyet Gazetesi, 18 Haziran 1941, s.5.

kadar olan bütün cephede taarruz şeklinde gelişim gösterecektir. Hitler'e göre Almanya Rusya'ya taarruz etmeseydi bir gün Sovyet Rusya ona hücum edecekti. Almanya için bu seferde hayati olan diğer bir nokta da Bolşevikliğin nasyonal sosyalizmin baş düşmanı olması ve Almanya'nın harbi uzun süre devam ettirebilmek için muhtaç olduğu buğday, madenler ve özellikle petrolün burada bulunmasıdır.³⁴⁵

Almanlar Rusya'da iki önemli şeyle uğraşmaktadırlar ki birincisi Kızılordu hava kuvvetlerini alt etmek, ikincisi de Kızılordu'nun Finlandiya, Baltık, Lehistan ve Romanya cephelerinde çoktan beri hazırlamış oldukları müstahkem hatları yarmaktır. Almanların Rusya'daki amacı Ukrayna'nın erzak ambarları ile Kafkasya petroleriyse de onlar Kızılordu'yu mağlup ve imha etmeden bu gibi tali hedefler takip edemezler. Alman orduları muazzam büyüklükteki cephenin her tarafından ilerlerken şimdilik Kızılordu'yu parçalamaktan ve her bir parçayı ayrı ayrı sararak imha etmekten başka bir şey düşünemezler.³⁴⁶

Almanlar bütün Rus cephesini Moskova istikametinde merkezden delmiş olmakla beraber asıl büyük ve geniş çevreleme hareketini kuzeyden yani Letonya ve Finlandiya üzerinden yapmaktadırlar. Takip ve yürüyüş istikametleri bu amacı gösterdiği gibi bu suretle güneyde kalan ve Kiyef ve güneyine ricat halinde bulunan Rus ordularının da tamamıyla tek başına ve tesirsiz bir halde bulundukları anlaşılmaktadır.³⁴⁷

Sovyet orduları bütün cephede müttefik düşman ordularına ümitsiz hareketlerle karşılık vermeye devam ediyorlar. 22 Haziranda Rus hudutlarını aşan Alman orduları günlerce süren şiddetli muharebeler ile Kızılordu'yu yenmeye mecbur oldular. Stalin hattına doğru geri çekilen Sovyet ordularının takip edilmesiyle 9 Temmuzda Almanlar, Sovyet muhاریplerinin dörtte birini ve malzemesinin de yarısından fazlasını imha ettiler. Ardından Stalin hattında Alman-Rus harbinin ikinci büyük meydan muharebesi başlamışsa da bu meşhur Sovyet hattı Almanlara karşı üç günden fazla dayanamayarak hattın en önemli noktaları 12 Temmuzda Almanların eline geçti. Bunlara bakarak

³⁴⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanya-Sovyetler Harbinin Muhtemel İnkişafı" Cumhuriyet Gazetesi, 23 Haziran 1941, s.1,5.

³⁴⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Alman Ordusunun Esaslı İki Hedefi" Cumhuriyet Gazetesi, 24 Haziran 1941, s.5.

³⁴⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Muhtemel Harekât" Cumhuriyet Gazetesi, 5 Temmuz 1941, s.2.

Almanların şimdi devam etmekte olan Leningrad ve Moskova meydan muharebelerini kazanmakta da büyük sıkıntı çekmeyecekleri tahmin edilebilir.³⁴⁸

Almanlar Stalin hattını yardıktan sonra Sovyet ordularının mukavemetine uğradıklarından 12 gündür devam eden Smolensk ve Prkof muharebeleri başlamıştır. Bu muharebelere Moskova ve Leningrad muharebeleri de denilebilir. Sovyet orduları hareketli meydan savaşlarında müstahkem hatlarda olduğundan daha iyi dövüşüyorlar. Bunda Almanların 700 km gibi bir mesafeyi geride bırakmaları ve ihtiyaçlarını kolayca ikmal edememeleri de etkili olmuştur. Sovyetler ise en önemli harp, sanayi ve ikmal merkezlerine doğru geri giderek pek yakınlarına vardıkları bu mevkilere her türlü ihtiyaçlarını kolaylıkla ikmal edebilmektedirler. Almanlar Smolensk'te son Rus mukavemetini kırarak Moskova'yı almak ve Rus ordularını ikiye bölerek aralarına girmek istiyorlar. Amaçları küçük parçalara ayrılan Sovyet ordusunu kısım kısım mahvetmektir. Sovyetlerin çalıştıkları ise Almanların bu amaçlarına mani olarak Leningrad, Moskova, Kiyef ve Odessa'yı mümkün mertebe fazla müddet müdafaa etmektir. Neticeleri kesin olacak bu muharebeleri kaybeden taraf belki harbi de külliye kaybetmeye aday olacaktır.³⁴⁹

Yaklaşık bir ay süren Stalin müdafaa hattının yarılması ve Smolensk büyük meydan muharebesinin başarılmamasıyla Almanlar geri ile olan bağlantılarını düzeltmişler böylece Alman-Rus harbinin başlayan üçüncü safhasını süratle başarabilmek için lazım olan bütün kuvvetleri ileri sürmek imkân ını elde etmişlerdir. Harbin üçüncü faslını yeni Leningrad, Moskova ve Ukrayna büyük meydan muharebeleri karakterize etmektedir. Ukrayna Rusya'nın en mamur sahası olduktan başka buğday ambarı ve başlıca sanayi bölgesidir. Burada Dinyeper layıkıyla müdafaa edilemezse bunun sonucu bütün Sovyet cephesinin güneyden sökülmesi olabilir. Dinyeper geçilirse Alman ordularına güçlük verebilecek tek mani Donez nehrinden ibaret kalır ki muharebeyi yapan ordulardır ve ordular tahrip edildikten sonra nehir gibi manilerin büyük ehemmiyeti kalmaz.³⁵⁰

Dünyanın yakın ve uzak geleceği hep bu harbin gidiş ve neticelerine bağlı bulunmaktadır. Bugün dünyada harbe girmemiş ve tarafı belli olmamış hiçbir büyük

³⁴⁸ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "Leningrad ve Moskova Meydan Muharebeleri" Cumhuriyet Gazetesi, 21 Temmuz 1941, s.5.

³⁴⁹ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "Alman-Sovyetler Cephesinde Son Vaziyet" Cumhuriyet Gazetesi, 30 Temmuz 1941, s.1,3.

³⁵⁰ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "Ukrayna Cephesinde Son İnkişaf" Cumhuriyet Gazetesi, 11 Ağustos 1941, s.3.

devlet kalmamıştır. Büyük devletlerin beş kıtada dominyon ve üsleri bulunduğu için harp ateşinin şu veya bu zamanda herhangi bir vesile ile dünya yüzeyinin hemen her tarafına sıçramaması artık mümkün değildir. Amerika'nın İngiltere ve Rusya'ya yaklaşması ve yardım teşebbüslerinde bulunması bu devletlerin mağlup olmaları durumunda Almanlar cihetinden hissettiği büyük tehlike dolayısıyladır. Tüm kayıplarına rağmen Sovyetlerin hala Kiyef, Moskova ve Leningrad'ı müdafaa edebilmeleri İngilizler ve Amerikalılara ümit vermiş ve Rusya'ya yardımı tüm zorluklarına rağmen onların gözünde teşebbüse değer bir iş haline getirmiştir.³⁵¹

Kuzey Alman ordular grubunun piyadeleri Leningrad'ı batıdan ve güneyden, Fin kıtaları da kuzeyden sarmış bulunuyorlar. Bu suretle şehir tam bir çember içine alınmıştır. Helsinki radyosu burada üç milyon şehir halkı, bir milyon harpten dolayı Leningrad'a sığınan muhacirler, bir milyon da asker olduğunu bildiriyor. Rus başkumandanlığının er geç düşmesi muhakkak olan etrafı sarılmış bir şehrin birkaç gün daha fazla elde kalmasını sağlamak için bu kadar büyük kuvvetler tahsis etmesi ve bunların sonradan düşmana teslim olmalarına evvelden razı olması mantıklı değildir. Askeri gereklilik şehre iki yüz bin kişilik bir müdafaa ordusu bırakmaktır. Şehrin ne kadar dayanacağını, ne zaman düşeceğini bilmeye imkân yoktur. Dolayısıyla Moskova'nın kuzeyden çevrelenmesi tabiatıyla zaman isteyecektir. Görülüyor ki harbin kışa doğru uzaması mümkündür ancak kış harbi durdurmayacaktır. Harp kışın da yapılır ve kış harbi iyi giydirilmiş, iyi teçhiz edilmiş ordulara büyük bir üstünlük verir. İyi ordular kıştan korkmaz tam aksine ondan istifade etmesini bilirler.³⁵²

Rusya'da Almanların verdikleri imha savaşları gittikçe büyümüş ve daima daha önemli sonuçlar alınmıştır. Mesela Kiyef savaşı ondan öncekilerin hepsinden büyük ve önemli olmuştu. Şimdi de Wiyasma ve Brjansk savaşları bu harpte geçen savaşların en büyüğü olmuşlardır. Çünkü bugün bu iki mevkiinin civarında Sovyetlerin yıpranmamış beş-altı ordusu yani bir milyona yakın askeri Almanlar tarafından sarılmış bulunuyor. Bu savaşların diğer bir önemi Rusya'daki en büyük ve en son savaşlar vasfını muhafaza edeceklerinden ileri gelir. Alman-Rus muharebe cephesinin merkezini Almanlar beş yüz kilometre genişlikte yarmakla kalmayarak aynı zamanda derinleştirmişler ve Moskova'ya yüz kilometre mesafeye kadar gelmişlerdir. Kiyef'ten sonra Sovyet

³⁵¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Şark Cephelerinde Harekâtın İnkişafı" Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ağustos 1941, s.1,3.

³⁵² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Kış Harbine Doğru" Cumhuriyet Gazetesi, 10 Eylül 1941, s.1,3.

ordularının merkezine yapılan harekâtla Almanlar burayı yalnız batıdan değil güneyden de çevirerek tehdit etme durumunu almışlardır. Almanların Moskova'nın kuzeyindeki ilerlemeleriyle de şehrin kuzeyden çevrilmesi imkân dâhiline girmiş olur. Bugün yalnız Timoçenko orduları mahsur olmakla kalmamıştır, güneydeki Budienni ordular grubu da son kuvvetlerinin önemli kısmını kaybetmiş durumdadır. Kuzey ordular grubunun yarısına yakın kısmının da Leningrad'da mahsur bulunduğu ve Moskova'dan ayrılmış ya da ayrılmak üzere bulundukları malumdur. Sonuç olarak bütün Sovyet cephesi parçalanmış ve çok tehlikeli bir buhran içindedir. Manzara Sovyet ordusunun kendini kurtarmak için azami derecede gayret içinde olduğunu göstermektedir.³⁵³

Almanların Leningrad'ı kendiliğinden düşmeye bırakarak Moskova bölgesindeki harekâtı kara kış gelmeden tamamlamayı istedikleri anlaşılmaktadır. Bu doğaldır çünkü Leningrad bölgesindeki Rus orduları ancak bu suretle ve tamamıyla tecrit olunabilirler. Moskova bölgesindeki kararlaştırılmış harp hareketlerini başarıyla tamamlamak demek Moskova'yı tıpkı Kiyef'te olduğu gibi içindeki ve etrafındaki Sovyet ordularıyla birlikte çevrelemek sonra esir ve imha etmek demektir. Bunda ise Almanlar, Sovyetlerin Moskova'yı inatçı bir şekilde müdafaada devam etmeleri sayesinde muvaffak olabilirler. Güneye gelince Almanlar Rostov bölgesindeki Sovyet ordularını arkadan çevirmeyi ve bütün Sovyet ordularının Kafkasya ile bağlantısını kesmeyi düşünebilirse de bunun gerçekleşmesi hayli zaman alabilir. Bu kış Almanların Volga'ya kadar ilerleyip bundan sonraki yapacaklarını gelecek ilkbaharda devam ettirebilmek için bütün geri tertibat ve hizmetlerini tanzim etmeyi düşünmeleri mümkündür.³⁵⁴

Dona rağmen Almanların Moskova çevresindeki birkaç kat Sovyet tahkimatını zorlayarak ve on binlerce mayın yerleştirilmiş tarlaları ayıklayarak kuzey, batı ve güney istikametlerden Moskova'ya doğru ilerlemeleri biraz ağır olmakla birlikte plan dâhilindedir. Bu harp neticesinde Moskova her halde ya çevresindeki ordu ile birlikte sarılacaktır ya da Rusların fazla sebat etmemeleri neticesinde adım adım düşecektir.³⁵⁵

Almanların iki aydan beri elde etmek için uğraştıkları ve çok kan döktükleri, Moskova'yı içinde ve çevresinde bulunan Sovyet ordularıyla birlikte sarma amacını

³⁵³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Hâsıl Olan Manzara" Cumhuriyet Gazetesi, 11 Birinciteşrin 1941, s.1,3.

³⁵⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Alman-Rus Cephesinde Görülen Manzara" Cumhuriyet Gazetesi, 7 İkinciteşrin 1941, s.1,3.

³⁵⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "İki Cephede Harekât" Cumhuriyet Gazetesi, 25 İkinciteşrin 1941, s.2.

bırakarak kuvvetlerini kışlayacakları müstahkem bir hat üzerine aldıkları görülüyor. Bunun başlıca sebebi Rusya'nın kara kışının bu yıl hem vaktinden önce gelmesi hem de her kıştan fazla soğuk olması gibi görünüyor. Almanların harp hareketlerini tatil etmeleri fazla zayıttan veya kuvvetsizlikten değil insan ellerini ve makineleri donduracak kadar fazla bir soğuğun bastırmasından dolayıdır. Kara kış aniden bastırmamış olsaydı Moskova belki bu kış alınabilirdi. Bundan sonra Almanlar ve Ruslar ilkbahar için hazırlanacaklardır. Ruslar kendi sanayi kaynaklarından önümüzdeki dört-beş ayda epey top, tank ve uçak üreteceklerdir. Yeterli insan kaynakları da şimdilik mevcuttur. Fakat bunlardan meydana getirilebilecek yeni kıtaların az çok bir müdafaa ve mukavemet kabiliyetleri olsa da her halde taarruz kudretleri bulunmayacaktır.³⁵⁶

Almanların doğu cephesinin muhtelif yerlerinde kış aylarında taarruzdan mevzi harbine geçerken cepheyi ıslah çalışmalarına girişmeleri ve onların bıraktığı yerleri Rusların tekrar işgal etmeleri kadar doğal bir şey yoktur. Bu sebeple doğu cephesinde ne Napolyonvari bir Alman ricati ne de bir Sovyet taarruzu mevzu bahis değildir. Doğru cephesinin talihi bu kış değil 1942 ilkbahar ve yaz mevsimlerinde belli olacaktır. Bununla beraber doğu cephesindeki vaziyette Almanlar aleyhinde önemli bir değişiklik olduğu muhakkaktır. Almanlar için gelecek ilkbahardaki konu mevzi harbinden çıkarak önceliği tekrar ele almaktır. Bu onlar için pek güç olmayacaktır. Ancak unutulmamalıdır ki Almanların düşündükleri şekliyle Avrupa harbini bitirmeleri ancak Rus harbini sona erdirmeleriyle mümkün olacaktır. Bu da şimdiki hatta ilanihaye durmakla değil tekrar ilerlemekle mümkündür.³⁵⁷

2.2. 1942 Yılında Alman-Rus Savaşı

Ruslar kuzeyde Leningrad'ın muhasarasını kaldırmak için şiddetli taarruzlara girişmişlerdir. Yapılan muharebelerin sonucu belli değildir. Almanlar Novgorod'u bırakmak zorunda kalırlarsa -beklenen bir şey değildir- Leningrad muhasarasının kalkmış olacağı aşîkârdır. Donmuş toprağı kazıp siper ve sığınaklar yapmak imkân sız gibidir. Bundan dolayı Almanlar ilkbahara kadar hiç değişmeyen, kuvvetli ve sökülmez

³⁵⁶ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "Şark Cephesinde Harekât Niçin Durduruldu?" Cumhuriyet Gazetesi, 15 Birincikanun 1941, s.1,2.

³⁵⁷ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "Doğu Cephesinde Almanlar Nerelere çekilebilirler?" Cumhuriyet Gazetesi, 19 Birincikanun 1941, s.2.

bir müdafaa mevzi tesis edip tutmaları düşünülemez. Onun için iki tarafın muharebe hatlarında ilkbahara kadar az çok ileri ve geri hareketler olması doğaldır.³⁵⁸

Hitler ve partisi iç politika gereği fazla zayıat verici hareketlerden çekindiğinden Leningrad ve Moskova gibi müstahkem mevkihlerin zorlanmaksızın sırf ihata ve muhasaralarla düşürülmesini istemişlerdir. Fakat kuzeydeki zayıf Fin ordusu ve Alman ordularının yayılmaya fırsat bulamamalarından Leningrad tam olarak kapatılamadığı gibi Moskova da yazın alınamamıştır. Her şeye rağmen Rusların Leningrad'ı kurtarabilecekleri pek de zannedilmez. Ancak muhasarayı Almanların devam ettirememesi Sovyetlerin maneviyatlarını kuvvetlendirmekten başka onların taarruz hırs ve imkânlarını artıracaktır.³⁵⁹

Sovyet başkumandanlığının Almanların şiddetli kış dolayısıyla taarruzu bırakarak müdafaaya geçmelerinden itibaren onları mümkün mertebe geriye atmak ve kabilse bozmak kararları esas olarak doğrudur. Aylardan beri taarruzda bulunmalarına rağmen önemli bir sonuç alamamaları icraattaki eksikliklerden ileri geliyor. Sovyetlerin taarruza geçmeleri Almanların kış boyunca geçici olarak müdafaayı tercih etmelerinden ileri gelmiştir. Şark cephesinde bugün Rus taarruzlarıyla Alman müdafaası arasında ancak gelecek ilkbaharın bozabileceği bir denge vardır.³⁶⁰

Almanların Bolşevik ordularını sarıp imha etme hedefleri için Moskova'nın çevresindeki ordularla birlikte gene güneyden çevrelenmesi gerekecektir. Bunu kolaylaştıracak ilk hareket de Alman güney kanadının Rostov'u alarak Volga'ya yürümesi olacaktır. Bunlar hızla başarılırsa Rus orduları hem Kafkasya'dan yani petrolden ayrılmış olur hem de Kafkasya ile beraber İran'daki Rus kuvvetleri Moskova'dan tecrit edilmiş olur. İngiliz ve Amerikan yardımı gelemeyeceğinden Sovyet ordularının Almanların hazırlandıkları pek şiddetli darbeye dayanacakları ve İngilizlerin umduğu gibi harbi gelecek kışa kadar uzatabileceklerinin pek şüpheli hale gelebileceği hükmolunabilir.³⁶¹

Şark cephesi en şiddetli kış aylarını geçireli bir ay oldu fakat bir taraftan çözülen buzların suları diğer taraftan yağmurlar ile Rusya'nın yolları ve arazisi çamur içindedir. Güneş ortalığı ısıtıp kurutmadıkça büyük Alman taarruzunu beklemek yerinde olmaz. Güneşin ortalığı ısıtıp kurutması şark cephesinin güney kısmında belki nisanın

³⁵⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Şark Cephesinde" Cumhuriyet Gazetesi, 24 İkincikanun 1942, s.2.

³⁵⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Leningrad'ın Alınmaması Nelere Sebep Oldu?" Cumhuriyet Gazetesi, 23 Şubat 1942, s.2.

³⁶⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Bahar Yaklaşırken" Cumhuriyet Gazetesi, 28 Şubat 1942, s.1,2.

³⁶¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "İlkbahar Taarruzları" Cumhuriyet Gazetesi, 18 Mart 1942, s.2.

ortasından itibaren gerçekleşebilir. Fakat merkez ve kuzeyde Alman taarruzunun başlayıp genişlemesi mayısın başı ile on beşi arasında mümkündür. Almanlar kış esnasında hem mevkillerini muhafaza etmeyi hem de taarruza hazırlanmayı başaramışlardır. Rusların kış mevsimindeki ümidi Alman cephesini bozup onları geri atarak taarruz hazırlık ve imkânlarını yok etmektir. Bunda başarılı olamadıkları gibi yaptıkları taarruzlarla pek çok insan ve malzeme zıyatı da vermişlerdir. Bunlar dikkate alındığında Almanların taarruzda başarılı olamamaları için ortada önemli ve bariz bir sebep kalmaz denilebilir.³⁶²

Rusların gelecek Alman taarruzunu karşılamak için Alman ordularının benzeri sayılarda kuvvetler çıkarmalarına maddeten imkân olmaması gerekiyor. Bu sebeple vaziyet geçen haziran sonundakinin tersine olarak Ruslar için asla müsait değildir. Çünkü geçen yaz Ruslar tank, uçak ve top sayıları yönünden Almanlara üstün oldukları halde Alman saldırılarına dayanamadılar. Şimdiki vaziyette ise Sovyet ordularının işinin geçen yazı göre çok daha güç olacağı artık tahmin edilebilir.³⁶³

Kırım yarımadasının doğusunda mayısın sekizinden on ikisine kadar cereyan eden ve Almanların doğu cephesindeki 1942 yılına ait ilk önemli taarruz başarılarını teşkil eden Kerç yarım ve imha savaşında dikkate çarpan bir taraf, Kırımdaki Alman ve Rumen kuvvetlerinin sayıca daha az olmalarına rağmen Ruslara galip gelmeleridir. Müstahkem mevzilere karşı taarruz metotlarının kuvvetin çokluğundan ziyade ustalığa ve tekniğe dayandığı artık anlaşılmıştır. Kerç taarruzuna mukabele olarak Rusların Harkof istikametinde taarruza başladığı haberlerinden önemli bir netice çıkmayacak olsa da bu hareket prensip itibarıyla doğrudur.³⁶⁴

Mihverin Harkof zaferi büyüktür ve bu muharebelere Alman, İtalyan, Rumen, Macar ve Slovak ordularının beraberce iştirak ettiklerine göre de zafer hakiki bir Mihver başarısı olmuştur. Harkof muharebeleri bittiğine göre doğu cephesindeki askeri hareketler gene küçük ve mahalli teşebbüslere dönmüş gibidir ve bu zamanda her iki tarafın yeni teşebbüslere hazırlanmakta olduklarını kabul etmek gerekir. Eğer Almanlar yeni teşebbüsü ellerine alarak Sovyet cephesini önemli bir yerinden büyük ölçüde vururlarsa işte o zaman hakiki Mihver taarruzları başlamış olacaktır.³⁶⁵

³⁶² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Önümüzdeki Haftalarda” Cumhuriyet Gazetesi, 4 Nisan 1942, s.1,2.

³⁶³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “1942 Taarruzu Başlarken” Cumhuriyet Gazetesi, 7 Nisan 1942, s.2.

³⁶⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Cenup Cephesinde Harekât” Cumhuriyet Gazetesi, 15 Mayıs 1942, s.1,2.

³⁶⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Harkof Muharebesi Bittikten Sonra” Cumhuriyet Gazetesi, 1 Haziran 1942, s.1.

Mihverin beklenen esaslı ve büyük taarruzu iki üç gün içinde başlamadığı takdirde Almanya Rusya'ya yeniden büyük bir taarruza geçmek için Japonya'nın Çin işini bitirerek onunla birlikte Rusya'ya karşı harekete geçmesini bekliyor demektir. Bununla birlikte Japonların Rusya'ya taarruzları bu devleti batıdan doğuya kuvvetler çekip götürmeye yöneltmeyeceği muhakkak olduğuna göre Almanların Rusya'ya Japon taarruzundan büyük ümitlere girerek kendi taarruzunu geciktirmesi beklenemez. O halde Harkof'tan sonraki durgunluğu geçici kabul ederek birkaç gün daha beklemek doğru olur.³⁶⁶

Almanların yeni Harkof taarruzunu haber verdiği tebliği bunun beklenen büyük Rusya taarruzunun gerçek bir başlangıcı bulunduğunu göstermektedir. Taarruzun ağırlık merkezi Harkof'un doğusundadır. Buradan taarruzun Moskova'nın güneyden çevrilmesine vardırılmak istendiği anlaşılır. Fakat beklenen asıl taarruzun bu suretle artık başlamış olduğuna şüphe edilemez.³⁶⁷

Harkof-Kursk bölgesinde birkaç günden beri hızlı gelişme gösteren Mihver taarruzu muazzam bir yarma savaşına dönmüş görünmektedir. Hedef Rus ordular grubunu çevirmek ve Kafkasya-Moskova yolunu kesmektir. Mihver doğu cephesinde şimdilik Rusların güney ve merkez ordu gruplarının arasını kesip ayırmak kabiliyet ve imkânlarını gösteren büyük bir yarma yapmıştır. Kuvvet kamalarını şimdi derinliklere sokarak yarmayı büyük bir imha savaşına çevirmekle meşguldür.³⁶⁸

Genel Sovyet ordularının en az üçte birini teşkil eden Timoçenko orduları Don ve Donetz meydan muharebelerini kaybettikleri gibi aynı zamanda tamamıyla mahvolmak arifesindedirler denilebilir. Bunların Donetz nehri gerisine çekilerek yeni bir müdafaa hattı tesis etmeleri artık mümkün değildir. Herkes Almanların Kafkasya'ya yürüyeceklerini ve zaten Kafkasya'ya yürümek için taarruzu güney cephesinden yapmış olduklarını söylüyor. Almanlar bu istikamette kaçanları takip etmek için hafif ve seyyar kuvvetler tertip edip o yana yollayacaklardır fakat asıl taarruz Voronej bölgesinden Moskova'ya karşı yapılacaktır.³⁶⁹

³⁶⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Şarkta Büyük Taarruz Niçin Başlamıyor?" Cumhuriyet Gazetesi, 4 Haziran 1942, s.2.

³⁶⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Harkof Taarruzu" Cumhuriyet Gazetesi, 13 Haziran 1942, s.1.

³⁶⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Kursk Kesiminde Büyük Mihver Yarma Hareketi" Cumhuriyet Gazetesi, 5 Temmuz 1942, s.1,3.

³⁶⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Şark Cephesinin Cenubundaki Çözülüş" Cumhuriyet Gazetesi, 15 Temmuz 1942, s.1,2.

Ruslar Don dirseğinin müdafaasını hala bırakmayarak burada Mihver kuvvetlerine taarruzlarda bile bulunuyorlar. Bundan belli ki onlar Voronej’de olduğu gibi burada da büyük kuvvetler toplamışlardır. Fakat Sovyetler bu kadar kuvveti daima nereden bulabiliyorlar? Ve neden mukavemetleri bir türlü kırılmıyor? Geçen büyük harpte Rus ordusunda çıkan ihtilale karşı bu harpte Rus ihtilal hükümeti kuvvetli, fazla dikkatli ve canlıdır. Kudretli vasıtalarla ihtilale bütün gayretleriyle mani olacaklardır. O halde Rusya ancak askeri mahiyette yıkılabilecek demektir. Bu da Mihvere göre kıştan evvel olmalıdır. Çünkü eğer 1943 Rusya karakışı gene Rus askeri kuvvetleri ayaktaiken gelecek olursa Mihver için zafer ümidi artık kalmaz.³⁷⁰

Stalingrad’da durum günden güne ciddileşmektedir. Çünkü bu şehrin önünde bir Don dirseği müdafaası kalmamış ve Almanlar şehre kuzey batı, batı ve güneyden şiddetli taarruz muharebeleri vererek ilerlemektedirler. Almanlar şu anda Kafkasya’da yavaş yavaş ilerlerken Stalingrad’da üç istikametten şiddetle taarruz ederek burasını sarmaya çalışıyorlar. Ruslar burayı savunmak için hiçbir fedakârlıktan kaçmayacaklardır. Onlar Stalingrad’ı ne kadar büyük ve fazla kuvvetle müdafa ederlerse Almanların başarısı o kadar fazla olacaktır. Fakat Almanlar Stalingrad önünde kışa kadar vakit geçiremezler. Burayı acele ele geçiremezlerse sarmakla yetinip kuzeyde sapasağlam duran Rus ordularına yeni bir darbe indireceklerdir.³⁷¹

Führer’in Alman milletini onuncu defa olarak kış yardımı işine kendiliğinden fedakârlık etmeye davet etmesi Alman-Rus harbinin bir daha kışlayacağını göstermektedir. Kışın büyük harp hareketlerine girişilemeyeceğinden Almanlar Rusya’da esaslı olarak her ne yapacaklarsa kışa kadar yapacaklar demektir. Almanlar için doğu cephesinde bu günden itibaren daha on iki-on üç muharebe haftası vardır. Rusların ve müttefiklerin maksadı zaman kazanmaktır. Muazzam bir cephede harbeden mihver ordularını üç ay daha oyalayarak kışa sapasağlam girmek isteyeceklerdir. 1943 Haziranına kadar kazanılacak altı ay şüphesiz kıymetli olur. Alman ordularının gelecek üç ayda yapmaları gereken merkez Rus ordularını imha ile beraber bütün Volga vadisini elde etmektir. Bu sayede belki Leningrad da kendiliğinden düşer. Almanlar bu yıl kışa kadar Rusya’yı askeri kuvvetlerinin büyük kısmıyla en verimli nüfus, ziraat ve sanayi alanlarından mahrum bırakmak sayesinde sonraki yıllara ümitle bakabilirler. Rusya’nın

³⁷⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Alman Taarruzu ve Sovyet Müdafaası” Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ağustos 1942, s.3.

³⁷¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Kafkas ve Stalingrad Harekâtının Gidişi” Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ağustos 1942, s.2.

askeri kuvvetleri bu yıl kesin bir şekilde yenilmediği takdirde onların gelecek yıl ortadan kaldırılabilirlerini düşünmek güçtür.³⁷²

Ruslar kışa kadar Stalingrad, Kafkasya hatta Moskova ve Leningrad'ı kaybetseler bile kışın ve kıştan sonra direnmeye devam edecekler ve müttefiklerin yardımıyla 1943 veya daha sonra Almanlara galip gelme fırsatını bulacaklardır. Şimdi doğu cephesinde bütün mesele Stalingrad'dadır. Burası alınsa bile Volga'yı geçerek bu mevki sarılmadığı takdirde buradaki Rus orduları imha edilemeyecektir. Rusya harbinde mihver tarafının takip ettiği askeri fikir Rus ordularını mümkün mertebe fazla bozup imha ederek kışın konaklamak için Moskova'yı mümkünse almaktır. Stalingrad, Moskova ve Leningrad'ı almak kışa kadar elde edebilecekleri azami hedeflerdir. Stalingrad birkaç güne kadar düştüğü takdirde oradan Kafkasya'ya kuvvetler ayırmak değil tam aksine mümkün olduğu kadar süratle ve fazla kuvvetle kuzeye dönmek lazımdır.³⁷³

Japon taarruz ihtimalinin azalmasından istifade eden Ruslar Sibiryâ, Türkistan, İdil ve Ural'daki kuvvetlerinden birçok kıtaları batıya taşıyarak Stalingrad muharebesine soktular. Taze kuvvet aldıkça Stalingrad Sovyet müdafaası gittikçe şiddetlenerek şaşılacak bir inatla devam ediyor. Mihverin kışın güney Kafkasya'dan İran'a yürümesi, Hindistan ve Irak'ı tehdit edebilmesi için kıştan evvel Moskova'yı ele geçirerek Sovyet ordular grubunu bir bozguna uğratması gerekir. Aksi takdirde ve hatta yalnız Leningrad alınmış olsa bile büyük Alman kuvvetlerinin uzak güney doğuda büyük ve uzun hareketler yapmak için doğu cephesinden ayrılmaları tehlikeli olabilir. Harpte kendine olduğundan fazla güvenmek ve düşmanın kuvvetini olduğundan daha az tahmin etmek öyle bir hatadır ki cezası gecikmez. Mihverciler Stalingrad sayfasını kapatarak doğu cephesinde ikinci büyük bir teşebbüse bir an önce girişmek mecburiyetindedirler.³⁷⁴

Almanlar, Anglo-Saksonların ikinci bir cephe açma ihtimalleri dolayısıyla batıda geçen yıldan daha fazla kuvvet ayırmak zorunda kaldıklarından 1942'de dahi doğu cephesinde Ruslara karşı ezici bir sayı üstünlüğü elde edemediler. Bu yüzden daha belirli hedeflerle önce sağ taraflarını tehlikeden korumak ve Karadeniz hâkimiyetlerini emniyete almak için Kırım'ı düşmandan temizlemeye karar verdiler. Kerç ve Sivastopol

³⁷² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Şark Cephesinde Harp Bir Daha Kışlayacak" Cumhuriyet Gazetesi, 2 Eylül 1942, s.1,4.

³⁷³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Stalingrad'dan Sonra" Cumhuriyet Gazetesi, 13 Eylül 1942, s.1,2.

³⁷⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Harbin Şark Cephesinde Uzamasından Doğabilecek Neticeler" Cumhuriyet Gazetesi, 22 Eylül 1942, s.1,2.

savaşları bu yüzden yapılmış ve tam bir başarı ile neticelenmiştir. Ardından Don cephesini yarmak için hazırlanmaları gerekirken Ruslar Harkof'ta taarruza geçince onları yanlarından vurup sararak imha etmek için aniden tertibat almak gerekti. Büyük bir hız ve ustalıkla yapılan Harkof savaşı Mihver için parlak bir zaferle neticelendi. Alman programının bundan sonraki kısmı genel olarak savunmaya dayalıdır. Bu yıl Stalingrad alındıktan sonra Leningrad da alınmaya çalışılacak, Kafkasya tamamen ele geçirilerek Rusya'nın kuzey ve güney yardım yollarını kesip onu mümkün olduğu kadar tecrit etmekle yetinilecektir.³⁷⁵

Rus başarıları iki sebepten ileri geliyor. Birincisi Almanların merkezde ve kuzeyde taarruzu tamamıyla bırakarak faaliyetlerini güneye kaydırmalarıdır. İkincisi ise Japonların Çin batağından kendilerini bir türlü kurtaramayarak Rusya'ya taarruz edememeleridir. Almanlar Stalingrad ile uğraşacakları yerde Moskova'ya taarruz etmeyerek Rusya'yı göğüs ve kalbinden vurmak yerine onun bacaklarına saldırdılar. Neticede Rusya bu kış da ayakta kalmıştır ve kalacaktır. Alman ve müttefik ordular Rusya'yı kalbinden vuramamak pahasına dahi ne Stalingrad'ı ne de Kuzey Kafkasya'yı henüz zapt edemediler. Stalingrad'ı yakında düşmandan temizleseler bile Kuzey Kafkasya'yı bu kış zaptedecekleri şüphelidir.³⁷⁶

Doğu cephesinde asıl Rus ordularını mağlup edemeyen Mihver ordularının Stalingrad ve Kafkasya'dan başka kesimlerde genel itibariyle müdafaada bulundukları malumdur. Bu durumdan istifade eden Ruslar Stalingrad'ın kuzey ve güneyinde kuvvetler yığarak buralardan büyük bir taarruza geçtiler. Tehlikeli bir vaziyete düşmesi doğal olan Mihver kuvvetleri takriben yirmi beş kadar Alman tümenidir. Almanların Stalingrad'ı tahliye ederek elde kalan kuvvetlerini geriye çekmenin bir yolunu bulmaları gerekir. Bunu yapmadıkları takdirde mihver kuvvetlerinin mahvolma tehlikesi vardır. Güney Fransa'ya, Kuzey Afrika'ya, Balkanlara hatta İtalya'ya birçok kara ve hava kuvvetleri sevkine mecbur olan, ikinci cephe teşebbüsleriyle Batı Avrupa'da büyük kuvvetler tutmak zorunda bulunan Mihver gerek doğu cephesindeki tehlikeli durumu düzeltmek ve gerek Stalingrad ve Kafkasya'da taarruz teşebbüsünü yeniden ele almak

³⁷⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Hitler'in Nutkuna Göre Alman Harp Programı" Cumhuriyet Gazetesi, 2 Birinciteşrin 1942, s.3.

³⁷⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Cephelerde Harekâta Umumi Bir Bakış" Cumhuriyet Gazetesi, 30 Birinciteşrin 1942, s.2.

için gerekli olan yedek kuvvetlere sahip midir? Yeterli derecede yedek kuvvetleri yoksa o zaman mihverin her yerde zayıf olmaktansa önemli yerleri tercih etmesi gerekir.³⁷⁷

Doğu cephesinde hiçbir taraf kesin ve seri bir zafer elde edebilecek durumda görünmemektedir. Her iki taraf kuvvetleri arasında denge meydana geldikten sonra harp, Rusya'nın o muazzam bozkırları, ormanları ve bataklıkları içinde mevzileşerek yıllarca sürececek bir vaziyete düşmüş gibidir. Uzun bir savaşa ise Rusya'nın Almanya'dan daha az dayanma ihtimali yüksektir. Müttefikler bu harbi ancak Almanya'yı ve dolayısıyla İtalya'yı Avrupa'da büyük bir savaşla yenmekle veya Almanya'nın içeriden çökmesiyle kazanmayı düşünebilir. Onların bu her iki neticeye varabilmeleri için Rusya'nın sonuna kadar dayanarak ayakta durması gerekir. Rusya bir gün yıkılırsa o vakte kadar dayanacak Almanya ne askeri bir mağlubiyete uğrayarak ne de içinden yıkılarak bu harbi kaybetmez. Bu takdirde müttefiklerin zafer ümitlerine veda etmeleri gerekir. Görülüyor ki her iki taraf için zafer ümitleri Rusya'dadır. Rusya ayakta durdukça müttefikler Kuzey Afrika'dan mihveri atarak İtalya ve Almanya'yı havadan hücumlarla zayıflatmaya ve onları Avrupa'da büyük ve kesin bir savaşla mağlup etmeye ümit besleyebilir. Yeter ki Rusya ayakta dursun ve Alman askeri kuvvetlerinin çoğunu yıpratmaya devam etsin. Bu sebeple Rusya'ya yardım müttefikler için ne kadar önemliyse Almanlar için de Rusya'yı yıkmanın çarelerini bulmak o derece hayatidir.³⁷⁸

Ruslar Stalingrad'ın kuzeyinde ve Volga ile Don arasında bulunan Alman müdafaa hattına çoktan beri neticesiz taarruzlarda bulunuyorlardı. Don nehrini başarıyla aşarak mihver hattını yarmaya vardırıdıkları taarruzun büyük kuvvetlerle ve süratle başarılması şüphesiz sürpriz olmuştur. Bu Rus taarruzlarının ilk hedefi Stalingrad çevresi ve Don kavsi içindeki mihver kuvvetlerinin çevrilerek imha edilmesi ve son hedefi de Rostov'un zaptı ile Kuzey Kafkasya'daki mihver ordusunun geri çekilme yollarının kesilmesidir. Ruslar eğer bu taarruzda başarılı olsalardı otuz-kırk mihver tümenini imha etmek, Stalingrad ve Kafkasya'yı kurtarmakla kalmaz, Almanları Volga ve Don'dan Donetsk'in gerilerine atarak onların bu yaz kazanmış olduklarını ellerinden geri alırlardı. Başlarda başarılı olan bu Rus taarruzları mihver için çok tehlikeli olabilirdi fakat görülüyor ki esaslı hiçbir netice vermeden sona ermek üzeredir. Özetle

³⁷⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Doğu Cephesinde Rus Taarruzları" Cumhuriyet Gazetesi, 24 İkinciteşrin 1942, s.2.

³⁷⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "İki Muharip Tarafın Zafer Ümitleri" Cumhuriyet Gazetesi, 4 Birincikanun 1942, s.1,2.

Ruslar bu sene de geçen seneden daha fazla bir taarruz kabiliyeti elde edememişlerdir. Taarruza başlamak kolaydır, asıl mesele sonunu getirebilmektir.³⁷⁹

Alman ve mihver kuvvetlerinin dört misline yakın bir sayı üstünlüğü ile yapılan Sovyet taarruzu eğer başarılı olsaydı büyük bir mihver kuvveti çevrilip imhadan sonra Almanları geriye doğru sürmek istidadını gösterebilirdi ancak bu olmamıştır ve söz konusu Sovyet taarruzu Almanların mukavemeti ve karşı taarruzlarıyla artık duraklamaya mahkûm olmuştur. Bununla da Rusların büyük taarruzları idare edemeyerek başarıyla sona erdiremeyecekleri bir kez daha anlaşılmıştır. Yoksa büyük sayı üstünlüğü ile yaptıkları taarruzların ilk sürprizleri ve kanlı saldırılarıyla Almanlar önceleri çok fena ve tehlikeli bir duruma düşmüşlerdi. Hükmolunabilir ki bugün doğu cephesinde bulunan 200-240 mihver tümeni karşısındaki 300-350 Sovyet tümeninin Almanlara büyük bir zararı dokunmayacaktır. Almanlara gelince bunların da sayıca çok üstün Rus kuvvetlerine karşı şimdilik öldürücü darbeler indirememekte oldukları görülüyor.³⁸⁰

Stalingrad şehri ile Don-Volga arasında ve Don kavsindeki muharebeler şimdilik hep yerli savaşlar mahiyetini aşmamaktadır. Rus cephesinin diğer kesimlerinde de önemli olaylar yoktur. Kış dolayısıyla Almanların Rusya’da müdafaada kalarak burada olabildiği kadar az kara ve hava kuvvetleri bıraktıkları ve fazlalarını batıya ve Afrika’ya yolladıkları malumdur. Buna rağmen Rusların Almanlara karşı geniş yayılmalara varabilecek büyük taarruzları idare edemedikleri tecrübeyle sabit olduğundan kış boyunca Rusya’da önemli olaylar beklenmemelidir. Gelecek ilkbahar ve yaz esnasında Almanların Rusya’da yeni taarruzlarda bulunabilmeleri onların Afrika’da başarılı olmalarına bağlıdır.³⁸¹

Ruslar ilk büyük kış taarruzuna geçen ayın 19’unda Stalingrad’ın güneyi ile kuzey batısından çift bir sarma teşebbüsü şeklinde başlamışlar, Alman ve mihver ordularını büyük bir çember içine sıkıştırabildilerse de kısılcı kapatamamışlardı. Almanlar Stalingrad şehrindeki başlıca müdafa yerlerini koruyabilmişlerdir. Burada hala şiddetli muharebeler devam ediyor. İkinci büyük Rus kış taarruzu 22 Kasım’da yani birinci taarruzdan üç gün sonra Kalinin’in batısında ileri mihver dayanma noktalarını zaptetmek maksadıyla başlamıştı. Buradaki Rus taarruzlarından hiçbir önemli netice

³⁷⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Rus Taarruzları” Cumhuriyet Gazetesi, 6 Birincikanun 1942, s.3.

³⁸⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Harp Dönüm Noktasına Gelmiş Değildir” Cumhuriyet Gazetesi, 8 Birincikanun 1942, s.2.

³⁸¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Şark Cephesinde ve Afrika’da Harekât” Cumhuriyet Gazetesi, 18 Birincikanun 1942, s.3.

çıkılmayarak ileri dayanma noktaları Almanların elinde kalmıştı. Bu birinci ve ikinci Sovyet kış taarruzları bir aya yakındır devam edegelirken bu ayın ortasından itibaren onların bir üçüncü büyük kış taarruzlarına daha şahit olduk. Ruslar Almanların hiç beklemedikleri orta Don nehrinin gerisinde büyük kuvvetler yığarak taarruzu bir baskın halinde yapabilmışlerdir. Stalingrad ve tüm Don bölgeleriyle Kuzey Kafkasya semtlerini kurtarmayı hedefleyen Rus taarruzlarının bunu elde edebilmeleri çok şüphelidir. Çünkü birçok tecrübeyle sabit olmuştur ki Rus taarruzları bazı başarılar elde edebiliyorsa da büyük ölçüde stratejik hedef ve gayelere bir türlü varamıyorlar. Bununla beraber Rusların bu taarruzları başarmaları dikkat ve hayrete değerdir. Rusların bu kış başarıları geçen kışa nispetle daha çok ve önemlidir. Bunun bu yıl kışın daha az sert olmasından mı, Almanların doğuda daha az kuvvet bırakarak batıya fazla kıtalar nakline mecbur olduklarından mı, yoksa Rusların yeni teşkilat ve müttefiklerin yardımlarıyla geçen kışa göre daha fazla kuvvetlenmiş olduklarından mı ileri geldiğini bilmiyoruz.³⁸²

“Alman ve mihver işgali altında bulunan Avrupa memleketlerinde yer yer açık ve gizli, silahlı ya da silahsız memnuniyetsizlik, isyan ve çete hareketleri olduğu gibi mihver ordularının hamleleri gittikçe zayıflamış, uçakları da mutlak hâkim olmaya alıştıkları havalardan kendi kara ordularına yardım için güçlük çekmeye başlamışlardır. Hatta bu ordular Rus cephesinin güney kesimlerinde taarruza uğramışlar, güç durumlara düşmüşler, az çok geri gitmişler ve hala gidiyorlar. Demek ki Rusya dayandığı halde Almanya harp takatinin sonuna gelmiştir.” Düşünce ve muhakemesi bir çırpıda reddolunamaz fakat münakaşa edilebilir derecede doğrudur. Biz savaşıyan tarafların ancak dışa vuran, birbirine çok zıt, kasten hata hatta yalan dolu seslerini duyuyoruz. Yalnız bunlara göre kesin muhakemeler yapılamaz ve değişmez hükümler verilemez. Müttefikler kadar Almanlar ve mihverciler de harbi kazanacaklarını elbet umuyorlar ve öne sürüyorlar. Ancak onların ümitlerinin gerçekleşmesi için Rusya’nın mağlup olması şarttır. Rusya mağlup edilmedikçe üçlü ittifak için kesin ve son bir galibiyet düşünmek fazla hayal olur. Rusya’nın bugün nasıl mağlup edilebileceği sorusuna gelince bu işin altı ay veya bir sene öncesine göre daha güç olması gerektiğini söyleyebiliriz.³⁸³

³⁸² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Rus taarruzlarının Bugünkü Neticeleri” Cumhuriyet Gazetesi, 24 Birincikanun 1942, s.1,2.

³⁸³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Savaşçı Tarafların Zafer Umutları” Cumhuriyet Gazetesi, 28 Birincikanun 1942, s.2.

Rusların merkezde yaptıkları taarruzların daha ziyade buradaki Alman kuvvetlerinin güneye gönderilmelerini engellemek maksadını taşıdığını belirtmiştik. Bu Rus taarruzu merkezdeki birçok Alman kuvvetlerini oyalamayı başararak maksadına ulaşmıştır. Şimdi de aynı maksatla devam ettiriliyor. Rus başkomutanlığının asıl taarruz hedefleri güneyde Rostov ve Donetz bölgeleridir. Bundan dolayı asıl büyük taarruzlar Stalingrad'ın güney batısı ile Don kavsinde ve sonra orta Don'da başlamış ve genişlemiştir. Stalingrad etrafındaki taarruz 19 Kasım'da başladığına göre altı haftadır devam ediyor. Fakat henüz bitmiş değildir. Stalingrad ile Volga ve Don arasındaki Alman kuvvetleri için güneyden sarılmak tehlikesi devam ediyor. Ne Ruslar Stalingrad'ın güney batısında mihver kıtalarını tam çemberlemeyi başarabiliyor ne de Almanlar Rusların güney taarruz kısılcığını kuvvetli ve kesin bir taarruzla büsbütün geri sürebiliyorlar. Fakat Almanların buraya esaslı kuvvetler yığarak karşı taarruzla tehlikeli durumu düzeltmesi beklenir. Aksi durumda ve buradaki kuvvetler tahliye edilmediğinde büyük bir bataklığa düşülmesi mümkündür.³⁸⁴

Rusların bildirdiğine göre Kotelnikovo Sovyet kıtaları tarafından zaptedilmiştir. Ruslar güneyden aşağı Don ve Rostov istikametinde büyük bir adım atmış olduklarından hem bu alanlar tehlikeye düşmüş hem de Stalingrad dolaylarındaki Mihver ordusunun durumu daha çok çetinleşmiştir. Buranın zaptıyla Rusların eline birçok yiyecek, mühimmat, silah vesaire geçme ihtimali mevcut olduğu gibi Kotelnikovo Almanların Rus güney kanadına yapmakta oldukları taarruza bir üs hizmeti gördüğü için Alman taarruz imkânlarını da ortadan kaldırmaktadır. Almanların bu taarruzları durduramamaları onların buraya henüz kuvvet yetiştirememiş olmalarıyla birlikte yeterli derecede ihtiyat kuvvetlerine sahip olmadıklarını da gösterir. Doğu cephesindeki mihver kuvvetleri sayı yönünden Ruslarınkinden henüz çok azdır. Onların Rostov ve Kuzey Kafkasya taarruzlarını birlikte olarak başaramamalarının başlıca sebebi kuvvetlerinin bu suretle azalmasıdır. O halde daha başından yapılması gereken hem Stalingrad hem de Kafkas taarruzlarını aynı anda yapmamaları, mevcut kuvvetlerle ilk olarak Stalingrad'ı almaya çalışmaları olmalıydı. Mihverin önlem olarak büyük kuvvetlerle Rus ordularının yan ve gerilerine karşı taarruzda bulunması gerekir. Eğer

³⁸⁴ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "Rus Taarruzları" Cumhuriyet Gazetesi, 30 Birincikanun 1942, s.2.

bunu yapamayacaksa Stalingrad ile Don –Volga arasındaki kuvvetlerini acele buradan geri çekmesi gerekir.³⁸⁵

2.3. 1943 Yılında Alman-Rus Savaşı

Rus haber kaynakları doğu cephesinde Kotelnikovo'dan sonra Kalmukistan'ın merkezi Elista'nın alındığını haber veriyorlar. Bu iki yer taktik ve stratejik olarak önemlidir. Kotelnikovo'nun zaptı ile Ruslar Stalingrad ile Volga-Don arasında üç yandan sarılmış halde bulunan 20-25 tümenlik büyük mihver ordusunu güneyden de sararak daha zor duruma sokabilirler. Kalmuk Türklerinin merkezi olan Elista'yı ise Almanlar Rus taarruz kanadının gerilerine seri zırhlı ve motorlu kuvvetlerle akınlar yapmakta kullanıyorlardı. Burasının kaybedilmesiyle bu imkân elden gideceği gibi kuzey Kafkaslarda bulunan mihver ordusunun gerileri tehdit altına girmiş olacaktır. Kotelnikovo ve Elista'nın zaptı ile buralara önemli Rus kuvvetleri yerleştirilmiş ise gerek Stalingrad ve Don-Volga arasında yarı mahsur bulunan gerekse Kuzey Kafkasya'da Rus taarruzlarını durdurmaya çalışan Mihver orduları tehlike altına girmiş demektir. Almanlar ya bu iki noktayı geri alacak ya da ordularını geri çekeceklerdir.³⁸⁶

Doğu cephesinin merkez ve güney kesimlerinde Rusların kara kışa rağmen büyük ölçüde devam ettirebildikleri taarruzlarına karşı Mihver orduları şiddetli müdafaalar sergiliyorlar. Rusların Kotelnikovo'yu alarak Kafkasya'nın orta kesimlerinde bulunan Mihver ordularının gerilerine doğru ilerlemeleri Almanları Kafkasya'nın orta kesimini boşaltmak zorunda bırakan başlıca sebeptir. Mihverin Orta Don cephesini yaran Rus taarruz ordularının Stalingrad-Donetz demiryolunu aşarak Aşağı Don'a indiklerini biliyoruz. Rus taarruz kamasına haftalardır beklenen Alman taarruzu gerçekleşemediği için Ruslar Rostov'a her gün bir parça daha yaklaşıyorlar. Bunun yanında Stalingrad ile Don-Volga arasında sıkışıp kalan Rusların 22 tümen tahmin ettiği Mihver kuvvetini kurtarmak için de akla ilk gelen çare Kotelnikovo istikametinde büyük ölçüde bir taarruza geçerek Rus güney kanadını geriye atmaktır. Bu yapılmadığı takdirde büyük Mihver kuvvetlerinin bozup dağıtılmasıyla birlikte Rostov'un bile elden çıkma ihtimali vardır.³⁸⁷

³⁸⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Kotelnikovo'nun İşgali ve Neticeleri” Cumhuriyet Gazetesi, 31 Birincikanun 1942, s.1,3.

³⁸⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Şark Cephesinde ve Kuzey Afrika'da” Cumhuriyet Gazetesi, 3 İkincikanun 1943, s.1,3.

³⁸⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Şark Cephesinin Cenup Kesiminde” Cumhuriyet Gazetesi, 13 İkincikanun 1943, s.2.

Almanlara göre bir buçuk yıldan beri muhasara altında bulunan Leningrad halkı ile çevrelerindeki orduların beslenmesi pek zor bir evreye girmiş bulunuyor. Leningrad gibi milyonluk bir şehir ve çevresindeki ordu muhasara edilmek dolayısıyla yiyecek ve akacağına tüketirse muhakkak teslim olmak zorunda kalır ancak Leningrad hava yolu ile az çok beslenebilmekle beraber onun Rusya'nın diğer kısımlarıyla olan kara bağlantısı Almanlar tarafından hiçbir zaman kesilememiştir. Hiçbir zaman tamamen muhasara edilememiş olan Leningrad'ın bu günlerde açlıktan ve akacaksızlıktan teslim olması beklenmez.³⁸⁸

Rusların bir haftadan beri devam eden taarruzları neticesi Schlussemburg kalesi alınmış ve şehri doğudan kuşatan çember kaldırılmıştır. Bunun neticesi Moskova-Leningrad demiryolunun açılmasıdır. Rusların Don nehrinin kuzey ve güneyinden yüzlerce kilometre ilerlemesiyle Stalingrad dolaylarında mahsur kalan Mihver ordusu başka kuvvetler tarafından mucizevi bir karşı taarruzla hemen kurtarılamadığı takdirde mahvolmaya mahkûmdur. Çünkü onu geriye doğru yürütme imkânı kalmamıştır. İki aydan beri devam eden Rus kış taarruzları henüz durmak bir kenara gittikçe gelişerek devam ediyor. Taarruzlarını Kafkasya'dan Baltık denizine kadar genişletmiş ve Kafkasların kuzey doğusu ile Leningrad'ı kurtarmayı başarmış olan Ruslar Stalingrad dolaylarında tecrit edilmiş Mihver kuvvetlerini imha edebildikleri takdirde şimdiye kadarki en büyük başarılarını elde etmiş olacaklardır. Rusların bundan sonra Kuzey Kafkasya'nın tamamıyla Donetz ve Rostov'u kurtarmayı hedef edinecekleri açıktır.³⁸⁹

Stalingrad dolaylarında ana orduyla bağları kesilen 6. Alman ordusunun durumu son derece ümitsizdir. Bu ordunun yok olması Berlin'den gelen haberlere göre artık an meselesidir. Bir Alman ordusunun ortadan kalkması Ruslara doğu cephesinde taarruzun devam ettirilmesi bakımından büyük bir kuvvet verecektir. Almanlar cephe kısaltma sisteminden bahsediyorlar. Bu suretle Kursk'tan Azak denizine kadar geçen kış tutulmuş olan cephe tekrar tutulmuş olur. Bu gibi gerilemeler savaşlarda hep olagelmıştır. Arazi kazanmayla savaş kazanılamayacağı gibi toprak ve eyalet kaybetmeyle savaş kaybedilmez. Yeter ki savaşın gereklerine göre karar vermeye muktedir bir kafa ile emirleri yapabilecek bir ordu bulunsun. Görülüyor ki Rus kış taarruzu hedeflerine varıyor. Bu hedefler Almanları Kafkaslardan çıkarmak ve büyük

³⁸⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Leningrad Şehri Son Günlerini Mi Yaşıyor?" Cumhuriyet Gazetesi, 16 İncikanun 1943, s.2.

³⁸⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Sovyet Taarruzlarının Muhtemel İnkişafı" Cumhuriyet Gazetesi, 20 İncikanun 1943, s.3.

yaz taarruzu başlamadan önceki hatlara sürmektir. Almanların gelecek yaz mevsiminde her şeyi düzeltmeleri kolay olmamakla birlikte imkânsız değildir.³⁹⁰

Uzun ve kanlı bir dram halinde devam eden Stalingrad savaşı 6. Alman ordusunun tam bir imhası ile sona ermiştir. Düşmanın asıl kuvvetleri Moskova civarında dururken ve mihver doğu cephesindeki kuvvetleri sayıca Rus kuvvetlerinden az oldukları biliniyorken Alman ordularının asıl hedeften uzaklara Stalingrad ve Kuzey Kafkasya'ya açılmalarının fayda yerine zarar getireceği hükmü dile getirilmişti. Küçülen Kuzey Kafkasya mihver ordusunun Kerç Boğazının gerisine çekilmesi doğal görünüyor. Bu gerçekleştiğinde serbestleşecek Rus ordusunun Rostov'a güneyden, doğudan ve kuzey doğudan taarruza başlaması beklenir. Ruslar Harkof ve Kursk şehirlerine doğru da tehlikeli şekilde ilerliyor. Leningrad çevresinde de geniş cephede taarruzlar yapıyorlarsa da şimdilik püskürtülmektedirler.³⁹¹

Rus kış taarruzu güneyde Rostov, Harkof ve Kursk müstahkem şehirleri yakınlarına vardığı halde hızından bir şey kaybetmiş görünmüyor. Rusların planı Rostov'u çevresindeki kuvvetlerle birlikte güneyden ve kuzeyden çevirerek kuşatmak ve burada ikinci bir Stalingrad zaferi oluşturmaktır. Ruslar aynı zamanda Harkof ile Kursk şehirlerini tecrit ederek kuşatmak niyetlerini açığa vurmuşlardır. Onlar Almanların Stalingrad'daki hataların tekrarlamayarak Rostov, Harkof ve Kursk'u doğrudan doğruya ve cepheden taarruzla değil büyük ihatalarla zapt etmek, bunu yaparken de çevrelerindeki Mihver ordularını yok etmek istiyorlar. Bunda başarılı olup olamayacakları Almanların cepheye yeni kuvvetler getirip getiremeyeceklerine bağlıdır.³⁹²

Bütün Kuzey Kafkasya Almanların elinden çıkmış olduğu gibi Donetz havzası da çıkmak üzeredir. Bunun sebebi onların burada hiçbir temele dayanmaksızın büyük bir bina kurmak istemeleridir. Stalingrad alınmadan Kuzey Kafkasya'da kalmak güçtü. Stalingrad ise Rus ordularının büyük kısmı sarılıp imha edilerek Moskova zaptedilmeden alınamazdı, alınsa da kolay tutulamazdı. Harpte düşmana üstün bir durum alabilmek için önce onun ordularını mağlup ve imha etmek gerekir. Ruslar savaşın ikinci yılında bunu yapmak yerine önemli bölgelerin işgaline giriştiler. Bu

³⁹⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Şark Cephesinde Rus Taarruzlarının Hedefi” Cumhuriyet Gazetesi, 27 İkincikanun 1943, s.3.

³⁹¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Şark Cephesinde Son Vaziyetlere Bir Bakış” Cumhuriyet Gazetesi, 4 Şubat 1943, s.3.

³⁹² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Muhtelif Muharebe Cephelerine Bakış” Cumhuriyet Gazetesi, 7 Şubat 1943, s.2.

suretle Rus ordusu sağlam kaldı ve cephede harbin gidişini kendi lehine çevirdi. Almanlar bütün kuvvetlerini doğu cephesine yığarak sağlam bir askeri idare sayesinde Leningrad, Moskova ve Stalingrad şehirlerini alıp çevresindeki orduları imha edemedikçe onlar için selamete imkân yoktur. Moskova ve Stalingrad alındıktan sonra Kafkasya olmuş bir meyve gibi kendiliğinden düşer. Almanlar doğuda uğraşırken batıda bir takım istilalar olsa da bunlar telafi edilebilir ancak doğuda kesin bir felakete uğranıldığı takdirde bunu hiçbir batı parlak başarısı tamir edemez.³⁹³

Doğu cephesinin güney kesiminde Ruslar Stalingrad'ı kurtararak ve buradaki Mihver ordusunu esir ve imha ederek ilk hedeflerine ulaştılar. Bundan sonra bütün Kuzey Kafkasya'yı kurtarmaktan ibaret olan iktisadi hedef ve maksatlarına Mihver ordularının geri çekilmek zorunda kalmalarıyla ulaştılar. Üçüncü hedefleri Donetsk sanayi ve kömür havzasını işgalden kurtarmaktı ki bugün buna da tamamıyla nail oldular. Rusların bundan sonraki hedefleri Dinyeper'e varmak, bu ırmağı aşarak Kiyef ile birlikte tüm güney Rusya'yı yani Ukrayna'yı kurtarmaktır. Bunun için Ruslara iki şey lazımdır. Harkof'u almaları ve Alman ordularının muharebe kudretini kaybetmesi. Ancak Almanların bu büyük şehri kolay bırakacakları sanılmaz.³⁹⁴

Almanlar doğu cephesinin güney kesiminin anahtarı olan Harkof'u Ruslara verdiler. Rostov ve bütün Donetsk'den sonra Harkof'un elden gitmesi Almanların pek zor telafi edebilecekleri bir kayıp olmuştur. Müstahkem bir şehir olan Harkof'un bütün Ukrayna'yı ileriden müdafaa eden bir kilit olması dolayısıyla stratejik önemi Stalingrad ve Rostov'dan daha ileri idi. Harkof'u kaybettikten sonra Almanların bütün cepheyi ilgilendiren bir karar vermeleri gerekmektedir. Alman başkumandanlığı kendini mağlup sayarak ümitsizliğe düşmediği, Alman milletinin manen ve maddeten sağlam kalarak liderlerine olan inançları sarsılmadığı takdirde Almanya çekileceği Riga-Kiyef-Odesa geri hattında bile Ruslara karşı kesin bir zafer elde etmeyi umabilir.³⁹⁵

Harkof'un batı ve kuzey batı çevrelerinde Rusların Dinyeper nehri istikametinde yapmış oldukları taarruz hamleleri Alman direnişine çarpmaktadır. Kursk kuzeyi ve Orel çevrelerindeki Rus taarruzlarından da netice çıkmamıştır. İlmen ve Lodoga göllerinin güneyinde yeni şiddetli taarruzlar yapılsa da bayırı elde edememişlerdir. Özetle eğer Almanlar bildirdikleri gibi Rusların belirtilen yerlerdeki taarruz kudretini

³⁹³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Rus Taarruzlarının Muhtemel Neticeleri" Cumhuriyet Gazetesi, 9 Şubat 1943, s.2.

³⁹⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Rus Ordusu İlk Üç Hedefine Vardı" Cumhuriyet Gazetesi, 16 Şubat 1943, s.3.

³⁹⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Harkof Düşükten Sonra" Cumhuriyet Gazetesi, 18 Şubat 1943, s.2.

durdurmuş bulunuyorlarsa Rusların Donetz kavsindeki Alman ordusunu sarabilmek ve Dinyeper'e vararak cephenin bütün güney kesimini temelinden sökmek tehlikesini şimdilik bertaraf etmişler demektir. Fakat tehlikeyi tamamen kaldırmak için düşmanın saran kollarını geçici olarak durdurmak yetmez, onu geri atmak lazımdır. Bu da ancak Harkof'un geri alınmasıyla mümkün olur.³⁹⁶

Alman cephesinin güney kanadı ciddi tehlikeye düştüğü sırada, bundan bir hafta önce Almanlar Stalino dolaylarında büyük tank ve piyade kuvvetleriyle kuzeye doğru bir karşı taarruz yaptılar. Amaçları Rusların bu bölgede güneye doğru yapmakta oldukları çevirme harekâtını durdurmak ve mümkünse geri atmaktır. Almanlar gerçekleşen kanlı savaşlar neticesinde bölgede önemli yerleri aldıktan başka kendilerini çevirmeye gelen Rus orduların çevirerek bunların cephe gerilerindeki sarılan kısımların imha ettiklerini bildiriyorlar. Bu haberler olaylar ile örtüşüyorsa Almanlar yalnız Rus çevirme taarruzunu durdurmak değil büyük bir zafer de kazanmışlardır. Bu zafer Rusların Harkof ve Kursk batısındaki ilerlemelerini durduracaktır. Bununla birlikte Orel batısındaki tehlike giderilmiş değildir. Buradaki Alman kuvvetlerine dışarıdan yardım gelmezse Orel'in düşme ihtimali vardır. Kışın sona ermek üzere olmasıyla güneyde Almanların yeniden kuvvetlenip canlanmaları Rusları özellikle Amerikalılardan ikinci cephe istemeye sevk eden başlıca sebeptir.³⁹⁷

Rusların son günlerde doğu cephesinin kuzey ve orta kesimlerinde önemli taarruzlara giriştikleri ve bazı yerli başarılar kazandıkları görüldü. Bu taarruzlara Mareşal Timoçenko'nun kumanda ettiğini duymakla yerli başarılarla yetinilmeyeceği tahmin edilir. Rjew'in düşmesi aslında önemli bir kayıp olmaz ancak bununla Almanların Wiyasma'da durmaları artık çok zor olacağından burasının düşmesi halinde Ruslar düşmanı Moskova'dan çok uzaklara atmış ve bu suretle başkentlerini tehlikeden kurtarmış olacaklardır. Daha güneyde Orel müstahkem şehrine Rusların yaptıkları taarruzlar devam ediyorsa da başarılı olamıyor. Görülen buradan Kiyef'i tehdit etmek henüz söz konusu değildir.³⁹⁸

Azak denizi güneyinde Kuban köprübaşı mevziinde Rusların yaptıkları taarruz tam bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Verilen esaslı karşı darbeden sonra bu mevkiyi

³⁹⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Doğu Cephesinde Artan Alman Mukavemeti" Cumhuriyet Gazetesi, 24 Şubat 1943, s.2.

³⁹⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Şark Cephesinde Alman Karşı Taarruzları" Cumhuriyet Gazetesi, 2 Mart 1943, s.2.

³⁹⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Doğu Cephesinde Son Vaziyet" Cumhuriyet Gazetesi, 6 Mart 1943, s.3.

Rusların uzunca bir süre rahat bırakacakları umulur. Harkof güneyinde de Almanlar elde ettikleri başarılarla şehre doğru güney batıdan taarruza devam ettiler ve Rus müdafaasını kırarak şehrin batısına kadar ilerlediler. Orel’de de Rus taarruzlarının başarıyla durdurulduğu bildiriliyor. Ancak cephenin güneyindeki bu rahatlama orta kesimde yoktur ve buradaki muharebeler Almanların aleyhine gelişmeye devam etmektedir. Rjew’in terk edilmesiyle Wiyasma tehlikeye girmiştir. Daha kuzeyde İlmen gölü güneyinde Ruslar müthiş bir gayretle hücumla devam ediyorlar. Burada Alman savunması kesin ve şiddetlidir. Buradaki neticenin ne olacağı henüz belli değildir.³⁹⁹

Almanlar Harkof güneyinden Azak denizine kadar olan bölgede Rusları yukarı ve orta Donetz’in gerisine atarak karşı taarruzlarını tamamladılar ve şimdi Harkof’u zapt için uğraşıyorlar. Daha kuzeyde Almanlar için bir Orel meselesi vardır. Bu müstahkem şehir Ruslar tarafından üç cihette sarılmış olduğu gibi mütemadi hücumlara uğramaktadır. Almanlar Harkof’u zapt edebildikleri takdirde Kursk şehrini geri alabilecekleri gibi Orel’i de tehlikeden kurtarmayı düşünebilirler. Moskova batısında Wiyasma’nın da boşaltılması Almanlar için bir zorunluluk halini almıştır. Almanlar güneyde şimdilik vaziyeti karşı taarruzla düzeltirken orta kesimde çıkıntılı noktaları bırakarak genel durumu tehlikeden kurtarmaya çalışıyorlar. Çünkü ilkbahar ve yazın yapacakları büyük taarruz başlayıncaya kadar onlar için Ruslara Stalingrad’da olduğu gibi bir zafer kazandırmamak esastır.⁴⁰⁰

Alman propaganda nazırı Doktor Gobbels birkaç gün önce bir gazeteye yazdığı makalede öncelikle Rusya’da geçen iki kışın Almanya için yarattığı askeri buhranlara dikkat çekerek özellikle bu kış askeri buhranın nasıl geçici olmaktan daha fazla ciddi bir mahiyet aldığını ve cephe durumunun nasıl vahimleştiğini anlatmış, pek çok toprak ve insan kaybettiklerini vurgulamıştır. Almanya, Rusya harbinde yıpranıp yüzbinlerce insan kaybederken İngiltere ve Birleşik Amerika henüz asıl kuvvetlerle harbe atılmamış olması dikkate alındığında Gobbels’in insan kaybına fazla önem vermesinin sebebi anlaşılır. Gobbels’in bu makalesi ile yapmaya çalıştığı şey Alman milletini aydınlatıp ona hem zafere hem felakete giden yolları göstererek Almanya’nın azami imkân ve kabiliyetlerinden azami neticeler elde etmektir. Gobbels Rus harp kudretinin tükeneceği günün elbet geleceğine kanidir. Yalnız bunun ne zaman olacağının söyleyemiyor. Kesin

³⁹⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Doğu Cephesi ve Tunus Hadiseleri” Cumhuriyet Gazetesi, 9 Mart 1943, s.2.

⁴⁰⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “İlkbahar ve Yaz Taarruzuna Doğru” Cumhuriyet Gazetesi, 11 Mart 1943, s.3.

neticeyi alacak son ihtiyat taburunu kendilerini çıkarması gerektiğini söyleyerek savaşın en önemli davası üzerine parmağını basıyor. Yalnız Rus cephesi ayakta kuvvetli kaldıkça son taburun savaşa Almanya tarafından sokulabilmesi şüphelidir. Almanya'nın tek ümidi Rusya'ya karşı bu yıl kesin zafer elde etmektir. Rusya kesin olarak mağlup edilmedikçe Almanya'nın hiçbir zafer ümidi olamaz.⁴⁰¹

Almanlar Harkof'tan sonra Kursk'u zapt ederek Orel'i Rus baskısından kurtaracakları beklentisi doğrultusunda hareket etmişler ve taarruzlarını Harkof'un kuzey doğusundan Kursk'un kuzey batılarına kadar uzatmışlardır. Kursk'u aldıkları takdirde güney cephesi Orel'den Azak denizine kadar tamamıyla düzelmiş olur. Böylece ilkbahar-yaz döneminde kuzeye doğru ilerleme ve Wiyasma bölgesinde Rus ordularını imha etme imkânı doğar. Almanlar Harkof'un doğu ve güneydoğusunda ilerleyerek Harkof'taki durumlarını sağlama almaya çalışıyorlar. Ruslar burada şiddetli mukavemet gösteriyorlar ve hatta karşı taarruzlar bile yapıyorlar. Fakat bu muharebelerin önemi şimdi ikinci derecede olup doğu cephesinde asıl önemli muharebeler Almanlar açısından Kursk kuzeyinde Ruslar için ise İlmen gölü güneyinde olmaktadır. Almanların doğuda daha erken vakitte taarruza başlamaları beklenir. Çünkü onlar bu yaz Ruslar ile işi bitirmeye mecburdurlar. Aksi halde durumları çok zorlaşacaktır.⁴⁰²

Doğu cephesinin geneline bakıldığında görülür ki Almanlar şimdilik pek muhtemel olarak Kursk'tan başka önemli bir taarruz hedefi takip etmiyorlar. Onlar bu şehrin çevresinden başka hemen her yerde sadece savunma savaşı yapıyorlar. Çünkü yeni bir büyük taarruz için hazırlanmaları muhtemeldir. Ruslar ise merkez ve kuzey bölgelerde büyük kuvvetlerle taarruza devam ediyorlar. Buralarda Alman müdafaasının güçlenmesi ve hava kuvvetlerinden istifade edilmesiyle Ruslar bir netice elde edemiyorlar. Rusların kış taarruzları ve hala yapmakta oldukları taarruzlar yüzünden fazlaca kayıp verdikleri kesindir.⁴⁰³

Almanlar geçen kış muharebelerinde Ruslara büyük kayıplar verdirdiklerini düşünüyorlar. Ondan dolayı önümüzdeki haftalarda girişmeleri muhtemel olan büyük taarruzlarda başarı ümitlerini kısmen Rus ihtiyatlarının azalmış olmasına dayamaları bu açıdan pek de yersiz değildir. Ruslar da geçen kış yaptıkları taarruzlar ile Almanlara

⁴⁰¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Son İhtiyat Taburu" Cumhuriyet Gazetesi, 19 Mart 1943, s.3.

⁴⁰² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Doğu Cephesinde ve Şimal Afrika'da Durum" Cumhuriyet Gazetesi, 20 Mart 1943, s.3.

⁴⁰³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanlar Şimdilik Müdafaada Kalıyor" Cumhuriyet Gazetesi, 29 Mart 1943, s.2.

büyük kayıplar verdirdiklerini iddia ediyorlar. Şimdi sorulacak olan Almanlar her şeye rağmen bu yaz doğu cephesinde büyük bir taarruzdan vaz geçerek genel bir müdafaa kalmayı menfaatlerine daha uygun bulabilirler mi sorusudur. Almanların Avrupa'nın batı ve güneyinde savunmada kalarak yakında doğuda taarruza geçecekleri hakkında genel bir kanaat hüküm sürerken bunun aksini düşünebilmek garip gibi görünse de büsbütün yersiz ve manasız değildir.⁴⁰⁴

Kuban köprübaşı mevzilerinde iki tarafın mütemadi taarruzları sebebiyle şiddetli çarpışmalar devam ediyor. Almanlar burayı elde tutarak hem Rusların Novorosisk Karadeniz limanına inmelerine engel oluyor hem de Kırım'ı ileriden müdafaa ediyorlar. Doğu cephesinin diğer kesimlerindeyse genel bir sessizlik hâkim bulunuyor. Almanların taarruz edip etmeyecekleriyle ilgili olarak Almanlar eğer Rusların zayıfladığını düşünüyorlarsa o halde onlara karşı şimdi tutulan cephe hattında savunmada kalmak mahzursuz olarak mümkündür. Böylece Avrupa'nın diğer cephelerinde müttefiklerin istila denemeleri kolaylıkla karşılanabilir ve karaya çıkan müttefik birliklerini denize dökme imkânı doğar. Bunun için onların Avrupa sahillerinde büyük kuvvetler bulundurmaları ve doğu cephesinde Rusya'ya karşı sadece savunmada kalınması gerekir. Almanlar Rusya'da büyük taarruza girer ve bütün kuvvetleriyle orada meşgul oldukları sırada müttefikler Avrupa'ya istila teşebbüsü başlatırlarsa onların bunu karşılamakta daha çok güçlük çekme ihtimali vardır. Müttefiklerin tasarıları Almanları arkadan vurmaksa Almanlar onların planını boşa çıkarmak amacıyla Rusya'da taarruz etmeyerek savunma durumunu seçmesi makul olmaz mı? Rusların taarruzlarında onları pusuya düşürmek ve geri atmak mümkün oluyor. Müttefikler taarruz ederse onları geri atacak yedek kuvvetler tutmak savunma durumuyla daha kolay olacaktır. Almanlar için en ideal olanı hem doğu cephesinde büyük taarruz hem de batı ve güneye karşı yetecek derecede harekete hazır yedek kuvvetler bulundurmadır. Eğer bunu yapabileceklerse doğu cephesinde taarruz için gecikmemelidirler. Ruslara büyük taarruzla beraber Avrupa'nın diğer yerlerinde kendilerini kuvvetli hissedemiyorlarsa o zaman genel savunma durumunu tercih edecekler demektir. Bunlardan hangisinin tercih edileceğine Alman başkumandanlığı karar verecektir.⁴⁰⁵

1941'de Ruslar hava hâkimiyetini tamamıyla Almanlara bırakmak zorunda kılmışlardı. 1942'de dahi hava üstünlüğü bariz olarak Almanlarda idi. Şimdi ise Ruslar

⁴⁰⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanlar Doğuda Taarruz Edecekler mi?" Cumhuriyet Gazetesi, 3 Mayıs 1943, s.2.

⁴⁰⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Muhtelif Cephelerde" Cumhuriyet Gazetesi, 4 Mayıs 1943, s.3.

hava kuvvetlerine yeniden düzen vermiş olacaklar ki havaya karşı savunmaları ihmal edilmemiş olan Alman hatları ve bu hattın gerilerinde uçabiliyor ve hücum yapabiliyorlar. Bu, Almanların bu yaz yeni bir taarruz yapma kararında oldukları ya da olmadıkları takdirde Rus uçaklarını yeniden alt etmek zorunda kalacaklarını gösterir. Almanların olası taarruzlarının nerelerden yapılacağına yönelik tahminler bazı doğru düşüncelere dayanabilir fakat bir savunma cephesinin gerilerinde keşfolunan büyük asker toplulukları her zaman kesin taarruz kararına işaret etmez. Almanlar Ruslara karşı savunmada kalmayı tercih etse dahi düşmanın yapacağı yarma taarruzlarına karşı cephe gerisinde bazı ihtiyat kuvvetleri meydana getirmeleri gerekir. Burada önemli olan daha önce Almanların taarruz amacıyla cephe gerisinde meydana getirdiği büyük yığınaklar Ruslar tarafından keşfolunmamış iken şimdi bunların görülebilmekte olmalarıdır. Almanların bu yıl Rusya cephesinde büyük bir taarruza geçme konusunda verecekleri karar geçen senekinden ve hatta Rusya'ya savaş açma kararından bile zordur.⁴⁰⁶

Rus ve İngiliz haber kaynakları ile İngiliz başvekile göre Almanlar doğu cephesine çok asker yığmışlardır. Fakat bunun büyük bir Rusya taarruzuna lazım olacak kadar mı yoksa ancak başarılı bir savunmaya yetecek derecede mi olduğunu hiç kimse bilemez. İngiliz başvekil demeciyle Japonya'nın bir an önce dize getirilmesini isteyen Amerikan kamuoyunun dikkatini Rusya üzerine çekmek istemiş olabilir. O halde Almanya'nın iki yıldır başarılı olamadığı kesin neticesiz doğu taarruzlarından vaz geçerek Avrupa'ya güneyden, batıdan ve kuzey batıdan gelebilecek taarruzları karşılamak için bu yıl bulunduğu elverişli durumdan faydalanmak yani savunmada kalma kararını almasına ihtimal var mıdır? Yoksa bir gün müttefiklerin her taraftan ona planlı şekilde genel taarruzda bulunmalarına imkân vermemek için zaten onların Batı Avrupa'ya bu yıl büyük bir taarruz yapamayacaklarını da düşünerek bütün kuvvetini toplayarak Rusya'ya taarruzu en son bir koz olarak deneyecek midir? Rusya'da büyük taarruz ayı olan haziran gelmemiş olduğundan ve doğu taarruzunun genellikle başladığı haziran ayının sonuna vakit olduğundan bu konularda bir neticeye varmanın zamanı henüz gelmemiştir.⁴⁰⁷

Almanların doğu cephesinde taarruz tarihlerinin 1941'de 22 Haziran, 1942'de 28 Haziran olduğunu dikkate alarak bu yıl taarruz ihtimalinin henüz mevcut olduğuna inanalar temmuz ayının girmesi ve ilerlemesiyle hayal kırıklığına uğradılar. Almanlar

⁴⁰⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Doğu Cephesinde" Cumhuriyet Gazetesi, 18 Mayıs 1943, s.2.

⁴⁰⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Cephelerde Durum" Cumhuriyet Gazetesi, 27 Mayıs 1943, s.1,3.

uzun hazırlıklar gerektiren müttefiklerin Avrupa'nın istilasına teşebbüs etmelerinden evvel ve erkence cephenin güney kısmında bütün kuvvetleriyle Ruslara son kesin darbeyi vurmak yerine doğu cephesinde savunmada kalarak müttefiklerin Avrupa'ya yapacakları taarruza karşı hazır ve kuvvetli bulunmak şikkını seçtiler. Bu ihtimali Almanların almaları gereken değil başkomutanlığın alması en çok muhtemel olan ihtimal olarak ileri sürmüştük. Çünkü Alman başkomutanlığı müttefiklerin Tunus zaferinden hız alarak Avrupa'ya saldıracaklarını tahmin eder ve onları denize dökceğini umabilirdi. Bu takdirde Almanya müttefiklere karşı kazanacağı zaferlerle Stalingrad ve Tunus başarısızlıklarının acısını fazlasıyla çıkardıktan başka Rusya üzerine tekrar bütün kuvvetleriyle dönebilecekti. Bu ihtimale dayanan Alman planı müttefiklerin kışa kadar Almanya ve İtalya'yı hava bombardımanlarıyla oyalayıp Almanya'yı Rusya'ya taarruzdan men ettikleri ve Rusya'ya bol malzeme göndererek 1943-44 kış taarruzlarına hazırlanmasına imkân verdikleri takdirde ne olacaktır? Bu yaz müdafaa şeklinde beliren Alman planı müttefiklerin mutlaka taarruz edecekleri esasına dayanıyorsa bu planın son günlerde müttefiklerin belirmeye başlayan planlarına göre değişikliğe uğrama ihtimali vardır. Bu sebeple doğu cephesinde önemli muharebeler olabileceğini düşünmek ve söylemek büsbütün boş ve yersiz olmaz.⁴⁰⁸

Daha önceleri Almanlar taarruz etmezse Rusların taarruz edeceklerini ve bunlar taarruz etmedikleri, müttefiklerin de Avrupa'ya büyük bir çıkarma yapmadıkları takdirde Almanların kışa kadar genel bir bekleme içinde atıl kalmalarının sakıncalı olduğunu defalarca yazmıştık. İngiliz radyo tebliğine göre Almanlar Rusya'da üç aydan beri devam eden durgunluğu bozarak Orel ile Bielgorod arasında 300 km'lik bir alanda taarruza geçmişlerdir. Beyrut'tan çekilen bir tele göre Rus cephesinde başlayan Alman taarruzunun hedefi Moskova'dır. 1943 Alman yaz taarruzunun ilk hedefi şimdilik Kursk bölgesindeki Rus ordularını sarıp imha etmek olacaktır. Bir Moskova meydan muharebesi göze alınmış ise bunun Kursk'u takip etmesi muhtemeldir.⁴⁰⁹

Almanlar gerçekten doğu cephesinde büyük taarruza geçmişlerse çok önceden tasavvur edip yazdığımız gibi Avrupa'yı denizaltılar sayesinde mümkün olduğu kadar az piyade ve tank kıtalarıyla ve daha çok avcı hava kuvvetleriyle emniyete alıp harp kuvvetlerinin büyük çoğunluğunu doğu cephesine yığmışlar demektir. Böyle olmuş ise

⁴⁰⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Doğu Cephesinde Bir Taarruz İhtimali" Cumhuriyet Gazetesi, 5 Temmuz 1943, s.1,3.

⁴⁰⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Doğuda Yeni Alman Taarruzunun Mahiyeti" Cumhuriyet Gazetesi, 7 Temmuz 1943, s.1,3.

Almanlar yapılabileceğın en iyisini yapmışlar demektir. Almanlar hala doğu cephesinde büyük taarruz yaptıklarını söylemeseler de Ruslar tam tersine Almanların doğu cephesinde şimdiye kadar görülmemiş ölçüde fazla tank, hava ve piyade kuvvetleriyle taarruz etmekte olduklarından, muharebeye daima taze kuvvetler sürdüklerinden bahsediyorlar. Başlayan bu muharebe şimdilik bir Kursk meydan muharebesinden ibaret olup bu neticelenmedikten sonra Almanların hangi istikamete taarruz edeceklerine yönelik düşünceler belirtmeye şimdilik gerek yoktur.⁴¹⁰

5 Temmuz 1943'te başlayan Kursk meydan muharebesi bütün önem ve şiddetiyle devam ediyor. Fakat Sovyet ordularının direnci her zamankinden daha fazladır. Çünkü Almanlar Ruslara hem en kuvvetli oldukları yerde hem de Rus hava kuvvetlerini ezmeden taarruza başlamışlardır. Almanlar her zaman doğuda taarruza başlamadan birkaç gün önce Rus hatlarının gerilerini uçaklar ile kasıp kavurur, taarruz günü de düşman savunma hatlarını yine havadan ve ağır topçu ateşi ile alt üst ederdi. Bu sefer böyle yapmayarak sadece şiddetli bir topçu hazırlığından sonra taarruza kalktıklarını anlatan Ruslar bunun sebebini Almanların Sovyet hava kuvvetlerini peşin taarruzlarla yenecek derecede ezici hava kuvvetlerine sahip olmamaları olarak açıklıyorlar. Almanların Bielgorod kesiminde zırhlı tümenler ile buradaki orman ve köylerde çok şiddetli bir zırhlı kıtalar savaşına girişmesi ve birkaç kat fazla olan Sovyet mevzilerini yarması Kursk meydan muharebesinin öyle pek de mahalli olmadığını veya Rus taarruzlarından korunmak için savunma amaçlı yapılmadığını gösterir.⁴¹¹

Ne Bielgorod ne de Orel kesimlerinde devam eden şiddetli muharebeler Almanlar lehinde kesin bir gelişme gösterememiştir. Almanların Kursk çevresini kapayarak buradaki Sovyet ordularını imha etmek imkân ve ihtimalleri zayıflamaya yüz tutmuştur. Ruslar Alman kışkacını kırmak üzere olduklarını söylediler de pek büyük zayıtlar verdiler ve daha da çok vereceklerdir. Rusya'da açlık ve kıtlık olduğu gibi insan ihtiyatının da tükendiği söyleniyor. Rusya'nın bu gibi güçlükler içinde ağır zayıata daha ne kadar dayanabileceği sorulmaya layıktır.⁴¹²

Kursk meydan muharebesinde iki hafta geçtiği halde burada netice elde etmek şöyle dursun Almanlar şimdi Orel çevresinde Rus taarruzlarını def etmekle uğraşıyorlar.

⁴¹⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Alman Taarruzu Hakkında Tahminler" Cumhuriyet Gazetesi, 8 Temmuz 1943, s.1,2.

⁴¹¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Kursk Meydan Muharebesi Başladı" Cumhuriyet Gazetesi, 9 Temmuz 1943, s.1,2.

⁴¹² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Orel-Kursk Meydan Savaşının Akıbeti " Cumhuriyet Gazetesi, 15 Temmuz 1943, s.2.

Anlaşıyor ki Almanlar Ruslar'a galip gelme şansını geçen sene kaçırdılar. Bundan sonra onların doğu cephesinde büyük yarmalar başarmaları ve kesin başarılı büyük imha meydan muharebeleri vermeleri ihtimalleri pek azalmıştır. Müttefiklerin diğer Avrupa cephelerinde artmakta olan baskıları yüzünden Rus cephesine şimdikinden daha çok kuvvetler yığılabilme ihtimali de yok gibidir.⁴¹³

Doğu cephesinde durumun Almanlar için iyi gittiği söylenemez. Kursk meydan muharebesini başaramadıktan başka Orel'de sıkışmış hatta Orel'i elden kaçırmak durumuna düşmüş sayılabilirler. Ruslar devamlı hücumlarla Orel şehrinin kuzey ve doğusuna on-on beş kilometre yaklaşmışlardır. Orel'in güney batısından da kuzeye doğru başarıyla taarruz edebildikleri takdirde Stalingrad'da olduğu gibi Orel'deki Alman ordusunun geri çekilme yollarını keserek esir etmek imkânını elde etmiş olurlar. Durum Stalingrad'dakine benzemektedir.⁴¹⁴

Stalin bir gündelik emir yayarak 5 Temmuzda başlayan Orel ve Bielgorod çifte Alman taarruzlarının ayın 23'ünde tamamıyla bertaraf edildiğini bildirdi. Almanların bir çifte Orel-Bielgorod taarruzu yapmak tasarısında olup olmadıklarını bilemiyoruz. Fakat onların bu taarruzu bir Kursk imha meydan muharebesi halinde geliştirerek bir zafer kazanmak istedikleri, bunun için hiçbir meydan muharebesinde bir araya getirilmemiş derecede zırhlı kuvvetler kullandıkları, başta başarılı olsalar da Rus mukavemet ve savunma kudreti üstün geldiği için sonunu getiremedikleri ortadadır. Sovyetlerin savunmada her zamankinden daha başarılı olmalarında müttefiklerin sel gibi akan yardımları etkili olmuştur. Almanların kendi taarruz mevsimlerinde başarılı olamamaları 1943 yazında Rus ordusunun muharebe kudretinin olduğundan daha az ölçülerek taarruzun yeterli kuvvetlerle yapılamaması ve Almanların cephenin diğer kısımlarında taarruzlarda bulunmayarak Ruslara ihtiyatlarını kullanma fırsatı vermelerinden kaynaklanmıştır.⁴¹⁵

Almanlar Orel'i, Rusların özellikle son günlerde yaptıkları şiddetli hücumlar neticesinde boşaltmak zorunda kalmıştır. Böyle olmasaydı Ruslar bu şehir çevresindeki Mareşal Von Kluge ordusunu tam bir çember içine alarak Stalingrad'dakine benzer bir felakete uğratabilirlerdi. Herkes 5 Temmuzda Almanların başlattığı yaz savaşının Kursk

⁴¹³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Üçlü İttifakın Zafer Ümidi Var mıdır?" Cumhuriyet Gazetesi, 20 Temmuz 1943, s.2.

⁴¹⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Şarkta ve Sicilya'da Son Harekât" Cumhuriyet Gazetesi, 23 Temmuz 1943, s.2.

⁴¹⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Alman Taarruzu Niçin Durduruldu?" Cumhuriyet Gazetesi, 27 Temmuz 1943, s.2.

imha meydan muharebesine dönüşeceğini umuyordu. Böyle bir şey olmadığı gibi Almanlar Orel'i kaybettiler. Bununla Almanlar Rusları Kursk cebi içinde sarıp boğmak fırsatını belki bir daha dönmek üzere kaybetmiş oluyorlar. Orel'in kaybindan sonra Almanlar'ın Moskova'ya taarruz ümitlerini tamamen kaybetmeleri doğal olmakla beraber şimdi Briansk da tehlikededir. Orel'in kaybedilmesi Rusların yalnız kışın değil yazın da taarruz edebileceklerini ve Almanların çok önemli müstahkem bir kalelerini zorla zapt etmeye muktedir olduklarını göstermiştir. Stalingrad'ın stratejik bir hata ile kaybedildiği savunulabilirse de Alman ordusu Orel'i kaybetmemek için çok büyük kuvvetlerle bir ay boyunca savaşa savaşa kaybetmiş bulunuyor. Orel hadisesinin büyük önemi buradadır.⁴¹⁶

Harkof'u almaya azmeden Ruslar bu şehir etrafında muazzam kuvvetler kullanarak ve zayiata bakmayarak en son gayret ve fedakârlıklarla büyük bir meydan muharebesi veriyorlar. Eğer Harkof'u güneyden sarmayı başarabilselerdi Almanlar burasını ya çoktan boşaltmak ya da esir olmak zorunda kalırlardı. Şimdiki durumda Almanlar eğer büyük bir karşı taarruzla Rusları Harkof civarından atmak azmini gösteremezlerse bu müstahkem mevkiyi boşaltmaya mecburdurlar. Harkof'un kaybı Orel gibi Almanlar için hem acı hem önemlidir. Fakat manen ve maddeten bozulmamak şartıyla buranın kaybı Alman orduları için bir yıkım olmaz. Çünkü onlar Rusya'ya karşı müdafaada karar kılmış ve Rus ordularını pek yakın olan yağmur, çamur mevsimine kadar oyalayarak yıpratmaya karar vermiş görünüyorlar. Böyle bir plana göre ise bir iki şehri alıp vermenin büyük ve hayati bir önemi olamaz. Kış ve don gelince Rusların yeniden taarruzlara başlamaları mümkündür ancak o zamana kadar Almanların gereken tedbirleri almaya imkânları vardır.⁴¹⁷

Almanlar Harkof'u kaybetmekle beraber orduları bozulmuş ve dağılmış değildir. Doğuda bütün bir yıl sorunsuz sürebilecek müdafaa harbine girerek kuvvetlerinin önemli bir kısmını Avrupa ortaları ile batılarında bekletiyorlar. Müttefiklerin açacağı ikinci bir cephe ile yeni başarılar kazanma fırsatını beklemek Almanlara ağıra mal oluyor. Çünkü müdafaa yüzünden doğuda ve güneyde yavaş da olsa önemli ekonomik ve stratejik yerler kaybediyorlar. Şehirlerinin bombalanması da artık Almanları bu harbin selamete çıkar bir yolunu bulmaya zorlaması pek doğaldır.

⁴¹⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Orel'in Düşmesi ve Harp Talihinde Değişiklik" Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1943, s.1,3.

⁴¹⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanlar Harkof Şehrini de Kaybederlerse" Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ağustos 1943, s.2.

Müdafaa beklemenin bir çıkar yol olmadığı meydandadır. Mihverin bundan sonra hem Rusya'ya hem müttefiklere karşı harbi başarıyla devam ettirerek muzaffer olmalarına imkân kalmamış gibidir. Almanlar için elde kalan tek yol müttefiklerle Ruslar arasındaki ihtilaflardan istifade ederek taraflardan birine dönüp katılmaktan ibaret görünüyor. Bugüne kadar İngiltere ile anlaşamayan Almanya bugün de uyuşamayacaktır. Almanya müttefikler için baş düşmandır ve öyle kalacaktır. O halde Almanya için tek çıkar yol Rusya ile uyuşmaktır. Fakat bunun pratikte imkânı var mıdır?⁴¹⁸

Almanlar için tek çıkar yol Rusya ile uyuşarak yepyeni bir Japon-Rus-Alman mihveri oluşturmak ve bu yolla Anglo-Saksonlara karşı savaşa devam imkânını bularak harbin talihini değiştirmeye çalışmaktır. Böyle esaslı bir değişiklik pratikte mümkün müdür? Böyle kanlı bir mücadele ortasında Almanların Ruslarla anlaşabilme ihtimaline her iki memleketin ideolojik ve psikolojik anlam ve duygularından ziyade askeri zaruretler bakımından bakıldığında Alman milleti Hitlerin iktidarından beri Bolşeviklikle mücadele edip dururken 1939 yılında Ruslarla yapılan dostluk antlaşmasını kolay hazmetmişti. Hitler İngilizlerle daha iyi dövüşebilmek için onun ebedi Alman-Rus düşmanlığına dayanan siyaset oyunlarını mükemmel bir politika manevrası ile boşa çıkararak Bolşevik düşmanı ile birden bire uyuşabilmek ustalığını göstermişti. Bugün de Anglo-Saksonlar bütün zafer ümitlerini Alman-Rus düşmanlığı temeline dayamış gidiyorlar. Çift cepheli savaşta ezileceklerini gören Almanlar için tıpkı 1939 yılında olduğu gibi Ruslarla anlaşmaktan başka kurtuluş çaresi olmadığı düşünülebilir. Buna Rusya'nın ne diyeceği önemlidir. Rusya, müttefiklerden yana bütün ümitlerini kaybettiği ve Almanları yalnız kendi kuvvetleriyle yenemeyeceğini anladığı takdirde Almanya ile barışabilir. Rusların Almanlarla anlaşması mutlaka Berlin ve Tokyo ile birlikte müttefikler aleyhine savaşa girişmesi demek değildir. O, Cermenlerle faydalı şartlar elde ederek barışabilir. Almanlar da arkalarından emin olarak harbe devam edebilirler. Yıpranan Almanlar ve müttefikler olurken Ruslar yaralarını sarma imkânı bulurlar. Bunun için ikinci cephenin açılmasının gecikerek Rusların ümitlerini kaybetmesi ve doğu cephesinde Alman mukavemeti şarttır. İkinci cephe kararı

⁴¹⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Mihver İçin Çıkar yol Hangisidir?" Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ağustos 1943, s.2.

müttefiklerin elindedir ve onların Sovyetleri başlı başına bir harp siyaseti takip etmekten alıkoyacakları umulur.⁴¹⁹

Rusların beş kolda yürüttükleri taarruzlarına karşı Almanlar doğu cephesinde bıraktıkları az ve zayıf kıtalarla onları önemli kasaba veya nokta için haftalarca uğraştırabilmekte ve bu sayede onlara çok kıymetli zamanlar kaybettirebilmektedirler. Önümüzde Rusya'nın yağmur ve çamur haftaları vardır. Rus ileri hareketinin yakında yavaşlaması mümkündür. Ardından gelecek don ile tekrar tehlike ortaya çıkabilir. Bununla birlikte kış Almanlar için ne kadar zor geçerse geçsin Almanların Melitopol-Dinyeper hattına çekilerek burasını ilkbahara kadar tutacakları tahmin edilebilir.⁴²⁰

Rusya'da vaziyet Almanlar için İtalya'da olduğundan birkaç kere daha güç ve daha tehlikelidir. Çünkü tahmin olunduğu gibi yağmur ve çamur Rusları durdurmamış ve galiba durduracağı benzemiyor. Almanlar müdafaa etmek istedikleri muhakkak olan hattan atılırlarsa Dinyester nehrinin gerisine çekilmeleri ve Leningrad ile Kırım'dan atılmaları pek mümkün bir hale gelir.⁴²¹

Yarın daha neler kaybetmesi ve nerelere kadar gitmesi bugünden hesaplanamayan Alman geri çekilmesinin sebebi bir cümle ile verilebilir. Almanlar 1941'de Rus ordularının çoğunu mahvettiklerini zannederek düşmanı küçük ve zayıf görmek hatasına düştüler. Bir ordu vasıfça ne kadar yüksek olursa olsun bir kere bu hataya düştü mü hatasını düzeltmesi artık çok güç olur. Almanlar bu hata yüzünden az olan ordularından batıya tümenler naklettiler. Batı Avrupa'da müttefiklerin daha tehlikeli gördükleri hücumlarını önlemeyi Rusya'da kuvvetli olmaya tercih ettiler. Az olan tümen sayısı ile Rusları durdurmak için Alman askerlerinin yüksek vasıflarının yeterli gelmemeye başlaması, Rusların silah tekniklerini ıslah etmeleri ve müttefiklerin yardımları düşünüldüğünde Alman geri çekilmesinin sebepleri anlaşılır.⁴²²

Almanlar bir taraftan müttefiklerle Rusya arasındaki müzakereleri dikkatle takip ediyorlar bir taraftan da Leningrad çevresi-İlmen Gölü-Vitebsk-Dinyeper-Melitopol hattını muhafazaya çalışıyorlar. Çünkü bu müzakerenin sonuna kadar bu hattın tutulması, Ruslarla müttefiklerin anlaşamamaları halinde Ruslara yapacakları bütün

⁴¹⁹Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Mihver İçin Çıkar yol Hangisidir? -2-" Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ağustos 1943, s.2.

⁴²⁰Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Şark Cephesinde Yeni Vaziyetler" Cumhuriyet Gazetesi, 8 Eylül 1943, s.2.

⁴²¹Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Cephele Bir Bakış" Cumhuriyet Gazetesi, 30 Eylül 1943, s.3.

⁴²²Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Alman Ricatinin Bir İzahı" Cumhuriyet Gazetesi, 4 Birinciteşrin 1943, s.3.

Sovyet topraklarının terkedilmesi teklifine temel olacaktır. Bu sebeple Gomel ile Kiyef, Ruslar tarafından zaptolunmak tehlikesine girmesine rağmen Almanların şimdi bulundukları genel müdafaa hattını muhafaza için ellerinden geleni yapacakları beklenir. Bozularak ya da bozulmayarak geri bir hatta çekildikleri takdirde Ruslarla anlaşabilmek yolunda önemli bir askeri kozu kaybetmiş olurlar.⁴²³

Ne askeri ne de siyasi vaziyet Almanlar için iyi değildir. Koca Avrupa'nın yarısından fazlası Almanların elinde olmasına rağmen bu yerlerde bugün Almanya kuvvetli olmaktan birer birer çıkmak üzeredir. Çünkü o yerlerin üstü açıktır ve Almanya hava üstünlüğünü kaybetmiştir. Bunun yanında doğuda Dinyeper hattının kaybedilme tehlikesi ciddi bir sarsıntıya neden olmuştur. Ruslar Kiyef şehrinin güney ve kuzeyinde Dinyeper nehrinin batısına geçerek köprübaşları kurmuş bulunuyorlar. Ruslar buralara kuvvet yığabildikleri, Almanlar da Kiyef'te kalmakta sebat ettikleri takdirde 1941'deki Kiyef büyük imha savaşı bir kez daha, fakat tersine ve Almanların aleyhine olarak gerçekleşme ihtimali vardır. Yani ikinci bir Stalingrad felaketine Almanlar Kiyef'te uğrayabilirler. Ruslar Nevel'den Azak denizine kadar 1100 km'lik muazzam bir cepheye bıkma, yorulma bilmeden ve çamur dinlemeden taarruz ediyorlar. Almanlar ellerindeki sınırlı kuvvetlerle nereye yetiyeceklerini ve hangi deliği kapatacaklarını bilemiyorlar. Onlar şu anda Dinyeper müdafaa hattını kaybetmiş olmamakla birlikte bu hattı sağlam tuttukları da iddia edilemez.⁴²⁴

Moskova konferansından çıkan en önemli netice müttefiklerle Ruslar arasında Almanları memnun edebilecek bir ihtilafın önüne geçilmiş olmasıdır. Bu durumda müttefiklerle Ruslar, Almanları birlikte yenmek ve harpten sonraki işleri de aralarında görüşerek halletmek esasına karar vermişlerdir. Ruslar Dinyeper ile Azak denizi arasında Melitopol'ün yüz kilometre kadar batısına ilerlemiş, Kırım'a doğru güneye de iyice sarkmış bulunuyorlar. O halde şimdi doğu cephesinde durum Krivoirog meydan savaşının neticesine bağlıdır. Almanlar bu savaşı kazanabilirlerse hem Moskova konferansına parlak bir silah zaferiyle cevap vermiş olacaklar hem de doğudaki çok fena durumlarını düzeltmiş olacaklardır.⁴²⁵

⁴²³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Moskova'da Muhtemel Harp ve Siyaset Oyunları" Cumhuriyet Gazetesi, 14 Birinciteşrin 1943, s.2.

⁴²⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Kiyef'te İkinci Bir Stalingrad Olur Mu?" Cumhuriyet Gazetesi, 16 Birinciteşrin 1943, s.1,3.

⁴²⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Moskova Konferansının Harekâta Tesirleri" Cumhuriyet Gazetesi, 31 Birinciteşrin 1943, s.3.

Almanların doğu cephesinde başına gelen felaketler ve bugün Dinyeper’de tutunamamaları hep Rus askeri kuvvetlerini tamamıyla yok edinceye kadar cepheyi sürekli taze kıtalarla kuvvetlendirecek yerde tam tersine buradan batı ve Güney Avrupa’ya kuvvetler yollamaları yüzündendir. Almanları doğu cephesinde harap eden ve hala etmekte olan şey hep o ikinci cephe korkusudur. Dinyeper kavsı içindeki meydan muharebesi Krivoirog kuzey doğusunda devam etmektedir. Almanlar burada karşı taarruzlarının iyi gittiğini haber veriyorlar ancak Ruslar bu taarruzu püskürttüklerini bildiriyorlar. Bundan başka Almanlar Dinyeper dirseğinin güneyindeki Kıpçak bozkırı savaşını kaybetmişlerdir ve Kırım tehlikededir. Harp Avrupa’da devam ediyor ve Almanya içinden çökmediği sürece daha devam edecektir. Çünkü Moskova konferansında müttefiklerle Ruslar, Almanya tamamıyla mağlup edilinceye kadar harbe devam etmeyi taahhüt ettiler. Bu Almanya’nın herhangi bir taraf ile uyuşması ihtimalini artık tamamıyla ortadan kaldırmıştır.⁴²⁶

Mareşal Stalin 6 ikinciteşrinde Rus ihtilalinin yıldönümü ve Kiyef’in zaptı münasebetiyle söylediği nutkunda İngiliz ve Amerikan kuvvetlerinin Kuzey Afrika’da, Akdeniz’de ve güney İtalya’da kazandıkları başarılar ve Alman sanayi merkezlerini bombalamalarının Kızılordu’nun işini kolaylaştırdığını belirtmiştir. İtalya’da Almanlar henüz önemli kuvvetler yığmamışlardır. Almanlar İtalya’da az kuvvetler bulundurarak müttefikleri meşgul etmek, bununla faşist İtalya’yı yeniden kurmaya lazım olan zamanı kazanmak istiyorlar. O halde doğu cephesinde şimdi hayli kuvvetler toplamaları gerekirdi ancak Dinyeper’i müdafaa edemeyecek kadar güçsüz durumda bulunuyorlar. Avrupa’da fiili olarak savaştıkları iki cephede de güçsüz görünen Almanlar şimdilik sadece gözetleme ve bekleme cephelerine de kuvvet yığmayacaklarına göre Alman kuvvetleri nerededir? Alman kara ve hava kuvvetleri hiçbir yerde ağırlık kuvveti teşkil edemeyecek kadar dağınıktır. Onun için Stalin Almanların şimdiye kadar ellerinde bulundurdukları tank ve uçak sayısı üstünlüğünü kaybettiklerini ifade ediyor. Ona göre Almanlar harbi kaybettiklerini anlamışlar ve derin bir buhran içindedirler.⁴²⁷

Altı aydan beri devam eden Rus taarruzları doğu cephesinin hiçbir yerinde gevşememiştir. Güneyde Kırım’ı zorlamaya çalışan Ruslar taarruz ağırlık merkezlerini Kiyef’in batısına nakletmişlerdir. Ruslar Zitomir’in ötesine uzattıkları yarma kamalarını

⁴²⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Şark Cephesi ve Avrupa” Cumhuriyet Gazetesi, 3 İkinciteşrin 1943, s.2.

⁴²⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Alman Kuvvetleri Nerede?” Cumhuriyet Gazetesi, 8 İkinciteşrin 1943, s.1,3.

kuzey ve güneye genişletip batıya doğru ilerlemekte başarılı olurlarsa Almanlar Dinyeper'den çekilmeye mecbur olacakları gibi Bug nehrini de tutamayacaklardır. Muharebeler verilerek yapılan geri çekilmelerde silah ve malzeme kayıplarının önüne geçmek mümkün olamaz. Hitler'in bahsettiği kesin savaş geciktikçe bu zorlu geri çekilmeler Alman doğu cephesini tehlikeye, Rusları da kesin galibiyete götürebilir.⁴²⁸

Ruslar doğu cephesinde kar ve dolu fırtınalarına, gecenin insanı donduran şiddetli ayazlarına rağmen taarruz ediyorlar. Şimdilik bu taarruz Dinyeper kavsı ile Kiyef batısında yoğunlaşıyor. Amaçları güney Alman ordular grubunu kuzeyden ve güneyden sararak büyük bir çember içine almaktır. Diğer taraflarda da boş durmayarak Alman kuvvetlerini her tarafa muharebelerle hırpalıyor ve oyalıyorlar. Almanlar ise müdafaa ve mukabeleden başka bir şey yapamıyorlar. Rus baskısının artması oranında önemli yerleri bırakıp gidiyorlar. Krivoirog'u tutabilmişlerdir ancak Kiyef ve Zitimir'i tutamadılar. Krivoirog'u bıraktıkları takdirde artık orta Dinyeper'den tamamıyla çekilmek zorunda kalırlar. Ruslar hemen her yerde Almanlara sayıca birkaç misli üstün kuvvetler kullanıyorlar. Hatta bazı yerlerde bir nevi hava üstünlüğünü bile sağlıyorlar. Fakat bu büyük kuvvetleri Ruslar nereden bulabiliyorlar?⁴²⁹

Rus ordularının 1941 kışına kadar olan kayıpları o ana kadar harbe sokulmuş kuvvetlerinin yarısından fazlaydı. Bu vaziyette Moskova'yı kurtaran birdenbire ve çok şiddetli bastıran 1941-43 Rus kışı olmuştur. Bu Rus kışı Ruslara nefes aldırılmış ve Stalin'e Sovyet ordularını yeniden kurmak için ilk vakit ve imkânı kazandırmıştı. 1942 Alman yaz taarruzu haziran sonunda gene pek geç başladığında Ruslar tümenlerini insanla doldurmuş hatta yeni tümenler teşkil etmişlerdir. Fakat tam hazırlanmadıklarında Alman taarruzlarına karşı durmayarak esir ve zayıat vermeden geri çekildiler. 1942 Alman taarruzu Rus hatlarını Orel ve kuzeyinde yararak Moskova'ya yönelmek yerine Kafkaslara uzanmak gibi çok aykırı bir seyir takip etmesi Ruslara ayrı bir talih olmuştur.⁴³⁰

İngiliz ve Amerikalılar 1941 birinci teşrinden itibaren Rusya'ya silah ve malzeme göndermeye başladılar. Bu yardımların toplamı büyük olmuştur. Tahminlere göre Ruslar 1942-43 kışında doğu cephesinde 400 tümen kadar kullanmışlardır. Onlar

⁴²⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Doğu Cephesinde Vaziyet Almanlar İçin Tehlikelidir" Cumhuriyet Gazetesi, 15 İkinciteşrin 1943, s.1,2.

⁴²⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Sovyet Ordularının Kuvvet Kaynakları" Cumhuriyet Gazetesi, 17 İkinciteşrin 1943, s.3.

⁴³⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Ruslar Nereden ve Nasıl Kuvvet Buluyorlar?" Cumhuriyet Gazetesi, 18 İkinciteşrin 1943, s.2.

bunu yeni teşkilatla ve özellikle Orta Asya askerleriyle ve hiç durmadan çalışan harp sanayii sayesinde yapabilmışlardır. Ruslar askeri teşkilat hususunda büyük gayretler göstererek son kuvvetlerini harcamaktadırlar. Bugün doğu cephesinde Kafkasyalı, Volgalı, Urallı, Orta Asyalılar harbediyor. Kızılordu'nun bugün belki 400 küsür tümeni vardır ancak bunlar hem altı aydan beri devam eden taarruz ve takiplerle yorulmuşlar hem de artık Rus askeri teşkilat haddinin sonudurlar. Çörçil'e göre Almanların elinde 400 tümeni vardır. Stalin bunların 257'sinin doğu cephesinde kullanıldığını söylüyor. Demek ki Almanların geri kalan 147 tümeni vardır. Bunlardan 50-60 kadarı doğu cephesine sürülüp bunlarla derhal büyük bir taarruza girilirse Ruslar Dinyeper'in batısında bir mağlubiyete uğratılabilir. Rusların ikinci cepheyi ısrarla istemeleri bu ihtimali çoktan beri görmelerinden ileri gelebilir.⁴³¹

Birkaç gün evvel Almanlar Zitomir'i iki yandan kuşatarak Rusları buradan çıkarabilmişlerdir. İki taraf kuvvetleri arasında şiddetli taarruz ve müdafaa muharebeleri oluyor. Ancak Almanların düşmanı Kiyef'ten daha öteye atacak mahiyette olup olmadıkları henüz belli değildir. Böyle bir taarruz için 50-60 taze tümen ister. Bunların gelip gelmediği ile ilgili bilgiler eksiktir. Cephenin diğer kesimlerinde Rus taarruzları şimdilik durdurulmuş ve yerli mahiyet almıştır. O halde doğu cephesinde en önemli muharebeler şimdi Kiyef'in batısında olmaktadır. Buradaki Rus taarruzlarını durdurmak yetmez. Onları mağlup etmek Almanlar için şuanda hayati bir zarurettir. Bunu yapamazlarsa er geç bütün Dinyeper'i bırakarak Dinyester'in gerilerine çekilmek zorunda kalacaklardır.⁴³²

Almanların Zitomir üzerinden Kiyef istikametinde yaptığı taarruz ister çamur yüzünden olsun ister Rusların karşı koymaları yüzünden olsun hedefe varamadan kesilmiştir. Bu taarruzun ilk hedefi Kiyef'i almak ikincisi Dinyeper dirseğinin içindeki düşman kuvvetine kuzeyden taarruz ederek nehrin gerisine atmaktır. Mahalli ihtiyatlarla yapılan Alman taarruzu bir miktar ileri gidebildi fakat Kiyef'i almak ve oradaki Rus ordusunu bozmak için büyük kuvvetler gerekir. Almanların doğu cephesinde yeterli derecede kuvvetlere sahip olamamaktan başka dertleri yoktur. Alman ordusunun kuvveti dağınık olduğu sürece doğu cephesinde önemli bir harekette bulunabileceği

⁴³¹Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Doğu Cephesinde Rus Kuvvetleri ve Muhtemel Alman Muvaffakiyetleri" Cumhuriyet Gazetesi, 20 İkinciteşrin 1943, s.2.

⁴³² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Doğu Cephesinde Alman Karşı Taarruzu" Cumhuriyet Gazetesi, 22 İkinciteşrin 1943, s.2.

şüphelidir. Ruslar Gomel'i ele geçirerek Kiyef bölgesinde daha güçlü hale gelmişler ve burada yeniden taarruza geçebilmelerini mümkün kılmışlardır.⁴³³

Almanların gücü tükenmiş zannolunan Zitomir taarruzları yeniden canlanmış gibidir. Sovyet taarruzlarının ağırlık noktası sayılan Gomel muharebe alanlarına Alman yedek kuvvetlerinin bir kısmının gelmiş olduğu tahmin ediliyor. Rusların bölgedeki taarruz hızlarının yavaşlaması bundandır. Almanlar Kiyef'in güney, güney batı ve batı çevrelerinde taarruz halinde oldukları için Korosten şehrini alarak buradan da Kiyef şehrini zorlamak istiyorlar. Rusların Dinyeper kavsi içinde ve Pereskop berzahında yaptıkları taarruzlar neticesiz kalmıştır. Doğu cephesinde iki tarafın taarruz ve müdafaa kuvvetlerinde bir denkleşme olmuşa benziyor. Bu da doğu cephesine yeni Alman kuvvetlerinin geldiğine delalet eder. Fakat Almanlar için doğu cephesinde denkleşme yetmez. Üstünlüğü alarak Rusları Dinyeper nehrinin doğusuna atamadıkça tehlikeyi savmış sayılmazlar. Bu da ancak doğu cephesine yeterli derecede kuvvetler getirmeleriyle mümkün olabilir.⁴³⁴

Almanlar Dinyeper nehrinin bir kilidi olan Kiyef'i ve daha batıda olan Zitomir'i Ruslara bırakıp geri çekilince tehlikeyi sezdiler ve daha gerilerdeki ihtiyatlarını doğu cephesine sürmeye başladılar. Bu sayede Rus taarruzları Krivoirog önlerinde durdurulmakla beraber Zitomir ve ardından Korosten şehirleri geri alınabildiler. Fakat Kiyef şehri hızlı bir yarma hamlesiyle kurtarılamadı. Almanlar şimdi Rusların bu bölgedeki belli başlı stratejik hedefi olan Krivoirog şehri önlerinde mukavemet ediyorlar. Ruslar durumun denkliliğini kendi lehlerine bozmak için geç kalan şiddetli kışı bekliyorlar ki kış için hazırladıkları motorlu ve motorsuz kızaklı kıtalarını cepheye sürebilsinler. Almanlar herhalde müttefiklerin açacağı ikinci cepheyi dağıtıp ondan sonra büsbütün doğuya dönerek en son kesin meydan muharebesini burada vermek istiyorlar. Onun için ellerindeki yedek kuvvetleri vaktinden önce kullanıp harcamaktan çekiniyorlar. Doğu cephesinde olduğunca az kuvvetle vaziyeti idare etmek ve her türlü sıkıntıya katlanmak ancak böyle bir düşüncenin ürünü olabilir.⁴³⁵

Almanların Kiyef istikametine başlayan taarruzlarıyla başlayan muharebeler beşinci haftasına girmiştir. Bu sürede Almanlar yeni birçok zırhlı ve piyade tümenlerini

⁴³³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanlar Dinyeper Hattını Tutamazlarsa" Cumhuriyet Gazetesi, 28 İkindiçeşrin 1943, s.1,4.

⁴³⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Cephelerde Harekâta Umumi Bir Bakış" Cumhuriyet Gazetesi, 3 Birincikanun 194, s.1,3.

⁴³⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanya'nın Askeri Durumu" Cumhuriyet Gazetesi, 12 Birincikanun 1943, s.2.

muharebeye soktularsa da hep Rusların kuvvetli müdafaasıyla karşılaştılar. Buradaki muharebelerin hızını kaybederek şimdilik sakinleştiği anlaşılabılır. Gomel kuzeybatısında ve Leningrad bölgesinde Rusların yeni ve büyük taarruzları haber veriliyor. Kırım'ın Kerç ve Prekop boğaz bölgelerinde de şiddetli muharebeler oluyor. Rusların burada teşebbüs ettikleri çıkarmalar Kırım'daki Alman ve Romen kıtaları tarafından püskürtülebiliyor. Kiyef batısında bu harbin en büyük zırhlı savaşlarının gerçekleştiğinden bahsediliyor. Almanlar muharebelerin Dinyeper dirseğiyle Kiyef batısında büyük kuvvetlerle devam etmesine rağmen fazla değişiklik göstermemesini mevsime ve yerin yumuşak ve kalın bir kar tabakasıyla kaplı olmasına bağlıyorlar. Rusların büyük kış taarruzu beklenirken Almanlar Dinyester'e geri çekilmemek için dayanak noktalarında tutunmaya çalışıyorlar. Çünkü Dinyester gerisine çekilme gerçekleşirse Kırım yarımadasıyla Nevel-Leningrad müdafa hattı dayanaksız kalarak düşebilir. Buysa bütün doğu cephesinin bozulması demek olur. Almanlar bunu istemediklerinden veya olabildiğince geciktirmeyi arzu ettiklerinden şiddetli mukavemette bulunuyorlar. Fakat asıl Rus taarruzunun ne gibi neticeleri olacağı henüz belli değildir.⁴³⁶

2.4. 1944 Yılında Alman-Rus Savaşı

Geçen sene Rusların yaz ve sonbahar taarruzları ile yeni kış taarruzu arasında sınırlar aramak boşunadır çünkü bunlar birbirini aralıksız takip etmiştir. Denilebilir ki onlar Stalingrad'dan beri doğu cephesinin güney kısmında Almanlara karşı taarruzlarına ara vermemişlerdir. Rus taarruzunun ağırlık merkezi Kiyef batısındaki Zitomir kesimidir. Kış taarruzunun ilk hedefi de burası olmuş, bu şehrin Ruslarca geri alınmasına imkân hâsıl olmuştur. Rusların bu taarruz bölgesinde Almanlara karşı insan ve her türlü silah sayısınca üstün oldukları muhakkaktır. Almanların kuvvetleri tüm Avrupa'da dağınık olmasına rağmen Ruslar bütün kuvvetlerini yalnız bir cephede yoğunlaştırmışlardır. Zitomirî geri almak için Almanlar diğer cepheler zararına bile olsa büyük kuvvetler getirip kullanmaları gerekir. Çünkü bugün Avrupa cephelerinin en önemlisi ve en tehlikelisi doğu cephesidir. Almanlar diğer cephelerdeki direnci ve başarıyı doğu cephesinin sağlam kalmasıyla umabilirler.⁴³⁷

⁴³⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Doğu Cephesinde Kış Mevsimine Girerken" Cumhuriyet Gazetesi, 17 Birincikanun 1943, s.2.

⁴³⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Avrupa Cephelerinin En Ehemmiyetlisi" Cumhuriyet Gazetesi, 3 İkincikanun 1944, s.1,2.

İkinci Zitomir yarmasını yapmayı başaran Rus ordular grubunun batıya ilerlemek yerine güneye dönmesi şüphesiz Dinyeper dirseği içindeki özellikle Krivoirog ve Krivograd müstahkem şehirlerini müdafaa etmekte olan 60 kadar Alman tümenini kuzeyden sararak esir ve imha etme amacına yöneliktir. Almanlar ya onları burada durduracak ya da Bug suyu gerisine kademe kademe çekileceklerdir. Ruslar buradaki Alman ordularını imha edebilirlerse onları altından kalkamayacakları büyük bir hezimete uğratmanın yanında kendilerine Romanya, Güney Lehistan ve Macaristan yollarını da açmış olacaklardır. Hatta Alman kuzey cephesi artık yerinde duramayacağından Baltık devletleriyle Doğu Prusya istilasını kolaylaştırmış olacaktır. Rusların Zitomir yarmasıyla başladıkları büyük kış taarruzunun önemi işte bu derece büyüktür.⁴³⁸

Büyük Zitomir yarmasından sonra Ruslar Almanların Krivograd cephesini de deldiler ve bu mevkiyi zaptettiler. Birinci derecedeki askeri maksat hala Krivoirog kuzey ve doğusunda inat ve sebatla muharebe ve müdafaa eden Almanların kuzey ve gerilerini alacak surette geniş bir manevra almak gereğidir. Almanların Krivoirog'da ve Dinyeper dirseğinde duramayarak bir dayanma noktasından diğerine geri gitmekte gecikmemeleri gerekir. Almanlar şüphesiz bunu yapacaklardır ancak Ruslara olabildiğince kuvvet ve zaman harcatarak yapmaya çalışıyorlar. Almanlar için özellikle bu çok önemlidir.⁴³⁹

Yirmi günlük Rus kış taarruzunun ilk safhasında ne Alman güney cephesi yarılmış ne de buradaki Alman orduları bozulmuştur. Almanlar bu kesimlerde Ruslara nazaran yeterli olmayan sayı ve kuvvet şartları içinde özveriyle müdafaa muharebesi yapmakta ve Ruslara çok kıymetli vakit ve kuvvetler harcatmaktadırlar. İkinci cephe meselesi hallolmadan Almanların doğu cephesinde büyük karşı taarruzlara girişmesi beklenmemelidir. Rus kış taarruzunun ikinci safhası ise son Sovyet yedek kuvvetlerinin savaşa sokularak kesin bir netice aranacak bir devredir. Ruslar için asıl marifet amaçlarına ilk safhada varmaktı. Almanlar Rusların güneyde ne yapmak istediklerini bildiklerinden Rus kış taarruzunun sürpriz şansı artık zail olmuştur.⁴⁴⁰

⁴³⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "İkinci Zitomir Yarmasının Muhtemel Neticeleri" Cumhuriyet Gazetesi, 7 İncikanun 1944, s.4.

⁴³⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Zitomir ve Kirovograd Yarmalarından Sonra" Cumhuriyet Gazetesi, 11 İncikanun 1944, s.1,3.

⁴⁴⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Rusların Kış Taarruzu Ne Netice Verdi?" Cumhuriyet Gazetesi, 17 İncikanun 1944, s.2.

Ruslar bütün doğu cephesinde taarruz ediyorlar. Faka onların başarılı olabildikleri şeylerin mahiyeti şimdilik mahalli olmaktan ileri gidememektedir. Almanlar Rusların kış taarruzlarında geçici bir durgunluk olduğunu seziyorlar ve bunu muharebelerde anlaşılan kendi zayıf yerlerine karşı yeniden harekete geçmek için bir gruplanma ve yığılma olarak tahmin ediyorlar. Anglo-Saksonların batıdaki taarruzlarını heyecanla bekleyen Almanya için doğuda vaziyet oldukça zor, çetin ve ciddi olmakla birlikte tehlikeli ve ümitsiz değildir.⁴⁴¹

Güneyde Rus kış taarruzları tamamen durmuştur. Rus kuvvetlerinin yeniden tertiplendiği ihtimali hala mevcuttur. Yani Rusların güneyde Alman ordularını Ukrayna'dan çıkarmak, Lehistan, Macaristan ve Romanya'yı istila etmek için toplayabildikleri son kuvvetlerle başladıkları ve Kiyef'in 260-280 km kadar batısına götördükleri yarma taarruzunu yüzüstü bırakmaları pek umulmaz. Rus taarruzundaki bu duraklamada menzil ve geri hizmet işlerinin düzenlenmesi ile Almanların yaptıkları karşı taarruzların da etkisi olmuş olabilir. Yeniden toplanıp hazırlanarak Dinyeper dirseği içindeki Alman kuvvetlerinin gerilerine yapılacak taarruz, kendileri için elverişli Almanlar için tehlikeli neticeler verebilir. Kuzeyde Leningrad-İlmen gölü çevresinde başlayan Rus taarruzlarının ise buralardan güneye Almanların kuvvet kaydırmasını önlemek için yapıldığı tahmin edilebilir.⁴⁴²

Leningrad savaşı 1941 yazı sonunda Almanların eski Rus çarlık devlet merkezinin önüne geldikleri günden beri her yıl ve her mevsimde tazelenerek canlanır. Almanlar o zaman burayı zaptetselerdi şimdi bu şehirden yana rahat edeceklerdi ve Rusların kara yardım yollarını kesebileceklerdi. Almanlar 1941 yazı sonunda şehri almak yerine sadece muhasara ile yetinmek istedikleri için şimdi Leningrad-Moskova demiryolunu bile bırakmaya zorlanıyorlar. Almanlar biraz fedakârlıkla bu şehri alabilselerdi hem büyük bir Rus ordusu imha edilecekti hem iki Rus başşehrinden biri önemli nüfusu, harp sanayi ve tersaneleri ile ele geçirilmiş olacaktı hem de büyük bir Alman ordusu yıllarca burada işsiz ve faydasız durup bu fena günleri bekleme talihsizliğine düşmemiş olurdu. Böyle olmadığı için şimdi tüm cephelerde sıkışık olduğu bir dönemde Leningrad intikam alıyor ve taarruz ediyor. 15 ikinci kanunda başlayan Leningrad Moskof kış taarruzunun şimdiye kadarki genişlemesi sınırlı

⁴⁴¹ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "Doğu Cephesinde Durum Almanlar İçin Çetindir Fakat Fazla Tehlikeli Değildir." Cumhuriyet Gazetesi, 21 İkincikanun 1944, s.2.

⁴⁴² Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "İtalya'ya Yapılan Yeni İhracın Ehemmiyeti" Cumhuriyet Gazetesi, 24 İkincikanun 1944, s.2.

kalmıştır. Almanlar için bu gün çok daha fena olabilecek genel harp durumu şu anda kötü bir manzara göstermemekte ve ikinci cephenin açılması için müttefiklere fazla müsait bir vaziyet arz etmemektedir.⁴⁴³

Ruslar 1941 ve 1942 yıllarında milyonlarca ölü ve esir insan kayıplarından, on binlerce tank, top ve uçak zayıyatından sonra nereden ve nasıl adam, silah, her türlü malzeme bularak doğu cephesinde Almanlara çok üstün ordularını kurup donatabildiler? Herkesin buna cevabı Rusların nüfusu ve harp hazırlıklarında Almanları ve herkesi kandırmış olmasıdır. Fakat gerçekten böyle midir? Rusya'nın harpten önceki nüfusunu kaynaklar 170 milyon olarak göstermişlerdir. Bu rakamlar resmi Rus istatistiklerine uygundur. Ancak uzun yıllar orada görev yapan bir şahsiyet bana Rusya'nın nüfusunun 210 milyon olduğunu ve bunun çoğunun elli yaş altında bulunduğunu bildirmiştir. Demek oluyor ki Sovyet hükümeti kırk milyona yakın nüfusunu gizlemiştir. Bu rakamların gerçeğe ne kadar uygun olduğu bilinemez ancak doğu cephesinde iki buçuk yıldan beri süregelen olaylar bu tahminlerin doğruluğunu ispat etmektedir. Rusların uğradıkları olağanüstü zayıata rağmen devamlı yeni ordular oluşturabilmeleri konusunda sonsuz insan kaynaklarına sahip oluşları ancak bu sayede izah edilebilir. Harpte halkın %10'u en fazla %12'si seferber edilebileceği, Sovyetlerin de 18-20 milyon er seferber edebileceği ancak Rusya'nın kadınlar ile birlikte 30 milyondan aşağı tahmin edilmeyen bir ordusu bulunduğu hesabına göre harbin başından beri 9-10 milyon asker kaybeden Rusya'nın askeri hizmete elverişli 10-20 milyon askeri olması gerekir. Teşkilatlanma kudreti de gösterebilen Rusların eksilmeyerek yerden bitircesine varlık göstermelerine şaşmamak gerekir.⁴⁴⁴

Almanlar Leningrad'da on dört gün önce başlayan bu yeni taarruzlarına kış taarruzunun ikinci dalgası adını veriyorlar. Rusların buradaki amacı Almanları Leningrad'dan uzaklaştırarak ordusunu iki yandan sarıp imha etmek, Estonya'ya girerek küçük Baltık devletleri sorununu bilfiil halletmek yolunu açmaktır. Ruslar bu muharebeleri en iyi şekilde sona erdireseler bile Almanlar daima bir hatta duracaklardır. Bununla da Ruslar çok kan dökmek pahasına Estonya'ya girmek değil ancak sınırına varmayı başaracaklardır. Ruslar doğu cephesinin birden çok yerinde aynı anda taarruz ettiklerinden ya da takip eden ayrı ayrı büyük taarruzlara giriştiklerinden bunların

⁴⁴³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Roma ve Leningrad Savaşlarının Ehemmiyeti" Cumhuriyet Gazetesi, 26 İkincikanun 1944, s.2.

⁴⁴⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Ruslar Bu Kadar Asker ve Silahı Nasıl Buluyorlar?" Cumhuriyet Gazetesi, 28 İkincikanun 1944, s.2.

hiçbirinde tam olarak başarı sağlayamıyorlar. Bu da Almanlar için daima bir talih olmaktadır. Ruslar üstün kuvvetleriyle merkezileştirilmiş yarma taarruzları yapmayı ve ara vermeden sürdürebilmeyi bilseydiler Almanları çok daha fena durumlara düşürebilirlerdi.⁴⁴⁵

Kuzey Rus kış taarruzuyla Ruslar Alman ordularını imha edemese de Leningrad'ı tamamıyla kurtarmış ve Alman ordularını Estonya'ya kadar geri atmışlardır. Önceleri mahalli mahiyette sandığımız bu büyük taarruzun her şeyden evvel güneyde ve Kiyef batısında başlayan ilk Rus kış taarruzunun zararına gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Yeni ve büyük bir taarruza girişmek yerine burada kullandıkları kuvveti ilk büyük taarruzda Dinyeper dirseği içindeki Alman ordularının gerilerine sürebilseydiler Ukrayna belki çoktan Almanlardan temizlenir, Kırım düşebilir ve Rus orduları Romanya sınırına dayanırdı. Galiçya'ya girmeleri askerlikçe de siyasetçe de Estonya'ya girmekten daha önemli ve tesirlidir. Merkez ve güney kesimlerde de muharebeler devam ediyor. Ruslar Dinyeper dirseği içindeki yani Ukrayna'daki Alman kuvvetlerine yeniden büyük bir taarruz yapmaya yetecek taze kuvvetlere sahip görünmüyorlar. Durum böyle devam ederse Almanların ordularının mükemmelliği sayesinde Rus kış taarruzlarını neticesiz bırakmayı başaracakları zannedilebilir. Rusların güneyde, ortada ve kuzeyde şu veya bu şehri zaptetmeleri, şu veya bu hükümet hududuna varmalarının askeri bakımdan önemi nispeten azdır. Ruslar için gaye Alman ordularını bozmaktır. Bu olmadıktan sonra büyük bir başarı kazanmaları bahis mevzuu olamaz.⁴⁴⁶

Rusların derlenip toparlanarak Kiyef batı ve güneyinde önceki yarma taarruzlarını yüzüstü bırakamayacakları ve güney Alman ordularını sarmak için yeniden taarruza başlayacaklarını tahmin etmiştik. Gelen haberlere göre eğer gerçekten Ruslar burada on Alman tümenini sarmışlarsa ve neticede bunları imhada başarılı olurlarsa şüphesiz ki Almanlara Stalingrad'dan beri en önemli darbeyi vurmuş olurlar. Çünkü Almanların on tümeni Rusların yirmi-otuz tümenine denk sayılabilir. Düşmana çok vakit ve kuvvetler harcatarak çekilme esnasında cepler olduğu zaman daima böyle mahzurlar baş gösterebilir. Düşman yeteri kadar seri kuvvetlere sahip olur ve bunları ustalıkla kullanır, müdafaa tarafı da çekilmekte biraz gecikirse sarılmak tehlikesi hep

⁴⁴⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Rus Kış Taarruzunun İkinci Büyük Dalgası" Cumhuriyet Gazetesi, 30 İncikanun 1944, s.4.

⁴⁴⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Rus Kış Taarruzunun Neticelerini Tetkik" Cumhuriyet Gazetesi, 4 Şubat 1944, s.1,2.

vardır. Üstün kuvvetlerce sarılan ve tam bir çember içine düşen kıtaların kurtulma şansı ise çok azdır. Almanlar daha önce birkaç kez bunu başardılarsa da bu her zaman böyle olacağı anlamına gelmez.⁴⁴⁷

Rusların on Alman tümenini çember içine aldıkları yönünde verdikleri haberleri Almanlar tasdik ediyor gibidirler. Ruslar dışarıdan bunları kurtarmak için gelen Alman kuvvetlerinin 20.000 kadar olduğunu ve geri atıldıklarını söylüyor. Muhasaradaki on Alman tümeni açlıktan ıstırap çekmeye başlamışlar. Ruslar aynı zamanda Krivoirog bölgesinde düşman cephesini yarıdıklarını Nikipol'e ilerleyerek burada bulunan 15 tümeni sardıklarını söylüyorlar. Ruslar mevsime rağmen henüz şiddetli ve başarılı taarruzlar yapabiliyorlar. En çok cephenin merkezinde ilerlemişlerdir. Bu onlar için tehlikeli olabilirdi ancak ya Almanların yeterli yedek kuvvetleri yoktur ya da bunlar ikinci cephe ihtimalleri karşısında inatla korunuyorlar.⁴⁴⁸

Stalingrad'dan ders alması gereken Almanların on tümenlerinin çemberlenmesiyle neden böyle bir Rus tuzağına düştüklerinin izahı kendilerine fazla güvenip Rusların böyle bir manevrayı tertipleyip başarabileceklerine pek az inandıkları varsayımı olabilir. Muhasara altındaki tümenlerin kurtarılıp kurtarılamayacağı konusunda kesin bir şey söylemeye henüz imkân yoktur. Nikipol'de 5 Alman-Romen tümeninin sarıldığı haberleri netlik kazanmamış olmakla birlikte buradaki Rus hücumunun Almanlara büyük kayıplar verdirdiğini kabul etmeliyiz. Nikipol'ün kaybedilmesiyle Almanlar aşağı Dinyeper'den başka artık bütün Dinyeper'den atılmış bulunuyorlar. Bundan sonra ümit olunur ki gereksiz yere çıkıntılarda kalmakta ısrar ederek yeni kuşatılmalara fırsat vermesinler. Çünkü çıkıntılar özellikle yedek kuvvetleri sınırlı olan müdafaa tarafı için sık sık tehlikeli olabilirler.⁴⁴⁹

Harbin muhtemel neticeleri için evvela doğu cephesi iyi tetkik edilmelidir. Çünkü Avrupa harbinin kesin savaş cephesi doğudadır. İlk soru: Rus taarruzu devam edip gidecek mi, yoksa bir yerde duracak mı? Rusların Kırım'ı almaları, Romanya ve Macaristan sınırına yaklaşmaları veya bu sınırları aşmaları, maden ve ziraatçe zengin olan Ukrayna'yı geri almaları, Lehistan'a girmeleri, küçük Baltık devletlerine el koymaları ve Finlandiya'yı istila etmeleri Almanların işine gelmez. Bu yüzden

⁴⁴⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Şark Cephesinde Sarılan On Alman Tümeni” Cumhuriyet Gazetesi, 5 Şubat 1944, s.2.

⁴⁴⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “İtalya’da Şark Cephesinde ve Pasifik’teki Son Harekât” Cumhuriyet Gazetesi, 6 Şubat 1944, s.2.

⁴⁴⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Almanlar Stalingrad’dan Sonra Neden yeni Bir Rus Tuzağına Düştüler?” Cumhuriyet Gazetesi, 10 Şubat 1944, s.2.

Almanlar Rusları mümkün olduğunca ileride durdurmaya çalışmaktadır. Rusya'nın kendi isteğiyle durmak isteyeceğini düşünmek hata olur. İkinci soru: Rus taarruzu devam edecek mi, edecekse azami nereye kadar gidecektir? Bu konuda şimdilik ne kesin ne de ortalama bir şey söylemek mümkün değildir. Almanya bugün olduğu gibi doğuda kuvvetlerinin yarısını kullandığı sürece Rusların ikinci cephe açılmasa bile taarruza devam ederek doğu ve Güney Doğu Avrupa'da bütün hedeflerine varma şansı vardır. Bu esnada Alman kuvvetleri ayakta kalır veya çözülebilirler ancak Almanya ikinci cephe kâbusundan kurtulup tüm kuvvetleriyle Rusya üzerine dönebilirse harp vaziyeti Rusya aleyhine dönebilir. İkinci cephe açılırsa etkisinin ne olacağıyla ilgili bunun doğu cephesindeki muharebelere tesiri ya hiç olmayacak ya da pek az olacaktır. Çünkü Almanya'nın ikinci cephe ihtimaline karşı hazırlıklar tamamıyla müstakil ve ayrıdır.⁴⁵⁰

Doğu cephesinin kuzeyinde Ruslar önemli bir demiryolu kavşağı olan Luga'yı zaptettiler. Esir olunmadığına göre Almanlar Luga'yı vaktiyle tahliye etmiş olmalıdırlar. Rusların kuzeydeki hedefi Pskov'u bir an önce alarak burası ile İlmen gölü arasındaki Alman kuvvetlerinin batıya, Estonya ve Letonya'ya gitmelerine engel olup onları güneye sürmektir. Dinyeper dirseğinde çevrilmiş tümenlerini kurtarmak için Almanların yaptıkları taarruzlar netice vermemiştir. Başarılı olacakları da şüpheli hatta ümitsizdir. Cephenin güney kesiminde önemli olaylar yoktur çünkü Ruslar buradaki kuvvetlerini sekizinci Alman ordusunu imhadan kurtarmak için dışarıdan gelen saldırılara karşı kullanıyorlar. Nitekim Krivoirog'da hala Almanlar duruyorlar. Ancak mahsur Alman ordusu imha edilirse buradaki Rus kuvvetleri serbest kalacağından buradaki durum yeniden Almanların aleyhine dönebilir.⁴⁵¹

Doğu cephesinde beklenen korkunç hadise nihayet iki gün evvel meydana geldi. Rusların bildirdiğine göre 8. Alman ordusunun imhası işi tamamlanmıştır. Bu olay Stalingrad faciasından sonra Almanların başına gelmiş en büyük felakettir. Muharebede kıta kaybetmek yanında toprak ziyanı ikinci ve üçüncü derecede kalır. Almanlar için kaybedilen insan, silah ve teçhizatın yerini doldurmak bugün çok zordur. Alman kanaatinin aksine Rus ordusu bugün iki yıl öncesine nazaran harp etmeyi, keşif yapmayı, ihata etmeyi, tank ve uçak kütlelerini kullanmayı iyice öğrendiler. Almanların arkalarının kesilebileceği konusunda gaflette bulunmalarına akıl erdirilemez. Stalingrad

⁴⁵⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Üç Sual Üç Mesele" Cumhuriyet Gazetesi, 12 Şubat 1944, s.2.

⁴⁵¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Luga'nın Sükûtundan Sonra" Cumhuriyet Gazetesi, 15 Şubat 1944, s.1,2.

ile bu felaketi askeri tarih Almanların hesabına işlenmiş en büyük hatalar olarak düşünecek ve bunlardan ibret almaya çalışacaktır. Ruslar eğer 8. Alman ordusunu sarıp imha etmeyi başaramasaydılar geçen bütün sonbahar ve kış muharebeleri neticesinde birkaç şehir ile özellikle merkezde birkaç yüz kilometre derinliğinde araziden başka bir şey kazanmış olmayacaklardı.⁴⁵²

Almanlar ikinci cephenin açılması ihtimali için yarıdan fazla kuvvetlerini savaştan koruduklarına ve azar azar yerler bırakarak doğu cephesini asgari derecede kısaltmış olacaklarına ve bir gün burada en kuvvetli ve kesin bir taarruza yeniden geçeceklerine inanmaktadırlar. Ama bunun nasıl ve ne vakit olduğunu şimdi kendileri de bilemezler. Ruslar güneyde Krivoirog şehrini zaptettiler. Burasının düşmesi güney Alman cephesini önemli bir dayanağından mahrum bırakıyorsa da geride kurulacak hatlarla müdafaaya imkân bulunursa Rusların Bug nehrine doğru ilerlemesi fazla hızlı olmayacaktır. Doğru cephesinde şimdilik seri ve kesin neticeler beklenmemelidir.⁴⁵³

Doğu cephesinin kuzey kesiminde Ruslar Pskov'daki hattı yarmak suretiyle Estonya'daki Alman ordularını esir ve imha etmek istiyorlar. Fakat Almanlar oyalayıcı geri gitme sayesinde buraları muhkemleştirmeye yetecek vakti buldular. Onun için buradaki savaş şiddetli olacaktır. Almanların Pskov'u sonuna kadar müdafa etmeleri gerekir. Çünkü Riga'nın korunması Pskov'un tutulmasına bağlıdır. Buradaki Rus taarruzları azar azar belli kesimlerde başarılı olmakla beraber dağınıktır. Bu sebeple fazla şiddetli ve tehlikeli olamamaktadır. Güneyde de Rus taarruzları mahalli olmaktan ileri gidemiyor. Eğer böyle devam ederse Almanlar doğu cephesinde kış Rus taarruz tehlikesini atlattılar demektir. Çünkü bu cephede kış güneyde sona ermiştir. Merkez ile kuzeyde sona ermek üzere bulunuyor.⁴⁵⁴

Doğu cephesinde Almanlar güç durumda. Rus ordusu şimdi Nikolayef'i iki yandan tehdit ediyor. Kuzey Ukrayna'da da Rus kuvvetleri Galiçya'ya girmeye çalışıyorlar. Bu vaziyetler ümitsiz değilse de Almanlar için iyi de görünmüyor. Çünkü onlar havada olduğu gibi doğu cephesinde de teşebbüsü kaybetmiş görünüyorlar. Bunun böyle daha ne kadar sürebileceği belli değil. Almanya ya Rus ordularını bir yerde durduracak ya da çöküp gidecek. Bugün Almanya'nın barışa muhtaç olduğunu ve

⁴⁵² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Sekizinci Alman Ordusunun İmhası Haberleri Karşısında" Cumhuriyet Gazetesi, 19 Şubat 1944, s.2.

⁴⁵³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Doğuda Seri ve Kat'i Neticeler beklenebilir Mi?" Cumhuriyet Gazetesi, 25 Şubat 1944, s.5.

⁴⁵⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanlar Pskov'u Sonuna Kadar Müdafa Edecekler" Cumhuriyet Gazetesi, 2 Mart 1944, s.1,3.

makul bir barışa yanaşacağını tahmin etmek yanlış değildir. Buna rağmen müttefikler Almanlardan kayıtsız şartsız teslim olmasını isterlerse onları harbi bir iki yıl daha uzatmaya teşvik edebilirler.⁴⁵⁵

Doğu cephesinin güney kesiminde durum Almanlar için çok tehlikeli olmakla beraber vahim ve ümitsiz değildir. Çünkü buralardaki Alman ordularında çözülme ve panik olmadığı gibi Bug nehri doğusundaki mevzileri hala müdafaa edebiliyorlar. Ancak Alman-Romen kuvvetleri şimdi Bug nehrinin doğusundaki mevzilerden, Nikolayef ve Odessa'dan zamanı geldiğinde telaşsız ve ölçülü bir şekilde çekileceklerdir. Almanların zannettiklerinin aksine Rus taarruzlarını ne kış, yağmur, çamur ne de demiryolları tahrip edilmiş bir memlekette menzillerin uzayıp gitmesi bile durduramıyor. İnsan kayıplarını Sovyetlerin büyük nüfus kaynakları telafi ediyor. Anlaşılan yeterli derecede yiyecek var ki Rus orduları beslenebiliyor. Silah ihtiyacı fabrikalar ve müttefiklerce karşılanıyor. Bu şartlar altında onları durdurabilecek tek çare büyük ihtiyatların cepheye sürülmesidir. Eğer Almanlar ikinci cephe açılana kadar Rusları doğuda oyalamayı ve bunu devam ettirmeyi başarırlarsa mesele yoktur. Ama ikinci cephe açılmadan Rus taarruzları Romanya petrol sahalarına ve Dobruca'yı işgali başarırsa Almanya için vaziyet vahimleşir ve belki de bir daha düzelmez bir hal alır. Almanlar bir gün bu hale düşecek olurlarsa bu, talihin değil ancak kendi yaptıklarının, yedek kuvvetlerini zamanında, lazım olan yerde kullanamayışlarının doğal bir sonucu olacaktır.⁴⁵⁶

Rusların Dinyester nehrini kolayca ve bir günde 50 km kadar geçebilmeleri Almanların burayı müdafaa etmek istemeyerek düşmanın geçişine göz yummasından değil Almanların orta Bug cephelerinin bu derece hızlı yarılacağını ummamalarından ve Rusların hızlıca Dinyester'e ilerleyeceğini hiç beklemediklerindendir. O halde bu Almanlar için bir kaza kader meselesi olmuştur. Rusların Dinyester batısındaki hareketler ile Nikolayef, Orta Bug ve Odesa'yı müdafaaya hazırlanan Alman-Rumen kuvvetlerini imha etme amacını taşıdıklarına şüphe yoktur. Almanların şimdiki tasarıları Dinyester'i geçen Rus kıtalarını geri atarak Romanya'yı bu nehir çevresinden müdafaa etmek olabilir. Bu başarılamazsa en son Karpat dağlarını tutup savunmaları gerekir. Fakat bu durumda Nikolayef ve Odessa'yı telaşsız boşaltabilmek için Dinyester'i geçen

⁴⁵⁵ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "Almanlar İçin Hala Zafer Ümidi Var Mı?" Cumhuriyet Gazetesi, 16 Mart 1944, s.2.

⁴⁵⁶ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "Doğuda Durum Almanlar İçin Tehlikelidir Fakat Ümitsiz Değildir" Cumhuriyet Gazetesi, 19 Mart 1944, s.3.

Rus kuvvetlerini karşılayıp bir müddet durdurmaları gerekir. Aksi takdirde bu bölgedeki Alman ordusu için tehlike vardır.⁴⁵⁷

Müttefiklerin geçen yıl açmadıkları ikinci cepheyi açmalarını beklemek Almanlar için bundan böyle ölüm olabilir. Dinyester nehirini geçerek ciddi bir tehditle karşılaşmadan Prut nehirine doğru ilerleyen Ruslar bir Alman cephesini daha yararak Karpat dağlarının geçitlerine doğru ilerliyorlar. Doğudaki durum Almanlar için çok ciddi ve tehlikelidir. Onun için Almanlar büyük bir hızla ve en kestirme yoldan getirecekleri tümenler ile en önce Karpat dağlarını ve Prut'u tutmak zorundadırlar. Bu tedbirlerle Macaristan ve Romanya geri memleketler olmaktan çıkarak savaş ve menzil bölgeleri haline gelmişlerdir. Almanlar ne olursa olsun bu çetin tehlikeyi önlemek ve savmak zorundadır. Onlar batıda müttefiklere zafer kazanma hülyasından kurtulamadıkları takdirde Rus çizmeleri altında ezileceklerini artık anlamışlardır. Umulur ki yarım tedbirlerle değil bütün kuvvetlerle Rusların üzerine yürüme kararını vermiş olsunlar. Onlar için tek askeri kurtuluş çaresi bu idi. Şimdi de budur.⁴⁵⁸

Ruslar ani bir hücum ile Nikolayef'e girerek şehri düşmandan temizlemişlerdir. Almanların bu şehir etrafında yaptıkları savaşlar şehrin son boşaltma işlerini kolaylaştırmak için yapılan artçı muharebeler olması gerektir. Nikolayef'ten sonra Rusların geniş bir cephe ile Odessa ve güney Dinyester'e yürüyecekleri aşikârdır. Rusların şimdi en çok gayret ettikleri şey Dinyester ve Prut nehirleri arasında güneye doğru ilerleyerek düşman kuvvetlerinin geri çekilme hatlarını kesmektir. Almanlar şimdi Romanya ve Macaristan'ın bütün kuvvet kaynaklarını kullanarak Karpatları tutup müdafaa edilebilir bir hale getirmeye çalışıyorlar. Rusların yıldırım hızıyla yürüyebilmeleri Alman ordusunun iki büyük ve kesin yarma harekâtına uğramasıyla cephe ve kuvvetlerin yarılp parçalanması sebebiyledir. Şimdi her şey Karpat dağlarını tutup savunabilmeye bağlıdır.⁴⁵⁹

Ruslar Odesa'ya doğudan yaklaşırken burasını kuzeyden de sarmaya çalışacaklardır. Almanlar eğer Kırım'da kalmaya devam edeceklerse Odesa'yı Romenlerle birlikte sonuna kadar müdafaa etmeleri gerekiyor. Odesa ile buranın kuzey batısına doğru yürüyen iki Rus taarruz kamasından sonra Dinyester'i aşarak Prut'a

⁴⁵⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Dinyester Nehri Bu Kadar Çabuk Nasıl Geçildi" Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mart 1944, s.2.

⁴⁵⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanya Kat'i Karar ve Hızlı Hareket Zorundadır" Cumhuriyet Gazetesi, 26 Mart 1944, s.2.

⁴⁵⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Nikolayef'in Sükûtundan Sonra" Cumhuriyet Gazetesi, 30 Mart 1944, s.2.

varan üçüncü yarma kaması şimdi Yaş'ı zapt ile Kişinev şehrine varmaya çalışmaktadır. Ruslar Thein nehrini aşağı doğru inebilirlerse Macaristan ovasına girmiş olurlar. Ondan sonra ne Macaristan ne de Romanya müdafaası kalmaz ve Ruslar Avrupa'nın göbeğine sokulmuş olurlar. Onun için Almanların Karpatları tutup müdafaaya imkân yaratmaları zorunludur. Aksi takdirde zaten en az yarı yarıya kaybettikleri doğu savaşını büsbütün kaybetme durumuna düşerler. Almanlar Ruslara karşı bütün kuvvetleriyle çabalamak zorundadır. Hem de kaybedecek bir dakikaları bile yoktur.⁴⁶⁰

Sovyet ordularının çoğu Moskova çevresinde yığılı bulunurken ve bütün harp kaideleri öncelikle bunların imhasını emrederken Alman orduları 1942 yaz taarruzunda önlerine kadar geldikleri Moskova'yı bırakarak Don öteleriyle Volga kıyılarına ve Kuzey Kafkasya'da Hazar denizi sahillerine kadar ilerlemeleri yüzünden sonbahara doğru birdenbire başlayan geri çekilme hala durmamıştır. Alman geri çekilmesinde ne gizli maksatlar ne de fevkalade amaçlar yoktur. Almanlar Prut nehrine ve Karpatlara kendi rızalarıyla değil zorla atılmışlardır. Batıda müttefik saldırısında güçlü olmak isteyen Almanlar doğu cephesinde çok az kuvvet bırakmışlardır. Ruslar bu az Alman, Macar, Romen ve Çekoslovak kuvvetlerini eze eze ve boza boza şimdi Prut ve Karpatlara sürmüş bulunuyorlar.⁴⁶¹

Cephenin kuzey yarısında mahalli Rus taarruzları oluyorsa da bunların şimdilik önemi yoktur. Şu anda doğu cephesinde önemli olan Prut nehrinin iki tarafı ile Yaş kuzeyinde devam eden meydan muharebesidir. Odesa, Aşağı Dinyester ve Tuna ağzı Almanların kontrolünde bulundukça Romanya baş şehri ve Ploesti petrol kuyu ve fabrikaları için şimdilik tehlike yoktur. Birinci Ukrayna Rus ordu grubunun gerek Galiçya'ya gerek Karpatlara doğru ilerleyişi anlaşılan Alman kuvvetlerinin mukavemetleri yüzünden belki de toparlanmak ihtiyacı ile duraklamış gibidir. Bu sebeple Almanların Macaristan ve Romanya'ya kuvvetler yetiştirerek Rus taarruzlarını Karpatlarda durduracakları ümidi her gün artmaktadır.⁴⁶²

Kırım'ın Almanlar elinde olması Ruslara Sivastopol gibi güzel bir liman ve Bükreş ile Ploesti petrol alanlarını yakından bombalamaya yarayacak mükemmel hava üsleri vermemek için önemlidir. Fakat Almanlar Nikolayef'ten sonra Odesa'yı da

⁴⁶⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Alman Orduları Karpatları Tutamazsa" Cumhuriyet Gazetesi, 3 Nisan 1944, s.2.

⁴⁶¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Alman Orduları Doğuda İsteyerek Mi Çekiliyorlar?" Cumhuriyet Gazetesi, 4 Nisan 1944, s.2.

⁴⁶² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanların Rusları Karpatlarda Durdurmaları İhtimali Artıyor!" Cumhuriyet Gazetesi, 8 Nisan 1944, s.2.

boşalttılar. Şimdi üstelik Kırım'ı da veriyorlar. Kırım'daki Alman Romen ordusu en son kuzey ve doğudaki müdafaa hatlarından atılmak zorunda kaldığı takdirde buradan Sivastopol'a çekilerek burayı savunacağı, son kıtalarını da havadan ve denizden Romanya'ya yollamaya çalışacağı tahmin edilir.⁴⁶³

Kırım yarımadasında Alman-Romen ordusunun Perkop ve Kerç müdafaa sistemleri üç-dört günde yıkılıverdi. Sovyet kuvvetleri yıldırım hızıyla Sivastopol'u sarmak için ilerliyorlar. Rusların Kırım'da esirler aldıkları haberleri doğruysa Alman ve Romen kuvvetleri tam olarak çekilmeye fırsat bulamadan oldukça önemli bir mağlubiyete uğramışlar demektir. Sivastopol'un azimle uzun süre müdafaa edileceği şüphelidir.⁴⁶⁴

Alman-Romen kuvvetlerinin verdikleri esir ve zayıtın büyüklüğü bu çekilişin adeta bir bozgun şeklinde olduğunu gösterir. Kırım muharebeleri bir daha göstermiştir ki çoğu piyade kuvvetlerinden oluşan ordular savunma hatları yarıldığı ve düz yerlerde motorlu kıtaların takibine uğradıkları zaman kontrollü bir geri çekilme yapamayarak çokça esir ve malzeme zayıtı vermeye mahkûm olurlar. Hele eğer kuvvetli hava savaş filoları tarafından korunmuyorlarsa geri çekilme düz alanlarda ekseriyetle çarçabuk bozgun halini alabilir. Zırhlı, motorlu kıtalar dağlık arazide ovada olduğu gibi hızlı hareket edemezler. Onun için Alman-Romen kuvvetlerinden artakalanların hiç olmazsa Sivastopol çevresinde durup müdafaa yapmaları beklenir. Sivastopol düşüp Kırım seferi sona erdiği takdirde Rusların buradaki önemli kuvvetleri serbest kalacağından onları asıl cepheye naklederek orada faydalı şekilde kullanacakları aşîkârdır. Şimdi bütün mesele Almanların Tuna ağzı, Karpat sırtlarında durmaları ve Rusları bu hatta durdurmalarına bağlı bulunuyor. Bunu başarırlarsa ikinci cepheyi de önleyebilirler. Almanların ve mihverin şimdilik bütün ümidi bundadır.⁴⁶⁵

Biz ne 1943 ilkbaharında ne yazında ne de sonbaharında müttefiklerin ikinci cepheyi açmayacaklarına inanıyorduk. Çünkü biliyorduk ki müttefikler ikinci cepheyi Sovyetlere yardım olsun diye açmayacaklar. Eğer müttefikler Ruslara ikinci cepheyi açarak yardım etmeyi isteseydiler bunu Alman harp güdümünün beklediği gibi 1942 veya en geç 1943'te yapmaları gerekirdi. Benim kanaatime göre müttefikler ikinci cepheyi ancak Almanların yeter derecede zayıfladığı bir anda ve fakat her halde Ruslar,

⁴⁶³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Kırım Muharebesi" Cumhuriyet Gazetesi, 13 Nisan 1944, s.2.

⁴⁶⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Kırım Muharebesi Niçin ve Nasıl Bu Neticeye Vardı?" Cumhuriyet Gazetesi, 15 Nisan 1944, s.2.

⁴⁶⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Kırım Muharebelerinden Alınması Lazım Gelen Dersler" Cumhuriyet Gazetesi, 17 Nisan 1944, s.2.

Avrupa'yı ve Balkanları istila edebilecek bir hal ve vaziyete gelmeden açacaklardı. Ben buna inanıyor hep bunu yazıyordum. Nihayet 1944 ilkbaharı işte geldi. Bu prensibe göre müttefikler ikinci cepheyi açmayı artık düşünebilirler. Müttefiklerin Büyük Britanya'da haberlerin dışarı çıkmasına ve askeri sırların ifşa edilmelerine mani olacak tedbirleri almalarına bakılırsa ikinci cephenin açılması zamanı artık gelmiştir. Biz de bunu onların düşüncelerine göre doğru buluyor ve istilanın pek yakında hazırlıklar biter bitmez başlamasını muhtemel görüyoruz.⁴⁶⁶

Stalin Kızılordu'nun Rusya dışında da harp edeceğini ilk defa ifade ederken ona göre yaralı Alman ordularını Alman illerinin ta kalbine kadar takip ederek orada öldürmek ve yok etmek lazımdır. Stalin bunun Almanları hudutlarından dışarı atmaktan daha zor olacağını söylemekle çetin bir hakikati ifade etmiş oluyor. Alman ordularını Alman topraklarında takip ederek tamamıyla bozmak Rusya'nın tek başına yapabileceği bir şey değildir. Stalin'e göre Almanya'yı kesin bir mağlubiyete uğratmak işi bundan sonra Sovyetler Birliği, Büyük Britanya ve Birleşik Amerika kuvvetlerinin ortaklığıyla doğudan ve batıdan darbeler indirerek yapılacaktır. Bu fikirlere bakarak müttefiklerin ikinci cepheyi açmak için son hazırlıklarda bulundukları sırada Kızılorduların doğu cephesinde yeni taarruzlar için kendilerini hazırlamakta oldukları anlaşılır. Böylece Almanya batıda müttefiklerin yapacağı istila taarruzlarını karşılarken doğuda yeni büyük Rus taarruzlarını durdurmak zorunda bırakılmış olur.⁴⁶⁷

Doğu cephesinde Sivastopol'un 250 gün Alman hâkimiyetinde kaldıktan sonra tekrar Rusların eline geçmesinden başka önemli bir olay olmamıştır. Ruslar burayı kara hücumlarıyla aldıklarını bildirmelerine rağmen esirler aldıklarından söz etmemişlerdir. Buna bakarak Almanların Sivastopol'ü boşaltmayı başardığı anlaşılabılır. Almanlar Rusları Karpat eteklerinde durdurduklarına inanıyorlar. Bu takdirde Sivastopol'ün düşmesi Almanlar için stratejik büyük bir kayıp olmaz. Rusların bugün 300-350 km ileride bulunan Ploesti ve Bükreş hedeflerini ele geçirmek için güneyden hücum etmeleri gerekir. Onlar bu taarruzu belki de batıda ikinci cephenin açılmasını beklemeden yapacaklar ve Alman-Romen müdafaa cephesini yarmaya çalışacaklardır. Çünkü daha kuzeyde Macaristan ovasına inmeyi amaçlayacak bir Rus taarruzunun Karpat dağlarının yüksek ve sınırlı geçitleri önünde sonuçsuz kalması hatta bozguna

⁴⁶⁶ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "İkinci Cephe Açılıyor Mu, Nerede, Ne Zaman Açılıyor?" Cumhuriyet Gazetesi, 2 Mayıs 1944, s.2.

⁴⁶⁷ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "Almanya'ya Doğu ve Batıdan Aynı Zamanda Hücum Beklenir" Cumhuriyet Gazetesi, 4 Mayıs 1944, s.2.

uğraması muhtemeldir. Varşova'ya ya da doğu Prusya'ya yapılabilecek büyük Rus taarruzlarının hiçbirisi güneyde Ploesti ve Bükreş'i hedef alacak bir taarruz kadar kesin ve sert tesirli olmaz. Almanya'yı Romanya'dan ve Balkanlardan ayırmak onu kesin mağlubiyete hatta iç bozgunluğuna kadar götürebilir.⁴⁶⁸

Roma'nın zaptedilmesinin ardından müttefikler dün gece yarısından az sonra tam mehtapta Manş denizini 4.000 gemi ile geçerek kuzey Fransa kıyılarını istilaya başladılar. Bütün dünyanın beş haftadır beklediği askeri tarihin en büyük çıkarma ve indirme hareketi ve harbin en kesin büyük taarruzu dün bu şekilde başlamış oldu. Müttefiklerin kuzey Fransa sahillerinin birkaç yerinde tutunabildikleri anlaşıyor. Böylece Batı Avrupa istila teşebbüsünün ilk kısmı başarılı olmuş demektir. Özetle Almanların yıllardan beri bekledikleri müttefiklerin Batı Avrupa istilasını nihayet başlatmıştır. Rusların büyük taarruza ne zaman başlayacakları bilinmez. Belki hemen belki de Almanların doğudan batıya kuvvet kaydırmalarına imkân vermek için biraz bekleyeceklerdir.⁴⁶⁹

Rusların Finlandiya'yı düşman safından çıkarmak için bir gün onun üzerine yükleneceği belli idi. Fakat Ruslar Almanlar üzerine yaptıkları devamlı taarruzları sebebiyle buna vakit bulamadılar ve Finlandiya'yı barış yoluyla itaat altına almayı denediler. Bu başarılamayınca ve ikinci cephenin açılmasıyla büyük bir Alman karşı taarruzu ihtimali şimdilik kalmayınca Almanlar yeniden taarruza geçmeden Rusların Finlandiya'nın işini bitirmek istemesi pek makuldür. Bu sayede kuzeyde serbestleşecek kuvvetlerin bir kısmını güneye alarak Almanlara karşı büyük taarruzda kullanabileceklerdir. Bununla birlikte Rusların doğu cephesinde büyük taarruza geçmeden Finlandiya'yı sonuna kadar mağlup ve istila etmek isteyip istemeyecekleri henüz belli değildir. Fakat tamamen istila etmek isteyecekleri ihtimali çok fazladır. Çünkü Rusların Almanlara karşı büyük taarruza geçmek için öncelikle müttefiklerin ikinci cephesinin gelişmesini beklemeleri ve bu arada Finlandiya meselesini halletmek istemeleri pek mümkündür.⁴⁷⁰

Ruslar Finlandiya'da Helsinki'nin kapısı Viborg'u aldıktan sonra doğu cephesinin ortasında taarruza geçtiler. 1940 harbinde Finler Viborg'u kaybedince barış

⁴⁶⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanlar İçin Yakın Tehlike Doğu Cephesinin Cenubundadır?" Cumhuriyet Gazetesi, 11 Mayıs 1944, s.3.

⁴⁶⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "İstilanın İlk Safhası Muvaffak Olmuş Sayılır" Cumhuriyet Gazetesi, 7 Haziran 1944, s.2.

⁴⁷⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Finlandiya'daki Yeni Rus Taarruzunun Hedefi Nedir?" Cumhuriyet Gazetesi, 13 Haziran 1944, s.2.

istemişlerdi. Sovyetler yine Finlerin itaate mecbur olacaklarını ummuş olabilir. Bundan dolayı Finlandiya seferinin sonunu beklemeden doğu cephesinin orta yerinden taarruza geçmeyi lüzumlu görmüş olmaları mümkündür. Yeni Sovyet taarruzunun ağırlık merkezi Vitebsk güney doğusu ile bizzat şehrin hemen güney batısındadır. Almanlara göre Ruslar buraya 17 tümenle taarruz ediyorlar. Ruslar burayı alırlarsa batı ve kuzey batı istikametlerinde ilerleyerek Baltık denizine ulaşmayı isteyeceklerdir. Eğer Vitebsk taarruzu gerçek olup sırf Almanları Normandiya istila cephesine büyük bir taarruz denemesinden vaz geçirmek için değilse o halde Rusların Polonya’da, Karpatlarda ve Romanya’da dahi yeni ve büyük taarruzlara girişmesini beklemek gerekir. Aksi takdirde Almanları doğuda oyalamak ve mümkün olduğu kadar yerli başarılar elde etmek amacıyla yetineceklerdir. Rusların bu saldırılarının beklenen büyük taarruz olup olmadığı birkaç gün içinde anlaşılacaktır.⁴⁷¹

Doğu cephesinin merkez bölgesinde Vitebsk çevresinde başlayan ve takriben 300 km’lik bir cephenin dört yerinde merkezileşen bu Rus taarruzunun ne gibi bir genişleme göstereceği hakkında şimdiden tahminlerde bulunmak boşunadır. Yalnız Rusların Finlandiya seferine halel getirmeden şimdi Beyaz Rusya’da Almanlara çok üstün kuvvetlerle yapmakta oldukları bu saldırının yakın hedefi Minsk olmakla birlikte bu asıl beklenen can alıcı taarruz olmasa gerektir. Asıl taarruzun bir müddet sonra güneyde gelişmesi mümkündür ve beklenmelidir.⁴⁷²

Ruslar doğuda Vitebsk’i zaptettiler. Ardından Orşa’yı aldılar. Rus tebliğlerinde Almanların 1941 yılından beri güçlendirmiş olduğu diğer bazı şehirleri de aldıklarını söylüyorlar. Bir Alman sözcüsünün bildirdiğine göre Ruslar burada görülmemiş bin insan ve malzeme üstünlüğü ile taarruz ediyorlar. Ruslar üç istikamette Minsk’e yürüyeceklerdir. Bununla Finlandiya’dan sonra Beyaz Rusya’yı da alarak eski Rus topraklarını Baltık memleketlerini kurtarmak istiyorlar. Bütün Alman doğu cephesini söktürecek olan büyük Rus taarruzu sonradan ve daha ziyade Pripet bataklıklarının güneyinde ve Romanya’da olacaktır.⁴⁷³

Alman doğu cephesi bugün doğu Prusya ve Silezya’dan 400-450 km mesafededir. Almanlar stratejik büyük tehlikelere düşmeden Beyaz Rusya, Baltık memleketlerini ve 1939’da Rusların eline geçen Doğu Lehistan’ı kaybedebilirler. Bu

⁴⁷¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Kızıldun’un Yaz Taarruzundan Maksadı Nedir” Cumhuriyet Gazetesi, 25 Haziran 1944, s.3.

⁴⁷² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Normandiya, Şark ve İtalya Cephelerindeki Harekât” Cumhuriyet Gazetesi, 27 Haziran 1944, s.2.

⁴⁷³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Almanlar Ne Yapacaklar?” Cumhuriyet Gazetesi, 29 Haziran 1944, s.2.

takdirde cephe 800 km'ye iner ve şimdiki 1500 km'den yarı yarıya kısalmış olur. O halde zaman kazana kazana geri çekilmekte Almanlar için mahzur yoktur. Beyaz Rusya'yı kurtarmayı amaçlayan Rus taarruzlarına gereksiz mukavemet edip tümenler kaybetmekten çekinilmelidir. Doğu cephesinin Karpatlar ve Romanya kesimi ise Almanlar için hayati öneme sahiptir. Çünkü burası yarıldığında Ruslar Macaristan ve Slovakya'ya girerek Viyana yolunu açarlar ve Almanları Balkanlar ve Romanya'dan ayırırlar. Onun için Almanlar Beyaz Rusya'da olduğu gibi tehlikesiz olarak Karpatları bırakıp çekilemezler. Bu sebeple Cermenler Karpatlar için sonuna kadar savaşmalıdır. Almanlar şimdi tuttukları aşağı Dinyester ve Yaş bölgelerini büyük bir Rus taarruzu karşısında bırakarak en son Karpatlar-Aşağı Tuna hattına çekilebilirler. Burayı da bırakmak zorunda kalırlarsa Poliesti maden sahası ve bütün Romanya'yı kaybederler ve Balkanlar ile Yugoslavya'da sağlam bir durumları kalmaz. Balkanlarla birlikte artık harbi kaybetme tehlikesi ortaya çıkar.⁴⁷⁴

Beyaz Rusya'da Sovyet orduları bütün taarruz cephesinde hedeflerine hızla ilerlemeye devam ediyorlar. Beyaz Rusya'nın merkezi Minsk şehri ve Polosk'u ellerine geçirdiler. Ruslar henüz ne Karpatlar ne de Romanya'da taarruza geçmediler. Buradaki olası taarruzları Finlandiya ve Beyaz Rusya seferlerinden sonra başlayacaktır.⁴⁷⁵

Doğu cephesinin orta kesiminde 21 Haziranda başlayan Rus taarruzunun Pripet bataklıklarına doğru güney istikametine doğru hızlıca yayıldığını görenler Almanların batıdan önce doğuda yıkılacaklarına inanmaya başladılar ancak bu görüşte ihtiyatsızca bir acelecilik olduğuna şüphe yoktur. Saldırı altındaki bir memleketi korumakla görevli bir general için eğer harp ve hareket kabiliyetini kaybetmemiş yeterli kuvvette bir orduya sahipse askeri ve politik düzenlerle onu kurtarmak ve son zafere ulaşmak yolları daima vardır. Hitler'in son nutkundan da anlaşılan budur. Almanlar zaferi umuyorlar ancak bunun çaresi uzaklarda oyalama harpleri yapmak değil kuvvetleri toplayarak bunları tam yerinde ve zamanında kullanarak düşmanı tepelemektir. Rusların orta kesimde yapmakta oldukları taarruzda geri çekilen Alman ordusu Nyemen Suyu-Karpatlar çizgisi hatta Vistül-Karpatlar hattına kadar geri çekilebilir. Bu yüzden Doğu Prusya'nın Rus işgaline düşeceği düşüncesinin askeri büyük bir ehemmiyeti yoktur. Almanlar için asıl öncelikli savunma noktaları Karpatlar ile Tuna'dır. Bunlar elde

⁴⁷⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanların Batıda Kati Taarruza Geçecekleri An Hangisidir?" Cumhuriyet Gazetesi, 1 Temmuz 1944, s.2.

⁴⁷⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Cephelere Toplu Bir Bakış" Cumhuriyet Gazetesi, 5 Temmuz 1944, s.3.

bulundukça kuzeyde geri gidilebilir ancak bunlar kaybedildiğinde Almanların doğruya doğru müdafaa ve taarruz sistemleri tamamıyla bozulur. Ancak henüz böyle bir durum ortada yoktur.⁴⁷⁶

Doğuda Rus taarruzu ve ilerlemelerine karşı Almanlar ordularını bozmadan ve büyük ölçüde stratejik bir mahzura düşmeden geri çekilmelidirler. O halde Litvanya'ya girilmesi, Letonya sınırına gelinmesi kesin bir şey ifade etmez. Almanların Baltık memleketlerini boşaltmaları hatta Vistül'e kadar geri çekilme durumunda doğu Prusya'yı bile bırakmaları askeri bakımdan sakıncalı değil faydalı olur. Çünkü her şeyden evvel şimdiki pek geniş cephelerini kısaltmış olurlar.⁴⁷⁷

Doğu cephesinin orta kesiminde Rusların Doğu Prusya'ya doğru hızla ilerlemelerinde Almanların tehlike sezmeleri mümkün değildir. Bunun için milleti uyandırmak ve sabra davet etmek istiyorlar. Çünkü Rus ileri hareketinin nerede durdurulacağı belli değildir. Bazıları Almanların doğu cephesini bilerek boş bıraktığını ve Rus ilerleyişini kolaylaştırarak bununla Almanların müttefik memleketler kamuoyunda Ruslara karşı bir tepki uyandırmak amacıyla olduğunu iddia ediyorlar. Eğer Berlin'i müttefiklerden önce Ruslar alırlarsa müttefiklerin Almanlar ile birleşerek Ruslara karşı mücadele etme imkânı olduğunu, Almanların şimdi bu planı uyguladıklarını belirtiyorlar. Bu gibi düşünceler tarih ve strateji bilgilerine uymaz. Rusların büyük yaz taarruzunu orta kesimde yapacaklarını Almanlar beklememişti. Onların daha ziyade Karpatlar ve Romanya üzerinden saldıracaklarını düşünüyorlardı. Almanların Balkanlardan ayrılmasıyla, Romanya, Macaristan, Bulgaristan mihverden ayrılır, doğu cephesi temelinden yıkılırdı. Bu Almanlar üzerinde bir daha düzelemez müthiş bir panik yarattı. Bundan dolayı Almanlar doğu cephesindeki kuvvetlerinin üçte ikisini Pripet bataklıklarının güneyinden Karadeniz'e kadar olan kesime koymuşlar bataklığın kuzeyini ise nispeten daha zayıf bırakmışlardı. Rus ordularının taarruzu önünde çekilmek mecburiyeti burada yeterli miktarda ihtiyat bulunmamasından ileri gelmiştir. Almanların asıl planı müttefikleri batıda yenip sonra Ruslara dönmektir.⁴⁷⁸

Ruslar henüz doğu Prusya'ya girememişlerdir. Ruslar buraya girseler bile cephe Danzig-Varşova çizgisine kadar büyük bir mahzur olmadan yavaş yavaş geri çekilebilir. Bu hareketler haftalarca sürebilir ve Alman doğu cephesi parçalanmış, yıkılmış olmaz

⁴⁷⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanlar İçin Zafer Ümidi Var Mıdır?" Cumhuriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1944, s.2.

⁴⁷⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Caen, Vilna, Saipan" Cumhuriyet Gazetesi, 12 Temmuz 1944, s.2.

⁴⁷⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Doğuda Tehlike" Cumhuriyet Gazetesi, 14 Temmuz 1944, s.2.

ancak bu zor oyalama, müdafaa ve geri çekilme savaşları sırasında batıda Almanlar ne yapabileceklerdir? Şimdi bütün mesele bundan ibarettir. Alman sözcüsünün son açıklaması da batıda müttefiklere saldıracakları, başarılı olurlarsa Ruslara döneceklerini teyit etmektedir. Ancak bilinmeyen ve kestirilemeyen Almanların doğu ve batıdaki meydan muharebelerini başarıp başaramayacaklarıdır.⁴⁷⁹

Rusya askeri başarılar elde ederek ilerledikçe ve kesin zaferden emin oldukça Almanya'yı sonuna kadar mağlup etmek arzusundan vaz geçmeyecektir. Bundan dolayı Rusya ile Almanya'nın anlaşarak ayrı barış yapmaları ihtimali ancak Almanların batıda müttefiklere karşı önemli bir başarı kazanarak Ruslara döndükleri anda tekrar ve kuvvetlice ortaya çıkabilir. Nitekim geçen yıl Almanlar Rusları Dinyeper'de durdurarak kesin bir set çekebilseydiler onlarla ayrı bir barış yapmayı kuvvetle umabilirlerdi. Ayrı bir barış yapmanın da kendine göre bir takım şartları vardır.⁴⁸⁰

Sovyetler bu harpte strateji ve politika alanlarında tamamıyla olgun gerçekçiler olduklarını gösterdiler. Önce Moskova, Stalingrad geri çekilmeleri, sonra Stalingrad'ı, Kafkasya'yı bütün Ukrayna'yı, Leningrad'ı, Beyaz Rusya'yı, Basarabya'yı kurtarmaları ve şimdi de Doğu Prusya, Baltık memleketlerine ve Lehistan'ın baş şehrine yönelen taarruz hareketleri onların yalnız realist insanlar ve adamakıllı askerler değil aynı zamanda mükemmel teşkilatçı fertler olduklarını ispat etmiştir. Şimdiki ilerleyişleri Varşova'yı Karpatlardan ayırmayı hedef edinmiştir. Rus taarruzu kuzeyde Litvanya'dan Galiçya güneyine kadar 750 km'lik cepheye yayılarak şimdilik durmak niyetinde görünmüyor. Almanlar Varşova'yı kaybederlerse Ruslar batıya doğru ilerlemeye devam edecekler mi? Eğer Almanların elinde genel kanaate göre var olduğu sanılan 50 tümenlik bir ihtiyat varsa Rusların Berlin üzerine yürümeleri Almanlara bu harekete karşı harbin en parlak kesin neticeli bir taarruzunu yapmak fırsatını verebileceğini düşünebiliriz.⁴⁸¹

Alınan haberlere göre Ruslar Doğu Prusya topraklarına girmişler ve tanklarını Varşova'nın varoşlarına sürmüşler. Leh kıtalarıyla birlikte Almanların savunduğu şehrin sokak ve binalarını ele geçirmeye çalışıyorlar. Almanlara göre Ruslar Vistül'ü beş yerde doğudan batıya geçmiş ve köprübaşları kurmuş olmalarına rağmen bunlardan dördü bertaraf edilmiştir. Bertaraf edilemeyen köprübaşının önemi güney Silezya'ya giden

⁴⁷⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanlar Sonuna Kadar Müdafaa Kalırlarsa Mağlup Olurlar" Cumhuriyet Gazetesi, 20 Temmuz 1944, s.2.

⁴⁸⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanlar İçin Çıkar Yol" Cumhuriyet Gazetesi, 23 Temmuz 1944, s.2.

⁴⁸¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanlar Rus İlerleyişine Karşı Ne Yapabilecekler?" Cumhuriyet Gazetesi, 26 Temmuz 1944, s.2.

başlıca yol üzerinde olması ve buradan batıya doğru ilerleyecek Rus ordusunun Slovakya ile Karpatları kuzeyden çevirip sarmaya ve doğu Alman cephesini ortadan yararak ikiye bölmeye imkân vermesidir. Bununla beraber Varşova'da olduğu gibi Alman mukavemetinin artacağı ve Rus ilerleyişinin yavaşlayacağı umulabilir.⁴⁸²

Doğu cephesine Almanlar 16 kadar tümen getirerek muhtelif yerlerde kullanmalarıyla Ruslar Doğu Prusya sınırında ve Vistül üzerinde şiddetli mukavemete uğramış ve duraklamış görünüyorlar. Şimdi onların Riga savaşına hazırlandıkları söylenebilir. Galiçya'da Ruslar bazı şehirleri alarak Slovakya sınırına yaklaşmış oldular. Onların buradaki amacı Karpatları kuzeyden sarmaktır ancak buna daha çok vakit vardır. Almanlar Rusları buralarda durdurabilirlerse batıda müttefiklerle uğraşmaya ve onlarla kesin neticeli olacak bir Fransa meydan muharebesini kabule imkân bulabilirler.

483

Rusların yeniden doğu Prusya sınırına geldikleri ve Vistül köprübaşını 50 km derinleştirip 120 km genişlettiklerinden başka yeni ve önemli bir gelişme yoktur. Varşova'daki yerli Leh mukavemetçilerine İngilizlerin uçakla mühimmat, yiyecek göndererek paraşütle attıkları bildiriliyor. Almanların Vistül'ün doğusundaki Praga varoşunda yaptığı taarruzu Ruslar geri püskürtmüş. Daha kuzeydeki Rus kıtaları henüz ne Letonya'nın baş şehri Riga'yı, ne de Estonya'nın merkezi Reval'i zaptedebilir. Bu genel vaziyette hangi tarafın Berlin'e daha önce gireceğini tahmin etmek zordur ancak bir tahmin yürütülecekse müttefiklerin Ruslardan önce davranacakları tahmin edilir.⁴⁸⁴

Almanlar doğuda Rusların Reval, Riga ve Doğu Prusya istikametlerinde yaptıkları taarruzları karşı taarruzlarla durdurmaya çalışıyorlar. Varşova'yı da şiddetle müdafaa ediyorlar. Şimdi Ruslar Yaş'a iki yandan taarruza başladıkları gibi Dinyester'i de Tiraspol'da geçmeye uğraşıyorlar. Rusların bu yeni Romanya taarruzlarının ciddiye ve şiddet derecesini bilmiyoruz. Almanlar doğuda büyük tehlikeleri göze alarak batıya gönderdikleri kuvvetlerinin dağılması üzerine yedek kuvvetlerinin önemli bir kısmını doğuya gönderdiler. Yeniden büyük bir yedek kuvvet oluşturabilmek için cephelerde zaman kazanmaya çalışıyorlar.⁴⁸⁵

⁴⁸² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanlar Karşı taarruza Geçmezlerse Dövüşmeleri Tamamen Manasızdır" Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1944, s.2.

⁴⁸³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanya Bugünlerde Kat'i Karar Vermek Zorundadır" Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ağustos 1944, s.2.

⁴⁸⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Berlin'e Hangi Taraf daha Evvel Girecek?" Cumhuriyet Gazetesi, 20 Ağustos 1944, s.2.

⁴⁸⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanlar Harbe Niçin Devam Ediyorlar?" Cumhuriyet Gazetesi, 22 Ağustos 1944, s.2.

Alman doğu cephesi için tehlike Rusların Doğu Prusya sınırına girmelerinden ve hatta Varşova'yı almalarından ziyade Karpatları yarmaları ve Romanya müdafaa cephelerini çökertmeleri ihtimallerinde vardı. Buna rağmen Ruslar iki aydan beri büyük taarruzlarını Finlandiya ile Karpatlar arasındaki orta ve kuzey kesimlere yöneltmiş ve ne Varşova ne de Reval ve Riga'yı alamamışlardır. Vistül'de kurdukları köprübaşının Silezya'ya ilerlemek için mükemmel bir kapı olduğu inkâr edilemez ancak bunun Varşova'nın düşmesiyle değer kazanacağını belirtmek gerekir. Almanların yeniden kendini gösteren mukavemet kudretleriyle Ruslar taarruz cephelerini Karadeniz'e kadar uzattılar. Şimdi takriben 1800 km'lik bir hattın muhtelif yerlerinde çarpışmalar devam ediyor. Yaş'ı almalarının önemi Basarabya'nın henüz kurtarılamamış bazı bölgelerini almaktan öteye geçemez. Ruslar burayı alarak asıl Romanya müdafaa hattına yaklaşmış oldular ve buraya taarruz için lazım olan hazırlıkları yapmak imkânını buldular.⁴⁸⁶

Romanya birdenbire muharebeden çekiliyor ve birleşmiş Milletler ile beraber eski müttefiki Almanya'ya karşı savaşmayı bir mütareke maddesi olarak kabul ediyor. Bu yeni gelişme Almanların güneydeki Romanya cephesini kaybederek sağ kanatlarını Transilvanya dağları etekleri boyunca kurmak zorunda kalmaları ihtimalini doğurmuştur. Bu takdirde bütün Romanya ve Balkanların yolu olan Dobruca ve Tuna Ruslara açılmış olacağı için Güney Balkanlardaki Almanların geri çekilme yolları kesilmiş olur. Romanya'nın savaştan çekilmesiyle bütün doğu cephesinin bozulması gerekir. Paris'in düşmesi ve Romanya'nın harpten çekilerek Almanya aleyhine döndüğü haberleri Alman sınırlarını sarsacak mahiyettedir.⁴⁸⁷

Almanlar için Romanya'daki durum güçleşmiştir. Onlar Romenlerin yardımıyla Ruslara karşı savaşırken şimdi Romenler Ruslar ile birleştiklerinden hem cephedeki Ruslarla hem yan ve gerilerdeki Romenlerle uğraşmaları gerekecektir. Almanlar Romanya'ya hâkim olamayınca buradaki kuvvetlerini yani sağ kanatlarını güney Karpat eteklerine çekmek zorundadırlar. Almanlar bu suretle ve hızlı davranarak doğu cephesini güneyden gelecek bir bozguna uğramaktan koruyabilirler. Durumdan faydalanan Rusların nerelere kadar ilerlediği tam anlaşılamıyor. Onlar önce Yaş'ı alıp

⁴⁸⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Batı ve Doğu Cepheleriyle Balkanlara Toplu Bir Bakış" Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ağustos 1944, s.2.

⁴⁸⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Romanya'nın Verdiği karar Doğu Cephesinde Ne Tesir Yapacak?" Cumhuriyet Gazetesi, 25 Ağustos 1944, s.2.

sonra Kşinev'e girmişlerdi. Rus tebliğlerine göre alındığı söylenen birkaç şehir ile birlikte Prut ve Seret nehirleri arası Almanlardan temizlenmiş gibidir.⁴⁸⁸

Doğu cephesinin güney kesimi yıkılmış ve Ruslar şimdiden Köstence'den kuzey ve güney Dobruca'ya ilerlerken bir kol da Bükreş'e girmiştir. Ruslar Ploesti petrol sahasına 20-30 km kadar yaklaşmış bulunuyorlar. Fakat Almanlar için en tehlikeli Rus hareketi güney Karpatlarda Transilvanya'nın bir geçit yeri olan Macar kasabasının zaptı olmuştur. Eğer bu haberler doğru ise Macaristan'ın güney istila yolu Ruslara açılmış ve bu takdirde Alman-Macar-Slovak müdafaaları temelsiz bir yapı haline gelmiş olur. Almanlar önce doğuda galip gelerek batıya dönmeliydiler ancak onlar bunun tam tersini yaptılar ve başarısız oldular. Bundan sonra Almanların harbin talihini değiştirecek kesin bir zafere ulaşmaları ihtimalini düşünmek için insanın çok hayalci ve pek saf olması gerekir.⁴⁸⁹

Almanlar doğudaki büyük Rus tehlikesini Ruslar Doğu Prusya'ya girmeden anlayamadılar. Daha doğrusu onlarda Sovyet ordularını istedikleri yerde durduracaklarına dair bir kanaat vardı. Bunun için doğu cephesini zayıf bırakarak müttefiklerin Fransa'yı istilaya gelme ihtimallerine karşı batıya göndermişlerdi. Fakat Ruslar yaz taarruzunda Doğu Prusya'ya ve Vistül üzerinden Silezya'ya ilerleyince ve Doğu Prusya'ya ayak basmaya muvaffak olunca Almanlar telaşa düşmüş ve getirdikleri ihtiyat kuvvetlerle Rusları Riga önleriyle Varşova civarında durdurmuşlardı. Zaten buradan ne kadar büyük Rus taarruzu olursa olsun Almanya'ya gelebilecek tehlike nispeten azdı. Fakat Karpatlar ile buradaki Alman-Romen cephesine yapılacak saldırı daha tehlikeli olabilir ve cepheyi güneyden söküp atabilirdi. Ruslar 25 Ağustosta bunu da yaptılar ve Yaş'ı alıp Seret nehrini geçerek Romanya'yı Alman müttefikleri olmaktan çıkardılar. Bu esnada Rus ordusu Karpatlara doğru ilerleyerek Bükreş'e girdi. Askeri gereklilik onların doğu ve güney Karpatları yararak Macaristan'a girmeleridir. Alman bildirileri bu yöndeki hareketin durdurulduğunu haber veriyor. Ancak Romanya, Bulgaristan ve Finlandiya'nın harpten ve Almanya ile işbirliğinden ayrılmalarının Almanya'nın doğu cephesinde büyük sarsıntılar yapacağı açıktır. Buna rağmen

⁴⁸⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Romanya ve Bulgaristan'daki Hadiseler Karşısında Almanya" Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ağustos 1944, s.3.

⁴⁸⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Harbin Neticesi Artık Değişemez!" Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ağustos 1944, s.2.

Almanlar eğer doğu cephesini sıkı tutmakta başarılı olurlarsa Ruslardan ziyade müttefiklere yenilmeyi göze almışlar demektir.⁴⁹⁰

Ruslar Riga ve Varşova'yı bir türlü alamıyor ve Doğu Prusya'ya tam manasıyla giremiyorlar. Biraz girer gibi olan Sovyet kıtaları da hemen geri çıkarılıyor. Bunun yanında doğu cephesinin Karpat dağlarıyla Tuna'ya dayanan güney kesimi bozulmuş ve bir kısım Alman kuvvetleri yok edilerek güney Karpatlar boyunca batıya doğru kırılmak zorunda kaldı. Rus ordusunun Dobruca'dan Bulgaristan'a girmesiyle buradaki hükümet değişmiş ve imzalanan mütareke ile Ruslara boyun eğmiştir. Bu vaziyet Ege ve Akdeniz adalarında bulunan 150-200.000 Alman askerinin karadan kuzeye geri çekilmesini tam olarak kaldırmadıysa da güçleştirmiştir. Ruslar Almanların önce Romanya ardından Bulgaristan cephelerini yıktıktan sonra var güçleriyle şimdi doğu ve güney Karpatlardan Macaristan'a girmeye ve Macaristan ovasına inmeye çalışıyorlar. Karpatlardaki Alman-Macar kuvvetleri Rusların ilerleyişine şimdilik mani olamıyorlar. Ruslar için şimdiki bütün mesele doğu Alman cephesinin güney kanadını Macaristan ovasına doğru olabildiği kadar itip Tameşvar'ı aldıktan sonra Belgrad-Petrograd hattına taarruz etmektir. Selanik'te toplanmaya çalışan Alman ordusu eğer acele ederse kendine Üsküp ve Niş üzerinden bir yol açarak Belgrad'a ulaşip kurtulabilir. Ancak bunun için bu şehirlerin kurtuluşa kadar elde tutulması şarttır.⁴⁹¹

Doğu cephesinde her ne kadar Ruslar büyük bir taarruza geçmişlerse de henüz Talin'i ve Riga'yı alamamışlardır. Bunun yanında Varşova'yı üç yandan sarmışlar, doğu ve güney Karpatlar'da biraz ilerlemişler fakat en önemli olarak güneyden ilerleyip Tameşvar'ı almışlardır. Buradan Macaristan ovasına güneyden inmeleri ve Karpatlar ile Transilvanya dağlarını geriden sarmaları artık imkân dâhiline girmiştir. Balkanları zamanında tahliye edememenin cezası olarak oradaki Alman kuvvetlerinin artık Selanik-Üsküp-Belgrad yolu ile kuzeye geri çekilmeleri artık imkânsız gibidir.⁴⁹²

Doğu cephesinde Almanya için en büyük tehlike onu güneyde Macaristan üzerinden tehdit ederken Almanlar hala Estonya'da, Letonya'da, Litvanya'da savaşan ve bütün silah, teçhizatlarını alıp deniz yolu ile kaçmaları artık pek şüpheli bir hal alan bir sürü kuvvetleri bulunduruyor. Bununla birlikte Yunanistan ve Yugoslavya'daki

⁴⁹⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanya'nın Kararı Ruslardan Fazla Müttefiklere Yenilmek Mi?" Cumhuriyet Gazetesi, 5 Eylül 1944, s.2.

⁴⁹¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Doğu-Cenup doğu Alman Cephesinde Son Olaylar" Cumhuriyet Gazetesi, 12 Eylül 1944, s.2.

⁴⁹² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Siegfried Hattının Şimalden Çevrilip Düşmesi Beklenebilir" Cumhuriyet Gazetesi, 23 Eylül 1944, s.4.

Alman tümenlerinin büyük bir kısmı eğer hemen kuzeye çekilmezlerse –ki Alman askeri yöneticilerinin bunu yapacağı pek şüphelidir- perişan ve esir olacaklardır. Bu gerçekleştiğinde hem en ihtiyaç duyduğu anda bir ordu kaybedecek hem de Macaristan gördüğü tazyik neticesi Romanya, Bulgaristan ve Finlandiya’nın akıbetine uğrayarak yalnız harpten çıkmayacak, onlar gibi Almanya aleyhine dönecektir. Bu durum önlenemezse Viyana elden gider ve bu yüzden Kuzey İtalya Alplerinin müdafaası kendiliğinden durur.⁴⁹³

Doğu cephesinde Rusların Litvanya ve Letonya yapmakta oldukları büyük taarruzların Baltık güneydoğu sahillerini Almanlardan temizleyerek buralardaki Rus kuvvetlerine hareket serbestliği vermek bakımından önemi varsa da harbin doğuda Almanya’ya karşı kazanılmasında az tesiri görülecektir. Doğuda Rusların yapmakta oldukları en önemli stratejik hareketler Güney Romanya’dan Macaristan’ın baş şehri Belgrad’a doğru ilerlemeleridir. Ruslar aynı zamanda Bulgaristan’dan Bulgar kıtalarıyla birlikte Niş’e doğru da ilerlemeye çalışıyorlar. Bu son hareket Selanik-Belgrad bağlantısını kesmeye yöneliktir ki Balkan Alman ordusunun artık kaçınılmaz olan parça parça imha edilmesi işi başlamış demektir. Belgrad Ruslar tarafından zamanında alınırsa Almanların kara bağlantısı ile kurtulmalarına imkân kalmaz. Bu Almanların Balkanlardan kendi istekleriyle çekilmemelerinin yerinde bir cezası olacaktır.⁴⁹⁴

Kuzey Transilvanya dağlarında Kızılordu’nun Romen kıtalarıyla birlikte yaptıkları ilerlemeler azdır ve burada yakın önemli hedefler yoktur. Bunun yanında Romanya’dan güney Macaristan’a ve Budapeşte’ye doğru yapılmakta olan Rus taarruzları yavaş geliyorsa da çok önemli bir safhaya girmiştir. Çünkü burada alınan yerler yakında Budapeşte üzerine yapılacak genel Rus taarruzu için şimdiden belli başlı üsler teşkil etmektedir. Belgrad ve Budapeşte gibi iki çok önemli yerin zaptı ile neticelenecek Sovyet taarruzu büyük önem taşımaktadır.⁴⁹⁵

Balkanlardaki Alman kuvvetlerinin temizlenmesi işi Yunanistan’dan ziyade Macaristan ve Belgrad harekâtıyla daha kolay mümkün olacağı benziyor. Macaristan’ın Rusların eline geçmesiyle yalnız bütün doğu cephesi sistemi güneyden sarılıp sarsılmış olmaz. Aynı zamanda Alman Balkan cephesi de ortadan kalkar. Zaten Belgrad’ın

⁴⁹³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Hollanda’daki Alman Gayretinin Fayda ve Tesirleri Muvakkattir” Cumhuriyet Gazetesi, 27 Eylül 1944, s.2.

⁴⁹⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Almanlar Taarruzlara Dayanabilecekler Mi?” Cumhuriyet Gazetesi, 10 Birinciteşrin 1944, s.2.

⁴⁹⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Şark Cephesindeki Son Hareketler ve Muhtemel Neticeleri” Cumhuriyet Gazetesi, 12 Birinciteşrin 1944, s.2.

sarılmak üzere olduğu anlaşılıyor. Bununla yeni bir müttefikler güney Almanya cephesinin kurulması gündeme gelecektir ki Moskova’da İngiliz ve Rus yetkililerinin konuşup tasarladıkları başlıca tertip budur. Bu cephenin sağında Ruslar, solunda Anglo-Saksonlar güneyden kuzeye Viyana istikametine doğru Almanları sıkıştıracağından Balkanlardan savaş uzaklaşmış olacaktır. Doğu cephesinin güney kısmında yani Macaristan’daki Rus ileri hareketlerinin önemi bu sebeple çok büyüktür.⁴⁹⁶

Rus kuvvetleri Belgrad’ın 3 km güneydoğusundaki varoşlarına girmişler. Yugoslav radyosu da Yugoslav kıtalarının Belgrad’a güneyden girerek sokaklarda savaştıklarını söylediğine göre Belgrad civarındaki Alman mukavemeti kalmamıştır. Burası Balkanlarda bulundukları tahmin edilen 30 kadar Alman tümeni yani yaklaşık 150.000 Alman askeri için hayati bir geri çekilme üssüdür. Burasının elden çıkmasıyla Selanik-Üsküp-Niş-Belgrad geri çekilme yolu kapanmış olur. Zaten Niş’in Mareşal Tito ve Bulgar kuvvetler tarafından alındığı haber veriliyor. Bu durumda Belgrad yolu daha şimdiden kapanmıştır. Almanlar için şimdilik yalnız Üsküp-Metroviçe-Yenipazar-Saraybosna istikameti açıktır. Fakat acele etmezlerse bu yol da doğudan Bulgar-Tito ve Rus kuvvetleri tarafından ve batıda Dalmaçya kıyılarına çıkacak olan müttefiklerce kapatılabilir. Diğer yandan Riga’nın Ruslar tarafından alınması Letonya’nın kurtarılmasında sona gelindiği anlamına gelir. Litvanya’nın da istilası tamamlanmış gibidir. Buraların tamamen temizlenmesinden sonra Sovyet orduları artık Doğu Prusya ve Varşova’ya serbest olarak hareket etme imkânına kavuşmuş olacaktırlar.⁴⁹⁷

Belgrad’ın üç buçuk yıl süren Alman işgalinden sonra onuncu Avrupa başşehri olmak üzere Sovyet-Yugoslav kıtalarınca alınması Almanların güney doğu cephesinde yeniden iki tehlikeli gediğin açıldığını gösteren önemli bir hadisedir. Belgrad’da serbestleşecek olan Rus-Yugoslav kuvvetlerinin kuzeye yürümelerinden sonra durum Almanlar için daha da kötüleşecek ve bunun bir neticesi de Budapeşte’nin düşmesi olacaktır. Doğu cephesindeki diğer önemli gelişme Rus ordularının Baltık devletleri savaşının bitirdikten sonra Mazuri bataklıklarının kuzeyinden, Niemen nehri üzerinden Königsberg’e ve Varşova’nın kuzeyinden Danzig istikametine beliren yeni büyük Doğu Prusya taarruzudur. Almanlar Rus ordusunun büyük asker ve malzeme üstünlüğünden

⁴⁹⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Macaristan’daki Rus İleri Hareketi Niçin Çok Mühimdir?” Cumhuriyet Gazetesi, 14 Birinciteşrin 1944, s.3.

⁴⁹⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Kurtarılan Şehirlerin İfade Ettikleri Mana” Cumhuriyet Gazetesi, 16 Birinciteşrin 1944, s.3.

dehşetle bahsediyorlar ve onların Doğu Prusya’da 80 km’lik bir cephede 15-20 km içeri girdiklerini haber veriyorlar.⁴⁹⁸

Doğu Prusya’daki Sovyet taarruzunun ilk dalgasının yavaşlamasına Alman karşı hücumlarının şiddeti, çelik ve betonarmeden yapılan müdafaa tesislerinin ve çeşitli derinliklerde yerleştirilmiş mayınlar sebep olarak gösteriliyor. Almanlar burada en genç ve en yaşlı insanlardan oluşturdıkları ve türlü silahlarla donattıkları yeni halk hücum taburlarını üst üste sürmüş ve Doğu Prusya’yı Rus istilasından geçici de olsa kurtarmayı başarmış bulunuyorlar. Ancak yeni Rus tebliği tekrar taarruz için büyük yedek kuvvetlerin gelmekte olduğunu haber veriyor. Alman radyoları aynı zamanda Rusların Budapeşte’ye doğru büyük bir taarruza başladıklarını haber veriyor ancak Moskova bu hususta henüz tebliğde bulunmamıştır. Yunanistan’dan çekilmekte çok geç kalmış olan Alman birlikleri şimdi kuzeye doğru zor şartlarda acele geri çekiliyorlar. Edessa’da bir Alman garnizonunun yok edildiği haber veriliyor. Bu geri çekiliş tarihin en güç ve zayıflatıcı ricatı olacaktır.⁴⁹⁹

3 İkinciteşrinde Yunanistan Alman işgalinden kurtulmuştur. Arnavutluk’un kurtulması da yakındır. Güneydeki Alman kıtaları Üsküp’te toplanarak yavaş yavaş kuzeyi zorluyorlar. Bu yüzden Mareşal Tito ve Bulgar kuvvetleriyle bazı yerlerde çarpışıyorlar. Belgrad’ın alınmasından sonra Ruslar Budapeşte’ye doğru taarruza başladılar. Şehrin dış mahallelerine ulaştıklarında Budapeşte’de de ihtilal olmuştur. Eğer bunlar doğruysa Macar başşehri de bugün yarın düşmüş olacaktır. Buranın düşmesiyle Rusların Viyana üzerine yürümeleri bütün doğu Alman cephesinin tek milinin bozulması sonucunu verecektir. Onun için Almanların doğu Prusya’da Rus ordularını geçici olarak durdurmuş olmasının pek bir öneminin olmaması gerekir.⁵⁰⁰

Doğu Prusya ve Lehistan’daki askeri durum şimdilik olduğu gibi duruyor ancak Çekoslovakya ve Macaristan’da Sovyet kıtaları her gün azar azar ilerlemekte ve Budapeşte’ye kuzey doğudan, doğudan ve güneyden gittikçe yaklaşmaktadır. Alman-Macar kuvvetleri şehrin sarılmasına karşı şiddetle engel olmaya çalışıyor ancak Sovyet kıtalarının Tuna’yı geçtikleri ve burada sağlam bir köprübaşı tuttıkları haberi eğer

⁴⁹⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Muhtelif muharebe Cephelerinin Tetkiki” Cumhuriyet Gazetesi, 22 Birinciteşrin 1944, s.2.

⁴⁹⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Avrupa’daki Savaş Cephelerini Tetkik” Cumhuriyet Gazetesi, 1 İkinciteşrin 1944, s.3.

⁵⁰⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Peşte’nin Sükûtu Ne Gibi Neticeler Doğurabilir?” Cumhuriyet Gazetesi, 5 İkinciteşrin 1944, s.3.

doğruysa bu hareket Macar başkentinin talihini tayin edecek olan kesin çevirme hareketinin başlangıcı olacaktır.⁵⁰¹

Doğu cephesinde yalnız Budapeşte dolaylarında şiddetli çarpışmalar oluyor fakat bu, orta ve kuzey bölgelerde Sovyet taarruzlarının yeniden başlamaların bir engel değildir. Sovyet harp idarecileri Budapeşte ile beraber doğu Alman cephesinin güneyden sarılması işini büyük bir dikkat ve itina ile yavaş yavaş gerçekleştirmeye çalışıyor. Mareşal Tolbukin kumandasındaki Rus ordusu Tuna'yı geçerek Budapeşte'nin güney ve güney batısına doğru ilerlemeye başlamıştır. Bu ilerleyiş büyük bir karşı taarruza uğramazsa Budapeşte'nin kaderini tayin edeceğe benziyor. Budapeşte'ye doğudan ve güney doğudan iki Rus ordusunun da ilerlemeye devam ettiği dikkate alınmalıdır. Buranın düşmesi bütün doğu Alman cephesinin güneyden sökülmesine bir başlangıç teşkil edebilir.⁵⁰²

Doğu cephesinde uzayıp giderek bu harbin en büyük ve en geniş bir savaşı halini almakta olan Budapeşte savaşı son safhasına girmiştir. Mareşal Tolbukin'in yapmış olduğu taarruzda onu karşılaması muhtemel tek güçlük Budapeşte'nin güney batısından Tuna'ya doğru uzanan iki gölün arasının iyi bir müdafaa hattı teşkil etmesidir. Alman-Macar ordusu iki göl arasından bir karşı taarruz yaparak Tuna ile göller arasındaki Rus ordusunu geriletemez ve Ruslar burayı alabilirlerse Budapeşte artık kurtulamaz.⁵⁰³

2.5. 1945 Yılında Alman-Rus Savaşı

Almanya'nın güney dolaylarında ve diğer yerlerinde ne kadar yedek kuvvet varsa bunların doğuya yani Berlin başkentinin bulunduğu Brandenburg eyaletine doğru yürütülmeleri tabiidir. Çünkü Almanlar için günün askeri meselesi Lehistan'ın Posen vilayetinden Brandenburg vilayetine yürümekte olan Zukof ordusunu durdurabilmekten ibarettir. Silezya'ya girmiş olan Koniev ordusu şimdilik yukarı Silezya'yı temizlemekle meşguldür. Doğu Prusya'daki Alman ordu ve kalelerini tasfiye ile meşgul olan Çernikov ve Rakovski orduları buradaki işlerini çabuk bitirerek Oder hattına yanaşır, en güneydeki Koniev ve Petrov kuvvetleri de yukarı Silezya'nın işgalini acele tamamlayabilirlerse o zaman beş Sovyet ordusunun Berlin üzerine yürümeleri ve en

⁵⁰¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Cephelerde Neler Oluyor?" Cumhuriyet Gazetesi, 30 İkcinciteşrin 1944, s.2.

⁵⁰² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Rhin ve Budapeşte İçin Yapılan Savaşlar" Cumhuriyet Gazetesi, 6 Birincikanun 1944, s.4.

⁵⁰³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Saar ve Budapeşte Savaşları Son Safhada" Cumhuriyet Gazetesi, 10 Birincikanun 1944, s.2.

büyük Almanya savaşına girişmeleri mümkün olur. Bu savaş her haliyle Almanya'nın son bir savaşı olacaktır.⁵⁰⁴

Berlin'in tahkim edilerek hükümetin Münih'e veya Bavyera dağların taşındığı haber veriliyor. Oder'in, Berlin'in, Dred'in ve Stettin'in savunulacakları şüphesizdir. Bunlar düşerse bir Elbe savunması daha yapmak ve yukarı Tuna yayla ve ormanlarında son bir mukavemet savaşı vermek mümkündür. Fakat bunların Gobbels'in dediği gibi şimdi yalnız başına kalan ve sırf kendi hatalarıyla bir devlet ve millet için en tehlikeli duruma düşen Almanya'yı çok kuvvetli Sovyet-Müttefik orduları arasında en son tamamen ezilip yok olmaktan kurtarabileceği sadece şüpheli değil hatta büsbütün ümitsizdir.⁵⁰⁵

Sovyetler Silezya'da Oder'i geçtiler. Yakında Küstrin ve Frankfurt'un üst ve altlarında dahi aynı nehri geçecekler ve doğu Stettin'i zapta çalışacaklardır. Doğu Prusya'da tecrit edilmiş Alman ordusunun imhası da belki çabuk olacak ve bu suretle Alman başkenti üzerine yürümek Ruslar için kolaylaşacaktır. Almanya'yı bekleyen sonuç kesin mağlubiyettir. Bunun saatini geciktirmekle Almanlar bu sonuçtan kurtulamazlar. Acaba biraz hafif barış şartları elde edebilirler mi? Onların son ve tek ümidi galiba budur. Fakat bu da çok şüphelidir.⁵⁰⁶

Almanya içinden yıkılıp çokmediği takdirde sadece Berlin'in düşmesiyle şimdiki Avrupa harbinin sona ermemesi pek muhtemeldir. Harbin devamı ihtimali dağlarda büyük halk kütleleri ile büyük bir orduya uzun süre yetecek yiyecek bulunamamak yüzünden söz konusu edilemez. Onun için Berlin'den sonra muntazam harbin sürebileceği zamanı aylarla ölçmek daha doğru olur. Basında savaşa dair yazılara konu olan muhtemel çete savaşları yani küçük harp, bizim Berlin'den sonra devam etme ihtimalini dikkate aldığımız büyük yani muntazam harbin dışında ve tamamıyla ayrı bir konudur. Bahsettiğimiz orta ve güney Almanya dağlarında muntazam büyük harp bittikten yani Almanya harbi sona erdikten sonra çete harbi daha yıllarca sürebilir. Fakat bu müttefiklerin Almanya'yı işgal altına alarak onunla istedikleri gibi barış yapmalarına engel olmaz.⁵⁰⁷

⁵⁰⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanya'da Yapılacak En Büyük Savaşa Doğru" Cumhuriyet Gazetesi, 2 Şubat 1945, s.3.

⁵⁰⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Almanya'nın Durumuna Toplu Bir Bakış" Cumhuriyet Gazetesi, 4 Şubat 1945, s.3.

⁵⁰⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Hiçbir Ümit Olmadan Hala Çarpışmak Neye?" Cumhuriyet Gazetesi, 9 Şubat 1945, s.3.

⁵⁰⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Berlin'in İstila Edilmesiyle Harp Bitecek Midir?", Cumhuriyet Gazetesi, 11 Şubat 1945, s.3.

Almanya'yı müttefiklerden ziyade Sovyet orduları daha tehlikeli bir surette tehdit etmekte olduğuna göre bir karşı taarruz büyük ihtimal doğuda olacaktır. Bu taarruzun bugünlerde olabilmesi için Almanların Berlin'de, Stettin'de ve Dresden'de büyük kuvvetler toplama imkânını bulmuş olmaları gerekir. Üç yerde en az 100 tümen toplanmalıdır. Rus orduları bu üç yığının hangisine merkezle veya bir kanatla daha çok yaklaşırsa oradan karşı ve diğerlerinden yan taarruzlara uğratılırsa onu sendelemek amacı güdülebilir. Fakat bunun için Rusların hatalı ve desteksiz hareket etmeleri gerekir ki Almanlar bundan faydalanıp taarruzu onu göre yönetebilsinler. Rusların hata ihtimali yoksa Almanların da önemli bir askeri başarı kazanmaları ihtimali yoktur. Harbin neticesini değiştirebilecek bir Alman askeri zaferine artık inanılamaz. Çünkü birçok sebebin yanında Almanların buna yetecek gücü kalmamıştır ve bu kuvveti oluşturabilmek onlar için artık imkânsızdır. Müttefikler birleşik kaldıkça zafer kazansa da kazanmasa da Almanlar er geç onlara kesin surette mağlup olmaktan kurtulamayacaktır.⁵⁰⁸

Bir haftadan beri Sovyetlerin Neisse ırmağı istikametinde ve kuzeye doğru Pomeranya'da yaptıkları savaşlar harp muhabirlerinin sandığı ve gazetelerin yazdığı gibi Berlin savaşı olmayıp bunun ancak hazırlığı mahiyetindedir. Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra aşağı Oder-Niesse çizgisinden batıya doğru başlayacak olan büyük Sovyet taarruzunun, müttefiklerin çok büyük uçak taarruzlarından faydalanacağı için Alman mukavemetini kırarak Berlin'i ve Dresden'i zapta kadar varması ihtimali yüksektir.⁵⁰⁹

Doğuda Sovyet başkumandanlığı Koniev ordular grubunu Zukof'un hizasına yani Neisse nehrine sürmek işine devam etmektedir. Koniev bu maksatla hayli ilerlemiştir. Koniev daha güneyde Breslau şehrini zapt etmek için Forst şehrinin güney batı kenar mahallelerinde çok şiddetli sokak ve ev muharebeleri yürütmektedir. Koniev ancak bu milyonluk büyük şehri aldıktan sonra bütün kuvvetini Niesse ırmağını geçmek için toplayabilecektir. Frankfurt kuzey ve güneyinde Oder üzerinde köprübaşılar kurarak duran Zukof ordular grubu sağ kanadıyla kuzeye Pomeranya ve Stettin'e doğru savaşlarına ısrarla devam etse de Almanlar şiddetli bir müdafaa sergiliyorlar. Doğu Prusya'da Almanların Königsberg'i bırakarak buradan kuzeye yani denize doğru

⁵⁰⁸ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "Almanya Artık Karşı Taarruzlarla Neticeyi Değiştiremez", Cumhuriyet Gazetesi, 15 Şubat 1945, s.2.

⁵⁰⁹ Hüseyin Hüsni Emir **Erkilet**, "Sovyet Taarruzu Niçin Yavaşladı?", Cumhuriyet Gazetesi, 22 Şubat 1945, s.3.

kendilerine bir yol açmaya çalıştıkları fakat Rusların onları önleyip men ettikleri bildiriliyor. Doğu Prusya'daki Alman kuvvetleri tamamen temizlenmeden Pomeranya ve Stettin alınamayacağı gibi Berlin üzerine taarruz da başlamayacak gibi görünüyor. Onun için doğu cephesinde savaşın şiddet merkezleri Pomeranya ve Doğu Prusya'dır.⁵¹⁰

⁵¹⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Doğu ve Batıdaki Son Durumu İncelerken”, Cumhuriyet Gazetesi, 28 Şubat 1945, s.2.

3.BÖLÜM

DÖNEMİN DERGİLERİNDEKİ YAZILARI

3.1. Çınaraltı Yazıları

3.1.1. Türklük, Türkçülük ve Türk Birliği Konulu Yazıları

*Türkçülük ve Milliyetçilik*⁵¹¹ başlıklı yazısında Erkilet, Türkçülük ve Türkçü gibi kavramların tanımını yapmıştır. Buna göre Türkçülük Türk’e, Türklüğe dair ne varsa hepsini sevgiyle ve bilgiyle benimsemektir. Türkçü ise Türk’ün ve Türklüğün kurtuluş ve birliğini göz önünde tutarak bunların maddi ve manevi olarak yükselmesine hizmet etmeyi kendine görev edinendir. Bundan dolayı ona göre milliyetçi olan her Türk Türkçüdür ve her Türkçü milliyetçidir. Küçük Türkçülüğün bakış açısının dar ve kısa olduğunu büyük Türkçülüğün ise Türk yurdunun bütün ufuklarıyla Türk milletinin tamamını kavramaya çalıştığını vurgulamıştır. Büyük Türkçülükte Türklüğün ayrı gayrisi olmadığı gibi yabancı bir Türk diyarı da yoktur. Tuna’dan Çin Seddine kadar bütün Türkler tek bir millet ve Türkçe bütün şive ve lehçeleriyle tek bir dildir. Türk yurtları ve Türk milletleri yoktur. Birleşik bir Türk yurdu ve bir Türk milleti vardır. Milliyetçi Türk yani Türkçü, dünya meselelerine ancak Türk duygusu, Türk siyaseti ve Türk menfaati bakımından bakar.

*30 Ağustos Zaferi*⁵¹² başlıklı yazısında zafere Türklük açısından bakarak onu Türklüğün kurtuluş ve yükselişinin temel taşı olarak görmüştür. O, Türkün eski ve yeni tarihi kesin neticeli birçok zaferle dolu olduğu halde 30 ağustos her yıl en büyük zafer ve kurtuluş yılı olarak kutlamamızın sebebini Osmanlılık ve İslamlık davaları içinde asırlarca kimliğini kaybeden Türkün istiklal savaşıyla benliğine kavuşup Türk hezimetini ve geri çekilmesini durdurması olarak açıklamıştır. Bu sebeple zaferi yalnız Türkiye’nin değil bütün Türklerin milli zaferi, milli kurtuluş ve kalkınmasının başlangıcı olarak görmüştür. Ona göre zaferi oluşturan Gazi’yi, İsmet Paşa’yı ve aziz

⁵¹¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Türkçülük ve Milliyetçilik”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:3, s.4.

⁵¹² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “30 Ağustos Zaferi”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:4, s.4.

Türk şehit ve gazilerinin hatıralarını her 30 ağustosta yâd etmemiz yalnızca onların Türk tarihine parlak bir zafer kazandırdıklarından değil Adatepe’de Türklüğün kurtuluş ve yükselişinin temelini attıklarındandır.

*Bir Millet Dağılıp Yok Olmadan Nasıl Korunabilir?*⁵¹³ Başlıklı yazısında okuduğu bir makaledeki Türklerin eski ve yeni tarihlerde, yabancı ırk ve milletler diyarlarında başkalarına benzeyerek milyonlarca kadın ve erkek unsurunu kaybetmesinin sebeplerine kendi açısından yaklaşarak bu konuda düşüncelerini dile getirmiştir. Ona göre bu benzeme süreci yalnızca Türklerin kuvvet ve kültürce zayıf düştükleri zamanlarla sınırlı kalmamış, Çin, Rusya, Rumeli, İran, Mısır ve Arap diyarlarında olduğu gibi cihangir ve hâkim olarak girdikleri yabancı yerlerin çoğunda bazen daha iyi hükmetmek için kendi dil ve milliyetlerini bırakmışlar ve mahkûm yabancıların dil ve milliyetlerini benimsemişlerdir. Her aydın Türkün üzerine düşen vazifenin Türk’e ve Türklüğe temsil gücünü etkili vasıtalarla aşlamak ve bunun için ne gerekiyorsa yapmak olduğunu belirtmiştir. Türklerin daha ziyade dince müşterek oldukları Arapça konuşan yerlerde çabuk ve zahmetsiz olarak başkalarına benzediği üzerinde durmuş ve örnek olarak Türklerin Müslüman olduktan sonra kendi ad ve soyadlarını bırakarak Müslüman adı diye Arap adlarını takınmalarını göstermiştir. Milliyetçilik fikrini baltalayan başka bir sebep olarak Türklük yerine Osmanlılık fikrinin benimsenmesi üzerinde durmuştur. Diğer milletler bu fikre yanaşmadıkları için mahkûm unsurlar milliyetlerini korurken milliyetlerini kaybedenin yalnız Türkler olduğunu, bunun da Türk kavimlerinden biri olan Bulgarların şimdiki kuzey Bulgaristan’a geldikten sonra mahkûm ettikleri Slavların dilini alarak onlara uymalarına benzediğini dile getirmiştir. O, Müslümanlığın yabancı milletleri Araplık temasında kolaylıkla Araplaştırabildiğinden hareketle Türklerin, hem Müslümanlıklarını hem de Türklüklerini muhafaza için Kuran’ı, ezanı, ibadeti, isimlerini Türkçeleştirdikleri gibi milliyetçilik alanında da gençlere sağlam bir terbiye kazandırmaları gerektiğini savunmuştur.

*Devlet, Ümmet ve Millet*⁵¹⁴ başlıklı yazısında Ziya Gökalp’in düşüncelerinden hareketle Türk milletinin tarifini yapmaya çalışmıştır. Ona göre tam bir tarif olmadan milleti tanımak mümkün olmayacağı gibi bu yapılmadan milliyetçilik olmaz. Türk

⁵¹³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Bir Millet Dağılıp Yok Olmadan Nasıl Korunabilir?”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:6, s.4.

⁵¹⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Devlet, Ümmet ve Millet”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:8, s.4.

milletinin ne olduğunu bilmeden bilgili Türkçülük güdülemez. Düşüncesine göre millet davasının sıkı ırk ve kan varsayımları üzerine kurulamayacağı açıktır. Hitler Almanya'sı ırkçılığı Alman milletini ırk ve kan bakımından ayıklayıp temizlemekle uğraşmamış yalnızca Alman milletinin kan bakımından istikbalini korumak için tedbirler almıştır. Bugünkü Alman milleti içinde o kadar çok yabancı ırk ve milliyetten aileler vardır ki bunlar artık Almanlaşmışlardır. Hatta Almanlar çok önceden Hristiyan olmuş ve Almanlığı kabul etmiş Yahudileri dahi Almanlaşmış sayarak bunları ırkı koruma kanunu dışında bırakmamışlardır. Irkçı Almanlar dahi milleti ırk ve kan ile sınırlamamış, Alman milletini oluşturan kültürü de Alman dili ile Hristiyanlıktan ibaret görmemiştir. Böyle olunca Türk milletini sadece Türkçe konuşan Müslümanlar olarak tarif etmek ve kültürü dil ve dinden ibaret görmek yeterli olmaz. Türkçe bilmedikleri halde ırk bakımından Türk olan birçok Müslümanlar olduğu gibi, dilleri Türkçe olan fakat Müslüman olmayan Türk kavimler de vardır. Türkiye devletini oluşturan her Türk vatandaşı bir Türk millettaşı olmayacağı gibi Türk milletini oluşturan fertlerin de Türk ırk ve kanından olmaları şart ve gerekli değildir. Türkiye devletinin siyasi sınırları içinde ve dışında ırk, kan ve kültür olarak kendini Türk hisseden ve ırk dışında Türklüğü benimseyen her ferdin Türk sayılması mümkündür.

*Ziya Gökalp'ta Türkçülük Temayülleri Nasıl Doğdu?*⁵¹⁵ başlıklı yazıda büyük üstat olarak gördüğü Ziya Gökalp'in Türkçülüğe nasıl başladığını ele almıştır. Gökalp'in kendi eserlerinden hareketle ondaki Türkçülük temayüllerini uyanmasında Tanzimat ve istibdat devirlerinin iki büyük Türkçüsü Ahmet Vefik ve Süleyman Paşaların kitaplarının etkili olduğunu belirtmiştir. Ona göre Gökalp, Türk dili ile ilgili olarak Arabi ve Farsi kelimelerden Türkçesi olanları terk ederek Türkçesi bulunmayanları lisanda devam ettirmeyi düşünüyordu. O Yalnızca Türk dilinin tasfiyesi meselesini yeterli görmüyor, Türklüğü bütün programıyla ortaya atmak gerektiğini düşünüyordu. Gökalp'in fikirlerinin yer aldığı Turan manzumesinin Selanik'te çıkan Genç Kalemlerde yayımlanmasının İstanbul matbuatında dahi bomba etkisi yaptığı ve Gökalp'in, Türkçülüğün yalnız dilde sadelik ve inkılap meselesi olmadığını anlamış olduğu yorumlarına yer vermiştir. Gökalp'e nazaran Turanın bütün Türk milletinin kurtuluş ve birliği demek olduğunu vurgulamış ve onun 49 yaşında kaybedilmesinin Türklük için ağır bir kayıp olduğunu dile getirmiştir.

⁵¹⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Ziya Gökalp'te Türkçülük Temayülleri Nasıl Doğdu?", Çınaraltı Dergisi, Sayı:12, s.4.

*Atatürk Adıyla Sanıyla ve Türlü İnkılaplarıyla En Büyük Türkçüdür*⁵¹⁶ başlıklı yazısında Atatürk'ün Türkçülüğe ve Türk milletine olan hizmetlerinden bahsetmiştir. Atatürk'ün şapka inkılabı ile gelişmeye kapalı taassubu ve koyu cehaleti istemediğini, onun dileğinin parlak batı kültür ve medeniyetinin üzerine kurulduğu milliyetçilik yolunda ilerlemek olduğunu dile getirmiştir. Ona göre harf inkılabı Atatürk inkılaplarının yalnız en büyüğü ve en çetini değil aynı zamanda en kuvvetlisidir. Çünkü dilimizi gereksiz yabancı söz ve kurallardan temizleyip korumak ancak bu harfler sayesinde mümkün olabilirdi. Atatürk'ün en büyük Türkçü olduğunu daima hatırlatacak delil yine onun kendi ölmez adıdır. Kendine ve başkalarına yeni Türk adlarını takarken Anadolu tarihi ve coğrafyasıyla sınırlı kalmamış, en geniş Türk ufuklarında akınlar yapmış ve yaptırmıştır. Takınılacak yeni soyadlarının Türkçe olmasını talep eden Atatürk'ün soyadı kanununa verdiği bu ruhu Türk milleti anlamıştır. Milletin şaşmaz yolu Atatürk ve İnönü'nün yoludur.

*Türkçülük Milliyetçilik*⁵¹⁷ başlıklı yazısında okuduğu bir yazı üzerinden bu kavramları ele almıştır. Öncelikle dalaletin ne olduğunu ele alarak onu tanımlamıştır. Ona göre dalalet; kendi soy ve milletini anlamak, milletini ve milletin yurdunu sevmek, milletin ve milli yurdunun iyilik ve kötülükleriyle ilgilenmek yerine yabancı telkinlerin tesirine kapılarak beşeriyet, insanlık ve benzeri fikir telkinlerle soysuzlaşmaktır. Irkını ve tarihini inkâr ederek maddileşmektir. Bir millet için kurtuluşun birlik olmaya bağlı olduğunu bunun da temelini milli şuur olduğunu vurgulamıştır. Milli şuura sahip bir millet felakete uğrasa bile kurtuluşunu daima umarak bekleyebilir. Bir Türk için milliyetçilik Türkçülük demektir. Türkçülüğünü duymak milli şuur sahibi olmak demektir. Milli hissi olan her Türk Türkçüdür. Milliyetçi olmayan bir Türk ise dalalette demektir.

*Şimal ve Kırım Türkleri Tatar Mıdırılar?*⁵¹⁸ Başlıklı yazısında tarihi serüveni ele alarak Kuzey ve Kırım Türklerine tatar demenin yanlış olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Tarihi malumatlardan çıkardığı sonuca göre Tatar adı ancak Tung-Hu'lardan inen kavimlerin nesillerine verilebilir. Bundan dolayı Tunguzlar ile hiçbir ırk yakınlığı olmayan Kazan ve havalisi Türkleri ile Kırım Türklerine Tatar adının verilmesi Türk

⁵¹⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Atatürk Adıyla Sanıyla ve Türlü İnkılaplarıyla En Büyük Türkçüdür”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:18, s.2.

⁵¹⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Türkçülük, Milliyetçilik”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:23, s.4.

⁵¹⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Şimal ve Kırım Türkleri Tatar Mıdırılar?”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:25, s.4.

birliğı için çok tehlikeli ve yıkıcı bir hatadır. Anadolu, Azerbaycan, Kafkasya Türkleri gibi bunlar da Türk milletinin sade bir kısmıdır. Dilleri de lehçe farkıyla Türkçedir. Bizim de bilmeyerek öz kardeşlerimize tatar dememiz ve onları Türk'ten başka bir milletmiş gibi görmemiz Türkleri ayırıp parçalamakla meşgul Rus misyonerlerinin arzularını yerine getirmekten başka bir şey değildir. Düşmanın daha çok hükmetmek ve hükümlerini devam ettirmek için Türkleri ayırma çabasına karşı vazifemiz bu gibi ayrılıklara mani olarak her gün birliğe doğru yürümek ve ayrılık güdenlere değil birlik isteyenlere yardım etmektir.

Türkçülük Programı⁵¹⁹ başlıklı yazısında dünyada ve özellikle Türkiye'de milliyetçilik hareketlerinin tarihini ele almıştır. Ona göre 19. yüzyılın ilk yarısında İslam âleminde milliyet temayülleri, genel bir dini demokrasi vücuda getirmeyi hedef edinen ve dolayısıyla ayrı ayrı milletlerin oluşumunu görmek istemeyen İslamlık sebebiyle karanlıklarda ve dağınık bir haldedir. Doğuda milliyetçilik batıdaki manasıyla ancak 19. Yüzyılın ikinci yarısında anlaşılmış ve gerçek milliyet şuuru doğuda en önce Türkiye'de kendini göstermiştir. Türkiye'deki milliyet cereyanı tarihi hatıraların ihyası ve dilin tasfiyesi ile başlamıştır. Türk milliyetperverliğini Avrupa'dan gelen darbelerin teşvik edip heyecanlandığı inkâr edilemez. Bununla birlikte Abdülhamit'in geri idaresi ve İslamcılık siyaseti de milliyetçiliğin gelişmesine engel olmuştu. Onun idaresine son veren meşrutiyetin ilanının bütün Türklük âleminde milliyetçilik şuuruna yeni bir ateş ve heyecan kattığı kesindir. Balkan harbi ve büyük harp felaketi de Türk ulusuna derin bir ders ve uyanış verdiği gerçektir. 1922 yılında Adatepe'de ve 1923 yılında Lozan'da kazanılan zaferler Türk milliyet tarihinde birbirini tamamlayarak eski Osmanlı Türklerinin mukadderatını tayin etmiştir.

*Türkçülük Programı II*⁵²⁰ başlıklı yazısında esaret altında bulunan Türkler arasındaki milli uyanış hareketlerini ve Türk birliği konularını ele almıştır. Ona göre Türkiye Türkleri hür ve bağımsız olarak yaşayıp milli şura sahipken esaret altında bulunan Türklerde de milliyet şuuru uyanmış ve filiz vererek köklemiştir.

1900'lü yıllara gelmeden Kırım ve Kazan Türklerinde uyanış hareketleri başlamıştır. Rus hükmüne giren Azerbaycan'da da uyanış aynı tarihlere rastlamaktadır. Buralarda başlayan uyanış hareketleri önderlerin de desteğiyle zaman içinde Türk birliği fikrine

⁵¹⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Türkçülük Programı", Çınaraltı Dergisi, Sayı:26, s.4.

⁵²⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Türkçülük Programı II", Çınaraltı Dergisi, Sayı:27, s.4.

dönüşmüştür. Türkçülük kabilecilik yerine birliği savunur. Bir Türk için milli şuur ve vicdan ancak bütün Türklerin tek bir millet olduklarına inanmakla samimi bir dava halini alır. Bu samimi duygulara istikamet verme lüzumu davanın hedefi ve programı olmasını gerektirir. Gaspıralı İsmail Bey Türklüğün programını “Dilde, fikirde, işte birlik” olarak açıklamıştır. O halde Türk birliğini kolaylaştıracak unsurlar dil ve kültür birliğidir. Ziya Gökalp’in Türkçülük programında dil meselesi en baştadır. Türklerin yazı dilini birleştirmek Türklüğü yarı birleştirmek demektir. Program yalnız Türkiye Türklerini değil tüm Türkleri ilgilendirecek şekilde olmalıdır. Ayrıca program fertlerin değil cemiyetin yolunu göstermelidir. Çocuklara verilecek terbiye ve ahlak düşüncesinin devamlılığı bu program ile sağlanmalıdır.

*Vamberi’ye Ait Hatıra Dolayısıyla*⁵²¹ başlıklı yazısında okuduğu bir yazıdaki Macaristan’ın tanınmış şarkçı ve turancı bir âlimi olan Vamberi’nin Türklük ve Türk birliği ile ilgili görüşlerini sütunlarına taşımıştır. Yazısında Vamberi’nin eski Macaristan’ın mevcut olduğu düşüncesiyle doğuya doğru 1857 yılında çıktığı seyahatinde İstanbul’da bulunduğu sırada Türk milletinin hâkim ve amir olmak hasletlerine sahip olduğu, buradan aldığı tavsiyenamelemlerle tüm doğunun kapılarının kendisine açılmış olduğu, bununla Türklerin bütün Asya kavimlerinin ruhlarında ve kalplerinde ne yüksek mevkiye sahip bulunduğunu öğrendiği, ancak Türklerin doğu yerine gözünü batıya çevirmiş olduğu görüşlerine yer vermiştir. Vamberi’nin Türklük ile iftihar edilmesi, Anadolu Türkünün tüm Türkleri ve Müslümanları cehaletten kurtarabileceği, bir Slav, Latin milleti olduğu gibi büyük bir turan kavmiyeti, medeniyeti olduğunu ve bu cemiyetin başının Türkler olduğu görüşlerini vurgulamış ve bu sözlerin eski kuvvetinden hiçbir şey kaybetmemiş olduğunu eklemiştir.

*Dış Memleketlerdeki Türklerin Acınacak Hallerine Dair*⁵²² başlıklı yazısında büyük harpte Makenzen ordular grubu karargâhındaki görevi sırasında Balkan harpleri ile daha önceleri kaybedilen eski Türk yurtlarında gördüğü Türklerin durumunu kaleme almıştır. Hatıralarına dayanarak yazısında Batı Trakya ya da doğu Bulgaristan Türklerinden ziyade eski Sırbistan Türklerini ele almıştır. Niş’in Türk mahallesinde gördüğü manzaradan ürktüğünü, Viyana’yı kuşatan eski Türk kahraman askerlerin torunlarını zavallı insan kırıntıları şeklinde sefalet içinde gördüğünü dile getirmiştir.

⁵²¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Vamberi’ye Ait Hatıra Dolayısıyla”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:29, s.4.

⁵²² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Dış Memleketlerdeki Türklerin Acınacak Hallerine Dair”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:30, s.4.

Onların Slav muhiti içinde yabancı kalmaları, cesaretlerinin kırılıp maddi ve manevi olarak sifra inmelerinin sebebi Türklerin her nerede olursa olsun birbirlerinden haberleri olmaması ve birbirleriyle ilgilenmemeleridir. Türklerin içinde bulundukları durumlar ile alakalı başkumandanlığa yazılar yazmasına rağmen mesele buraların Türk olduğunu kendimize dahi anlatmanın güç olduğudur. Prizren çarşısındaki ahali ile Türkçe görüşüğünü, onların hiçbirinin Arnavutça bilmediğini çünkü Arnavut olmadıklarını fakat bizim hala oradaki Türklerin Arnavut olduğunda ısrar ettiğimize dikkat çekmiştir. Dahası buralardaki Türklerin hal, istikbal, kültür ve mevcudiyetlerinin Allah'ın inayeti ile tesadüflerin insafına kalmış olduğunu da sözlerine eklemiştir.

*Coğrafi Türk Birliği*⁵²³ başlıklı yazısında Türkistan bölgesinin sınırlarını ve burada yaşayan kabilelerin durumunu konu edinmiştir. Doğu ve Batı Türkistan olarak ikiye ayrılan bölgenin ayrımının coğrafi olmaktan ziyade siyasi olduğunu vurgulamıştır. Rus idaresindeki Batı Türkistan'ın sınırlarının Ural ya da Volga mı olduğu soruları gibi Türkistan'ın sınırlarından ziyade uluğ Türk elinin sınırlarını tayin edip bilmenin her Türk için daha önemli olduğunu belirtmiştir. Sovyetler Rusya'yı halkın konuştuğu 11 türlü anadile göre ayırırken Türk adını kullanmadığı gibi Türkistan mefhumunu da tanımamıştır. Ayrı lehçeler birer dil sayılarak bunlara ayrı lügat ve alfabeler tahsis edilmesiyle asıl amaç bunları müstakil dil haline getirmek olduğuna dikkat çekmiştir. Rusya'da yaşayan bütün Türk kabilelerinin ulu Türklüğün birbirine denk parçaları olduğunu, bu kabilelerin farklı lehçe ve şivelerle konuştukları dilin de Türk dilinden başka bir şey olmadığını dile getirmiştir. Nereli ve hangi kabileli olursa olsun her Türkün gözünde tüten ve her şeyden üstün tutulması gereken mukaddes fikir ve hakikatin parça ve ayrılık kabul etmeyen bir uluğ Türkiye ve bir uluğ Türklük olduğunun altını çizmiştir. Tuna'dan Çin seddine kadar aynı kan, aynı dil, aynı kültür, aynı tarih ve aynı din sahibi milyonların bir tek millet vücuda getirdiğini, kendimize güvendikçe bize hiçbir yandan ziyan gelemeyeceğini, birliği düstur edinen büyük milletler için yalnız mesut bir geleceğin mukadder olduğunu sözlerine eklemiştir.

*İki Önemli Nutuk Münasebetiyle*⁵²⁴ başlıklı yazısında bilgilerimizin amacı Türklük olmalıdır çerçevesi içerisinde, maarif vekili Hasan Ali Yücel'in konuşmalarını, Türk çocuklarının yetişmesi ve büyük Türk milletinin geleceği bakımından hayati

⁵²³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Coğrafi Türk Birliği", Çınaraltı Dergisi, Sayı:32, s.4.

⁵²⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "İki Önemli Nutuk Münasebetiyle", Çınaraltı Dergisi, Sayı:38, s.4.

derecede önemli görerek bu nutukları kendi bakış açısına göre yorumlamıştır. Bu konuşmalarda Türk çocuklarının nasıl bir insan örneğine göre yetiştirilmeleri gerektiğinin açık, samimi bir dille gösterildiğini belirterek vekilin, insanlık tarihinde hangi cemiyette millet çocuklarının nasıl yetiştirilmeleri gerektiği sorusuna tam ve düzgün cevap verilmişse o cemiyetin kuvvetli bir bütün olarak tarih içindeki ödevini yaptığı yorumuna dikkat çekmiştir. Bu konu üzerine, zayıflayarak dağılmaktan korunmak isteyen her milletin çocuklarının yetiştirilmesinde takip edeceği temelleri sağlam oluşturması mecburiyetinde olduğu yorumunda bulunmuştur. Ona göre okullarımız çocuklarımızı iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayıracak bilgiyle donatmalıdır. Bu bilgi de ancak Türklük, vatan, millet, tarih, bugünümüz ve yarınımızdır. Bir söz ya da bir hareketin iyi mi, kötü mü olduğuna hükmetmek için gönlümüzde onun Türklüğe faydalı mı, zararlı mı olduğu sorusuna cevap vermemiz gerekir. Faydalı ise iyidir, zararlı ise kötüdür.

*Dünya Tarihinde Türklük*⁵²⁵ başlıklı yazısında Macar ordinaryüs profesörü L. Raşonyi'nin kendi yazısıyla aynı ismi taşıyan eserini değerlendirmiştir. Eserin kıymetini, yazarın Türk-Macar ırk birliğinden ve hakiki kardeşliğinden yüksek bir zevk, heyecan ve ilham duymakla beraber ilmi çerçeveden ayrılmamış olmasına bağlamıştır. Yazarın Anadolu Türklüğü tarihinin büyük Türklük tarihinin ancak bir faslı olduğu sözlerine dikkat çekmiş ve yine yazarın bütün Türklük mazisinin şuuru eren bir kimsenin Gaspıralı'nın dilde, işte, fikirde birlik parolasına hakkıyla gönül verebileceği düşüncesine yer vermiştir. Yazarın Başkırtlığı, Kırgızlığı Türklükten ayrı görmediği gibi Macarlığı da Türklüğün sadece bir kolu saydığını dile getirmiştir. Turanın belki bir hayal, heyecanlı bir rüya olduğunu ancak büyük Türklüğün yazarın inandığı ve inandırmak istediği bir gerçek olduğunu belirtmiştir. Türk elleri arasında coğrafi bir birlik olmadığını zannedenleri yazarın bu konudaki açıklamalarına yönlendirmiştir. Eserin yazarı Raşonyi'nin yalnız Türk tarihi, Türk coğrafyası, Türk kültürü alanlarında değil Türk lengüistiği alanında da yüksek tetkikleri olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte okuyucunun onun esirinde Türk adının kökeni, Türk dilinin yayılması ve Türk adları hakkında kuvvetli ve geniş tetkikleri bulacağını da değerlendirmelerine eklemiştir.

⁵²⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Dünya Tarihinde Türklük", Çınaraltı Dergisi, Sayı:45, s.4.

*Devlet ve Türkçülük*⁵²⁶ başlıklı yazısında Türk milletinin Türkçülük duygusunun zaman içinde gösterdiği değişimi ve Türkçülüğün gelecekte alması gereken durumunu ele almıştır. Ona göre eskiden Türk olmayan nüfus kütlelerini güya ayrılığa sevk etmemek için aydın Türkler Türk olduklarını öne sürmekten çekinirlerdi. Türk köylüsü da Müslümanlığın kardeş ettiğinden yola çıkarak Müslümanlıklarıyla övünmüşlerdir. Ancak neticede ne Türklerin çekingenliği Türk olmayanları ayırmaktan alıkoydu ne de Müslümanlık diğer milletleri Türklere ısındırıp kardeş etmeye yaradı. Osmanlıcılık ve Müslümanlık milli vicdan duygularını asırlarca öyle uyuşturmuştur ki yeni bir Türk devleti kurulmuş olmasına rağmen Türkün çekingenliği hala devam etmektedir. Sanki memleketin toprakları Türk kanıyla yoğrulmamış, buraların hâkimi birkaç bin yıldır biz değilmişiz ve hala devlet kurup hüküm süren başkasıymış gibi sıkılgan davranıyoruz. Dünyadaki Türklerin durumunu düşünmeyi bir günah, suçmuş gibi görüp bunu yaparken tereddüt ve sıkıntı içinde kalıyoruz. Türkün terbiye ve göz yummasından istifade ederek şımaran ve başımıza çıkan vatandaşlar hemen hemen İstanbul ile sınırlı kalmış olsalar da biz İstanbul'un kozmopolitleşmesine göz yumamayız. Türk köylüsünün de Türklüğünü hissedip onu yüceltmesinin zamanı gelmiştir. Ancak bu gibi hareketler belirtilen sebeplerle bizde teşkilatlanmamıştır. Söylemek istenilen ne Panturanizm ne de Pantürkizmdir. Yalnızca her Türkün kan ve milli vicdan duygularıyla şuurlanmasıdır. Kozmopolitçilik, insancılık, komünistlik, enternasyonalcilik bizi ancak uçuruma götürür. Türk gençleri, Türk aydınları, Türk işçi ve çiftçileri, sulhçülük vaaz edenleri değil Milli Şefi, maarif vekilini ve yeni başvekil Saraçoğlu'nu dinlemelidirler.

*Devlet ve Türkçülük II*⁵²⁷ başlıklı yazısının ikinci kısmında başvekil Saraçoğlu'nun Türkçülük hakkında söylediği sözlerden ne anladığını açıklamaya çalışırken bu sözlerle karşı kamuoyunun tepkilerini ele almıştır. Başvekilin Türklüğün kan meselesi olduğu kadar bir vicdan ve kültür meselesi olduğunu ifade ettiği cümlesini yorumlarken aykırı kan taşıyan, farklı vicdan ve duygular güderek farklı kültürlerde ilham arayan insanları bazı menfaat birlikteliklerinin veya siyasi ve idari yasaların ancak geçici süreliğine birleştirebileceğini, bunlardan hiçbir badirenin dağıtamayacağı, kenetlenmiş, hakiki milletler yaratmanın hayal olduğunu ifade etmiştir. Ona göre tarihte olduğu gibi asırlarca uğraşıldığı halde Müslüman Türk, Arap ve Arnavut'tan bile

⁵²⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Devlet ve Türkçülük", Çınaraltı Dergisi, Sayı:47, s.4.

⁵²⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Devlet ve Türkçülük II", Çınaraltı Dergisi, Sayı:48, s.4.

kaynaşmış bir Osmanlı milleti vücuda getirilememiştir. Aykırı kan, vicdan ve kültürdeki insanları bir millet halinde birleştirmek aykırı dinde olanlardan bir ümmet kurmak kadar güçtür. Bu sebeplerle başvekilin hakikati beyan ettiğini söyler. Türklük asırlardan beri talihsizlik, bakımsızlık ve kısmen de Osmanlılık sebebiyle zaafa düştüğünden, özellikle Türk vicdan ve kültürü dışardan ve içerden gelen darbelerle çürümeye yüz tuttuğundan hükümetin Türkçülüğü programına sokmasının yerinde olduğunu ifade etmiştir. Bazı gazetelerin başvekilin sözlerini alkışladığına bazılarının ise şaşırdığına dikkat çekerek şahsi veya zümrevi menfaatlerini Türkçülükte görmeyen bazı kişilerin bu sözleri tefsire kalkışmalarını ve tesirini azaltmaya çalışmalarını eleştirmiştir. Bu çabalara karşı ne Osmanlının idare-i maslahatçılığının ne de kozmopolitçilik ruhunun artık hüküm süremeyeceğini, Türklüğün öz menfaatlerinin Türk görüşü ile Türk bilgi, seziş ve duygusuyla faslolanacağını dile getirmiştir. Başvekilin azalan ve azaltan değil çoğalan ve çoğaltan olunacağını ifade ettiği sözlerinden de doğumun arttırılacağı, ölüm oranlarının azaltılacağı ve milletin birleştirileceğini anladığını sözlerine eklemiştir. Ancak bu yapılırken bir takım yabancı unsurların suni, idari ve kanuni yollarla bir araya getirilmesinin söz konusu olmayacağını, bunun Amerika Birleşik Devletlerinde ve Fransa’da bir zamanlar başvuru bir yol olduğunu ancak Türk milletinin böylesi düşkünlüklerden özgür olduğunu belirtmiştir.

26 ve 30 Ağustos⁵²⁸ başlıklı yazısında bu tarihlerin tüm Türklük için önemi üzerinde durmuştur. İster bir felaketi anlatsın ister bir saadeti hatırlatsın milletlerce kıymetlendirilen bazı günler olduğunu, bunların ibret teşkil ettikleri takdirde faydalı ve önemli olduğunu belirtmiştir. Ulu Türk milletinin tarihinde 451 yılının Atilla’nın meydan savaşlarını kaybettiğinden ve kısa süre sonra devletin yıkılmasından ötürü Türk-Hun tarihinin felaketli bir dönüş ve alçalış başlangıcı olduğundan uğursuz bir yıl olarak yer ettiğini dile getirmiştir. Türk milleti mesut ve göz kamaştırıcı devirlerden sonra birkaç yüz seneden beri gerilemiş ve milyonlarca Türkün öz yurtlarında esir durumuna düşmüş olduklarını ancak buna rağmen milli şuurun kaybolmadığını ifade etmiştir. Buna örnek olarak ise Anadolu Türkünün istiklal mücadelesini göstermiştir. Ona göre eğer bu iki tarih olmasaydı yeryüzünde bağımsız bir Türk yurdu kalmayacaktı. Türkiye büyük harp neticesinde birçok toprak ve nüfusla birlikte maddi olarak bütün kuvvetlerini kaybetmişti. Ne bir ordusu ne de yeteri kadar silahı kalmamıştı. Ancak

⁵²⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “26 ve 30 Ağustos”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:49, s.4.

milli vicdan ve milli birlik duyguları sapasağlam duruyor ve kanında Türk enerjisi akıyordu. Bu sebeple içinden yeni önderler ve ordular çıkarıp savaştı. Savaşın acı ve tatlı birçok safhasında değişmeyen tek şey Türklerin başbuğlarına güvenleri ve zafere olan inançları olmuştur. 26 ve 30 ağustos son Türk zaferini çerçeveleyen iki tarihtir ve bunu yalnız biz değil bütün Türklük unutmamalı ve anmalıdır. Bu zafer yalnız Anadolu'nun değil bütün Türklüğüdür. Zaferin kahramanları bütün Türklüğün malı ve mukaddes kahramanlarıdır.

*Anadoluculuğu Dair*⁵²⁹ başlıklı yazısında Anadolu'nun coğrafi hudutlarını irdeleyerek Anadoluculuğun ne olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Anadolu yarımadasının coğrafi sınırı genel olarak İskenderun-Batum hattı kabul edildiğine göre Anadolucu bir Türkün bu hattın dışında kalan Erzurum, Diyarbakır ve Boğazların iki yakasını Türk toprakları dışında görmesi gerektiğini, buna ihtimal olmadığına göre Anadoluculuğun ilim ve mantıkla bir ilgisinin bulunmadığını ifade etmiştir. Ona göre Türkiye'nin sınırları dışındaki Türkler ile ilgilenmek istemeyenlerin kendilerine Anadolucuyuz demeleri bilmeyerektir. Çünkü Türkiye ile Anadolu ayrı ayrı şeylerdir. Türkiye'nin dış sınırları da tabi ve etnoğrafik değildir. Siyasi sınırlar genellikle hep zoraki olur. Milletler arasındaki kavgalar da ekseriyetle bu sebeple çıkar. 17. Asırda Osmanlı devletinin kuzey sınırları Kafkas dağlarının ötesinde Kuma ve Kuban nehirlerine kadar varmış ve en doğal şeklini bulmuştur. Kırım yarımadasına hükmeden Kırım hanlığı da Osmanlılara tabi olmuştu. Ancak Fars olan vilayetler İran'a bırakılarak Türkler yalnızca bir istila ve gasp siyaseti gütmediklerini göstermiş oldular. Zaman içinde Ruslar lehine kaybedilen topraklar ile onunla komşu olan sınırlarımızın tabi, coğrafi ve etnik olarak hiçbir mahiyeti ve kıymeti yoktur. Bu sınırların özellikle stratejik ve ekonomik boyutu da Türkiye'nin aleyhinedir. Bu sebeplerle Rusya ve İran ile olan sınırlar milli sayılamazlar. Sınırlarımızın ötesinde 40 milyon halis Türk kalmışken hala birilerinin çıkıp biz Anadolucuyuz demelerine karşı onlara değil kendimize acımalıyız.

*Kafkasya'ya Dair Bir Yazı*⁵³⁰ başlıklı yazısında bir okuyucusundan öğrendiği Adana'da yayın yapan Türk Sözü gazetesinde yayımlanan Kafkasya içerikli bir yazıyı konu edinmiştir. Öncelikle bu gazetede yayımlanan yazının orijinalinin Kahire'de bir İngiliz propaganda organı olarak çıkmakta olan Fransızca İmages adında bir dergide

⁵²⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Anadoluculuğa Dair", Çınaraltı Dergisi, Sayı:52, s.4.

⁵³⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Kafkasya'ya Dair Bir Yazı", Çınaraltı Dergisi, Sayı:56, s.4.

yayımlandığını ve yazıdaki yanlışlıkların cehaletten ve Rus propaganda istatistiklerine körü körüne bağlılıktan ileri geldiğini belirtmiştir. Çünkü Rusların son 22 yıldır buradaki Türkleri kabilelere ayırarak olduğundan az göstermeye çalıştıklarını hatta Urallarda yaşayan Türkleri Tatar diyerek güya Türk'ten ayrı bir kavimmiş gibi bizlere yani Osmanlı Türklerine dahi inandırdıklarını dile getirmiştir. Yabancıların hatalı yazılar yayımlamalarına bir şey diyemeyeceğimizi, onların buradaki Türklere dair doğru bilgi almalarına yayınlarla hiçbir katkı veremediğimiz için kendimizi suçlu görmemiz gerektiğini savunmuştur. Bunun yanında onların yanlış yazılarını tetkik etmeden alıp yayınlamanın daha büyük milli bir hata olduğu üzerinde durmuştur. Böylelikle kendi bilgisizliğimizi açığa vurduğumuzu, millettaşlarımıza kendi millet ve yurdumuza dair yanlış bilgi verdiğimizi, kendi milletimiz ve yurdumuz hakkında yabancı memleketlerde bilerek veya bilmeyerek yapılmakta olan yanlış yayını kendimiz yayımlayarak teyit etmiş olduğumuzu ön plana çıkarmış ve bu gibi yayınlardan sakınmak gerektiğinin altını çizmiştir. Türk millet ve yurtlarına dair yapılacak tercüme, telif ve yayınlarda Çınaraltı dergisinin 26. Sayısında Ankara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü profesörlerinin yardımlarıyla “Türklerin Yaşadıkları Yerler ve Sayıları” adı altında yayımlanan yazıdaki esasların dikkate alınmasını tavsiye etmiştir. Zira bu yazıda hem şimdi yaşadıkları memleketlere hem de dağıldıkları kabilelere göre Türklerin sayısının doğruya en yakın olarak bulunmasının mümkün olduğunu belirtmiştir.

3.1.2. Millet ve Milliyetçilik Konulu Yazıları

*İdeale Doğru*⁵³¹ başlıklı yazısında milletler için ideal ve ülkünün önemini ele almıştır. İnsanların en önce kabileler şeklinde yaşadığını, çeşitli sebepler ile artan münasebetler sonucu cemiyetler ve devletlerin kurulduğunu, sağlam ve devamlı bir varlık için devletlerin kan ve milliyet temeline dayanması gerektiğini belirtmiştir. Milletin vücut gibi yani bir ölüden farksız olduğunu, hareketi veren nasıl ruhsa milleti yaşatıp yürütecek olanın ölkü ve ideal olduğunu vurgulamıştır. Ona göre ölküsüz bir millet ölüden farksızdır. Bu sebeple her Türk, idealin ne olduğunu, milletleri sağlık ve mutluluğa götürececek ölkünün hangisi olduğunu, Türk milletinin mefkûresinin ne olması gerektiğini düşünmek ve incelemek zorundadır. Ayrıca milletler benliklerini ancak bağımsız olarak koruyabilirler. Yeryüzü, bir kısmı tam bağımsız bir kısmı yarı bağımsız bir kısmı da esir milletlerle doludur. Fakat milletlere yaşamak ve payidar olmak için

⁵³¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “İdeale Doğru”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:2, s.4.

yalnızca bağımsızlık yetmez. Bağımsızlığı gerektiğinde silahla korumak için kuvvet ve kudret gereklidir. Burada nüfusun önemi çok büyüktür. Büyük olanın küçük olanı yutması basit bir yaşama kuralıdır. Nüfus bir nimettir. Bundan dolayı başlı başına bir kuvvet kaynağı teşkil eder. Nüfusunun bir parçası ya da çoğu esaret altında bulunan milletlerin en büyük ülküsünün kurtuluş ve birlik olacağı açıktır.

*Muzır Bir Kitap*⁵³² başlıklı yazısında baştanbaşa bozguncu ve ihtilalci fikir zehirleriyle dolu, milliyetçilik düşmanı olan bir kitabın gerçek maksadına içerisinden örnekler vererek dikkat çekmeye çalışmıştır. El altından ve bedava dağıtılan, üzerindeki ifadelerden milliyetçi bir eser olduğuna inanılan kitabın kendisi gibi olanlar üzerinde kızgınlık yaratacağını belirtirken Türk gençlerinin bu zehir karşısında ne hale geleceklerini sorgulamıştır. Ona göre kitabı hazırlayanların hedefi de zaten kendisi gibiler değil Atatürk'ün milliyetçi genç Türk Cumhuriyetini emanet ettiği Türk gençliğidir. Türkiye'nin ve bütün Türklüğün bugünü ile yarınının dayandığı bir nesli zehirlmek, hain maksatlarla Türk fidanlığının kurutmaya çalışmak milli varlığımız için tehlike oluşturmaktadır. İnsanın aile, millet, din, anane ve tarih gibi mukaddes her neyi varsa yıkarak onu ahlaki ve manevi olarak boş bir mahlûk, gerektiğinde bir canavar haline getirmeyi hedefleyen fikirlere karşı Türk milleti ve Türk gençliği kendini korumayı bilecektir.

*Milliyetçiliğe Kimler ve Niçin Muhalefet Ederler?*⁵³³ Başlıklı yazısında milliyetçiliğe karşı olan kesimlerin amaçlarını, amaca ulaşmak için kullandıkları yöntemleri ortaya koyup buna karşı yapılması gerekenlerin ne olduğunu işaret etmiştir. Öncelikle milliyetçiliğin ne olduğunu tarif ederken onun ayrı amaçlar güden yabancı unsurlar ve onlara bilerek ya da bilmeyerek alet olanlar tarafından yıkılması gereken bir müessese olarak görüldüğünü vurgulamıştır. Ona göre milliyetçiliğe karşı olanlar onun yerine kozmopolitliğin ve beynelmilelciliğin geçmesini isterler. Milliyetçiliğe açıktan karşı çıkmadıkları için insancılık ve sulhçülük propagandasıyla amaçlarına varmak isterler. Onlar için milli hususiyetleri olan bir millet düşüncesi yoktur. Bunun yerine karışık bir cemaat ve soysuz bir ümmet oluşturmak isterler. Milli yurtları da yoktur. Sadece içinde yaşadıkları toprakları vardır. Onlar bir milleti esir sürüsü halinde tutmak için önce kişilik sahibi aydınlarını öldürürler, kalan halkı da milli duygularından

⁵³² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Muzır Bir Kitap”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:5, s.4.

⁵³³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Milliyetçiliğe Kimler ve Niçin Muhalefet Ederler?”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:7, s.4.

arındırıp kıpkızıl maddi bir hayvan haline sokarak ona artık istedikleri her şeyi yaptırırlar. Milliyetçilik düşmanlarının insancılık perdesi altında yapmak istediklerinin bu derece şiddetli olduğunu dile getirmiştir. Bir milletin milliyetçilikten fedakârlıklar yapmaya başladığı zaman en kuvvetli ve gerekli korunma silahını kendi eliyle düşmana teslim etmiş olacağını belirtmiştir. Milliyetçilik karşıtı olan cephenin davası onu lekeleyip yeterli derecede zaafa uğrattıktan sonra ona sinsice arkadan saldırmak olduğundan düşmanın pusularına düşmemek için özellikle Türk gençliği çok dikkatli olması gerektiğini bildirmiştir. Türklerin, Türk aydınlarının ve Türk gençliğinin görev ve hedefini, özel olarak saldırılan milliyetçiliğe sahip çıkmak, milli şiarı daima besleyip genelleştirmek olarak belirlemiştir.

*Çocuklarımızın Terbiyesi*⁵³⁴ başlıklı yazıda gelecek nesillerin Türk milleti için önemini ve çocukların milli terbiyesini incelemiştir. Bugünkü Türk çocuklarının ve Türk gençliğinin büyük Türk milletinin ve Türk dünyasının geleceği olduğunu belirtmiştir. Aile ocaklarında, okullarda ve çevrede yetişen çocukların kendilerini gelecekte bekleyen milli ödevler bakımından ihtilalciler değil bilakis disiplinli bir ruh ve terbiye ile yetiştirilmelerinin gereğini vurgulamıştır. Ona göre her Türk'e yolunu gösterecek tek ışık milli Türk ideali olduğundan çocuklara en önce bu mukaddes mefkûre aşılmalıdır. Çocuğu yalnız hayat, iş veya fikir adamı olarak yetiştirmek düşüncesi milli terbiyenin eğitim amacı olamaz. Bu çocukları çıkarıcılığa ve bencillığe sürükler. Milli menfaat çocuklardan fedakârlık hissi ve sönmez bir vazife aşkı ister. Bunun yanında nesiller ahlak olarak da zayıf bırakılmamalıdır. Yoksa bu felaketten başka bir şey olmaz. Türk çocuğunun milli terbiyesinin başında milliyetçilik gelir. Türklüğün yükselmesine yardım etme duygusu her Türk gencinin içinde bir ateş gibi yanmalıdır. Türk genci ne kadar eğitilmiş ve bilgili olursa olsun onun milletine faydalı olabilmesi için milli şuur sahibi olması gerekir. Yoksa kazanılan genel ve teknik bilgiler temelsiz süsler olarak göze batar. Evde, okulda ve çevrede çocuklara milli ideal, milli şuur, milli terbiye ve milli tahsil vermeye çalışmak her Türk için borçtur. Türk çocuğu ve Türk gençliği her şeyden önce milli benliğini bulmalı ve bir Türk olarak düşünmeyi öğrenmelidir.

⁵³⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Çocuklarımızın Terbiyesi", Çınaraltı Dergisi, Sayı:10, s.3.

*Vazife Aşkı*⁵³⁵ başlıklı yazısında Türklerde vazife aşkının çok eskilerden beri mevcut olduğunu örneklerle açıklamıştır. Orhun yazısında hakanın vazifesini yerine getirmeden gündüz oturmayıp gece uyuyamamasını Türklerdeki vazife aşkının mukaddes bir duygu ve aşk halinde olmasına örnek olarak göstermiştir. Ona göre Mete Han'ın lüzumu olmayan harpten çekinme kararında da hâkim olan fikir ve ahlak vazife duygusudur. Bu örnekleri binlerce yıldır ağızdan kulağa söylenen, kitabelere yazdırtan, Türk nesillerinin ruhlarında yaşatan şey Türklerde vazife duygusunun yüksek ve kutlu olarak kabul edilmesidir. Vazife hissi olmadan ne millet yaşar ne de milletçilik ve vatanseverlik olur. Ancak vazife yalnız ulusa ve yurda karşı olunca kutlu olmaz. Her ne olursa olsun ve kime ait bulunursa bulunsun vazife daimi kutsal kabul edilmelidir. Vazife ister resmi ister özel olsun, ister genel ister sınırlı olsun onu tam tamına ve dakikası dakikasına yerine getirmek her Türkün milli borcudur. Çünkü eksik bırakmama ve düzenli olma milletin en büyük kuvvetlerinden ve disiplinin en sağlam temellerinden biridir. Türklerin en eski zamanlardan beri vatan ve millet sevgisinin yanında vazife aşkına önem vermeleri bundan dolayıdır. Bundan dolayı vazife aşkı Türk ahlakının başında gelir.

*Milli Teshüt*⁵³⁶ başlıklı yazısında Türk milleti için dayanışmanın önemini ele almıştır. Milletin dayanışma ile yaşadığını, dayanışmayı kaybeden bir milletin dağılmaya ve batmaya mahkûm olduğunu dile getirmiştir. Ona göre milli dayanışma için onun temellerini yani milli duyguyu, milli ahlakı ve milli ideali devam ettirip beslemek gerekir. Yapay dayanışmalardan fayda beklemek boşunadır ve zümre dayanışmasını milli dayanışma yerine koymak da tehlikelidir. Milli dayanışmanın ilk temeli olan milli ahlak kendi milletini sevmek, mukaddes tanımak demektir. Bu da ancak yurdu, milleti ve millettaşları sevmekle olur. Türk halkının milli ahlakı benimseyeceği ve onu milli dayanışmanın temeline koyacağı kesindir. Ancak bu yeterli değildir. Rekabet, çekememezlik ve zümrecilik gibi sebeplerle birbirini sevmeyen aydınlar da milli konularda el ele verebilmelidirler. Aydınları milli ideal ve milli şuurdan yoksun olan milletler engin denizlerdeki dümensiz teknelere benzerler. Bir milletin yaşayıp yükselmesine lazım olan dayanışmayı elde etmek, payidar kılmak ve kuvvetlendirmek için milli duygu, milli ahlak ve milli ideal devamlı ve özenli olarak beslenmelidir.

⁵³⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Vazife Aşkı”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:11, s.4.

⁵³⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Milli Teshüt”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:19, s.2.

*Büyük Türk Milliyetçisi ve Vatanseveri Namık Kemal*⁵³⁷ başlıklı makalesinde Namık Kemal'in mücadelesine milliyetçilik açısından bakmıştır. Ona göre Namık Kemal tüm zorluklara göğüs gererek rahatını ve geleceğini tehlikeye atıp hayatı boyunca Türk milletine vatan ve millet sevgisi, hürriyet aşkı ile kahramanlık duygusu vermiştir. Milletin mutluluk ve geleceğinin hürriyete bağlı olduğuna inanması onun hürriyeti ideal edinmesine ve tüm hayatını bu uğurda harcamasına neden olmuştur. Millet ve memleket tek kişinin iradesiyle tesadüfen de olsa ne kadar iyi bir yönetilirse yönetilsin bir gün baş aşağı düşmeye mahkûmdur. Ona göre Namık Kemal bazı hedefi belirsiz yazarların savunduğu gibi taraftar olduğu hürriyeti bilmeyen ve onu nasıl bulacağını kestiremeyen bir şair ve edip değildir. Onun millet tasavvuru Osmanlı devletinin o zamanki yapısına uygundur ve onun hürriyet davası Türk milleti içindir. O, vatan, millet ve hürriyet duygularını Türk'e ilk defa dile getiren hatta bu uğurda ihtilal teşkilatı bile kuran büyük bir Türk önderdir. Namık Kemal'in nasıl bilinçli ve heyecan dolu bir milliyetçi olduğunu ispata değer bir şey değildir. Onun bütün eserleri zaten nasıl sarsılmaz bir milliyetçi olduğunu gösterir.

*1942 Yılına Girerken*⁵³⁸ başlıklı yazısında devam eden savaşa karşı Türk milletinin durumunu ve yapması gerekenleri özetlemiştir. Büyük bir coğrafyayı etkileyen, iki yıldır yakın ve uzaklarımızı kan ve ateşe boğan savaşa karşı Milli Şef ve önderlerimiz sayesinde Türkiye'de barış içinde yaşandığını vurgulamıştır. Ona göre milli seciye, milli şuur ve milli duygu sahibi er bir millet ve büyük bir ulusun ırkdaşa ve millettaşa sevgi ve saygı beslemesi gerektiğinden Türk milleti de her nerede olursa olsun kendi millettaşlarıyla ilgilenmekten geri durmamalıdır. İleriyi görmenin çok zor olduğu bu günlerde Türk, içten itaat, Şef'e ve büyüklerine güven, birbirine dayanma vazifelerini her milletten daha iyi bilir ve yapar. Türk milleti tabiat olarak asker ve ruh olarak yiğit olduğundan zamanın gereği sakın, vakur ve disiplinlidir. Bu en tehlikeli günlerde devlete ve herkese gereken vazife budur. Bunun yanında Türkün milli duygusu çeşitli cereyanlardan korunmalıdır. Bu da ancak onun milli şuur ve milli birliğin beslenip kuvvetlendirilmesiyle mümkün olur. Türk milletini her duruma karşı hazır ve kuvvetli bulunduracak ve belki kurtaracak ülkü büyük ve kuvvetli bir ulus yaratmaktır.

⁵³⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Büyük Türk Milliyetçisi ve Vatanseveri Namık Kemal", Çınaraltı Dergisi, Sayı:21, s.4-5.

⁵³⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "1942 Yılına Girerken", Çınaraltı Dergisi, Sayı:22, s.4.

*Milliyetçilik Neden Lazımdır?*⁵³⁹ Başlıklı yazısında milliyetçilik karşıtlarının görüşleri üzerinden milliyetçiliğin neden gerekli olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Ona göre emperyalizm ve solculuk milliyetçilik aleyhtarlığında birleşiyorlar ve milletlere millet olarak hayat, duygu ve fikir hakkı vermeyi kendilerine uygun bulmuyorlar. Emperyalistlerle solcular faaliyette milletler üzerinde bildikleri gibi hareket yani tahakküm etmek yolundadırlar. Bunun karşısında milletler için iki yol vardır. İlki emperyalist istilalarının veya ideoloji sellerinin önünde süpürülüp bir millet olarak yok olmaya, bütün mukaddes varlık ve emellerini kaybetmeye, esir bir mahlûklar kalabalığı oluşturmaya önceden rıza göstermek diğeri şerefli bir millet olarak var olmayı tercih etmektir. İlkinin istemek için yaşadığı millettten olmayarak kendinde tamamen yabancı duyguların kaynaması gerekir. İkinci yol ise milliyetçiliğin doğru ve şerefli yoludur. Milliyetçilik yani Türkçülük milleti kurtulmuş ve tek bir milli bayrak altında birleşmiş görmek için gereklidir.

*Milletleri Yıkan İki Büyük Tehlike: Gaflet ve Tefrika*⁵⁴⁰ başlıklı yazısında her iki tehlikede de düşmanın izleyeceği muhtemel yolları gösterip bunlara karşı alınması gereken tedbirleri ön plana çıkarmıştır. Ona göre genelde milletlere büyük fetihlerden sonra kendine fazla güven gelir. Böyle zamanlarda muhtemel dış ve iç tehlikelere gereken önem verilmez. Tehlikeler görülse bile kesin tedbirler almaktan çekinilir. Gaflet perdesi milletin gözünü kapladığında netice daima ağır ve felaketli olur. Milletler kuvvetli zamanlarda olduğu kadar düşkün oldukları zamanlarda da iç ve dış tehlikelere karşı uyanık ve tedbirli olmalıdırlar. Devletin kurumlarının yanında bir milleti iç ve dış tehlikelere karşı koruyacak asıl vasıta milli şuurlar, milli duygu ve milli uyanıklıktır. Düşmanın ilk saldıracağı hedef daima dış sınırlar değildir. O gafil ve savunmasız bulunduğu millet çocuklarını tesirlere açık ruh, fikir ve duygularını sulhçülük, solculuk ve bozgunculuk propagandaları ile zehirlemek yolunu tutar. Onun için bir an bile göz yummaya ve aldırmamazlık etmeye gelmez. Gafletin ağır cezası hiç umulmayan bir zamanda başa inmek için daima hazırdır. Düşmanın ikinci hedefi de milleti ayırıp dağıtmaktır. Kültür ve menfaatleri aynı olan insanlar kuvvetli ve sağlam bir milli duygu ile birbirlerine bağlandıkları takdirde onları yenmek çok güç olur. Bunun için düşman önce içten çürüterek dağıtma yoluna gider. Aksi cereyanlara karşı güvende olmak için

⁵³⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Milliyetçilik Neden Lazımdır?”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:24, s.4.

⁵⁴⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Milletleri Yıkan İki Büyük Tehlike: Gaflet ve Tefrika”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:39, s.4.

millet ve özellikle gençlik, kuvvetli milli şuur, sarsılmaz bir yurt ve millet sevgisinden oluşan zehir işlemez bir zırh ile korunmalıdır. Varlığımızın temelini teşkil eden milletimize temiz ve kuvvetli bir milliyetçilik şuurunu ile sıkıca bağlanmalıyız. Selametli olan yol budur. Türklük ve Türkçülük yoludur.

*Bir Medeniyetin Sonu veya İnsanlara Dünyada Cennet Vaadeden Ebedi Yeni Medeniyete Doğru*⁵⁴¹ başlıklı yazısında Ahmet Hamdi Başar'ın 'Bir Medeniyetin Sonu' kitabındaki düşüncelerini ele almıştır. Yazarın insanları birbirlerine boğazlatan fikir ayrılıklarını yaratan sebeplerden birinin milliyetçilik olduğu görüşüne yer vermiştir. Yazarın barış istediğine, ancak insanlar arasında din, mezhep, milliyet ve menfaat farkları oldukça barışın mümkün olmayacağını tarihten ibret alarak söylediğine değinmiştir. Ona göre yazar eskiyi unutmak hatta mahkûm etmek istemektedir. Ortaçağda insanlığı parçalamakta ve insanları birbirinden ayırarak kırdırmakta başrolü oynayan dinler olmuştu. Ahmet Hamdi Başar günümüzde bu ayırma ve kırdırma işine dar milliyetçiliğin sebep olduğuna inanmaktadır derken, onun dar milliyetçiliği müdafaa edenlerin bundan elli sene önce dini müdafaa eden softalar kadar tehlikeli olduğu görüşüne yer vermiştir. Ayrıca yazarın milliyetçiliği bir amaç değil insanlığı birleştirecek asıl gaye olan enternasyonalin bir aleti olarak gördüğüne, ancak bu şartla yani bütün dünya insanlarını bir kül halinde bağlayıcı bir fikir olmak üzere milliyetçiliği mevcut farzettğine dikkat çekmiştir. Hamdi Başar'ın sınıfçılık, dar milliyetçilik, hemşerilik fikirlerini tasfiye edip büyük ünitelere bağlı ırk gruplarını içine alan dünya ve insan bütünlüğü üzerine kurulan yeni bir enternasyonal kurmak istediğini ancak bunu yaparken tabiat ve tarih tarafından oluşturulmuş milliyetçi realiteleri inkâr etme yolunda olmadığını dile getirmiştir.

*Bir Medeniyetin Sonu veya İnsanlara Dünyada Cennet Vaadeden Ebedi Yeni Medeniyete Doğru*⁵⁴² başlıklı yazısında bir önceki yazıda sözü edilen kitabın bölümlerini incelemiş ve bunlara dair görüşlerini paylaşmıştır. Yazarın kitabında ebedi barışa dayanan ebedi medeniyete varan yolu aradığına ve ihtilafları insanlık hissiyle uzlaştırarak bu yolu bulduğuna samimiyetle inandığına yer vermiştir. Ona göre yazar yalnızca akılla değil tecrübe ile vücut bulan ilimlerin yerine sadece akılla çalışan bilgiler

⁵⁴¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Bir Medeniyetin Sonu veya İnsanlara Dünyada Cennet Vadeden Ebedi Yeni Medeniyete Doğru", Çınaraltı Dergisi, Sayı:42, s.4.

⁵⁴² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Bir Medeniyetin Sonu veya İnsanlara Dünyada Cennet Vadeden Ebedi Yeni Medeniyete Doğru", Çınaraltı Dergisi, Sayı:43, s.4.

yaratıp koymak istemektedir. Bu mümkün olsaydı belki yazarın genel barış ve kardeşlik fikri sade bir mana olmaktan kurtulurdu derken son sözün tecrübe ve müşahedenin olduğuna ve bunun anlaşıldığı gün insan aklının ikinci planda kalmaya mecbur olduğu görüşüne yer vermiştir. Yazarın kitabının diğer bölümlerinde de barışçı ve insancı bir medeniyet aşkıyla yandığını söyledikten başka onun yalnız insancı ve barışçı bir idealist olmadığını belirtmiş, insanların din, mezhep, milliyetlerini bir yana bırakarak yalnız insanlık gayesi ile birleştikleri gün şimdiye kadar gelenlerden farklı büyük ölçüde bir dünya medeniyetinin kurulacağına inandığına yer vermiştir. Yazarın bu yöndeki telkinlerine uyup dünya medeniyetine varma hülyasıyla din ve milliyet bağların gevşetmek gafletine düşenlerin halinin ne olacağı sorusunu sormuştur. Savaşların ve anlaşmazlıkların yalnızca din ve millet ihtilaflarından çıktığının yanlış bir hüküm olduğuna, eğer böyle olsaydı tarih aynı din, aynı kan ve milliyetten iki kavmin muharebelerini kaydetmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Milliyetçiliğin cemiyetlere emniyet verebilecek yegâne abide olduğuna ancak yazarın dine ve milliyete açıktan değilse de alttan alta saldırdığına yer vermiştir.

*Bir Medeniyetin Sonu veya İnsanlara Dünyada Cennet Vaadeden Ebedi yeni Medeniyete doğru*⁵⁴³ başlıklı yazısında sözü edilen kitaba ve onun yazarına karşı eleştirilerine devam etmiştir. Yazara göre insanlığı anlaşmazlığa götürmüş olmaktan başka bir şeye yaramayan millet ve milliyetçilik sağlam olmayan temellere dayalı konulardır. Ancak yazarın açıktan baltalama yolunu seçmeyip bunlara alışmış olanların mukavemetiyle karşılaşmaktansa yıkmak yerine eritmek yoluyla amacına ulaşmak istediğine dikkat çekmiştir. Yazara göre milliyetçiliğin enternasyonal fikir içinde ancak zaman ve metotla eritilebileceği görüşüne yer vermiştir. Yazara göre ayrılık ve kavga sebebi olanı yıkmak suretiyle değil fakat onu insaniyet ve enternasyonallik içinde eriterek ebedi saadete kavuşmak mümkün olacaktır. Rusya’da mahkûm milletlerin Rusların yolculuk ettiği yola çeyrek asırdan beri sürüldüğünü belirterek cennet vadeden ebedi hayatın bu olup olmadığını sormuştur. Millet gerçeği birbirlerine bağlı insan kümeleri halinde göz önünde durduğunu ve bugüne kadar bütün beşeri kuvvet ve medeniyetleri yaratanın milletler olduğunu vurgulamıştır. Aslında yazarın da savunduğu şeylerin gerçekte var olamayacağını bildiğini dile getirmiştir. İmkânsız bir insaniyet ve enternasyonal ideolojisi için milliyet düzenimizin bozulmaması gerektiğini, her

⁵⁴³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Bir Medeniyetin Sonu veya İnsanlara Dünyada Cennet Vadeden Ebedi Yeni Medeniyete Doğru”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:44, s.4.

gevşemenin ağır cezası olacağını vurgulamıştır. Safsatalara kanıp boş ümitlere kapıldığımızda mahvolacağımızı, insanlar için son saadetin istiklal ve hürriyet olduğunu, milletlerin birbirleriyle anlaşmalarına ancak bu yoldan gidilebileceğini savunmuştur.

*Ben Milliyetperver Değilim Diyen Bir Öğretmen*⁵⁴⁴ başlıklı yazısında ismini vermediği ancak bizim kim olduğunu sonradan öğrendiğimiz Nurullah Ataç'ın başlıktaki bu sözünden yola çıkarak onu eleştirmiştir. Bir gazetenin yazı işleri müdürünün odasında sohbet ederlerken bu yazarın içeri girdiğini, söze karışarak konuşmasının bir yerinde bu ifadeyi kullandığını ve yazı işleri müdürünün ona ters cevaplar vererek sözlerine kızdığını belli ettiğini ifade etmiştir. Milliyetsiz edip olarak hitap ettiği yazarın Türkçe sözcüklerle ilgilendiğini ancak onun bu ilgisinin milli bir aşk ve gayeden ziyade Türkçenin sadeleşmesine pratik bir hareket gözüyle bakmasından ileri geldiğini belirtmiştir. Milliyetperver değilim diyen bu kişinin nasıl olup da milliyetçi geçinen bir gazetede yazı yazdığına dikkat çekip bu şahsın öğretmen olduğunu duyduğunda hayret ettiğini hatta yüreğinin sızladığını dile getirmiştir. Ona göre Türklüğünü duymayan bir adam Türk okulunda öğretmen olmamalıdır. Milliyetçiliğinde zerre kadar şüphe edilenler nasıl ki orduya subay olarak alınmazlarsa Türk gençliğini yetiştirip terbiye edecek memurlar hakkında da aynı özenin gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir. Maarif vekili dahi: “Ben Türküm demeyen, dilde, duyguda, Türk olmayan, her şeyim Türk milleti içindir andını içmeyen elbetteki Türk değildir. Milli ahlak kuralına göre böyle olan vatandaş en günahlı bir insan olarak tanırız.” Demiş olmasına rağmen böylelerine artık öğretmen kadrolarında yer verilemeyeceğini, böyle öğretmenler olacağına hiç olmamasının daha hayırlı olacağını, bunların gençliğe bilgi ve milli terbiye yerine zehir vereceğini sözlerine eklemiştir.

3.1.3. Savaş Konulu Yazıları

*Üç Acayip Şehir Gördüm*⁵⁴⁵ başlıklı yazısında devam eden savaşın tarafı olan Almanların doğu cephesine yaptığı ziyarette görme imkânı bulduğu üç şehir olan Odesa, Nikolayef ve Lamberg şehirleri üzerine bir değerlendirme yazısı kaleme almıştır. Adı geçen şehirlerin yer aldığı bu coğrafyanın eski zamanlarda Kırım Türk Hanlığı'na bağlı olduğunu fakat bizim bu öz coğrafyamızı unuttuğumuzu, oraları anmaktan dahi

⁵⁴⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Ben Milliyetperver Değilim Diyen Bir Öğretmen”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:54, s.4.

⁵⁴⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Üç Acayip Şehir Gördüm”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:16, s.2-3.

çekinir olduğumuzu dile getirmiştir. Rusların halis Türk kabilelerinden olan Nogayları, Kazanlıları ve Kırımlıları Türklerden ayırarak daha rahat esir etmek için onlara Tatar dediğini, bizim de bunu hemen kabul ederek onların konuştuğu öz Türkçeye bile Tatarca dediğimize dikkat çekmiştir. Almanların tutsağı olan Kırım, Kazan, Azeri Türklerindeki milli duyguyu 200 yılı aşkın bir esaretin ve zulmün yok edemediğini bizzat gördüğünü belirtmiştir. Ona göre gördüğü bu şehirlerdeki halk tamamıyla ameale ve işçidir. Yalnızca karın tokluğuna çalışırlar ve fena şartlar altında iskân edilmek karşılığında durmadan çalışmaya mahkûmdurlar. İnsanlar sefalette eşitlenmişlerdir ve yüzleri gülmez olmuştur. Bir tek temiz ve güzel bina yoktur. Sınırlı sayıda eşya ile yaşanırken alışveriş imkânı da yoktur. İhtiyaçlar depolardan sıra ile giderilmektedir. Çok çalışma, korku ve azapla gülmeyi unutan sefalette denk bir halk gördüğünü, evi, eşyası, alışveriş imkânı olmayan halkın çalıştığının da yüzde yetmiş beşini hükümete vermek zorunda olduğunu belirtmiş ve böyle bir rejimin diğer milletler için nasıl cazip olabileceğini sormuştur. Buna inananların sadece hayal ile meşgul saf gafiller veya şahsi menfaatlerini bu yolda arayanlar olduğunu eklemiştir.

*Harpten Dipdiri ve Kuvvetli Bir Millet Olarak Çıkacağız*⁵⁴⁶ başlıklı yazısında Milli Şef İsmet İnönü'nün savaş ile ilgili değerlendirmeleri üzerinde durmuştur. Başlıktaki ifadenin Milli Şefin İzmir'de halka verdiği söz olduğunu, İnönü'nün bu söz ile Türk milletinin kutsal amacını tayin ettiğini ve bu amacın Türk milletini daima var edecek hedef olduğunu vurgulamıştır. Ona göre Türk ulusu harbin ne kundaklayıcısı ne de körükleyicisi olmadığından harbin yıkıntıları altında ezilmek onun için bir alın yazısı olamaz. Harpten kuvvetli olarak çıkabilmek için gerekli olan tecrübe ve vasıflara bu millet tamamıyla sahiptir. Türk milleti yalnızca kendi hürriyet, kalkınma ve istiklalini istediğinden dolayı onun kalkınması hiçbir milletin zararına olmaz. Milli Şef'in bu hedefe ulaşmak için içeride millet olarak hazır bulunmayı tavsiye etmesine karşı milletin şefe bağlı olduğunu ve layık olduğu talihi kendilerine vereceğine inanmış bulunduğunu dile getirmiştir. Ona göre, Milli Şef'in harpten kaçınmak mümkün olmazsa yurda olan borcun şeref ve haysiyetle ödeneceği sözlerinde olduğu gibi Türk milleti barışsever olmasına rağmen gerektiğinde dövüşmekten çekinmeyecektir. Erkilet, kuvvetimizin yalnız silah kuvveti olmadığını, karar ve iman kuvveti olduğunu İnönü'den alıntılarla tekrar etmiştir.

⁵⁴⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Harpten Dipdiri ve Kuvvetli bir Millet Olarak Çıkacağız", Çınaraltı Dergisi, Sayı:34, s.4.

*Türk Disiplini*⁵⁴⁷ başlıklı yazısında güç ve tehlikeli zamanlarda disiplinli olmanın önemini vurgulamıştır. Dünyayı kasıp kavuran savaşa karşı milletlere önderlik etmenin ne kadar önemli olduğunu dile getirmiştir. Gidilecek yol ne kadar karanlık ve tehlikeli olursa olsun önderin ulusun elinden tutarak onları kurtuluşa götüreceğini belirtirken, tereddüt ve ümitsizlik kadar maceracılığa da önderlerin kapılmaması gereğine dikkat çekmiştir. Tarihi büyük olan Türk milletinin milli mücadelede Milli Şefin etrafında tek bir canmış gibi toplanarak bütün iman ve güvenini ona verdiğini ve bu sayede kurtulduğunu belirtmiş bu yolla varılacak başarının talih olmadığını, milli başarıları yapan ve şefin gideceği yolu aydınlatacak bilinç ve heyecanı diri tutmak gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre Türk olan Türklüğünü unutarak türlü ters fikirlere kapılmaz. Güç zamanlarda kurtuluşun çaresi Türklüğe sarılmak ve şefin etrafında sınıksız durmaktır. Ne kadar disiplinli olunursa geleceğe o kadar güvenle bakılabilir. Türkler disiplinli oldukları zamanlarda zorlukları aşmış ve dünyayı hayrette bırakmışlardır. Dünyanın içinde bulunduğu korkunç fırtına önünde Türk milletinin geleceğe ümit ve güvenle bakmasını sağlayan şey başka hiçbir millette olmayan sağlam bir disiplin ve tam bir birliğin yurttaki gerçekleştiğinin görülmesidir.

*Biz Küçük Bir Millet Değiliz*⁵⁴⁸ başlıklı yazısında bir arkadaşıyla yaptığı devam eden savaşta ve sonrasında Türkiye'nin durumuyla ilgili sohbetini satırlarına taşımıştır. Harpten sonra oluşacak siyasi ve ekonomik krizlerde Türkiye'nin zorda kalacağı görüşüne karşı savaş nasıl neticelenirse neticelensin Türkiye için hayırlı olacağı görüşünü savunmuştur. Kalkınmak için uzun bir barış dönemine ihtiyaç duyan Türkiye barış için gayret göstermiştir. Savaşın ateşi çok yakınlarımıza kadar gelmiştir ve etrafımızı saracak gibi görünmektedir. Zor günler yaşayacağımız kesindir ancak harpten diri ve kuvvetli bir millet olarak çıkacağımıza inanmak gerekir. Yeni kurulacak dünya düzeninde küçük milletlerin söz söyleme hakkı olmayacağı öngörüsüne karşı Türk milletinin asla küçük bir millet olmadığını, bilakis eski dünyanın en büyük milletinden biri olduğunu dile getirmiştir. Fen ve teknolojinin ileri gittiği bir dönemde bunlardan yoksun olan bir Türkiye'nin bu alanda ileri gitmiş büyük devletlerle nasıl mücadele edeceği sorusuna, kuvvetli bir milli seciyeye sahip olmayan ulusların teknik ve sanayide ne kadar ilerlemiş olurlarsa olsunlar buz üzerinde oyulmuş bir yazıdan farksız olacaklarını ifade ederek cevap vermiştir. Türk milletinin onca devlet kurabilmesi ve

⁵⁴⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Türk Disiplini", Çınaraltı Dergisi, Sayı:35, s.4.

⁵⁴⁸ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Biz Küçük Bir Millet Değiliz", Çınaraltı Dergisi, Sayı:50, s.4.

türlü felaketlere karşı dimdik ayakta kalabilmesinin onun sağlam temelli bir yapıda olduğunu gösterdiğini belirtmiştir. Ona göre teknik ve bilgi anlamında korkunç eksiklerimiz olduğu muhakkaktır ancak milli aşkla devamlı ve metotlu bir çalışma ile bu eksik bir iki kuşak sonra kapatılabilir. Bu sebeple Türk milletinin kurtularak ve birleşerek dünyada sağlam bir ilerleme ve barış öncüsü olacağına şüphe edilmemelidir.

3.1.4. Tarih Konulu Yazıları

*Osmanlı İmparatorluğu Tarihinde İlk Rüşvet*⁵⁴⁹ başlıklı yazısında Yıldırım Bayezid'in başveziri Ali Paşa'nın İstanbul tekfurundan rüşvetten başka şekilde tanımlanamayacak olan hediyeler aldığını ve bu hediyelerin etkisi altında hünkâra dalkavukluk yaparak onu barışa ikna ettiğini, Niğbolu'da yüzbinlerce Haçlıyı mağlup eden Yıldırım'ın İstanbul'u içinden çürüten köhne Bizans'ın elinden bu sebeple alamadığını belirtmiştir. İkinci Osmanlı hükümdarı Orhan zamanında Bursa ve Kocaeli'nin alınarak Rumeli'ye geçildiğini hatta bütün Trakya, Bulgaristan, güney Sırbistan'ın alındığını ve Macaristan ile Bosna Hersek'e kadar gidildiğini dolayısıyla İstanbul'un her iki kara tarafından da sarılmış olduğunu hatırlatmış, şehrin alınmasının Osmanlı için zaruretlerini sıralamıştır. Yıldırım Bayezid'in mükemmel bir kumandan olduğunu ancak fetihler sonrası zevk ve sefaya daldığını hatta haramlara meylettğini, bundan dolayı memleket ve milletin talihinin aksine döndüğünü belirtmiştir. Yalnız İstanbul'u alamaması değil Timur'a yenilip devletin parçalanma tehlikesine düşmesinin sebebini de onun bu tavrına bağlamıştır. Yıldırım Bayezid bu derece manen düşmemiş olsaydı Ali Paşa'nın onu İstanbul'un fethi karar ve azminden geri çeviremeyeceği tespitini dile getirmiş, esarete ölen ilk ve son padişahın Bayezid olduğunu vurgulamıştır.

*Milli Tarihimizi Tetkik Ederken*⁵⁵⁰ başlıklı yazısında okuduğu bir metnin başlığı olan Türkler vahşi midir? sorusunu ele almış, ardından yine okuduğu metinde geçen Osmanlı'daki kardeş katli meselesini yorumlamıştır. Türkün hiçbir zaman vahşi olmadığını, bunu iddia eden aklı başında tarafsız bir tarihçi ya da ilim adamı da bulunmadığını dile getirmiştir. Ona göre Türkler doğru, sakın, sözüne ve borcuna sadık, dayanıklı, cesur, yaratılıştaki asker olarak bilinir ancak vahşidir hatta gaddar ve zalimdir diye hiçbir şöhreti yoktur. Türklerin vahşi ve gaddar olmadıklarının delillerini yine

⁵⁴⁹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Osmanlı İmparatorluğu Tarihinde İlk Rüşvet", Çınaraltı Dergisi, Sayı:36, s.4.

⁵⁵⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Milli Tarihimizi Tetkik Ederken", Çınaraltı Dergisi, Sayı:40, s.4.

yüzyıllarca onların hâkimiyetleri altında yaşayan milletlerin tarihlerinde okumak mümkündür. Burada Türklerin mülki idare nizam ve siyasetinin hükmettiği milletlerin dil, din ve milliyetlerini koruyan bir sebep olduğu görülür. Türkler vahşi bir kavim olsaydılar idaresi altında bulunan milletlere kendi dil ve kültürlerinde okullar açtırmazlar, ibadet ve siyasetlerine engel olurlardı. Okuduğu yazının yukarıda belirtilen başlığı ile içeriğindeki kardeş katli meselesini bağdaştıramadığını belirttikten sonra bu meseleye dair yorumlarını sıralamıştır. Ona göre bir gün tahta göz koyar diye hiçbir mahkeme kararı olmaksızın kardeş öldürtmenin savunulabilir tarafı pek hafiftir. Bu konunun milli tarihimizde bazı lekeler teşkil ettiği açıktır. Bazı tarihçilerin de bu konuya tamamıyla hak vermediklerine ancak devleti birçok anarşiden kurtardığını belirtmekle yetindiklerine dikkat çekmiştir. Tarihimizi okurken ister büyük ister küçük olsun milli ahlak bakımından bize aykırı gelen bazı olay ve hareketlere üzülsek bile bunlara apaçık bir ibret gözüyle bakılması kanaatinde olduğunu belirtmiştir. Kardeş katli usulüne birkaç tarihçi olumlu yaklaşmış olsa da bu usul hiçbir zaman hoş ve haklı görülemez. Hudutsuz şan ve şerefle dolu Türk tarihi birkaç Osmanlı hükümdarının yersiz hareketiyle lekelenmez. Türk gençliğinin öz tarihini okurken iyiyi kötünden ayırmayı bilerek olaylara olduğu gibi bakmaktan çekinmeyen kuvvetli bir milli seciyeye sahip olduklarına emin olduğunu, Türk gençliği milletinden soğur diye tarihimizde yaşandığından acı duyduğumuz bazı cinayetleri örtbas edemeyeceğimizi dile getirmiştir.

*Taze Türk Kanının Telkih Kudreti*⁵⁵¹ başlıklı yazısında tarihte Türklerin kurdukları devletleri inceleyerek, bu devamlılığın sağlanmasında Türk kanındaki aşılama gücüne dikkat çekmiştir. Osmanlı devleti kurulurken Anadolu'da Türkiye Selçuklularının bulunduğu, daha kuzeyde iki kıtaya kanat açmış Anadolu'nun beş misli büyüklüğünde bir Altınordu Türk devletinin olduğu, doğuda şimdiki İran topraklarında Türk İlhanlılar devletinin hüküm sürdüğü, daha doğuda ise Çağatay hükümetinin var olduğu bilgisini paylaşmış, ardından kısa olarak bu devletlerin tarihleriyle ilgili bilgiler vermiştir. Tarih boyunca Türk kabile ve devletlerinin birbirlerine musallat olduklarını, sonu gelmeyen kavgalar yüzünden zayıf düştüklerini, neticede yok olduklarını ancak nizam ve itaati seven Türk milletinin daima canlı, kuvvetli, hükümet kurmaya kabiliyetli şekilde yeni devletler kurabildiğini, bu suretle daima ayakta kalmayı başardığını vurgulamıştır. Anadolu'da Selçukluların dağılıp yok olmasıyla Kayı Han

⁵⁵¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Taze Türk Kanının Telkih Kudreti", Çınaraltı Dergisi, Sayı:41, s.4.

adlı Türk kabilesinin bütün Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına şamil koca bir Osmanlı imparatorluğu kurma gücünü gösterdiğini dile getirmiştir. Kayı han kabilesinin dışarıdan gelme taze bir Türk kabilesi olmasının, Osmanlı devletinin kurulup 621 yıl ayakta kalmasını sağladığı gibi ardından gelen yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni doğurarak onu tam bir esaretten kurtarabildiğine vurgu yapmıştır.

3.1.5. Türk Dili Konulu Yazıları

*Öz Dilimiz*⁵⁵² başlıklı yazısında Türk dilinin önemini, korunmasını ve yüceltilmesini konu edinmiştir. Lazım olduğunda dilimize yabancı kelimeler alınıp benimsenebileceğini ancak bizim bu çerçevenin dışına çıkarak gereksiz birçok yabancı kelimeyi, tabir ve kuralı aldığımızı, bununla hem dilimizi yabancılaştırıp melezleştirdiğimizi hem de sade ve kolay dilimizi kendi elimizle öğretilmesi zor, karışık ve muğlak hale soktuğumuzu hayıflanarak dile getirmiştir. Ona göre diller aldıkları yabancı kelimeleri benimser, kendi gramer ve ses kurallarına uydurarak kullanır aynı zamanda bildikleri ve istedikleri gibi telaffuz ederler. Biz ise aldığımız kelimeleri dokunmaktan ve onları öz dilimizin gereklerine göre kullanmaktan çekinmişiz. Mesele ciddi olarak ortaya konup programlı şekilde takip edilseydi Türk dilinin öz dile dönmesi bu kadar gecikmezdi. Bugün her Türk'e düşen görev büyük Atatürk'ün Türk dili uğrunda harcadığı büyük emellerin boşa gitmeyeceğine iman ederek ant içmektir.

*Türkçülük Programında Dil Meselesi*⁵⁵³ başlıklı yazısında tüm Türkler arasında oluşturulabilecek dil birliği konusunu ele almıştır. Ona göre çeşitli coğrafyalarda yaşayan Türkmen, Özbek, Kırgız, Kazak gibi isimler alan Türkler kendilerine mahsus lehçe ve ağızlar kullanagelmışlerdir. Türk milletini ayırarak onlara daha kolay hükmetmek isteyen düşmanlar bu durumdan yararlanarak her Türk kabilesine özel kendi şive ve ağzına göre ayrı bir alfabe, gramer ve sözlük oluşturup bu kabilelerin birbirlerinden sözcük almalarını yasaklamışlardır. Fakat bu çabalar boşunadır. Çünkü Türk kabilelerinin her biri büyük Türk milletinin ayrı ayrı temel taşlarıdır. Türlü türlü Türk lehçe ve şivelerinden bir okyanus kadar geniş olan Türk dili doğmaktadır. Türkçülük programında her Türk oymağının lehçe ve şivesine saygı esastır. Bundan dolayı Türkçülük programında Türk birliği Türk aydınları arasında aranmalı ve temin edilmelidir. Bun göre her Türk kendi semtinin lehçe ve şivesini korurken bütün okumuş

⁵⁵² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Öz Dilimiz", Çınaraltı Dergisi, Sayı:9, s.4.

⁵⁵³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Türkçülük Programında Dil Meselesi", Çınaraltı Dergisi, Sayı:28, s.4.

Türklerin ortak bir dili kullanması gerekir. Bunun en sağlam temeli Türk illerinde kullanılan söz ve ifadelerinden oluşan büyük bir kamus yapmaktır. Devlet desteğiyle yapılacak bu kamus her nerede ve kim tarafından olursa olsun konuşulan eski ve yeni ya da ölü bütün Türk lehçelerini içermeli ve her semte göre değişecek telaffuz şekil ve farklarını tespit etmelidir.

3.1.6. Çınaraltındaki Diğer Yazıları

*Berlin’de Çınaraltı*⁵⁵⁴ başlıklı yazısında Almanya’da gençler ile yaptığı Çınaraltı dergisiyle ilgili sohbetten hareketle bu dergiyi ve derginin gençlik için önemini değerlendirmiştir. Ona göre gençlerin kendisinin etrafında toplanarak Çınaraltı’ndan doya doya sohbet etmek istemeleri ve kendisinden birer abonelik almak istemeleri çoktan beri ideale hasret ruhi ihtiyaçlarından doğmuştur. Çınaraltı’nın gençler tarafından sevilmesi ve tutulması bu derginin onların çoktandır susamış olduğu milliyetçilik ve Türkçülük duygularını tatmin etmeye çalışan bir dergi olmasındandır. Çınaraltı büyük Türk birliği idealini güden, dimağ ve ruhlara aşıl原因, Birleşik büyük Türk yurdunun haşmetini ve güzelliklerini, yeşil ve sulak cennetlerini rüyalara sokan bir fikir ve ideal dergisidir. İdealsiz ne bir millet ne de asil bir gençlik olamaz ve düşünülemez. Milletimize ve gençliğimize lazım olan asil ideali her Türk Çınaraltında bulabilmektedir. Çınaraltının tek hedefi ve gayesi işte budur.

*Bir Alman Dergisinin Marifetleri*⁵⁵⁵ başlıklı yazısında Türkleri kazanmak için yayımlanan Yeni Dünya isimli Alman propaganda dergisinde yapılan iki büyük hatayı ele almıştır. Orhan Seyfi Orhon’un Akbaba dergisindeki yazısından haberdar olduğunu belirttiği bu gaflardan ilkinin derginin ilk üç sayfasında bulunan Berlin radyosunun neşriyat programında Türkçeden başka Azericenin de kullanılması olduğunu, ikincisinin de dergide komünistlik aleyhinde ittifak etmiş devletlerin sınırları gösterilirken Trakya ve Boğazlara kadar olan Türk topraklarının Bulgaristan’a aitmiş gibi gösterilmesi olduğunu dile getirmiştir. Azerice yeni bir dil icadına ait ilk Alman gafını Türk dil ve kültür birliğini bilerek veya bilmeyerek bozmaya ve Türklüğü ayrılığa düşürmeye yeltenen her hareketin Türklük düşmanı olduğu şeklinde yorumlamıştır. İlkinden sonra dergideki ikinci feci Alman gafletine şaşırmadığını, haritayı resmeden Alman ressamın anti komüntern paktını aklınca Boğazlara kadar uzatmak ve paktı bütün Avrupa’ya

⁵⁵⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Berlin’de Çınaraltı”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:15, s.4.

⁵⁵⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Bir Alman Dergisinin Marifetleri”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:33, s.4.

şamil göstermek marifetinde bulunduğunu belirtip, bunun bir hata mı yoksa emir mi olduğunu sorgulamıştır. Ancak derginin kontrolden geçmeden yayınlanacağını düşünmenin saflık olacağını, bundan dolayı kimin toprağının kime verildiğini sormasının hakkı olduğunu ifade etmiştir.

*Japon Muvaffakiyetlerinin Sırrı*⁵⁵⁶ başlıklı yazısında Japonların sergilediği askeri, siyasi ve ekonomik gelişimi değerlendirmiştir. Japonların hızlı ve kuvvetli reaksiyon ile bir kalkınma ve yenileşme hareketine girişmelerinin 1854 yılında Amerikan donanmasının Tokyo körfezine girerek Japon limanlarının Amerika ticaretine açılmasını istemesi sonucunda olduğunu, bunun da kendi memleketlerinde köle ve amele olmak istemeyen Japonların gözünü açtığını belirtmiştir. Memleketlerinin sömürgeci devletler tarafından istismar edilmesini önleyecek milli seziş ve anlayışı Japon kurtuluşunun başı olarak görmüştür. Japonların yeniliğe engel olan eski tehlikeli adetlerini terk edip batının ilim, irfan ve tekniğini alarak yenileşmeyi tek kurtuluş çaresi gördüklerini, bunun sonucunda da yalnızca askerlik ve denizcilik alanlarında değil ilim, fen ve iktisadi sanayileşmede görülmemiş ilerleme kaydettiklerini dile getirmiştir. Gelişmeyle birlikte nüfuslarının arttığını, bunun onları yeni memleketlerde genişlemeye sevk ettiğini belirtmiştir. 1932 yılında Rusları tamamen Mançuri'den çıkardıklarına ve 1937 yılında buradan güney Çin'e saldırdıklarına dikkati çekmiş, Amerikan ve İngiliz donanmalarının imha edilmesiyle Pasifik deniz ve havalarında hâkim olduklarını vurgulamıştır. Ona göre Japonların bu başarılarının sırrı onların gözünde Japonya ile Japonluğun ve bunların sembolü olan imparatorun tütmesi ve bunlar için her şeyin feda edilmesi gerektiğidir. Japonları başarılı kılan vasıflarının kaynağı bükülmez milliyetçi ruhda aranmalıdır.

3.2. Diğer Yazıları

3.2.1. Kızılelma Dergisindeki Yazıları

Erkilet'in bu yazısı⁵⁵⁷ Otuz Meşhur Türkçüye sorulan Türkçülük telakkiniz nedir? sorusuna verdiği cevaptan oluşmaktadır. Erkilet burada Türkçülüğü nasıl anladığını açıklamıştır. O Türkçülüğü: *“Türk olduğunu duymak, Türk yurdunu ve milletini sevmek, Türkiye'nin siyasi hudutları içinde ve dışında müşterek ırk, müşterek*

⁵⁵⁶ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Japon Muvaffakiyetlerinin Sırrı”, Çınaraltı Dergisi, Sayı:37, s.4-5.

⁵⁵⁷ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, Kızılelma Dergisi, 28 Kasım 1947, S.5, s.10.

dil, müşterek tarih, müşterek adet ve anane bağlarıyla birbirine bağlı bulunan bütün Türk budunlarının saadet ve iyiliği ile hürriyet ve istiklali ile candan ilgili olmaktır.” Şeklinde tanımlamıştır Modaya uyarak Türkçülük yapar görünen ve esen gündelik rüzgârların kuvvet ve istikametlerine göre kâh sağa, kâh sola dönen ve yalnız şahsi menfaatlerini gözeten oportunist adamın Türkçü olmadığını ve böyle bir adamdan Türkçülük için hayır beklenmemesi gerektiğini dile getirmiştir. Ona göre Türkçülük, milliyetçiliktir ancak Türkçülük dar ırkçılık, müfrit milliyetçilik veya aşırı sağcılık değildir. Türkçü kendini Türk hisseden, Türk olduğunu söyleyen, Türklüğe hizmet eden Türklüğe sadakat ve bağlılığını söz, yazı ve hareketiyle ispat eden kişidir. Türkçü, Türk dilini, Türk harsını ve bütün manasıyla Türklüğü benimseyen her ferdi Türk milletinden sayar. O, Türkçünün, Türk milletinin menfaatlerini her şeyden mukaddes ve her menfaatten üstün tutmakla beraber diğer milletlerin hak ve menfaatlerine riayet eden, insanlığı seven ve insanlığa hizmeti daima vazife edinen kişi olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca bir Türkçünün demokrasiyi kendine şiar ederek muhafazakâr, liberal veya sosyalist olabileceğini, onun yalnız milleti, milliyeti, aileyi, mülkiyeti ve ferdi hürriyeti inkâr eden, yabancıların aleti olan, bozguncu, ihtilalci kızıl komünizme karşı olduğunu vurgulamıştır. Türkçünün Türk tarihini, geçmişin muhtelif devirlerinde, dünyanın muhtelif bölgelerinde ayrı ayrı yurtlar, devletler ve medeniyetler kurmuş olan Türklerin tek bir tarihi olarak, Türk dilini ise ayrı devirlerde ayrı memleketlerde ayrı ağız ve lehçeler halinde ayrı gelişmeler gösteren tek bir dil olarak düşündüğünü sözlerine eklemiştir.

Bir Işık ⁵⁵⁸ başlıklı yazısında çeşitli coğrafyalarda esaret altında bulunan Türklerin kurtuluş ümitlerine dair tarihte yaşanan gelişmeleri ele almıştır. Ona göre ilk olarak 1905 yılındaki Rus-Japon savaşı ile çarlık zulmü altında yaşayan Türk ve Müslümanların bu rejim yerine açılacak kanun devrinden faydalanarak benliklerine sahip olmaları için bir ışık doğmuştur. Ancak bu gerçekleşmemiş, daha şiddetli baskılarla Türk ve Müslümanlar ağır bir Ruslaştırmaya tabi tutulmuşlardır. Erkilet, Türklerin bu gibi hareketlerden faydalanacak teşkilatlı bir yapıya sahip olmadıklarına ancak 1905’te başlayan Rus inkılap hareketlerinin bütün Türklerde milli bir şuur uyandırdığına dikkat çekmiştir. 1917 yılında birinci cihan harbinin Ruslar aleyhine dönmesiyle Türk ümit ışığının yeniden doğduğuna, Bolşevik devriminin çarlık rejimini kökünden yıkarak mahkûm milletlere mukadderatlarına hâkim olmak için imkân

⁵⁵⁸ Erkilet, “Bir Işık”,... s.3,14.

verebilecek gibi görüldüğüne hatta bazı Türklerin geçici istiklallerine az çok kavuşup kendi hükümetlerini bile kurduklarına ancak o zamanki Almanların Rus tehlikesini ebediyen yok edecek fırsatı kullanamadığına, nihayetinde Rusların duruma hâkim olarak yeniden mahkûm milletleri boyunduruk altına aldığına işaret etmiştir. İkinci cihan harbinin 1941 Haziranında Rusya'nın batı sınırlarında kopan fırtınayla yeni bir ışık doğduğunu, Türklerin ebedi kurtuluşunun artık gerçekleşecek gibi görüldüğünü ancak savaşın sonuyla birlikte bu ışığın tekrar söndüğünü belirtmiş, ardında dünyanın yavaş yavaş barışı tehdit eden ve insanların hürriyet hakkını yok etmeye çalışan büyük tehlikenin mahiyetini anlamaya başlamasıyla bu ışığın yeniden parladığına dikkat çekmiştir. Bütün milletlerin, bu devletin hangi rejim olduğu fark etmeden dünkü şekil ve bütünlüğünü muhafaza ettikçe emperyalist emeller taşıyacağını ve tüm dünyanın başına bela olacağını anlaması gerektiğini vurgulamıştır. Bu hakikat anlaşılma yoluna girildiğinden ümitlendiğini, esir memleketlerin Moskof tehlikesine karşı konfederasyon kurmadıkça dünyada daimi bir barış sağlanamayacağını, dünyayı bugün saran kâbusun Moskofların diğer milletlere olan bu tahakkümünü bertaraf ederek onları yeniden Moskova etrafındaki eski yurtlarında sınırlandırmakla mümkün olacağını sözlerine eklemiştir.

3.2.2. Yeni Bozkurt Dergisindeki Yazıları

*Türkçülük Yollarında Birkaç Hatıra*⁵⁵⁹ başlıklı yazısında kendisinde Türkçülük duygusunun nasıl uyandığı ve geliştiğini anlatmıştır. Türkçülük yani Türklüğü kurtarmak, korumak ve yükseltmek duygusunun kendisinde bir vazife aşkı şeklinde uyanmasının sebeplerinden ilkinin 1908'de Bulgaristan'ı, 1910'da ve daha sonra Almanya ve Avrupa'yı görerek zavallı memleketim dediği Anadolu ile karşılaştırması olduğunu dile getirmiştir. İkinci sebebi ise Osmanlı imparatorluğunun çürümüş bünyesini daha bir müddet ayakta tutmak uğruna Anadolu'nun insan, malzeme vs. son kırıntısına kadar harcamanın ruhunda yarattığı isyan duygusu olarak açıklamıştır. İsyenlar, Trablus ve Balkan savaşları, ardından cihan harbiyle Anadolu çocukları ve Türk varlığının eridiğini gördükçe Türkçülük duygularının kabardığını, istiklal harbine bu inançla girdiğini belirtmiş, ilk Türkçülük hareketinin ise Ankara'daki askeri görevi sırasında askeri dili yabancı etkilerden kurtarmak için giriştiği mücadeleyi kazanarak bütün talimname ve nizamnameleri Türkçeleştirmek olduğunu vurgulamıştır. 1918

⁵⁵⁹ Erkiyet, "Türkçülük Yollarında...", s.7.

yılında Kafkas cephesinde bulunduğunda en az 40-50 milyonluk esir Türk milletiyle beraber bir Türk dünyası bulunduğunu anladığını, o günden itibaren Rusya, Çin ve Balkanlardaki esir Türklerin kurtuluşunun arzu ve ideali olduğunun altını çizmiştir. O günden sonra bütün düşüncelerine, hayat, iş, hareket ve yazılarına hâkim olan idealin Türk'ü ve Türklüğü kurtarmak ve mesut etmek olduğunu sözlerine eklemiştir.

3.2.3. Büyük Çağ Dergisindeki Yazıları

*Teşkilatlanmak Lazım*⁵⁶⁰ başlıklı yazısında Erkilet, emekli subayların bir araya gelmelerini zorunlu kılan sebepler üzerinde durmuştur. Emekli subayların kendi hallerine bırakıldığına işaret etmiş ardından nerede ve ne kadar bulunduklarının bile farkında olmadıklarını dile getirerek öz eleştiride bulunmuştur. 40.000 kişi oldukları yönündeki söylem doğru ise muazzam bir cemaat teşkil ettiklerini ancak dağınık vaziyette olduklarını belirtmiştir. İstanbul'da ve diğer şehirlerde bulunan emekli subayların dert ve ihtiyaçlarının dağınık ve atıl durmakla çözülemeyeceğine, üzüntülerinin yarısı hükümetin emekli subaylara yeterli ilgiyi göstermemesinden kaynaklanıyorsa yarısının da kendilerine ait vazifeleri ihmal ettiklerinden ileri geldiğine dikkat çekmiştir. Hükümetten hakkın istenebilmesi için teşkilatlanmanın zaruri olduğunu, eskiden bir merkez ile amaca yetmeyen bir nizamname varken bugün bu iki temelin hayli ıslah edildiğini, genel merkez yönetim kurulunun elinden geleni yaptığını, yazının yayımlandığı Büyük Çağ dergisinin onların ilk ürünü olduğunu dile getirmiştir. Ancak bunların başlangıç olduğunu ve gayeden henüz çok uzak olunduğunu, bir genel merkez ile işlerin başarılamayacağını, teşkilatın henüz tamamlanmadığını, motor olsa bile onun çevireceği makinaların ortada olmadığını, Genel Emekli Subaylar Derneği'nin şubelerinin kurularak faaliyete geçmesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre saygı görmek ve sözüne itibar edilmek için öncelikle teşkilatlanmalı sonra programa geçilmelidir.

*Çalışma Programı*⁵⁶¹ başlıklı yazısında Genel Emekli Subaylar Derneği'nin hedeflerini ve çalışma programını ele alarak önerilerde bulunmuştur. Dernek tüzüğünde yer alan ve derneğin amacını belirten madde teferruata inmediğinden ve amacı sınırlı olarak ifade ettiğinden buraya dikkati çekmiş ve derneğin amacının yalnız zaruri hallerde yardıma koşmak değil, emeklilerin ekonomik ve sosyal durumlarını düzeltmek, yaşama seviyelerini yükseltmek olması gerektiğini ifade etmiştir. Akla her gelenin

⁵⁶⁰ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Teşkilatlanmak Lazım", Büyük Çağ Dergisi, S.5, s.5-6.

⁵⁶¹ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, "Çalışma Programı", Büyük Çağ Dergisi, S.6, s.3-4.

maddeye dökülmesi yerine makul arzu ve ölçülü dileklere bir şekil ve sıra vererek bunlar programlaştırılmazsa, emeklilerin büyük çoğunluğu derneğe katılıp azimle çalışmazsa, hesaplanmış ve vakitlere ayrılmış bir program düzenlenip titizlikle takip edilmezse dernekten esaslı faydalar beklemenin boşuna olduğu üzerinde durmuştur. Ona göre ihtiyaçlar şubelerde belirlenmeli, buradan genel merkeze gönderilerek programlaştırılmalıdır. Emekli subayların durumlarını düzeltip yükseltmek amacıyla olan bir çalışma programı iki kısımdan oluşabilir. Birincisi üyelerin kendi gayretlerini kapsarken ikincisi derneğin üyeler adına devlet ve hükümetten dilemek hakkını kendinde gördüğü hususlara ait olabilir. Devletin yapacağı yardımlar kadar emekli subaylar da kendi kendilerine çok önemli ve faydalı gayretlerde bulunabilir. Bu ikisi bir arada götürüldüğünde amaca ulaşılması umulabilir. Çalışma programının bu iki kısmının en esaslı amacı emekli subayları bugünkü işsiz, atıl durumdan çıkarıp iş sahibi ve faal hale koymak olmalıdır. Ancak böyle olduğunda emekli subayların durumlarının mazideki yüksek şerefine uygun hal alabileceğini, bunun bir hayal olmadığını ancak harekete geçmenin ve ne istediğini bilmenin şart olduğunu, bu takdirde gerisinin geleceğini sözlerine eklemiştir.

Gideceğimiz Yolu Katiyet ve İsabetle Tayin Etmeliyiz başlıklı yazısında teşkilatlanarak, insanca bir hayata ve az çok refaha kavuşmak hedefine varmak için yapılması gerekenleri ele almıştır. Hedefe varılabileceğine inanmadan, bu hususta kendini kuvvetli görmeden yani kendine güvenmeden bütün bunların tatlı bir hayalden başka bir şey olmayacaklarını dile getirmiştir. Ona göre gidilecek yol ye'se düşmek ve beklemek yolu değildir. Onun için emekli subaylar ilk olarak tüzük çerçevesinde semt semt teşkilatlanarak şubeler oluşturmalı, sonra ne istediklerini müzakere ile tespit etmelidirler. Bunlar olmadan önemli bir sonuç alınacağını ummak boşunadır.⁵⁶² Kaygının derneğin üzerine düşenleri yapmasından ziyade emekli kütlesinden kaynaklandığını zira emeklilerin yüzde onunun bile dernek ile ilgilenerek henüz üye olmadığını gördüğünü belirtmiştir. Emekli kütlesinde şubeler kurarak kendi kendine yeter şekilde çalışmak konusunda henüz yeterli derecede bir arzu ve hareket olmadığının, kendi kendini düzenlemek istek ve iradesi uyanmaması durumunda dernek

⁵⁶² Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Gideceğimiz Yolu Katiyet ve İsabetle Tayin Etmeliyiz”, Büyük Çağ Dergisi, S.7, s.16.

idare heyetinin yaptığı ve yapacağı müracaatların geneli tatmin edecek sonuçlar alması ihtimalinin zayıf olacağının altını çizmiştir.⁵⁶³

*Emekli Teşkilatı Gelişiyor*⁵⁶⁴ başlıklı yazısında emekli subayların ekonomik ve sosyal durumlarını inceleyip şubeleşmenin önemi üzerinde durmuştur. Var olduğu söylenen ve yarısının İstanbul’da oturduğu tahmin edilen 38.000’e yakın emektar, tecrübeli emekli subay kütlesinin büyük çoğunluğunun muhtaç, aç ve sefil vaziyette olduğuna dikkat çekmiştir. Bir yandan tekelcilik zihniyetinin bunların kudretlerine uygun iş bulup çalışmasını engellediğinden, diğer yandan memleketi kavuran pahalılığın bir ömre bedel kazanabildikleri emekli maaşını geçinilmez bir seviyeye indirdiğinden bahsetmiştir. Bu pahalılıkta onların bir kusuru olmamasına rağmen asıl kurbanların yine onlar olduğunu, bütün gençlikleri ve kudret çağlarını memleket hizmetinde geçiren, devleti can ve kanlarıyla koruyan emeklilerin bugünkü acıklı durumlarının artık bir memleket meselesi olması gerektiğini vurgulamıştır. Hükümetin bazı çareler düşündüğü ve yeni bir tekaüt kanunu hazırladığı haberlerinin yanında, emekli subaylara merhamet beklemenin fayda vermeyeceğini ve uyuşukluğun özellikle onların mesleklerine uygun bir şey olmadığını anlamış olduklarını ve artık harekete geçtiklerini belirtirken altı aydan beri kurulması için uğraşılan Beşiktaş emekli subay derneğinin işe başladığının haberini vermiştir. Derneğin idare heyetinin Nuri Demirağ’ın emirlerine verdiği odada çalışmaya başlamasından ötürü Nuri Demirağ’a teşekkürlerini iletmiştir. Beyoğlu ve Kadıköy ilçelerinde dernekleşme faaliyetlerinin başladığına ancak 16 ilçesi bulunan İstanbul’da henüz 13 ilçede şube açarak çalışmaya başlanması gerektiğine ve böylece İstanbul ilinin emekli subaylar teşkilatının şekil itibarıyla ortaya çıkmış olacağına değinmiştir. O, teşkilatın kuru gürültüden ibaret kalmaması için bütün üyelerin alakadar olmasını ve düzenli şekilde, vazife aşkıyla çalışmalarını şart koşmuştur. Kurulan ve kurulacak olan şubelerin vazifelerini; şube idare heyetinin çalışacağı bir yer temin etmek, üye sayılarını mümkün olduğu kadar arttırmak, aidatı düzenli olarak toplamak, ilin kongresine hazırlanmak, emekli subayların durumu ıslah edecek gerekli teklifleri toplayıp formüle etmek, emekli subayların durumuyla ilgili kanunları gözden geçirip teklifler hazırlamak, dernek tüzüğünü inceleyerek düzeltilecek kısımlarını tespit etmek, üyelerin ve ailelerinin ölüm ve hastalık gibi durumlarında yardıma koşmak vs. olarak açıklamıştır.

⁵⁶³ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Gideceğimiz Yolu Katiyet ve İsabetle Tayin Etmeliyiz”, Büyük Çağ Dergisi, S.8, s.4.

⁵⁶⁴ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Emekli Teşkilatı Gelişiyor”, Büyük Çağ Dergisi, S.9, s.5,9.

*Emekliler Bekleyecek Halde Değil*⁵⁶⁵ başlıklı yazısında hükümetin hazırlamakta olduğu tekaüt maaş tasarısıyla ilgili alınan haberlere yönelik açıklama ve tavsiyelerde bulunmuştur. Ona göre yurt genelinde bulunan emeklilerin büyük çoğunluğu yoksulluğun türlü ıstırapları altında bir cehennem hayatı yaşamaktadır. Bunlardan asker olanları çeşitli sefer ve harplerde yıpranmış, millet ve memleketi Çanakkale ve İstiklal savaşlarında esaretten kurtarmış kişilerdir. Onların içinde bulundukları perişan halin sebebi devlet parasının değerinin beş-altı kat aşağı düşmüş olmasıdır. Emeklilerin zaten az olan maaşları bu durum karşısında iyice erimiştir. Bunda emeklilerin bir kusuru yoktur. Buna rağmen memleketteki enflasyon ve pahalılığa en çok onlar kurban olmuşlardır. Emeklilerin durumu öyle bir hal almıştır ki hükümet buna çözüm bulmak gereğini duymuş ve bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Bu tasarı henüz meclise sunulamadığından emeklilerin bekleyecek hali kalmadığına dikkat çekmiştir. Hazırlanan tasarıda yıl ayrımı yapılmasına ve başlangıç tarihinin ilk maaş alınan tarih olarak belirlenmesine itiraz etmiş, yıl ayrımı yapılmaması gerektiğini ve başlangıcın harbiyeye giriş tarihi olacak şekilde belirlenerek tüm emeklilerin maaşlarının birleştirilmesi ve pahalılık ölçüsünde arttırılması gerektiğini savunmuştur. Çıkacak kanuna dair 4 öneri sunmuştur. Buna göre; kanunun 1948’de çıkmasını fakat 1949’dan itibaren değil 1948 Haziranından geçerli olarak yürürlüğe konmasını önermiş, devlet memurlarının maaşlarını düzenleyen sistemden önce veya sonra emekli olanların aynı usul ve esaslara göre birleştirilmesi gerektiğini belirtmiş, asker emeklilerin yıpranma hakkının saklı tutularak bununla oynanmamasına vurgu yapmış ve maaşlar belirlenirken pahalılık koşullarının dikkate alınmasını ya da maaşlara geçici bir madde ile pahalılık zammı yapılmasını teklif etmiştir.

⁵⁶⁵ Hüseyin Hüsnü Emir **Erkilet**, “Emekliler Bekleyecek Halde Değil”, Büyük Çağ Dergisi, S.11, s.9.

SONUÇ

Emekli General Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'in gazetelerde yayımlanmış yazıları çok fazla olduğundan konu olarak sınırlandırma yoluna gidilmiştir. 1938 yılından başlamak üzere önce Son Posta Gazetesindeki Türkiye'yi ilgilendiren yazıları ele alınmıştır. 1941 yılında Cumhuriyet Gazetesinde yayımlanmaya başlanan yazılarından yalnızca Alman-Rus mücadelesi incelenmiştir. Çalışmanın devamında önemli edebi şahsiyetlerin de kadrosunda yer aldığı Çınaraltı dergisindeki yazıları derlenmiş ve son olarak da Yeni Bozkurt, Kızılelma ve Büyük Çağ dergilerinde yayımlanan yazılarının tahlili ile düşüncelerinin anlaşılabilmesi için yazarın neşredilmiş yazıları ulaşılabilen ölçüde derli toplu biçimde sunulmaya çalışılmıştır.

Gazetelerde makale olarak yayımlanan yazılarının içerikleri incelendiğinde dönemin günümüze göre kısıtlı iletişim imkânlarına rağmen dünyanın hemen her yerindeki en ufak siyasi ve askeri gelişmeyi detaylı şekilde ele alması onun güncel konulara olan hâkimiyetini ve sınırları Türkiye'yi aşan entelektüel bir bakış açısına sahip olduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır. Savaşın cephelerde gerçekleşen muharebelerini analiz ettiği yazılarında onun kendini askeri alanda taktiksel olarak nasıl yetiştirmiş olduğunun anlaşılmasına imkân yoktur. Yabancı ve geniş coğrafyalardaki mevkileri en ince ayrıntısıyla ele almış olması, değerlendirmelerini yüzeysel olmaktan çıkarak konulara derinlemesine bir bakış açısıyla yaklaştığının göstergesidir. Makenzen'in İstanbul seyahatine Edirne'yi siyasi bir amaç güderek ekletmesi onun düşük rütbede olmasına rağmen ülkesinin geleceği için inisiyatif alabildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Yazılarında İstanbul boğazının demiryolu köprüsüyle geçilmesinin zaruret olduğunu belirtmesi ve bunun kendisinden yaklaşık elli yıl sonra gerçekleşmesi gibi Balkan devletleri arasındaki sınır anlaşmazlıklarının hudutların yeniden çizilmesiyle değil, sınırların kaldırılmasıyla çözülebileceği önerisi yine ölümünden birkaç yıl sonra Avrupa Birliği projesiyle gerçekleştiğinden onun isabetli öngörülerde bulunduğu sonucuna varılabilir.

Emekli bir asker olarak savaşın en şiddetli günlerinde Hitler'in karargâhında ağırlanması başlı başına önem arz eden bir durumdur. Erkilet'in yanında Ali İhsan Sabis yerine Ali Fuat Erden isminin ziyaret için uygun görülmesi onun Türk hükümeti nezdinde güvenilen bir isim olduğunu göstermektedir. Bu, aynı zamanda tezde yer verilen tahkimat planlarını Almanlara sattığı ve bu yüzden emekli olmak zorunda kaldığı iddiasını çürütmektedir. Zira hiçbir hükümetin böyle bir isme görev vermeyi düşünmemesi gerekir.

Tezde ayrı bir başlık olarak ele alındığı üzere Erkilet ismi romanlarda, şiirlerde, tiyatro oyunlarında belli bakış açılarından bakılmak suretiyle çokça dile getirilmiştir. Onun düşünce dünyasını kedisine yapılan eleştirilerden anlamaya imkân yoktur. Bu eleştiriler ancak onun ne düşünmediğini ya da ne olmadığını bize gösteren başlangıç noktaları olması yönüyle faydalı olmuştur. Zira Emir Erkilet ne bir Alman ajanı, ne beşinci kol ne de Atatürk düşmanı değildir. Yaşamına dair tarihler dikkatle incelendiğinde milli mücadele döneminde Çerkez Ethem ile görüşmek için gönderilen heyette bulunmasının mümkün olmadığı sonucu çıkarılabileceği gibi çalışmada verilen yazılarından ulaşılabilecek fikir dünyasında ona itham edilen bu yakıştırmaların ne kadar anlamsız olduğu açıkça görülecektir.

Dergilerde ele aldığı konular onun düşünce boyutunu tanımamıza daha fazla yardım etmiştir. O her şeyden evvel Türkçü bir bakış açısına sahiptir. Onun Türkçülüğü bir anda ortaya çıkmış değildir. Eskiye dayanan bir arka plana ve bu uğurda girilmiş bir mücadeleye dayanmaktadır. Alman yanlısı tavrı bizce onun bu mücadelesinin gereği olarak, Sovyet zulmü altında bulunan ırkdaşlarını kurtarma çabasından kaynaklanan bir refleksten başka bir şey değildir. Bu çerçevede giriştiği faaliyetlerinin beşinci kol olarak tanımlanması onun hayatının ve düşüncelerinin yeterli şekilde anlaşılamamış olmasından kaynaklanmıştır. Onu anlamak için onun yazılarının belli bir dönemine değil geneline bakmak yeterli olacaktır. Savaşı Almanya'nın kazanmasını istediği bir gerçektir. Ancak bu onun iddia edildiği gibi Alman ajanı olarak tanımlanmasını gerektirmez. Gizli belgelerde isminin geçmiş olması da onu ajan olarak nitelemek için yeterli değildir. Araştırmamız esnasında bu suçlamayla ilgili bir mahkeme kararına rastlanılmamıştır. Aynı şekilde onun Atatürk ile ilgili görüşlerinin yanlış şekilde ortaya konulduğunu gösteren -belki de ayrı bir akademik çalışma ile daha da detaylandırılabilir- oldukça fazla bilgi vardır. Dolayısıyla araştırmada görüleceği gibi Emir Erkilet yazılarında ele aldığı konular ve bu konulara yaklaşım tarzıyla Türkçü,

milliyetçi, vatan ve milletine bağlı, yurt dışında yaşayan Türkler ile ilgili ve tüm Türklerin bütünleşmesini savunan bir insandır. Düşüncelerini sadece yazılarında belirtmekle kalmamış, ikinci dünya savaşında Rus coğrafyasındaki esir Türklerin kurtuluşu ile ilgili çabalarıyla bu uğurda girişimlerde bulunmuş ve düşüncelerini fiiliyata dökmüş, daha doğrusu Türkçülüğünün gereğini yapmış bir kimsedir. Daha 1915 yılında Niş şehrinde Türklerin içinde bulunduğu sefaleti başkumandanlık makamına önerileri ile sunması, savaşlarda Türk varlığının eridiğini görerek şiddetlenen Türkçülük duygularıyla milli mücadeleye katılması, genelkurmayda görevli olduğu dönemde Cumhuriyet döneminde bir ilk olarak askeri yazışmalarda kullanılan yabancı kelime ve tamlamaların yerine Türkçe karşılıklarının kullanılması girişimi ve emri altındaki subayları Türk Ocağı'na üye olmaya teşvik etmesi de yazılarının yanında onun ömrü boyunca Türkçü bakış açısıyla hareket ettiğinin göstergesidir.

Hedeflendiği gibi bu çalışmayla Emir Erkilet ismine dikkat çekilmiş, görüşleri bir bütün olarak literatüre kazandırılmaya çalışılmış ve bu yönüyle akademik alanda konuyla ilgili var olan boşluğun giderilmesi yönünde çaba sarf edilmiştir. Erkilet'in çeşitli mecralarda yayımlanan birçok yazısının olması, yazılarında her türden çokça farklı konuya yer vermesi onun fikir dünyasının ne kadar geniş olduğuyla ilgili başlıca göstergedir. Konuları ve üslubu değişse de yazılarında değişmeyen unsur onun Türkçü ve milliyetçi olan kimliğidir. Erkilet, bu kimliğinin gereği gibi düşünmüş, yaşamış ve yazmıştır. Onun fikirlerini bu kimliğinden ayrı düşünmek imkânı yoktur. Ele aldığı konular farklı olsa da onun her yazısı bu gerçek göz önüne alınarak okunmalıdır.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (BCA), Fon Kodu: 30.18.1.1 Yer No: 24.37.13.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (BCA), Fon Kodu: 30.10.0.0 Yer No: 77.507.2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (BCA), Fon Kodu: 30.11.1.0 Yer No: 68.3.6.

GAZETE VE DERGİLER

Son Posta Gazetesi.

Cumhuriyet Gazetesi.

Çınaraltı Dergisi.

Kızılelma Dergisi.

Yeni Bozkurt Dergisi.

Büyük Çağ Dergisi.

RÖPORTAJLAR

11.01.2020 tarihinde Halil Erkilet ile yapılan röportaj.

13.06.2020 tarihinde Süleyman Erkilet ile yapılan röportaj.

MAKALELER

Ağaoğlu, Sami, “Birinci Dünya Savaşında Gazze Muharebeleri” Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Vol 6, No 2, Mart 2017, s. 307-335.

Atabay, Mithat, “Gelibolu Hatıratı”, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Sayı 10-11, s. 127-152.

Bacanlı, Hakan, “Türk Harp Tarihinin Öncü İsmi (Bursalı) Mehmed Nihad Bey, Eserleri ve Tarihçiliği”, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 14, Yıl 2015, s. 129-182.

Bali, Rifat, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Nazilerin Türk Basınına Etkileme Çabaları”, Toplumsal Tarih Dergisi, Sayı 152, Ağustos 2006, s.26-30.

- Balcıoğlu, Mustafa, “Osmanlı Genç Derneklerinden İnkılap Gençleri Derneklerine”, *Atam Dergisi*, Cilt 15, Mart 1999, s. 139-162.
- Baycan, Nusret, “Büyük Taarruzda Komuta Kademelerinde Görev Alanlarla Üst Düzeydeki Karargâh Subayları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 26, Yıl 1993, s. 311-394.
- Baycan, Nusret, “Türk İstiklal Harbinde Terfi Veya Takdirname İle Taltif Edilen Subaylar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 25, Kasım 1992, s. 127-280.
- Crıss, Nur Bilge, “Türkiye Nato İttifakının Tarihsel Boyutu”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 34, Güz 2012, s. 1-28.
- Çevik, Zeki, “Kocaeli’nin Komitacı Milletvekili Salih Fuat Balkan. VIII. Dönem Meclis Çalışmaları”, *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları*, Kocaeli 2017, s. 1003-1014.
- Dağlı, Erkan, “İstanbul’da Bir Alman Gazetesi Turkische Post”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 59, Erzurum 2017, s. 511-532.
- Derman, Giray Saynur, “2. Dünya Savaşında Kırım Türklerinin Siyasi Faaliyetleri”, *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası*, Yay. Haz: N. Sarıahmetoğlu ve İ. Kemaloğlu, *Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları*, İstanbul 2016, s. 27-59.
- Durgun, Bülent, “Sefer Planlarında ve Balkan Harbi’nde Osmanlı Ordusunda Menzil Teşkilatı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/29, Güz 2014, s. 57-96.
- Durmuş, Gökay, “Çınaraltı’nın Faaliyet Sahası”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 34, Konya 2013, s. 97-115.
- Gökpınar, Hakan, “Panturancıların Nazi Almanyası İle İttifak Çabaları ve Nazi Almanyası’nın Panturancılık Politikaları”, *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, Vol 8, Issue 30, Yıl 2017, s. 2101-2135.
- Gülmez, Nurettin ve Ersin Demirci, “Von Papen’in Türkiye Büyükelçiliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 13, Sayı 27, s. 225-250.

- Güngördü, Oğuz Bilge, “Türk Romancılığında İkinci Dünya Savaşı Dönemi Almanya İmgesi”, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 89, İlkbahar 2019, s. 121-142.
- Kalemlı, Hüseyin, “İstanbul’da İlk ‘Kurtuluş Bayramı’ Kutlamaları”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 62, Bahar 2018, s. 109-142.
- Kaya, Ayşe Elif Emre, “Cumhuriyet Gazetesi’nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi” İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 39, Yıl 2010, s.75-91.
- Kemal, Cemal, “Birinci Dünya Savaşında Gazze’yi nasıl Kaybettik?” Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 55, Güz 2014, s. 125-176.
- Kumru, Coşkun, “Alman Dış Politikasında ‘Türkistan’ (İkinci Dünya Savaşı)”, Uluslararası 3. Türk Alman Sempozyumu Bildirileri, IKG Yayınevi, Almanya 2019, s. 102-111.
- Nesrin, Sarıahmetoğlu, “2. Dünya Savaşı’nda Azerbaycan ve Azerbaycan Türkleri”, İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası, Yay. Haz: N. Sarıahmetoğlu ve İ. Kemaloğlu, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2016, s. 107-137.
- Özcan, Kemal, “İkinci dünya Savaşı Yıllarında Kırım Türklerinin Almanlarla Olan İlişkileri Meselesi Üzerine”, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Sayı 4, s. 65-78.
- Özcan, Mustafa, “Necip Fazıl Kısakürek’in Para Piyesi ve Etrafındaki Tartışmalar”, Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, Sayı:19, Konya 2008, s. 179-214
- Tınal, Melih ve Başak Ocak, “Demokrasiye Geçiş Sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi Muhalefi Bir Gazete: Yeni Türkiye”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 4, Sayı 17, Bahar 2011, s. 378-404.
- Tonga, Necati, “Çınaraltı Mecmuası Üzerine”, Türk Yurdu Türkiye’de Fikir Dergiciliği Özel Sayısı, Cilt 25, Sayı 213, Mayıs 2005, s. 125-129.

Uğurlu, Alev Sınar, “Türk Romancısının Gözüyle II. Dünya Savaşı”. Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature And History of Turkish or Turkic, Vol: 4(1-II), 2009, s. 1739-1764.

Vural, Mithat Kadri, “En Büyük Tehlike Broşürü ve Buna Bağlı Olarak Turancı Akımların Kamuoyunda Tartışılması”, Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Cilt 8, Sayı 18-19, s. 39-53.

Vural, Mithat Kadri, “İkinci Dünya Savaşı Türkiye’inde Bir Muhalefet Örneği Olarak Tan Gazetesi”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, VII/16-17, s. 381-395.

Yavuz, Uğur Günay, “İkinci Dünya Savaşının Tan ve Cumhuriyet Gazetelerinde Temsili”, Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Cilt 3, Ocak 2016, s. 2-31.

Yel, Selma, “İkinci Dünya Savaşında Kafkasya’da Alman Lejyon Alaylarının Teşkili Türkiye ve Nahçıvanlı Abdurrahman Fatalıbeyli”, Tarih ve Kültür Ekseninde Orta Aras Havzası Uluslararası Sempozyumu Bildiriler, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2018, s. 103-140.

Yıldırım Özlem, “İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türk Basınında Mihver Taraftarlığı ve Hükümetin Bakışı”, Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu, Cilt 3, Ankara 2018, s. 1705-1755.

Yılmaz, Ayşegül, “Cumhuriyet Döneminde İttihatçılığın Devamı Bağlamında Son Posta Gazetesi”, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, Bahar 2019, s. 446-471.

KİTAPLAR

Atak, Sadık, *Bir Komutandan Anılar Orgeneral Yakup Şevki Subaşı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1977.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Yay. Haz: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.

Balkan, Fuat, *Komitacı, BJK’nin Kurucusu Fuat Balkan’ın Anıları*, Haz:Turgut Gürer, Gürer Yayınları, İstanbul 2008.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt:3 Kısım:3 Ankara 1983.

- Berkes, Niyazi, *Unutulan Yıllar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbî Sina Filistin Cephesi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Cilt:4 Kısım:2, Ankara 1986.
- Büyük Taarruzda Takip Harekâtı (31 Ağustos – 18 Eylül 1922)*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, C. 2, K. 6, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995.
- Çulcu, Murat, *Arşivi Kaybolan Savaş Sina-Filistin-Suriye Cephesi*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2009.
- Darendelioğlu, İlhan Egemen, *Türk Milliyetçileri Kalemile Atatürk*, Toprak Dergisi Yayınları, İstanbul 1961.
- Ercan, Demet, *İkinci Dünya Savaş'nda Türk Kamuoyunda Hitler Algısı*, Libra Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Erişirgil, M. Emin, *Bildiklerim*, Yay. Haz: M. Bülent Varlık, Ankara Üniversitesi Yayın No: 288, Ankara 2010.
- Erkilet, Hüseyin Hüsnü Emir, *Alman Ordular Grubu Karargâhında Hidematın Sureti Cereyanı*, Yay. Haz: Sezen Kılıç, Bahattin Demirtaş, Kerim Açık, Patriot Yayınları, İstanbul 2018.
- Erkilet, Hüseyin Hüsnü Emir, *İkinci Cihan Harbi ve Türkiye*, Kenan Basım, İstanbul 1945.
- Erkilet, Hüseyin Hüsnü Emir, *Şark Cephesinde Gördüklerim*, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1943.
- Erkilet, Hüseyin Hüsnü Emir, *Yıldırım*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- Glasneck, Johannes, *Türkiye'de Faşist Alman Propagandası*, Onur Yayınları, Ankara 1977.
- Görgülü, İsmet, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.
- İslamoğlu, A. Hamdi, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Beta Yayınları, İstanbul 2011.
- Kılıç, Sezen, *Türk Basınında Hitler Almanyası (1933-1945)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2010.
- Kocabaş, Süleyman, *İnönü Dönemi, 1938-1950*, Bayrak Yayınları, İstanbul 2009

- Koçak, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi 1938-1945*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.
- Kutay, Cemal, *Çerkez Ethem Dosyası I*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1977.
- Kutay, Cemal, *Üç Devirde Bir Adam Fethi Okyar*, Tercüman Tarih Yayınları, İstanbul 1980.
- Landau, Jakop M., *Pantürkizm*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1999.
- Mumcu, Uğur, *40’ların Cadı Kazanı*, Um:ag Vakfı Yayınları, Ankara 2018.
- Müftüoğlu, Mustafa, *Çankaya’da Kâbus: 3 Mayıs 1944*, Yağmur Yayınları, İstanbul 1974.
- Oral, Atilla, *Nuri Killigil*, Demyar Yayınevi, İstanbul 2016.
- Ortaylı, İlber ve İsmail Küçükkaya, *Cumhuriyet’in İlk Yüzyılı 1923-2023*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Önder, Ali Rıza, *Kayseri Basın Tarihi*, Kayseri İşçi Kredi Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1972.
- Özdoğan, Günay Göksu, *Turan’dan Bozkurt’a: Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.
- Özlük, Nuran, *Siyasetten Edebiyata Türk Basınında Dergiler (1883-1957)*, Başlık Yayın Grubu, İstanbul 2011.
- Pektaş, Şerafettin, *Milli Şef Döneminde (1938-1950) Cumhuriyet Gazetesi*, Fırat Yayınları, İstanbul 2003.
- Sefercioğlu, Necmeddin, *Türkçü Dergiler*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Sayı 27, Ankara 2008.
- Sanders, Liman Von, *Türkiye’de Beş Sene*, Askeri Matbaa, İstanbul 1921.
- Sert, Sami, *Hitler’in Müslüman Askerleri*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2012.
- Seydi, Süleyman, *Zor Yıllar 2. Dünya Savaşında Türkiye’de İngiliz-Alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı (1939-1945)*, Asil Yayınları, Ankara 2006.
- Streit, Clarence K., *Bilinmeyen Türkler Mustafa Kemal Paşa, Milliyetçi Ankara ve Anadolu’da Gündelik Hayat Ocak-Mart 1921*, Yayıma Haz: Heath W. Lowry, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.

- Şencan, Hüner, *Sosyal ve Davranışsal Bilimlerde Bilimsel Araştırma*, Seçkin Yayınları, Ankara 2007.
- Toker, Hülya, *Erkilet, Hüseyin Hüsnü Emir*, Kayseri Ansiklopedisi, Cilt 2, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2010.
- Turgut, Hulusi, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara 1972.
- Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989.
- Tütengil, Cavit Orhan, *Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978.
- Weisband, Edward, 2. *Dünya Savaşı ve Türkiye*, Çev: M. A. Kayabağ, Öger Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2002.
- Weisband, Edward, II. *Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası*, Çev. Mehmet Ali Kayabal, Milliyet Yayınları, İstanbul 1974.
- Yagublu, Nesiman, *Mehmet Emin Resulzade Ansiklopedisi*, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, Sayı 59, Ankara 2015.
- Yel, Selma, *Yakup Şevki Paşa ve Askeri Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2002.

TEZLER

- Ceyhan, Mustafa, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Yabancı Propaganda ve Türk Basını*, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 1985, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Duran, Mehmet Önder, *İsmail Hami Danişmend'in Milliyet Gazetesi Yazıları (1950-1952)*, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2014, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi).
- Durmuş, Gökay, *Çınaraltı Mecmuası Üzerine Sistemik Bir İnceleme*, Kafkas Üniversitesi SBE, Kars 2005, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Hergünsel, Cafer, *1940'lar Türkiye'sinde Nazizmin Edebiyat Çevreleri Üzerindeki Etkileri*, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2007, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Kılıçaslan, İdris, *Cumhuriyet ve Tan Gazetelerine Göre Türk Alman İlişkileri*, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2015, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Özkurt, Fatih, *Mustafa Kemal Atatürk Döneminde İcra Edilen Askeri Manevra ve Tatbikatlar (1909-1938)*, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2013, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

İNTERNET ADRESLERİ

<https://www.erbakan.edu.tr/storage/images/department/sosyalvebeseribilimler/%C4%B0N%C3%96N%C3%9C%20D%C3%96NEM%C4%B0%20BASINI.pdf> 05.06.2020

<https://tr.pinterest.com/pin/448671181622287770/> 05.06.2020

<https://galeri.uludagsozluk.com/r/enver-pa%C5%9Fa-1391088/> 05.06.2020

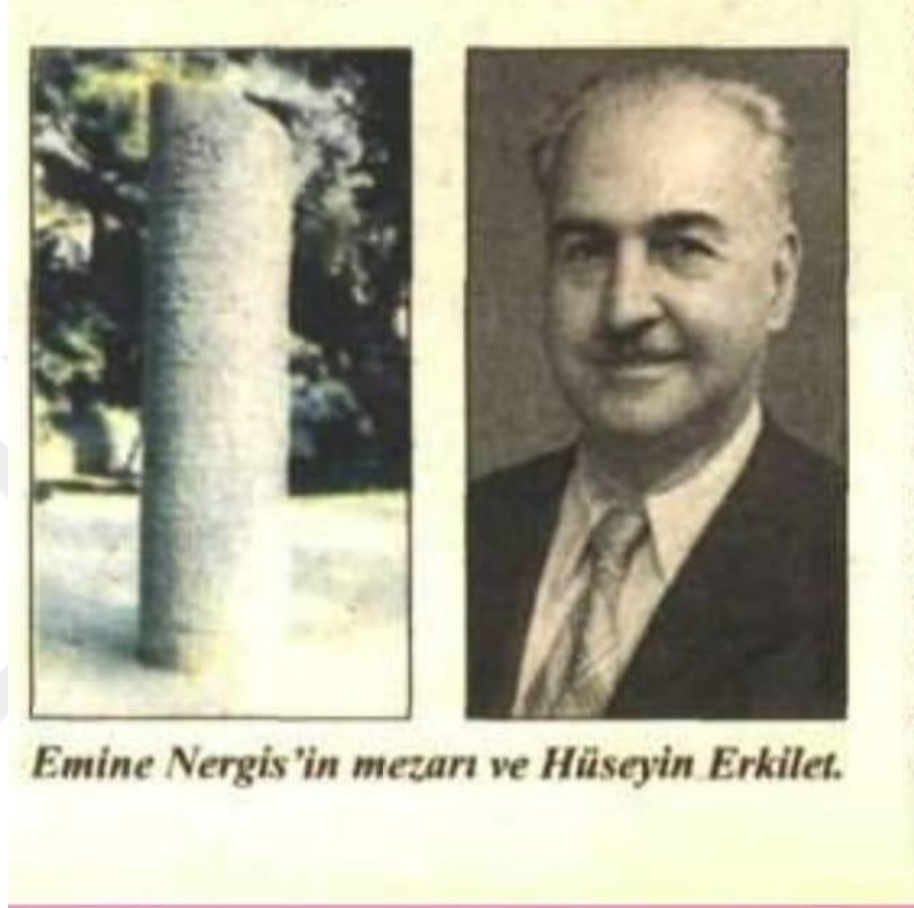
<https://twitter.com/ww1turkiye/status/852576335553867778> 05.06.2020

<https://isteaturk.com/Kronolojik/Tarih/1923/1/17/Baskomutan-Mustafa-Kemal-Gebze-de-17-Ocak-1923/3> 05.06.2020

<https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/bir-silah-fabrikatorunun-bilinmeyen-hayati-40237001> 05.06.2020

<http://www.kordelyahaber.com/haber/kaf-sin-kafin-hami-reisi-emir-pasa-h3329.html> 06.06.2020

EKLER

Ek 1. Emine Nergis Hanımı'nın mezarı.⁵⁶⁶

⁵⁶⁶ Şakir Balkı, Kan İzleri ve Büyük Giz, Cumhuriyet Dergi, 17 Haziran 2001, Sayı:795, s.8

Ek 2. Enver Paşa'nın hemen arkasında Emir Erkilet görülüyor.⁵⁶⁷

⁵⁶⁷ <https://twitter.com/ww1turkiye/status/852576335553867778>

Ek 3. Erkilet ve Enver Paşa.⁵⁶⁸ (Erkilet fotoğrafa göre Enver Paşa'nın solunda.)

⁵⁶⁸ <https://galeri.uludagsozluk.com/r/enver-pa%C5%9Fa-1391088/>

Ek 4. Von Makenzen'in İstanbul ziyaretinden.⁵⁶⁹

⁵⁶⁹ Son Posta Gazetesi, 6 Aralık 1939, s.5

Ek 5. Erkilet, Enver Paşa'nın Von Makenzen'i ziyaretinde hazır bulunanlar arasında.⁵⁷⁰

⁵⁷⁰ <https://tr.pinterest.com/pin/448671181622287770/>

Ek 6. Erkilet, Yıldırım karagahında kendisi için verilen veda yemeğinden sonra yine kendi anısına çekilen fotoğrafta.⁵⁷¹ (Oturanlar arasında sağdan beşinci sırada.)

⁵⁷¹ Yıldırım adlı eserin 1921 tarihli nüshasından.

Ek 7. Emir Erkilet, Mustafa Kemal ve Halide Edip Adıvar'ın arkasında görülüyor.⁵⁷²

⁵⁷² <https://isteaturk.com/Kronolojik/Tarih/1923/1/17/Baskomutan-Mustafa-Kemal-Gebze-de-17-Ocak-1923/3>

Ek 8. Erkilet 1. Tümen komutanı olarak İstanbul'a ilk giren birliğin başında.⁵⁷³

⁵⁷³ Yeni Tarih Dünyası, Cilt:1, Sayı:2, 1 Ekim 1953, s.55-57

T.C.
M. M. V.
 Zat İşleri Dairesi
 Ş. — **Erkân**
 Sayı — **52**

Hulâsa

8326

Ankara

" Kararname "

Leffî

1 - İzmir Mst .Mv .K.Mrl.Hüsnü Emir paşanın (320-5) talep ve istîdasına ve Kanunen muayyen olan müddeti ifa ve ikmal eylemiş olmasına binaen 1683 NQ Kanunun 3 inci maddesinin "B" - fıkrasına tevfi kan ve ihtiyat sınıfına naklen tekaüdüün icrası tensip kılınmıştır .

2 - İş bu Kararnamenin ahkâmını icraya M.M.V.memurdur .

18 I 1922

Reisicumhur

Gazi M. Hemmi

M.M.V.

Erkân

Başvekil

İsmet

030	11	1		68	3	6
-----	----	---	--	----	---	---

Ek 9. Erki let'in emekliliğine dair arşiv belgesi.⁵⁷⁴

Ek

⁵⁷⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (BCA), Fon Kodu: 30.11.1.0 Yer No: 68.3.6.

Ek 10. Erkilet, Orgeneral Ali Fuat Erden ile birlikte Hitler'in karargahında.⁵⁷⁵
(Emeklilik günlerinde olan Erkilet sivil kıyafetiyle görülüyor.)

⁵⁷⁵ Nesrin **Sarıahmetoğlu** ve İlyas **Kemaloğlu**, "2. Dünya Savaşı ve Türk Dünyası", Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İmak Ofset, İstanbul 2016, s.39.

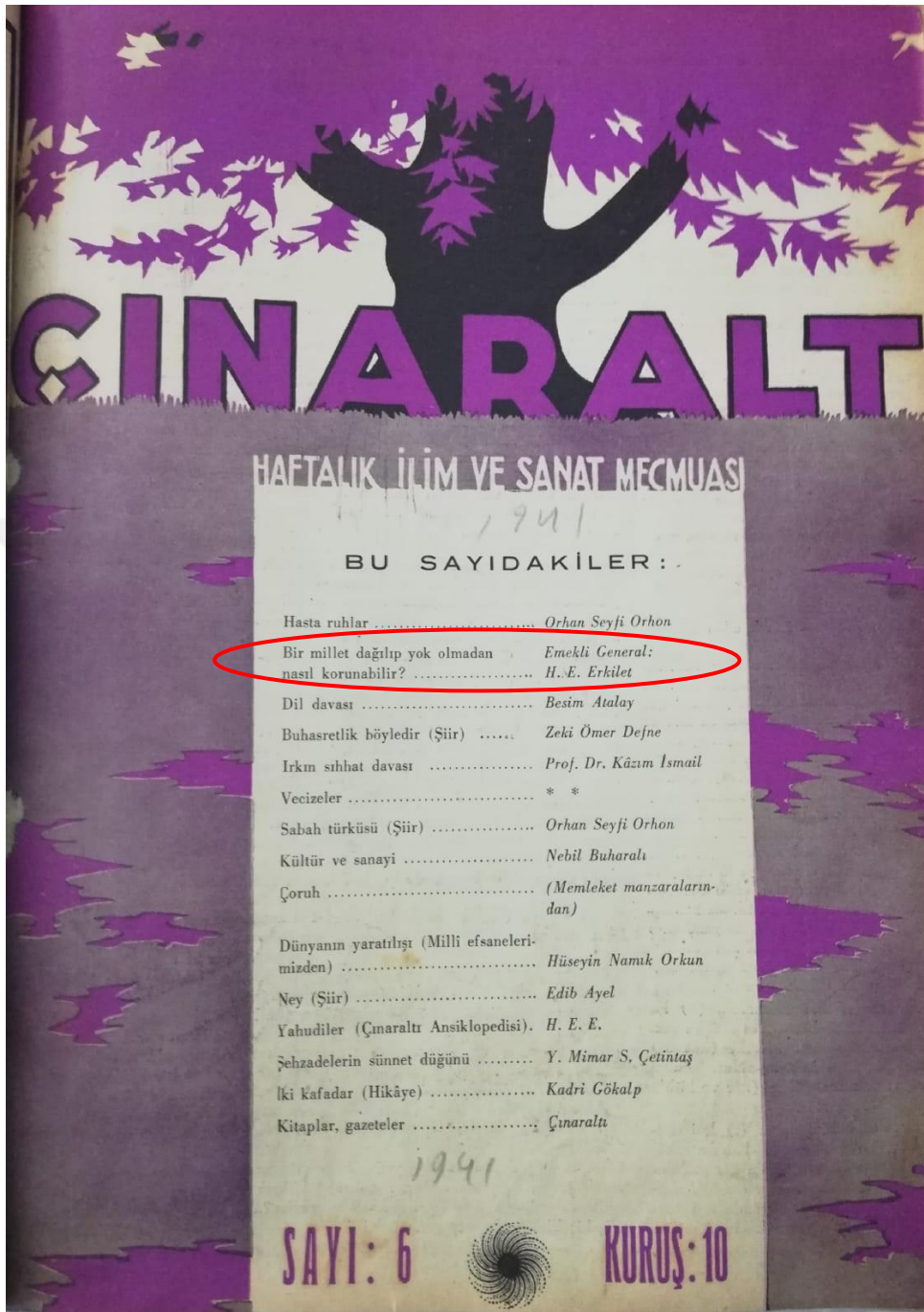
Ek 11. Erkilet ve Erden'in Hitler tarafından kabul edilmesi.⁵⁷⁶ (İşaretle belirtilen alandaki fotoğrafta en yakın planda Erkilet görülüyor.)

⁵⁷⁶ Cumhuriyet gazetesinin 9 Kasım 1941 tarihli kapak sayfasında.

Ek 12. Erkilet (sivil kıyafetli), Ali Fuat Erden ile Hitler'in karargâhında.⁵⁷⁷

⁵⁷⁷ <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/bir-silah-fabrikatorunun-bilinmeyen-hayati-40237001>

Ek 13. Çınaraltı dergisi.⁵⁷⁸

⁵⁷⁸ 13 Eylül 1941 tarihli 6. Sayısı.

Ek 14. Erkilet'in yazılarını kaleme aldığı çalışma ortamı.⁵⁷⁹

⁵⁷⁹ Çınaraltı dergisi, S.11, s.4

Ek 15. Kızılelma dergisi.⁵⁸⁰

⁵⁸⁰ 28 kasım 1947 tarihli sayısı.

Ek 16. Büyükçağ dergisi.⁵⁸¹

⁵⁸¹ Büyük Çağ Dergisi, S.5, s.5-6

Ek 17. Nuri Paşa'nın cenaze töreninde tabutun hemen arkasında Erkilet görülüyor.⁵⁸²

⁵⁸² Oral, s.525

Ek 18. Erkilet (arkası dönük, fötr şapkalı) ve Kazım Orbay.⁵⁸³

⁵⁸³ Oral, s.612

Ek 19. 20 Aralık 1949 tarihli mahkemede Erkilet (en önde ayakta) savunmasını verirken⁵⁸⁴

⁵⁸⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 21 Aralık 1949, s.1

Ek 20. Erkilet'in Ankara Cebeci Asri Mezarlığındaki kabri.⁵⁸⁵

⁵⁸⁵ Fotoğraflanma tarihi 15.01.2020

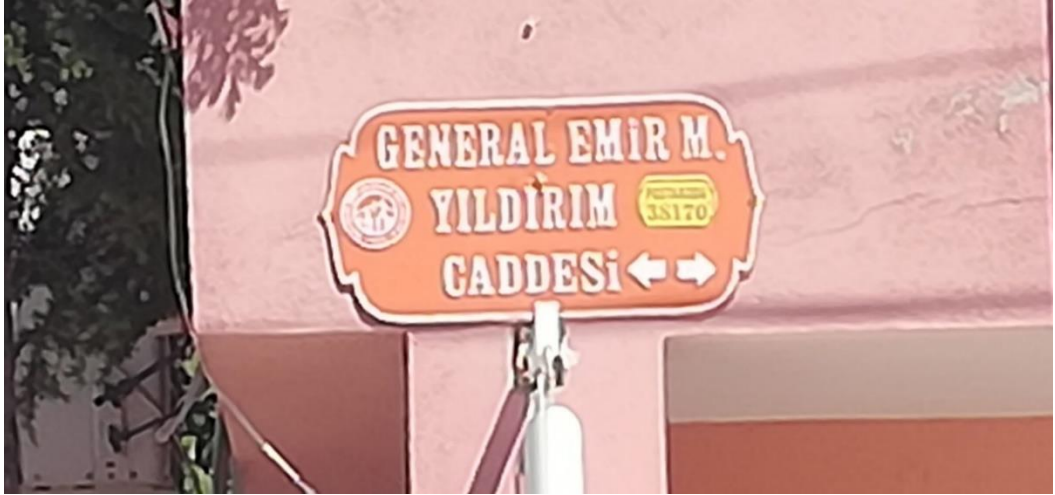

Ek 21. Erkilet'in kabri.⁵⁸⁶

⁵⁸⁶ Fotoğraflanma tarihi 15.01.2020

Ek 22. General Emir mahalle muhtarlığı.⁵⁸⁷

Ek 23. General Emir Mahallesi'ne ait sokak tabelası.⁵⁸⁸

⁵⁸⁷ Fotoğraflanma tarihi 07.06.2020

⁵⁸⁸ Fotoğraflanma tarihi 07.06.2020

Ek 24. General Emir ortaokulu ve imam hatip ortaokulu.⁵⁸⁹

⁵⁸⁹ Fotoğraflanma tarihi 07.06.2020

Ek 25. General Emir Anadolu imam hatip lisesi.⁵⁹⁰

⁵⁹⁰ Fotoğraflanma tarihi 07.06.2020

Ek 26. Bir dönem General Emir ilkokulu olarak kullanılan yapı Kocasinan Belediyesi tarafından restore edildikten sonra günümüzde General Emir Gençlik Merkezi olarak kullanılmaktadır.⁵⁹¹ Okulun bulunduğu tepe eski zamanlarda askere giden gençlerin dualarla uğurlandığı Dua Tepesidir. Emir Erkilet zaman zaman geldiği baba ocağında bu tepeye bir okul yaptırmak istemiş ve kendi imkânlarıyla bu okulun temelini atarak Kayseri’den ayrılmıştır. Aradan geçen zamanda okul inşaatı köylüler tarafından devam ettirilmeyip inşaat durunca Emir Erkilet’in maddi desteğiyle okul inşaatı tamamlanabilmiştir.⁵⁹²

⁵⁹¹ Fotoğraflanma tarihi 07.06.2020

⁵⁹² 11.01.2020 tarihinde Halil Erkilet (1930-...) ile yapılan röportaj.

DİZİN

A

Abdülhamit, 1, 184
 Akdeniz, 56, 59, 64, 65, 71, 73, 74, 80,
 82, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 94, 95,
 96, 97, 99, 101, 104, 105, 112, 115,
 147, 172
 Ali Fuat Erden, 26, 35, 36, 37, 40
 Ali İhsan Sabis, 32, 35, 44, 51, 52
 Ali Sami Yen, 23
 Alimcan İdris, 41
 Almanya, 1, 6, 7, 13, 24, 27, 29, 31, 32,
 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43,
 44, 45, 50, 51, 56, 59, 67, 72, 74, 76,
 78, 81, 83, 84, 88, 90, 92, 94, 95, 98,
 99, 100, 111, 115, 116, 123, 127,
 129, 134, 136, 139, 140, 144, 146,
 147, 150, 153, 157, 158, 159, 160,
 163, 164, 168, 169, 170, 171, 172,
 173, 174, 176, 177, 178, 182, 205,
 208, 214, 218
 Amerika, 5, 90, 118, 136, 163, 189, 206
 Anafartalar, 8, 9
 Ankara, v, 6, 7, 10, 11, 16, 17, 18, 22,
 24, 28, 29, 30, 31, 33, 36, 38, 39, 40,
 42, 57, 60, 67, 76, 83, 97, 107, 109,
 191, 208, 218, 219, 220, 221, 222,
 223
 Arıburnu, 8, 9, 14
 Arnavutluk, 16, 61, 64, 66, 71, 72, 74,
 75, 76, 77, 79, 83, 84, 87, 90, 94, 99,
 100, 102, 175
 Asım Gündüz, 12
 Atilla, 30, 33, 189, 221
 Atilla İlhan, 33
 Atlantik, 35, 115
 Azak denizi, 135, 146
 Azerbaycan, 40, 90, 184, 222

B

Balkan Antantı, 61, 71, 78, 79
 Balkan birliği, 64, 67, 73, 75, 78, 82
 Batı Trakya, 63, 65, 71, 185
 beşinci kol, 32, 39, 42, 214
 Bizans, 63, 68, 202

boğazlar, 84, 89, 95
 Burhan Oğuz, 31, 33, 44, 45
 Büyük Taarruz, 17, 123

C

Cafer Tayyar, 8
 Cevat Paşa, 12
Conkbayırı, 8, 9
 Cumhuriyet Gazetesi, 9, 18, 25, 28, 33,
 46, 47, 48, 50, 53, 54, 115, 116, 117,
 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124,
 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131,
 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138,
 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145,
 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152,
 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159,
 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166,
 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173,
 174, 175, 176, 177, 178, 179, 218,
 221
 Cumhuriyet Halk Fırkası, 25

Ç

Çağatay, 203
Çanakkale, 7, 8, 9, 13, 14, 15, 24, 33,
 89, 93, 104, 212, 216
 Çatalca ordusu, 7
 Çerkez Ethem, 16, 221
 Çınaraltı, vi, viii, 10, 18, 21, 23, 29, 32,
 43, 44, 53, 180, 181, 182, 183, 184,
 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191,
 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198,
 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205,
 206, 213, 217, 218, 222
 Çin, 123, 126, 180, 181, 186, 206, 209

D

Demir fırka, 19
 demiryolu, 60, 65, 71, 107, 157
 din, 67, 186, 192, 197, 198, 203
 Doğu Akdeniz, 55, 57, 73, 74, 75, 76,
 77, 83, 85, 86, 89, 94, 95, 102, 105
 Doğu Prusya, 115, 152, 166, 168, 169,
 171, 172, 174, 175, 176, 177, 179

E

Edige Krimal, 41
 Edirne, 11, 37, 62, 68, 71
 emekli subaylar, 210, 211
 Emine Nergis Hanım, 5
 emperyalist, 67, 95, 97, 196, 208
 entelektüel, 1, 213
 enternasyonal, 197, 198
 Enver Paşa, 9, 11, 12, 39, 44
Esat Bülkat, 54
 Eskihişar, 5

F

Faris Erkman, 43
 faşizm, 32, 88
 Fethi Bey, 25
 Fevzi Paşa, 7, 22, 23
 Finlandiya, 78, 115, 116, 156, 164, 165,
 166, 170, 171, 173
 Fransa, 34, 56, 57, 59, 60, 66, 73, 76,
 83, 86, 87, 88, 92, 93, 94, 95, 96, 97,
 99, 100, 111, 113, 164, 169, 171, 189
 Fuat Balkan, 23, 217, 219

G

Gaflet, 196
Galiçya, 9, 14, 58, 88, 89, 155, 158,
 161, 168, 169
 Gazze, 5, 11, 12, 216, 218
 Gebze, 5, 18, 19, 223, 230
 Genelkurmay, 6, 7, 10, 11, 13, 16, 17,
 21, 22, 24, 26, 30, 35, 36, 220, 222
 Goebbels, 32

H

Hasan İzzettin Dinamo, 51, 53
 Hatay Devleti, 55
 Hava Taarruzu, 108
 Hilmi Uran, 45, 48
 Hitler, viii, 1, 28, 31, 34, 35, 36, 37, 38,
 40, 43, 44, 50, 51, 69, 90, 100, 116,
 121, 126, 144, 148, 166, 182, 214,
 220
 Hüsrev Gerede, 37, 40

İ

İkinci cephe, 144, 152, 157
 İlmen gölü, 136, 137, 145, 153, 157
 İngiltere, 24, 29, 34, 56, 59, 66, 73, 74,
 76, 82, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93,
 94, 95, 96, 97, 99, 100, 111, 115,
 118, 136, 144
 İsmet İnönü, 11, 23, 32, 36, 60, 200
 İspanya, 56, 89
 İstanbul, 3, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 15,
 16, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 28,
 29, 30, 31, 35, 36, 38, 40, 43, 45, 51,
 54, 55, 62, 93, 95, 107, 108, 109,
 110, 111, 112, 113, 182, 185, 188,
 202, 209, 211, 217, 218, 219, 220,
 221, 222, 223, 233
 istiklal, 16, 22, 40, 57, 72, 76, 80, 90,
 91, 180, 189, 199, 208
 İtalya, 23, 24, 56, 59, 66, 72, 74, 75, 76,
 77, 78, 81, 82, 84, 88, 89, 94, 95, 96,
 100, 102, 103, 104, 105, 126, 127,
 140, 145, 147, 153, 156, 165, 173
 İzmir, 21, 24, 25, 26, 47, 200

J

Japon, 123, 125, 144, 206, 207

K

Kalkınmak, 201
 Karpatlar, 166, 167, 170, 171, 172
 Kayseri, v, vii, 2, 3, 4, 5, 30, 48, 49,
 221, 222
Kazım Bey, 8, 9
 Kazım Karabekir, 21
Kazım Paşa, 8, 22, 25, 26
 Kıbrıs, 56
Kırım, 4, 32, 33, 35, 40, 41, 42, 85, 122,
 125, 138, 145, 146, 147, 151, 155,
 156, 160, 161, 162, 183, 184, 190,
 199, 218
 Kızılordu, 33, 116
Kolağası, 7
 Kültür, 5, 11, 23, 25, 28, 30, 39, 40, 53,
 196, 216, 217, 219, 220, 221, 222

L

liberal, 207
 Liman Von Sanders, 8, 9, 13, 14, 15, 221
 Lozan, 18, 19, 58, 61, 82, 93, 102

M

Makenzen, 9, 10, 11, 24, 185
 medeniyet, 60, 102, 198
 Menzil müfettişliği, 7
 Meşrutiyet, 1
 meydan muharebesi, 12, 116, 140, 141, 142, 143, 147
 Mısır, 6, 21, 46, 56, 58, 86, 89, 91, 96, 104, 181
 Milli korunma kanunu, 105
 Millî lejyonlar, 43
 Milli Şef, 28, 29, 32, 33, 195, 200, 221
 milliyet gazetesi, 30
Milliyetçilik, 180, 181, 183, 191, 193, 196
 Montrö, 58, 60, 93
 Muharipler Birliği, 54
Mustafa Kemal, 1, 7, 8, 9, 14, 16, 17, 18, 21, 22, 24, 25, 28, 219, 221, 223
 Mustafa Kemal Atatürk, 7, 9, 16, 17, 22, 24, 25, 219, 223
 Münim Mustafa, 44
 Müslüman, 41, 181, 182, 188
 Müstakiller Birliği, 49, 50
 Müstecip Ülküsal, 41, 42

N

Namık Kemal, 195
 Nuri Killigil, 30, 39, 46, 47, 221
 Nuri Paşa, 37, 39, 45, 46
 Nurullah Ataç, 33, 53, 199

O

Osman Hamdi Bey, 5
 Osman Kavuncu, 30
Osmanlı İmparatorluğu, 57, 202

Ö

Öğretmen, 53, 199

P

Panturan, 43
 petrol, 59, 103, 159, 161, 171
 Peyami Safa, 53

R

Ribbentrop, 38, 40, 95
 Romanya, 10, 11, 14, 35, 58, 64, 67, 71, 73, 74, 75, 77, 79, 80, 81, 83, 89, 92, 94, 95, 97, 102, 103, 115, 116, 152, 153, 155, 156, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 173

S

Sadabad paktı, 63
Seddülbahir, 7, 8, 9, 14
 Selanik, 62, 64, 65, 67, 71, 77, 102, 103, 172, 173, 174, 182
Selimiye kışlası, 20
 Serbest Cumhuriyet Fırkası, 25, 26, 47
 Sığınak, 112
 Son Posta, vi, viii, 5, 6, 7, 10, 11, 16, 17, 24, 28, 33, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 213, 219, 227
 sosyalist, 207
 Sovyet Rusya, 27, 36, 38, 39, 73, 75, 78, 79, 86, 88, 92, 93, 94, 95, 99, 115
Stalin, 33, 44, 50, 116, 117, 142, 147, 149, 163
 Suriye, 11, 13, 46, 56, 57, 58, 59, 60, 86, 89, 91, 96, 100, 104, 220

Ş

Şark ordusu, 7
 Şükrü Naili Paşa, 18, 21

Şükrü Saraçoğlu, 40, 91

T

Tan gazetesi, 27, 31
 Tatar, 41, 43, 68, 183, 191, 200
 Teknik, 27, 202, 219
 Trablusgarp savaşı, 6
 Transilvanya, 170, 171, 172, 173
Trommer Paşa, 8
 turizm, 113
 Turkische Post, 29, 31
 Türk Birliği, 45, 180, 186
 Türk dili, 182, 204
 Türk dünyası, 13, 209
 Türk gençliği, 192, 193, 203
 Türk Ordusu, 58
 Türkçe, 10, 22, 50, 59, 180, 182, 183, 186, 199, 215

Türkistan, 35, 41, 43, 125, 186, 218

V

Von Hindenburg, 24
 Von Papen, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 90, 217

Y

Yakındoğu, 42, 84, 87, 94, 96
 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 51
 Yakup Şevki Paşa, 17
 Yıldırım Ordular, 11, 15, 34
 Yugoslavya, 62, 64, 65, 68, 71, 72, 73, 75, 77, 79, 81, 82, 89, 90, 94, 97, 100, 102, 103, 166, 172
 Yunan, 19, 20, 61, 63, 71, 80, 86, 102, 104

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı. Soyadı: Ahmet ULU

Uyruğu: Türkiye

Doğum Tarihi ve Yeri: 02.06.1986 Kayseri

Medeni Durumu: Evli ve iki erkek çocuk babası

Tel: 0507 287 42 97

E Mail: ahmetulu@live.com

Yazışma Adresi: Sancaktepe Mah. İhlara Sok. Sırçasaray Apt. No:5/23
Kocasinan/KAYSERİ

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	ERÜ Eğitim Fak. Sosyal Bilgiler Öğrt.	2008
Lise	Sümer Lisesi	2003

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2009 - Halen	Emniyet Genel Müdürlüğü	Polis Memuru

YABANCI DİL

İngilizce